

FATİH SULTAN MEHMET VAKIF ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI PROGRAMI

KADIOĞLU'NUN MANZUM DÂSTÂN-I EBÂ
MÜSLİM'İ (METİN-İNCELEME-SÖZLÜK)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

BETÜL AVCI

İSTANBUL, 2024

FATİH SULTAN MEHMET VAKIF ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI PROGRAMI

KADIOĞLU'NUN MANZUM DÂSTÂN-I EBÂ
MÜSLİM'İ (METİN-İNCELEME-SÖZLÜK)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

BETÜL AVCI
(210101018)

Danışman
(Prof. Dr. Musa Duman)

İSTANBUL, 2024

/01/2024

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Türk Dili ve Edebiyatı yüksek lisans programı öğrencisi 210101018 numaralı **Betül AVCI**'nın hazırladığı, “*Kadioğlu'nun Manzum Destân-ı Ebâ Müslim'i (Metin-İnceleme-Sözlük)*” konulu tezi ile ilgili Tez Savunma Sınavı, 22.01.2024 Pazartesi günü saat 15:00'de yapılmış, sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin **Kabulüne Oy Çoğunluğu/Oy Birliği** ile karar verilmiştir.

Tez adı değişikliği yapılması halinde: Tez adının
.....
şeklinde değiştirilmesi uygundur.

Jüri Üyesi	Karar
1. Prof. Dr. Musa DUMAN (Danışman)	Kabul.....
2. Prof. Dr. Nihat ÖZTOPRAK	Kabul.....
3. Doç. Dr. Bünyamin AYÇİÇEĞİ	Kabul.....
4.
5.
6. (İkinci Danışman)*.....

*2. Danışman varsa doldurulması gerekmektedir.

ETİK BİLDİRİM

Bu tezin yazılmasında bilimsel ahlak kurallarına uyulduğunu, başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunulduğunu, kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapılmadığını, tezin herhangi bir kısmının bağlı olduğum üniversite veya bir başka üniversitedeki başka bir çalışma olarak sunulmadığını beyan ederim.

Betül Avcı

TEŞEKKÜR

Bu tezin yazılmasında katkı saylayan başta danışman hocam Prof. Dr. Musa Duman'a, çalıŐmam boyunca desteklerini hiç esirgemeyen Prof. Dr. Kemal Yavuz, Prof. Dr. Nihat Öztoprak ve Doç. Dr. Bünyamin Ayçiçeği hocalarıma teşekkür ederim. Kendi tez araŐtırması esnasında çalışmanın nüshasını bulan Cüneyt Akçatepe'ye, bu yolculukta beni yalnız bırakmayan değerli arkadaşlarım Bünyamin Doray, ArŐ. Gör. Dilara Aydın'a ve Elif Ceren AyĐün'e, Araça İslam Tarihi kaynaklarına erişimimi kolaylaŐtıran Mahmut Tozkoparan'a yardımları için teşekkür ederim.

EĞitim hayatım boyunca gölgelerini her zaman üzerimde hissettiğim, maddi ve manevi destekçim olan biricik anne ve babama, motivasyon kaynağım olan yeğenlerime teşekkür ederim.

Betül Avcı

KADIOĞLU'NUN MANZUM DÂSTÂN-I EBÂ MÜSLİM'İ (METİN- İNCELEME- SÖZLÜK)

Betül Avcı

ÖZET

Abbasi hareketinde önemli bir katkısı olan Ebû Müslim Horasânî, kişiliği ve mücadelesi ile pek çok millet tarafından benimsenmiş bir şahsiyettir. Yaşadığı dönemde de adından sıkça bahsettiren bu savaşçı, ölümünden sonra da pek çok kültürün hafızasında yer edinmeyi başarmıştır. Türk, Arap, İran gibi pek çok toplum tarafından sahiplenilmiş olan bu savaşçı, Türk kültür ve edebiyatında da önemli bir yer kazanmıştır. Emevilerle vermiş olduğu mücadele, halk nezdinde destanlaşarak nesilden nesile ulaşmıştır. Gerek yüksek zümrede gerekse halk kıraathanelerinde okunup dinlenen bu destan, zamanla edebiyatta müstakil bir tür olarak Müslimnâme, Ebû Müslim destanı ve Ebû Müslim cenknâmesi olarak anılmaya başlanmıştır. Çalışmada Ebû Müslim destanlarından biri olan Kadıoğlu'nun kaleme aldığı ve Ankara Millet Kütüphanesi Yazma Eserler Bölümü nr. A.4674'te kayıtlı "Dâstân-ı Ebâ Müslim" adlı manzume incelenmiştir. 17. yüzyıla ait olduğu düşünülen bu eser, transkripsiyonlu metin kurularak dil, edebiyat, içerik açısından ele alınmış ve metinde geçen kelimeler dizin sözlüğünde verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Ebû Müslim Horasânî, Müslimnâme, Cenknâme, Destan, Türk Edebiyatı

**KADIOĞLU’S EPIC POEM OF ABÂ MUSLİM
(LANGUAGE-ANALYSIS-TEXT)**

Betül Avcı

ABSTARCT

Abu Muslim Khorasani, who made a significant contribution to the Abbasid movement, is a figure widely embraced by many nations for his personality and struggle. This warrior, frequently mentioned during his lifetime, managed to leave a lasting impression in the memory of various cultures even after his death. Embraced by societies such as the Turks, Arabs, and Iranians, this warrior also holds a significant place in Turkish culture and literature. The struggle against the Umayyads waged by Abu Muslim Khorasani has become an epic narrative passed down from generation to generation among the people. This epic, recited and listened to in both elite circles and public coffeehouses, eventually evolved into a distinct literary genre known as “muslimname,” the epic of Abu Muslim, and the war chronicle of Abu Muslim. In our study, we examined the poem titled “Dâstân-ı Ebâ Müslim,” one of the Abu Muslim epics written by Kadioğlu and registered in Ankara National Library Manuscripts Section with the number A.4674. Believed to date back to the 17th century, this work was analyzed in terms of language, literature, and content through the establishment of a transcribed text.

Keywords: Abu Muslim Khorasani, Muslimname, War Chronicle, Epic, Turkish Literature

ÖN SÖZ

Manzum ve mensur olarak yazılan cenknâmeler, edebiyatta savaş ve kahramanlık temasını ele alan eserler olarak bilinmektedir. Özellikle İslamiyet'in kabulünden sonra İslamiyet bayrağını her yere götürmek şuuruyla yapılmış gaza ve fetihler, bu türün edebiyata kazandırılmasında önemli bir rol oynamıştır. Devlet içerisinde önemli şahsiyetlerin yaptığı fetihler, savaş hikâyeleri ve kahramanlık anlatıları kültürün önemli bir parçası haline gelmiştir. Ebû Müslim Horasânî de sahip olduğu savaşçı karakteriyle gerek İslam coğrafyasında gerekse farklı medeniyetlerde merak edilen ve anlatılan bir savaş kahramanı olarak görülmektedir.

Çalışmada incelenen eser, 17-18. yüzyıllar arasında yazıldığı düşünülen bir Ebû Müslim destanıdır. Kadıoğlu tarafından telif edilen eser, manzum bir Müslimnâme örneği olduğu için önemli bir eserdir. Gerek Türk Edebiyatında yazılmış bir Müslimnâme olması gerekse eserin dil, edebiyat, sosyal hayat ve tarih alanlarında zengin bir içeriğe sahip olması eseri çalışmaya değer kılmaktadır.

Çalışma, girişten sonra dört ana başlık altında oluşturulmuştur. Birinci bölümde Türk Edebiyatında Müslimnâmeler ele alınmıştır. Daha sonra Türk Edebiyatında Kadıoğlu mahlasını kullanan şairler hakkında hayatları, eserleri ve edebi kişilikleri baz alınarak bilgi verilmiştir. İkinci bölümde eser hakkında genel bilgiler yer almaktadır. Eserin adı, sebep-i telifi, kaynakları, beyit sayısı gibi bilgiler verildikten sonra eserin yazıldığı dönemin sağlıklı bir tespitini yapmak üzere dil incelemesi yapılmıştır. Dil incelemesi de ayrı başlıklar altında metinden örnek verilerek incelenmiştir. Eserin daha sonra şekil özellikleri vezin, kafiye, nazım şekilleri baz alınarak örneklendirilerek anlatılmıştır. Üslup özellikleri ile eserde yer alan ifade tarzı, şairin neyi nasıl söylemeyi tercih ettiği ele alınmıştır. Muhteva özelliklerinde destan türüne dair bazı özellikler, metinde kullanılan deyimler ve destan özellikleri metin özelinde incelenmiştir. Son olarak eserin transkripsiyonlu metni kurularak, metnin sözlük çalışması yapılmıştır. Sözlük ve dil incelemesi bölümünde örneklerin daha rahat bulunabilmesi için metin genelindeki beyit numarası değil, ilgili kelimenin bulunduğu sayfadaki beyit numarası verilmiştir. Çalışmada Kadıoğlu'nun hayatı ve şairliğini ortaya koymak, bir Müslimnâme örneği olan eserini okuyucuya

tanıtmak, dönemler arasında değişen dil hususiyetlerini tespit etmek ve eserin edebiyattaki yerini ortaya koymak hedeflenmiştir.

Bu çalışmanın her aşamasında yardımlarını esirgemeyen kıymetli hocam Prof. Dr. Musa Duman'a şükranlarımı arz ederim.

Ocak, 2024

Betül Avcı

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	V
ABSTARCT	VI
ÖN SÖZ.....	VII
KISALTMALAR.....	XIV
GİRİŞ.....	1
BİRİNCİ BÖLÜM.....	4
1. TÜRK EDEBİYATINDA MÜSLİMNÂMELER.....	4
1.1. TÜRK EDEBİYATINDA MANZUM EBÛ MÜSLİMNÂMELER.....	9
1.1.1. <i>Hızır Şeyyâd'ın Ebû Müslimnâme'si</i>	9
1.1.2. <i>Ali Ferdî Efendi'nin Ebâ Müslim-nâme'si</i>	10
1.1.3. <i>Kadioğlu'nun Ebû Müslimnâme'si</i>	11
İKİNCİ BÖLÜM	12
2. TÜRK EDEBİYATINDA KADIOĞLU MAHLASLI ŞAİRLER	12
2.1. ABDÜLVÂSİ ÇELEBİ	12
2.1.1. <i>Hayatı</i>	12
2.1.2. <i>Eseri ve Edebi Kişiliği</i>	12
2.2. KADIOĞLU (EBÛ MUHAMMED)	14
2.2.1. <i>Hayatı</i>	14
2.2.2. <i>Eseri ve Edebi Kişiliği</i>	15
2.3. KADIOĞLU	15
2.3.1. <i>Hayatı</i>	15
2.3.2. <i>Edebi Kişiliği</i>	16
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	17
3. MANZUM DÂSTÂN-I EBÂ MÜSLİM.....	17
3.1. ESER HAKKINDA GENEL BİLGİLER	17
3.1.1. <i>Adı</i>	17
3.1.2. <i>Sebeb-i Telif</i>	17
3.1.3. <i>Beyit Sayısı</i>	19

3.1.4. Yazım ve İstinsah Tarihi.....	20
3.1.5. Kaynakları.....	20
3.2. DİL ÖZELLİKLERİ.....	20
3.2.1. İmla ve Fonoloji.....	20
3.2.1.1. Ünlülerin Yazılması.....	21
3.2.1.1.1. “a” Ünlüsünün Yazımı.....	21
3.2.1.1.2. “e” Ünlüsünün Yazımı.....	21
3.2.1.1.3. “ı-i” Ünlülerinin Yazımı.....	22
3.2.1.1.4. “o-ö” Ünlülerinin Yazımı.....	22
3.2.1.1.5. “u-ü” Ünlülerinin Yazımı.....	22
3.2.1.1.6. Ünsüzlerin Yazımı.....	23
3.2.1.1.7. “b” ve “p” Ünsüzlerinin Yazımı.....	23
3.2.1.1.8. “c” ve “ç” Ünsüzlerinin Yazımı.....	23
3.2.1.1.9. “d” ve “t” Ünsüzlerinin Yazımı.....	24
3.2.1.1.10. “k” ve “g” Ünsüzlerinin Yazımı.....	26
3.2.1.1.11. “s” Ünsüzünün Yazımı.....	27
3.2.1.1.12. “ñ” Ünsüzünün Yazımı.....	27
3.2.2. Morfolojik Unsurlar ve Fonetik Özellikler.....	29
3.2.2.1. Yapım Ekleri.....	29
3.2.2.1.1. İsimden İsim Yapım Ekleri.....	29
3.2.2.1.2. İsimden Fiil Yapım Eki.....	34
3.2.2.1.3. Fiilden İsim Yapım Eki.....	36
3.2.2.1.4. Fiilden Fiil Yapım Eki.....	39
3.2.3. Sıfat-Fiil Ekleri.....	42
3.2.3.1. Zarf-Fiil Ekleri.....	45
3.2.3.2. Çekim Ekleri.....	48
3.2.3.2.1. İsim Çekimi.....	49
3.2.3.2.1.1. İyelik Ekleri.....	49
3.2.3.2.1.2. Hal Ekleri.....	52
3.2.3.2.1.2.1. İlgi Hal Eki.....	52
3.2.3.2.1.2.2. Yükleme Hal Eki.....	53

3.2.3.2.1.2.3. Yönelme Hal Eki.....	54
3.2.3.2.1.2.4. Bulunma Hal Eki.....	55
3.2.3.2.1.2.5. Ayrılma Hal Eki	55
3.2.3.2.1.2.6. Eşitlik Hali	56
3.2.3.2.1.2.7. Vasıta Hali Eki.....	56
3.2.3.2.1.2.8. Yön Hali	56
3.2.3.2.1.2.9. Soru Eki.....	57
3.2.3.2.2. Fiil Çekimi	57
3.2.3.2.2.1. Zaman Ekleri.....	57
3.2.3.2.2.1.1. Görülen Geçmiş Zaman	57
3.2.3.2.2.1.2. Öğrenilen Geçmiş Zaman Eki.....	60
3.2.3.2.2.1.3. Geniş Zaman	61
3.2.3.2.2.2. Emir Çekimi	64
3.2.3.2.2.3. İstek Çekimi.....	66
3.2.4. Ses Benzeşmeleri Ve Uyumlar.....	68
3.2.4.1. Ünlü Benzeşmesi	68
3.2.4.1.1. Dil Uyumlu	68
3.2.4.1.2. Dudak Uyumlu	69
3.2.4.2. Ünsüz Benzeşmesi	69
3.2.4.2.1. “D” Ses Birimiyle Başlayan Ekler	70
3.2.4.2.2. “C” Ses Birimiyle Başlayan Ekler	70
3.2.5. Ses Olayları.....	70
3.2.5.1. Ünlü Değişmeleri	70
3.2.5.1.1. Ünlü Düşmesi	70
3.2.5.1.1.1. Orta Hece Düşmesi.....	71
3.2.5.1.1.2. Kalıcı Düşme.....	71
3.2.5.1.1.3. Geçici Düşme.....	72
3.2.5.1.2. Ünlü Türemesi	72
3.2.5.1.3. Ünlü Değişmesi	73
3.2.5.1.3.1. “i” ve “e” Değişmesi	73
3.2.5.1.4. Ünsüz Değişmeleri.....	73

3.2.5.1.4.1. Ünsüz Düşmesi.....	74
3.2.5.1.4.2. Ünsüz Türemesi.....	74
3.2.6. Sıfatlar.....	75
3.2.6.1. Vasıflandırma Sıfatları.....	75
3.2.6.2. Belirtme Sıfatları.....	75
3.2.6.3. Sayı Sıfatları.....	78
3.2.6.4. Soru Sıfatları.....	79
3.2.6.5. Belirsizlik Sıfatları.....	80
3.2.7. Zarflar.....	82
3.2.7.1. Yer Zarfları.....	83
3.2.7.2. Zaman Zarfları.....	83
3.2.7.3. Nasıllık Zarfları.....	84
3.2.8. Edatlar.....	84
3.2.8.1. Ünlem Edatları.....	84
3.2.8.2. Seslenme Edatları.....	84
3.2.8.3. Sorma Edatları.....	85
3.2.8.4. Cevap Edatları.....	85
3.2.8.5. Bağlama Edatları.....	85
3.2.8.6. Sıralama Edatları.....	86
3.2.8.7. Karşılaştırma Edatları.....	86
3.2.8.8. Cümle Başı Edatları.....	87
3.2.8.9. Hele Edatı.....	89
3.2.8.10. Kuvvetlendirme Edatları.....	89
3.3. ŞEKİL ÖZELLİKLERİ.....	91
3.3.1. Kafiye ve Redif.....	91
3.3.2. Vezin.....	100
3.3.3. Şekil.....	106
3.4. ÜSLUP HUSUSİYETLERİ.....	117
3.4.1. İfade Tarzı.....	117
3.4.2. Anlatıcı Türleri.....	122
3.4.3. Edebi Sanatlar.....	125

3.5. MUHTEVA HUSUSİYETLERİ	128
3.5.1. <i>Savaş ile İlgili Unsurlar</i>	128
3.5.1.1. <i>Savaş</i>	129
3.5.1.2. <i>Savaş Aletleri</i>	130
3.5.1.3. <i>Diğer Unsurlar</i>	133
3.5.2. <i>Destan Özellikleri</i>	137
3.5.2.1. <i>Bazı Motifler</i>	137
3.5.2.1.1. <i>Rüya</i>	137
3.5.2.1.2. <i>Sayılar</i>	145
3.5.3. <i>Deyimler ve Atasözleri</i>	148
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM	151
4. METİN	151
4.1. ÖZET	151
4.2. TRANSKRİPSİYON ALFABESİ	172
4.3. METİN	175
SONUÇ	485
DİZİN SÖZLÜK	487
KAYNAKÇA	576

KISALTMALAR

age	Adı geçen eser
agm	Adı geçen madde/makale
agy	Adı geçen yazma
agt	Adı geçen tez
vb.	Ve benzeri
vd.	Ve diğerleri
bkz.	Bakınız
ev.	Çeviren
haz.	Hazırlayan
yk.	Yaprak
s.	Sayfa
S.	Sayı
C.	Cilt
nr.	Numara

GİRİŞ

İslam tarihi kaynaklarında, Abbasi Devleti'nden önce kimliği çok belirgin olmayan Ebû Müslim Horasani hakkında çeşitli rivayetler mevcuttur. Adı, ailesi, kabilesi, etnik kimliği gibi pek çok meselede çeşitli kaynaklarda ihtilaflar vardır. Kaynakların çoğunda adı Ebû Müslim b. Abdurrahman olarak verilmiş olsa da önemli kaynakçılardan Zehebi ve İbn-i Halikan onun adının Abdullah b. Osman da olabileceğini söylemektedir.¹ Adını İbrahim İmam'ın isteği üzerine değiştirerek Abdurrahman olarak kullandığı, bu nedenle önceki ismi konusunda rivayetlerin çeşitli olduğu da düşünülmektedir. İbnü'l Esir'de geçen bir rivayete göre de bir köylü çocuğu olan Ebû Müslim'i İbrahim İmam himaye ederek ona Abdurrahman adını vermiş ve daha sonra künye olarak da Ebû Müslim'i seçmiştir.² Etniği hakkında onun Türk, Farisi ve Kürt olduğu rivayetleri mevcut olsa da kaynaklarda Farisi ve Kürt olduğunu destekleyen kesin bir bilgi bulunmamaktadır.³ Türk olup olmadığı hakkında da farklı görüşler olsa da “*Ben Horasanlıyım. Atam, dedem Türkistanlı ve Türk beyi kişilerdir*” dediği rivayet edilmektedir.⁴ Hayat hikâyesi ve savaşlardaki üstün başarısı sebebiyle

¹ Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân ez-Zehabî, *Siyerü A'lami'n-Nübelâ, Müessesetü'r-risâle*, 1985 s. 6/48.);(Ebû'l-Abbas Şemsüddin İbn Hallikan, *Vefeyâtü'l-A'yân*, Dâr-ı Sâdır, Beyrut 1994 s. 3/145.

² İzzüddin İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Tarih*, Dâru'l-Kitâbi'l-Arabiyye, Beyrut 1997 s. 4/27

³ Nahide Bozkurt, *Oluşum Sürecinde Abbasi İhtilali*, Ankara Okulu Yayınları, Ankara 2020 s. 64.

⁴ Daniş Remzi Korkak, *Kerbelâ'nın İntikamı Horasanlı Ebâ Müslim*, c.1, Çınar Matbaası, İstanbul 1967, s. 95-96.

zamanla halkın dilinde bir destan olan bu kahramanın, pek çok milletin dikkatini çektiği ve zamanla o kültürün bir parçası olduğu söylenebilir.

Ebû Müslim Abbasi hareketinin başarıya ulaşmasında önemli bir isimdir. Halifeliğin Emevilerden Abbasilere geçmesindeki katkısından dolayı kaynaklarda “*nâkilü’ d-devle, sâhibü’ d-devle, mümîtü’ d-devle, muhyi’ d-devle*” unvanlarıyla anılmaktadır.⁵ Emevilerin son Irak valisi İbn Hubeyre’yi mağlup etmesi başta olmak üzere pek çok askeri başarı göstermiştir. Hareketin başarıya ulaşmasının ardından toplumdaki karışıklıkları gidermeye yardımcı olmuş ve Halife Mansur’un mutlak otoritesini kazanmasında önemli bir yer almıştır. İbrahim el-İmam’ın tahta geçmesiyle Horasan’a Abbasilerin vekili olarak gönderilen Ebû Müslim savaşlardaki başarısıyla halkın kısa sürede takdirini ve bağlılığını kazanmıştır. Nüfusu ve gücü günden güne artan Ebû Müslim ileriki zamanlarda halifenin otoritesi için tehdit olarak görülmüş ve Halife Mansur’un emriyle üç suikastçı tarafından katledilmiştir.⁶ Bakıldığı zaman aslında onun başarısı ve insanlar üzerindeki hâkimiyet gücü onun sonunu getiren bir unsur olmuştur. Gerek devrim hazırlıklarında gerekse diğer süreçteki etkisiyle Ebû Müslim Doğu ve Batı’da araştırma konusu olmuştur. Bir dönemin kapanıp diğer dönemin açılmasındaki etkiyle dikkatleri üzerine çekmiş, Abbasi dönem kaynaklarında olduğu gibi müstakil çalışmalara da konu olmuştur.⁷

Sahip olduğu sevgi ve bağlılık onun halk arasında destanlaşmasını sağlamıştır. Her zaman zulme karşı durduğu tavır ve haktan yana olma tutumu ona özellikle Türkler arasında bir şöhret kazandırmıştır.⁸ Kişilik olarak cesur, akıllı ve tedbirli biri olarak tasvir edilen Ebû Müslim, bazı kaynaklarda acımasız biri olarak da ele

⁵ Hakkı Dursun Yıldız, “Ebû Müslim-i Horasânî”, *DİA*, c.10, TDV Yayınları, İstanbul 1994, s.197.

⁶ Adem Apak, *Anahatlarıyla İslam Tarihi*, Ensar Yayınları, İstanbul 2015 s. 4/29-30)

⁷ Nahide Bozkurt, *Oluşum Sürecinde Abbasi İhtilali*, Ankara Okulu Yayınları, Ankara 2020 s.71-73.

⁸ Nurettin Albayrak, “Ebû Müslim Destânı”, *DİA*, c.10, TDV Yayınları, İstanbul 1994, s.100.

alınmıştır.⁹ İmam İbrahim'in otoriteyi sağlamlaştırmak için Ebû Müslim'e verdiği tam yetki onun kılıç kullanmaktaki becerisiyle birleştiğinde, kendisine o dönemde "Haccac" bile denmesine sebep olmuştur.¹⁰ Tüm bunlar Ebû Müslim'in kişiliği hakkında bize bilgi veren unsurlar olarak görülmektedir. Kendisi savaştan kaçmayan, zulme karşı boyun eğmeyen, savaş stratejilerine hâkim, yeri geldiğinde ise cezası ağır olan bir kişiliktir. İşte tüm sebepler ışığında Ebû Müslim Türk milleti tarafından benimsenmiştir. Nitekim kaynaklarda anlatılan kişiliği Türk savaşçı kişiliği ile örtüşmektedir.

Irene Melikoff yazılmış ilk Ebû Müslim destanının İran menşei olduğunu belirtirken Türkçe nüshaların daha çok olduğunun altını çizmektedir. Nitekim bu mensur destanların başta yeniçeriler olmak üzere Şii-Alevi, Bektaşî ve ahiler arasında okunması zamanla bir gelenek haline gelmiştir.¹¹ Bu da Türk kültüründe Ebû Müslim destanına verilen önemi açıkça göstermektedir.

Ele alınan eser Ebû Müslim destanı olup tür olarak bir cenknâme özelliği taşımaktadır. Zaten hayatı savaşarak geçmiş bir kişiyi bundan ayırarak yazmak tabii olarak mümkün değildir. Eserin en önemli noktalarından biri hakkında yazılmış çoğu destanlardan ayrı olarak manzum olarak kaleme alınmasıdır. Çalışmadaki Ebû Müslim destanı Emevîlerin son zamanlarında yaşanmış savaşları ele almaktadır. Eserde Abbasi adı hiç geçmemekte olup, Ebû Müslim topluluğunun lideri olarak görülmektedir. Kişilik ve savaşlardaki başarısının diğer destanlarla uyum içerisinde olduğu tespit edilmiştir.

⁹ Irene Melikoff, *Türk- İran Epik Geleneğinde Horasan Teberdârı Ebû Müslim*, (Çev. Armağan Sarı), Elips Kitap Yayınları, İstanbul 2012, s.47.

¹⁰ Fariha Jamal, *Ebû Müslim Horasani'nin Türk, Fars ve Afgan Toplumlarında Algılanış Biçimi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi 2020, s.21.

¹¹ Nurettin Albayrak, *age*, s.100.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. TÜRK EDEBİYATINDA MÜSLİMNÂMELER

Halk tarafından oldukça sevilmiş ve alaka gösterilmiş Ebû Müslim destanları, başta Türkçe, Farsça ve Arapça olmak üzere pek çok dilde kaleme alınmıştır. Destanın ilk menşei kesin olarak bilinmese de ilk olarak İran'da Farsça olarak kaleme alındığı hipotezi diğerlerinden daha kuvvetli görünmektedir. Zira Türkler İslamiyet'in kabulünden önce bu konuya ilgi hakkında telif eser ortaya koymaları zoraki durmaktadır. Ayrıca Ebû Müslim'in Kufe ve Horasan gibi şehirlerde uzun süreli kalması, destanın ilk olarak bu bölgelerde dağılmaya başladığının göstergesi olabilmektedir. Destan ilk olarak Farsça kaleme alınmış olsa da Türkler tarafından oldukça benimsenmiştir. Nitekim Türkçe yazılan Ebû Müslim destanlarının sayısı Farsça yazılan destanları geçmektedir. Bunun yanında eser Farsça yazılmış olsa da içerisinde coğrafi ve kültürel sebeplerden kaynaklı olarak Türkçe kelime ve bölümler bulundurmaktadır.¹²

Ebû Müslimnâmeler, kaynaklara Ebû Müslim Kıssası, Ebû Müslim Destanı, Ebû Müslim Hikâyesi gibi adlandırmalarla geçmiş, eserlerde Ebû Müslim yerine Ebâ Müslim ismi tercih edilmiştir. Ebû Müslim'in tarihi kişiliği Türk ve Fars edebiyatlarına destani hususiyetlerde yansımış, bu sebeple onun hayatı dilden dile sözlü ve yazılı şekillerde, efsanelerle örülü bir biçimde anlatılagelmiş; özellikle

¹² Irene Melikoff, *age*, s. 29.

Özbekistan, Dağıstan, Türkmenistan, İran, Irak, Suriye ve Anadolu'da bu şahsiyet menkıbevi hikâyelere konu olmuştur.¹³

Ebû Müslimnâme, İslami Türk destanları zincirinin Müseyyeb Gazi Destanından sonraki ve Battalnâme'den önceki halkasını oluşturmuştur.¹⁴ Bu bilgiler, Türk halkının Ebû Müslim'in destani şahsiyetine oldukça ilgi gösterdiğini ve hakkında yazılan manzum-mensur eserlerle yüzyıllar boyu onu anlatmayı bir gelenek haline getirdiğini göstermektedir.

Albayrak ve Melikoff'a göre Ebû Müslimnâmelerin ilk şekillerinin Fars edebiyatında teşekkül ettiği, Türk edebiyatına ise daha sonraki dönemlerde girdiği veya tercüme edildiği ifade edilmektedir.¹⁵ Ayrıca Albayrak, bu türün Arap edebiyatında henüz ele geçmeyen bir örneğinin de bulunduğunu söylemektedir.¹⁶

Köprülü, Ebû Müslimnâmelerin Türk edebiyatında yoğun ilgi görmesinin sebebini, Ebû Müslim'in cenklerine katılan Türklerin bu savaşları menkıbevi olarak birbirlerine anlatmasından ileri geldiğini öne sürer.¹⁷ Melikoff, Vambery'nin Hive yakınlarında M. 1155 yılı gibi eski bir tarihe ait bir Ebû Müslimnâme'nin Türkçe el yazmasını bulduğunu aktarır.¹⁸ Tespit edilen en eski Türkçe Ebû Müslimnâme nüshası olan eser, Merv'de Sultan Sencer'in nezdinde bulunan Karahan ailesine mensup Melikzade bin Mahmud bin Hüseyin bin Kızılarışlan adına yazılmıştır.¹⁹

¹³ Necati Demir vd., *Ebû Müslim-nâme*, C. 1, Destan Yayınları, Ankara 2007, s. 22.

¹⁴ Demir vd., *age*, s. 23.

¹⁵ Nurettin Albayrak, "Ebû Müslim Destânı", *DİA*, C. 10, TDV Yayınları, İstanbul 1994, s. 195-196; Irene Melikoff, *Türk-İran Geleneği İçinde Horasan Teberdarı Ebû Müslim*, Elips Yayınları, Ankara 2012, s. 28.

¹⁶ Albayrak, *agm*, s. 196.

¹⁷ Mehmed Fuad Köprülü, *Türk Edebiyatı Tarihi*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 1980, s. 345.

¹⁸ Melikoff, *age*, s. 18.

¹⁹ Köprülü, *age*, s. 345.

Demir ve arkadaşları çeşitli kütüphane ve şahsi kitaplıklarda 17 Türkçe Ebû Müslimnâme nüshası bulunduğunu ve buna yurt dışındaki nüshalar eklendiğinde sayının 100'leri aşacağını ifade eder.²⁰ İlhan da şahsi araştırmasında kütüphanelerde 100'e yakın Ebû Müslimnâme bulunduğunu ifade etmiştir.²¹

Türkçeye ne zaman çevrildiği belli olmayan Ebû Müslim hikâyelerinin en eski tercümesinin Ebû Tahir-i Tusî'ye ait olduğunu bildiren kaynaklarla birlikte, destanın pek çok nüshasında adı geçen Ebû Tahir-i Tusî'nin kimliği hakkında yeterli bilgi bulunmadığı söylenmiştir.²² Hatta Tahir-i Tusî'nin tercüme ya da te'lif olarak Ebû Müslimnâme yazdığına dair kesin bir bilgi de yoktur. Melikoff, birçok destansı hikâye yazmasında eserlerin Gazneli Mahmud'un çevresinde bulunan Tahir-i Tusî'ye atfedildiğini ifade eder. Yazmalarda Tahir-i Tusî, Tahir-i Tartusî, Tahir-i Tarsusî, Tahir-i Karagözi gibi farklı imlalarına rastlanılan bu ismin bir hikâye anlatıcısı olduğu düşünülmüştür.²³

Tespit edilen Ebû Müslimnâme yazmalarının bazıları tek cilt halindeyken, iki ve daha fazla ciltten oluşan yazmalar da bulunmaktadır. Örneğin, Millî Kütüphane 06 Mil Yz 8504/1-33 numaralarda kayıtlı 33 farklı yazma içinde kütüphane kayıtlarına göre 38 cilt halinde *Dâstân-ı Ebâ Müslim* isimli Ebû Müslimnâme metni bulunmaktadır. Müellifi hakkında bir bilgi edinilemeyen *Dâstân-ı Ebâ Müslim*'in ilk dört cildi, Ankara Millî Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu'nda 06 Mil Yz A 8504/1-4 demirbaş numaraları ile kayıtlıdır. Toplam 38 ciltten oluştuğu tahmin edilen mensur destanın 2 cildi şu ana kadar bulunamamıştır. Bilinen 38 cildin 2'sinde ise Ebû

²⁰ Demir vd. *age*, s. 24-25.

²¹ Mevlüt İlhan, *Hızır Şeyyâd'ın Ebû Müslimnâme'si*, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Doktora Tezi, Ankara 2021, s. 4. Yazma nüshaların bir kısmı ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Melikoff, *age*, 77-80; İsmail Toprak, *Ebû Müslim Horosanî Hikâyesi*, Büyüyen Ay, İstanbul 2019, s. 17-18.

²² Albayrak, *agm*, s. 196.

²³ Melikoff, *age*, s. 24.

Müslim'in değil, Ahmed-i Zemci'nin hayatı anlatılmıştır.²⁴ Toplam 38 ciltten oluşan bu eserin ilk 4 cildi üzerine Sibel Özil tarafından doktora tezi hazırlanmıştır.²⁵

Ayrıca İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesinde 34 cilt halinde Ebû Müslimnâme bulunmaktadır. 34. cildin sonunda 19 Cemaziyelahir 1181 (12 Kâsım 1767) tarihi yer almaktadır. Söz konusu eser de mensurdur. Yazmaların dışında Çelebizâde Mehmed Efendi'nin kaleme aldığı *Hâzâ Kitâb-ı Ebâ Müslim* (1911) eseri, matbu olarak basılmış en eski Ebû Müslimnâmelerdendir. Aynı yazar Zeki Megâmiz de Corcî Zeydan'ın Arapça *Ebâ Müslim Horasanî* kitabını 1914 yılında Türkçeye tercüme etmiştir.²⁶ Bu roman Selami Münir Yurdatap tarafından da 1948 yılında tercüme edilerek yayınlanmıştır.²⁷

Cumhuriyet Dönemiyle birlikte Türk Edebiyatında Ebû Müslimnâme etkisi devam etmekte, yeni harflerle yazılmış Ebû Müslimnâme romanları kaleme alınmaktadır. Destanın yeni harflerle ilk baskısı, 1934 yılında *Ebâ Müslim Horasanî* başlığıyla Muharrem Zeki Korgunal tarafından hazırlanmıştır.²⁸ Bununla birlikte Korgunal'ın *Ebâ Müslim-i Horasanî ve Nasr-ı Sayyad Savaşı* ile *Ebâ Müslim-i Horasanî ve Mervân-ı Hımar Savaşı* adında romanları da bulunmaktadır. Yine Tan gazetesinde tefrika edildikten sonra 1955 yılında kitap halinde basılmış olan *Kerbelânın İntikamı* isimli kitap ise Ziya Şakir tarafından yazılmıştır. Faik Bulut

²⁴ Sibel Özil, "Bir Terbedâr'ın Serencâmı: Ebû Müslim Horosânî Destânı", *11. Türkiye Lisansüstü Çalışmalar Kongresi Bildiriler Kitabı – II (Edebiyat - İlahiyat)*, İstanbul 2023, s. 107-111.

²⁵ Sibel Özil, *Dâsitân-ı Ebû Müslim, Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, Nr. 06 Mil Yz A 8504/1-4 İnceleme Metin*, İstanbul Üniversitesi Türk İslam Edebiyatı Ana Bilim Dalı Doktora Tezi, İstanbul 2023.

²⁶ Albayrak, agm, s. 196.

²⁷ İlhan, *agt*, s. 4-5.

²⁸ Albayrak, agm, s. 196.

tarafından yazılan *Ebû Müslim Horasani: Bir İhtilalcinin Hikâyesi*²⁹ kitabı ile İsmail Toprak tarafından yazılan *Ebû Müslim Horasanî Hikâyesi*³⁰, son dönemde kaynaklarla desteklenerek yazılmış Ebû Müslimnâmelerdendir. Son olarak Natuk Baytan yönetmenliğinde 1965 yılında, “Horasan’ın Üç Atlısı” ve Yılmaz Atadeniz’in yönetmenliğinde 1969 yılında “Ebû Müslim-i Horasanî” isimli iki Türk sinema filminin çekildiğini de söylemek gerekir.³¹

Ebû Müslimnâmeler hakkında en kapsamlı çalışma, Irene Melikoff tarafından 1962 yılında Paris’te yayınlanan *Abû Muslim: Le porte-hache du Khorassan dans la tradition épique turco-iranienne* isimli kitaptır. Eser, ilk olarak Armağan Sarı tarafından Türkçeye, *Türk-İran Epik Geleneği İçinde Horasan Teberdarı Ebû Müslim* adıyla çevrilmiştir. Melikoff, Paris Ulusal Kütüphanesinde bulunan dördü Türkçe, dördü Farsça olmak üzere Ebû Müslimnâme nüshaları ile İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kütüphanesinde bulunan Türkçe yazmanın da karşılaştırılmasıyla oluşturduğu çalışmasında, Ebû Müslimnâme’nin Türk ve İran edebiyatlarındaki oluşumları ve rolü hakkında detaylı bilgilere yer vermiştir. Melikoff, Bu dokuz yazmayı karşılaştırarak ortak bir hikâye ortaya koymuştur.³²

²⁹ Faik Bulut, Ebû Müslim’in hayatını bir masal-öykü niteliğinde kaleme almıştır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Faik Bulut, *Ebû Müslim Horosani: Bir İhtilalcinin Hikâyesi*, Berfin Yayınları, İstanbul 2014.

³⁰ İsmail Toprak da M. Ü Nadir Eserler Koleksiyonu nr. 12967/Y086, M. Ü İlahiyat Fakültesi Kütüphanesi nr. YZ0131 ve İBB Kütüphanesi nr. B0014 nüshalarından hareketle Ebû Müslim’in hayatını ihtiva eden bir eser ortaya koymuştur. Bkz. İsmail Toprak, *Ebû Müslim Horosanî Hikâyesi*, Büyüyen Ay, İstanbul 2019, 415 s.

³¹ İlhan, *agt*, s. 5.

³² Ayrıntılı Bilgi için bkz. Melikoff, *Türk-İran Geleneği İçinde Horasan Teberdarı Ebû Müslim*, Elips Yayınları, Ankara 2012.

Necati Demir, Mehmet Dursun Erdem ve Sibel Üst tarafından hazırlanan 2 ciltlik *Ebâ Müslim-nâme* isimli kitap ise Ali Ferdî bin Mustafa el-Kayserî (d. ? - ö. 1126/1715) tarafından yazılan manzum *Ebû Müslimnâme*'nin neşridir.³³

1.1. TÜRK EDEBİYATINDA MANZUM EBÛ MÜSLİMNÂMELER

Türk edebiyatında şimdiye kadar mesnevi formunda yazıldığı bilinen iki Ebû Müslimnâme tespit edilmiştir. Bunların ilki olduğu düşünülen eser, Eski Anadolu Türkçesi ile ve sade bir dille kaleme alınan Hızır Şeyyâd'ın manzum *Ebû Müslimnâme*'si ve diğeri ise Ali Ferdî Efendi'nin (d. ? – ö. 1126/1715) yine mesnevi formunda yazdığı *Hâzâ-Kitâbü Ebâ Müslim* başlıklı *Ebâ Müslim-nâme*'si olarak bilinmektedir. Bu çalışmaya konu olan Kadioğlu mahlaslı bir şairin tahminî 17-18. yüzyıllarda manzum olarak kaleme aldığı *Ebû Müslimnâme*'sinin ortaya çıkmasıyla beraber, Türk edebiyatında mesnevi formunda yazılan Ebû Müslimnâmelerin sayısı üçe çıkmıştır.

1.1.1. Hızır Şeyyâd'ın Ebû Müslimnâme'si

Hayatı hakkında herhangi bir bilgiye rastlanılmayan Hızır Şeyyâd'ın *Ebû Müslimnâme*'si, H. 100 yılında doğduğu ve Emevilere karşı ayaklanarak hilafetin Abbasilere geçmesinde mühim bir rol oynayan Ebû Müslim'in savaşları ve kahramanlarını ihtiva etmektedir. 13120 beyitten oluşan bu manzum eser, aruzun *Şehnâme* vezni olarak bilinen *fe'ülün fe'ülün fe'ülün fe'ül* kalıbıyla kaleme alınmıştır. Eserin dil bakımından Eski Anadolu Türkçesi özelliklerini barındığı anlaşılmıştır.³⁴

Hızır Şeyyâd'ın *Ebû Müslimnâme*'sinin 2 ciltten oluşan nüshaları Millî Kütüphane Yazmalar Koleksiyonunda 06 Mil Yz B 975/1 ve 06 Mil Yz B 975/2 demirbaş numaralarıyla kayıtlıdır. Nüshaların birinci cildi 158, ikinci cildi 197

³³ Ayrıntılı bilgi için bkz. Necati Demir vd., *Ebâ Müslim-nâme*, C. 1-2, Destan Yayınları, Ankara 2007.

³⁴ İlhan, *agt*, s. 7.

varaktır. Nüshaların ilk cildi baştan eksiktir ve 5889 beyitten oluşmaktadır. İkinci cilt ise sondan eksiktir ve 7231 beyitten müteşekkildir.³⁵

Mesnevi nazım şekli ile yazılan eserde hikâye kahramanının ağzından – mesnevi nazım şekli dışında- toplam 87 beyitlik 12 şiir okunmaktadır.³⁶ Hızır Şeyyâd'ın sade bir dil ve akıcı bir üslupla kaleme aldığı, Türk halk destanları ve Eski Anadolu Türkçesi bakımından mühim özellikler barındıran eserinin, tahmin edildiği kadarıyla ikinci cildinin ilk ve son beyitleri aşağıdaki gibidir³⁷:

Çü Kur'ân okundı kılup istimâ'

Turup urdılar ol arada semâ'

... urur atlar erenler hurûş

Yedi bahr idüpdi sanasın ki cûş

1.1.2. Ali Ferdî Efendi'nin Ebâ Müslim-nâme'si

Ali Ferdî Efendi'nin mesnevi formunda kaleme aldığı manzum *Ebâ Müslim-nâme*'sinin Arapça veya Farsçadan tercüme edildiği düşünülmüştür.³⁸ Aruzun *fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün* kalıbı ile yazılan eser klasik mesnevi formundadır. Eserin içerisinde mesnevi dışı nazım şekli olarak yer yer gazeller bulunmaktadır. Mesnevinin hatime kısmında, dua ve temmet bölümlerine yer verilmiş ve eserin yazıldığı tarih ile hamisi ifade edilmiştir.³⁹ Toplam iki ciltten oluştuğu görülen eserin nüshadaki adı *Hâzâ-Kitâbu Ebâ Müslim* şeklindedir.⁴⁰ Ebû Müslim'in destani savaşlarını konu alan

³⁵ İlhan, *agt*, s. 7-9.

³⁶ İlhan, *agt*, s. 9.

³⁷ Ayrıntılı bilgi için bkz. İlhan, *agt*, s. 38-1139.

³⁸ Albayrak, *agm*, s. 195.

³⁹ Demir vd. *age*, s. 27.

⁴⁰ Necati Demir vd., *Ebâ Müslim-nâme*, C. 2, Destan Yayınları, Ankara 2007, s. 1-2.

eserin dil itibariyle sade ve edebiyat açısından da değere haiz olduğu aşağıdaki beyitlerden hareketle söylenebilir⁴¹:

Neden lâzım sana agyâra ey dil âşinâ olmak
Cihânın bâğı gül-zâr-ıla bunda rûşinâ olmak

Hebâdır cümlesi terk eyle gir vahdet sarâyına
Bulasın derdine dermân sezâdır dil-güşâ olmak

1.1.3. Kadioğlu'nun Ebû Müslimnâme'si

Müellif hakkında eser haricinde herhangi bir bilgiye rastlanılmayan Kadioğlu'nun manzum *Ebû Müslimnâme*'si hakkında ayrıntılı bilgiler, bu çalışmanın 2, 3 ve 4. bölümlerinde verilmiştir.

⁴¹ Demir vd. *age/2*, s. 272.

İKİNCİ BÖLÜM

2. TÜRK EDEBİYATINDA KADIOĞLU MAHLASLI ŞAİRLER

2.1. ABDÜLVÂSİ ÇELEBİ

2.1.1. Hayatı

Abdülvâsi Çelebi hakkında yapılan araştırmalarda pek fazla bilgiye ulaşılmamıştır. şairin hayatı ile ilgili şu ana kadar bilinen tek eseri olan Halilnâme'den bilgiler bulmak mümkündür. şairin 14. yüzyılın ilk yarısı ve 15. yüzyılın ilk yarısı arasında yaşadığı bilinmektedir. şair Bayezid Paşa (ö. 1421) himayesi altındadır. Osmanlı Devleti'nin siyasi olaylar sebebiyle sarsıldığı dönemde yaşayan şair, bu durumlardan eserinde bahsetmektedir. Bu da şairi, bir Osmanlı tarih yazarlarından biri yapmaktadır. Eserde Muhammed adında bir kardeşi olduğundan bahsedilmektedir. şair, hayatının büyük bir bölümünü Amasya'da geçirmiş ve asıl mesleği olan imamlığı icra etmiştir. Kullandığı “Kadı” ve “Kadioğlu” mahlaslarından yola çıkılarak şairin kültürlü bir aileden geldiği ve kadılık da yaptığı düşünölmektedir.⁴²

2.1.2. Eseri ve Edebi Kişiliği

şairin bilinen tek eseri *Halilnâme*'sidir. Eserde yalnızca Hz. İbrahim'in hayatı baştan sona anlatılmaktadır. Eserin 1414'te yazıldığı ve Çelebi Mehmed'e (d. 1383- ö. 1421) sunulduğu bilinmektedir. Eser toplam 3693 beyitten oluşmaktadır.

⁴² Abdülvâsi Çelebi, *Halilnâme*, haz. Ayhan Güldaş, *T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları*, Ankara 1996, s. 7-8.

Bayezid Paşa'nın bir gün Farsça manzum bir eser olan *Veys ü Ramim* adlı mesnevinin Türkçeye çevrilmesini istemiştir. Ahmedî (d. 1334 - ö. 1413) ve diğer bazı şairler bunun üzerine harekete geçerek eseri çevirmeye başlamıştır. Dönemin veziri her beyit için Ahmedî'ye altın vereceğini söyler fakat Ahmedî eserin çevirisini tamamlayamadan vefat etmiştir. Bunun üzerine Abdülvâsi Çelebi müsveddelerden yola çıkarak eserin çevirisini tamamlamak için görevlendirilir. Eserin konusunu ve müsveddesini beğenmeyen şair, Türkçe te'lif bir mesnevi yazmaya karar vermiştir. Eserin konusu olarak Hz. İbrahim'in hayatını anlatmayı tercih etmiştir. Abdülvâsi Çelebi çeşitli tefsir kitaplarından yararlanarak 1-2 yıl içerisinde eserini tamamlamıştır. 1414 yılında *Halilnâme* adlı eseri tamamlamış ve sultana sunmuştur. Bayezid Paşa'nın bir nüshasını yazmasını istemesi üzerine şair, eseri ikinci defa kaleme almıştır. İlk nüshadan farklı olarak bazı beyitleri çıkarmış ve şehzadelerin yaşadığı olayları anlatan bir tarih bölümü eklemiştir.⁴³

Halilnâme adlı eserde 193 beyitlik Çelebi Mehmed ve kardeşi Musa Çelebi'nin (d. 1388 – ö. 1413) savaşlarını anlatan bir bölüm ve 567 beyitte oluşan bir Mirâcnâme bulunmaktadır. Bu yönlerden ele alındığında eser Osmanlı'nın ilk tarih metinlerinden biri olarak nitelendirilebilir.⁴⁴

Halilnâme adlı eserin bugüne kadar tespit edilen altı nüshası bulunmaktadır. Bu nüshalar Afyon İl Halk Ktp., Gedik Ahmed Pş. Bl., K. 214, Konya İzzet Koyunoğlu Müzesi, Ktp. Muallim Cevdet Bl. Nr. K.346 numarada kayıtlıdır.⁴⁵

Son olarak eserle şairin bu eserde hayata dair düşüncelerini dile getirmesi göze çarpmaktadır. Şair, eserinde aralara gazeller de ekleyerek eğitici ve öğretici bir dil kullanmıştır. Eserinden anlaşıldığı kadarıyla şair için ilim her şeyden üstün ve âlim herkesten kıymetlidir.⁴⁶

⁴³ Ayhan Gültaş, *age*, s. 8-13.

⁴⁴ Ayhan Gültaş, *age*, s. 19-23.

⁴⁵ Metin Akar, "Eski Türk Edebiyatında İbrahimler, Hâlil-nâme'nin Yeni Bir Nüshası ve Düşündürdükleri", *Aydın Türklük Dergisi*, C. 5, S. 9, s. 88-89.

⁴⁶ Ayhan Gültaş, *age*, s. 10-12.

2.2. KADIOĞLU (EBÛ MUHAMMED)

2.2.1. Hayatı

Ebû Muhammed'in hayatı ile ilgili araştırılan kaynaklarda hiçbir bilgiye ulaşılmamaktadır. Yalnızca yazmış olduğu *Kıyas-ı Enbiyâ* adlı mesnevisinde bulunan bazı bilgilerden yola çıkılarak, şairin hayatı hakkında yorumlar yapmak mümkün olmuştur. Bu eser Cüneyt Akçatepe ve Merve Ayar tarafından yüksek lisans tezi olarak çalışılmıştır. Eserinde oğlundan ve II. Murad (d. 1404 – ö. 1451) dönemi veziri olma ihtimali olan Murad Han'ın vezirinden bahsetmekte olan şair kendisi ile ilgili kısıtlı bilgilere yer vermektedir. Şair eserinde anlattığı Murad Han'ın vezirinin himayesi altındadır. Bu nedenle şair eserinin sebab-i te'lif bölümünde isim zikretmeden veziri methetmiş ve eserini ona takdim ettiğini söylemiştir. Şairin eserinde anlattığı olaylardan yola çıkılarak 14. ve 15. Yüzyıllar arasında yaşadığı tahmin edilmektedir. Eserde yalnızca Hz. Âdem kıssasını anlattığı bölümde mahlasını kullandığı dikkat çekmektedir. Eserde bir daha mahlas kullanılmamıştır.⁴⁷

Şairin eserinde hayatı ile ilgili ulaşılan bir diğer bilgi Muhammed adlı bir oğlunun olduğudur. Şair oğlu için bir köle satın almış ve Müslüman olan bu köleye İlyas ismini vermiştir. Hem oğlu hem de kölesi İlyas medreselerde çeşitli eğitimler öğrenmişlerdir. Fakat oğlu Muhammed belli bir yaşa geldikten sonra İlyas tahsiline ara vererek ona ilim öğretmeye başlamıştır. Şairin oğlu Muhammed bir akşam hastalanır ve 15 gün sonra vefat eder. İlyas da bu acıya dayanamayıp dokuz ay sonra vefat etmiştir.⁴⁸

Ebû Muhammed'in oğlunu ve satın aldığı köleyi ilim öğrenmek için medreseye göndermesi, çeşitli ilim eserleri okutması onun ilme ne kadar önem verdiğini göstermektedir. Ayrıca kendi eserinden yola çıkıldığında Arapça, Farsça ve Türkçeye oldukça hâkim olduğunu söylemek mümkündür.

⁴⁷ Cüneyt Akçatepe, *Kadioğlu'nun Manzum Kıyas-ı Enbiyâ'sı (1b-181b) (İnceleme-Metin)*, Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2020, s. 39

⁴⁸ Cüneyt Akçatepe, *agt*, s. 39-40.

2.2.2. Eseri ve Edebi Kişiliği

Kadioğlu'nun şu ana kadar tespit edilen tek eseri *Kıyas-ı Enbiyâ* mesnevisidir. Eserin ulaşılabilen iki nüshası bulunmaktadır. II. Murad döneminde yazıldığı düşünülen eserin Türk edebiyatında ilk manzum kıyas-ı enbiyâ örneği olduğu söylenebilir. Nüshalardan biri Ankara Milli Kütüphane nr. A. 3688'de, diğeri ise İstanbul Arkeoloji Müzesi Yazma Eserler Bölümü nr. 256'da kayıtlıdır.⁴⁹

Şair, eserini oğlunun ölümü sebebiyle yaşadığı sıkıntılar sonrasında kaleme aldığını söylemektedir. Hz. Âdem'in dünyaya gönderilişi sonrası Hz. Havva ile birlikte nasıl sıkıntılar yaşadığını, nasıl acılar çektiğini anlatan şair, Hz. Muhammed'in oğlu İbrahim'i hayattayken nasıl kaybettiğini düşünmüştür. Kendi çektiği acılardan yola çıkarak kıssaları anlattığını ifade eden şair, dostlarının beğeni ve ısrarları üzerine eserinin tamamlamaya karar vermiştir.⁵⁰

Şair, eserinden anlaşılacağı üzere sanat maksadı gütmeyen eserini kaleme almıştır. Aslında eserini kimsenin görmesini istemeyen şair, dost meclislerinde söylendiği için eserini yazmayı kabul etmiştir. Şair tanınma kaygısı, şöhret kaygısı hissetmediğinden eserinin yeni ortaya çıkmış olmasının sebeplerindedir. Şair her ne kadar sanatın kendisine göre olmadığını söylese de eserinde kendini övdüğü dikkat çekmektedir. Bu da bize şairin klasik Türk şiirine bağlı bir şair olduğunu göstermektedir.⁵¹

2.3. KADIOĞLU

2.3.1. Hayatı

Bu çalışmanın konusu olan *Dâstân-ı Ebâ Müslim* adlı eserin yazarıdır. Şairin hayatı ile ilgili bilgiler yalnızca yazmış olduğu eserde bulunmaktadır. Şair eserin ilk yaprağında "Kadioğlu" mahlasını kullanmış ve eserin devamında da bu mahlası

⁴⁹ Cüneyt Akçatepe, *agt*, s. 40.

⁵⁰ Cüneyt Akçatepe, *agt*, s. 41.

⁵¹ Cüneyt Akçatepe, *agt*, s. 42.

kullanmaya devam etmiştir. Eserin dilinden anlaşıldığı kadarıyla şairin 17. ve 18. Yüzyıllarda yaşadığı tahmin edilmektedir. Bu durumla ilgili ayrıntılı bilgiler çalışmanın dil bölümünde bulunmaktadır. Şair eserini hocası Hâce Muhammed Horzendi'nin anlattıklarını tercüme ederek yazmıştır. Bunu sebab-i te'lif bölümünde ifade etmektedir. Şair bu bölümde ayrıca esere kendisinden bir şey ekmediğini yalnızca hocasının anlattıklarını tercüme ettiğini belirtmektedir.

Eser klasik şiirin tertip özelliklerine uygun bir şekilde besmele, tevhid, na't ve dört halifeye övgü ile başlamaktadır. Şair daha sonra Emevi hükümdarını lanetleyerek hocası ve eserin ravisi olan Hâce Mehmed Horzendi'yi anarak esere devam etmektedir. Hocasını andıktan sonra kendi mahlasını zikreden şair asıl konuya giriş yapmaktadır. Eser kısaca Emevi döneminde yaşamış ve Emevi'lere karşı savaşmış olan Ebû Müslim'in (d. 718 – ö. 755) savaşlarını anlatmaktadır. Eser hem klasik Türk edebiyatı hem de halk edebiyatından izler taşımaktadır.

2.3.2. Edebi Kişiliği

Bu kısım çalışmanın 3. bölümünde ayrıntılı olarak ele alınmıştır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. MANZUM DÂSTÂN-I EBÂ MÜSLİM

3.1. ESER HAKKINDA GENEL BİLGİLER

3.1.1. Adı

İncelenen eser, Ankara Milli Kütüphane Yazma Eserler bölümü nr. A. 4674’te Dâstân-ı Ebâ Müslim adıyla kayıtlıdır. Şair Kadıoğlu, eserde hikâyeye başlamadan önce yazdığı başlıkta eserinin adını vermektedir. Birinci varağın b sayfasında şair, “*Bu Kitap Ebâ Müslim Hazretlerinin Ceng-i Hikâyâtıdır*” başlığı altında esere başlamaktadır. Eser incelendiğinde hikâyenin Ebû Müslim’in anne ve babasından başlaması, sadece cenk değil başka hususlar hakkında da hikâyeler bulundurması, sözlü edebiyatta yer edinmiş bir kişinin başından geçenleri destan özellikleri ile beraber anlatması onun destan yönünü dikkat çekmektedir. Diğer yandan eserin büyük bir hacminin savaş hikâyeleri barındırması onun cenknâme hususiyetini de öne çıkarmaktadır. Tür olarak cenknâme kabul edilen esere, kütüphanenin kaydında olduğu gibi Dastan-ı Eba Müslim başlığı verilmiştir.

3.1.2. Sebeb-i Telif

Eserin ilk sayfasında yazar halifelğin dört büyük halifeden Emevilere geçmesinin kısa bir özetini vermektedir. Hz. Peygamber ve sonrasında Hz. Ebû Bekir, Hz. Ömer, Hz. Osman ve Hz. Ali’nin döneminde âlemin nasıl nur ile aydınlandığını, onların vefatından sonra Yezid’in halifelik makamına gelmesiyle karanlık bir dönemin başladığını vurgulamaktadır. Bundan sonra Hz. Hasan ve Hüseyin zulüm ile şehit edilmiş ve Mervan halife olmuştur. İslam topraklarında zulmün hala devam ettiğini belirten şair, Hoca Muhammet Horzendi’den nakil yapacağını bilgisini verir. Bu

kısım sebab-i telif olarak görülmektedir. Nitekim şair, kısa bir özetten sonra olayların bundan sonra nasıl geliştiğini anlatacağının bilgisini vermektedir. Şairin burada bildiklerini muhataba aktaracağı telif sebebi olarak ele alınmaktadır.

İtdigi zulmı fesādı bid'ati bu 'āleme
Kangı diller anı ide yā Ḥakīm u yā 'Alīm

Rāvīsi Ḥoca Meḥemmed ya'ni Horzendī'dür ol
Eydeyim kim ne buyurdı dinle ey kalb-i selīm

Yā ilāhī işbu Kağıoğlı mücrim kuluñı
'Avf kııl cümle günāhın yā Ḥalīm u yā Raḥīm (1b. 11-13)

Eserde müstakil bir sebebi telif başlığı görülmemektedir. Fakat şair eserde biri başta biri sonda olmak üzere iki tane sebab-i telif vermiştir. Şair 75a sayfasında başlayan “Rasül-i āl-i evlādının kanın yere dökmek degil sãn / ki zırā zenb-i a'zamdır ki aña beñzemez her kan” başlıklı bölümün sonunda dua etmektedir. Duanın girişinde şair, eserin sebab-i telifini de vermektedir. Şair bu kısımda Hoca Muhammet'ten nakil yaptığını ve bir ekleme yapmadığını, vaktinde bu eseri telif ettiğini, yazımında yadigâr olsun diye emekler çektiğini ifade etmektedir. Devamında şair insanların öleceğini ve geride bıraktıklarının yadigâr olacağını söylemektedir. Tüm bunlar göz önüne alındığında şairin, kendisinden sonra eseri vesilesiyle adının anılmasını arzu ettiği görülmektedir. Tabi olarak bu konunun seçilmesi de bildiklerini bilmeyenlere, ilgisine aktarmaktır.

Kağıoğlı tercümelerine katmadı kelām
Rāvīsi ḥoca Muḥammed naql ider ol yār-u gār

Çok şüvāğil müddetimde bunı te'lif eyledim
Bī- müheddeb inziḥāfa bakmasun ađyār u yār

Nazmına çekdim emekler yādigār olsun deyü
Ey kitābımı okuyan din qarındaşım civār

Zıkr-i hayr ile beni yād eyle nisyān eyleme
Baña zıkrinden ziyāde saña virsün Girdigār

Ey diriğā 'ömrümüz der çün seri' inkızā
Yerler altında yatub bize gerekdür yādigār

Yā ilāhī okuyanı dinleyeni yazanı
Yarlığa cümle günāhıñ kılma anı şerm(e)sār

Cümleden a'lā ziyāde bāhuşuş nāzımı
Yerini Firdevs-i a'lā eyle yā rabbe'l-kibār

Ol resül-u fahr-i 'ālem 'ışk-ı bākī hürmeti
Sen kabül eyle du'āmı yā rahīm u bī-şümār (76a. 9-16)

3.1.3. Beyit Sayısı

Kırk iki başlıktan oluşan eser toplam 2551 beyittir. 86 varak yazılmış olan bu destan, her sayfada 16 beyit barındırmaktadır. Başlıkların yazıldığı sayfalarda bu sayı on beşe düşmektedir. Eserin 13b, 53b ve 67a sayfalarında şair ek bir beyit yazarak bu sayısı on yediye çıkarmaktadır. Bu eklenen beyitler, sayfanın kenarına aşağıdan yukarıya doğru yazılmıştır. Bu beyitlerin şairin söylemesi gereken şeyi daha sonradan hatırlayarak ya da konu bütünlüğü oluşturmak üzere sonradan eklediği düşünülmektedir. 34b sayfasının da tamamen boş olduğu tespit edilmiştir. Hikâyenin bağlamı devam etmekte olduğu için şairin bu sayfayı daha sonra tamamlamak üzere boş bıraktığı fakat ölüm, hastalık, eserin kaybı gibi bazı sebeplerle tamamlayamadığı düşünülmektedir. Aynı şekilde eserin sondan iki başlığı da sonradan doldurulmak üzere boş bırakılmıştır.

3.1.4. Yazım ve İstinsah Tarihi

Eserin herhangi bir bölümünde yazıldığı yahut istinsah edildiğine dair bir bilgi tespit edilememiştir. Eserin içerisinde yer alan bazı boşluklar eserin tamamlanmadığını göstermektedir. 34b sayfasının tamamı ve eserin sonunda başlık için ayrılmış iki bölüm boştur. Şair, tamamlamayı düşündüğü eserinin bir yerinde hem eser hem de kendi hayatı için bilgiler vereceğini planlamış fakat ömrünün buna yetmediği düşünülmektedir. Nitekim başka sebeplerden de eserin tamamlanamamış olma ihtimali vardır. Zira şair, sebep-i telifte belirttiği üzere gelecek nesiller tarafından bilinmek istemektedir. Bu durumda kendisi ve eseri hakkında daha fazla bilgiye ulaşılması beklenen bir durumdur. Eserin başka bir nüshası henüz bilinmediği için elimizde bulunan nüsha gereği bu çıkarımlar yapılabilmektedir.

Eserin yazılış tarihi net olarak bilinmese de dil özellikleri yazıldığı döneme ışık tutmaktadır. Zira dil zaman ile değişen, dönüşen bir olgudur. Bu sebeple dönemler arasında dil farklılıklarının olması tabii bir durumdur. Dil incelemesi yapılan eserin 17-18 yüzyıllar arasında yazılmış olduğu tespit edilmiştir. Bu mesele eserin dil inceleme bölümünde örneklerle açıklanmıştır.

3.1.5. Kaynakları

Eserin yazılmasındaki en önemli kaynaklardan biri İslam Tarihi ilmidir. Eserde anlatılan Ebû Müslim, Emeviler döneminde yaşamış ve onların yaptığı zulme karşı direniş göstermiş bir şahıstır. Eserin içinde yer alan mekân, şahıs ve olaylar İslam Tarihi kaynaklarında da görülmektedir. Eserin tercüme olduğunu söyleyen Kadıoğlu, yazdığı bilgileri Muhammed Horzendi'den aldığını belirtmektedir. Şairin sıklıkla kullandığı “ravisi şöyle buyurdu, böyle rivayet edildi” kalıplarıyla yaşanan olaylar ifade edilmektedir. Bir destan anlatısı olarak eser, aynı zamanda sözlü kültürün de bir parçasıdır.

3.2. DİL ÖZELLİKLERİ

3.2.1. İmla ve Fonoloji

3.2.1.1. Ünlülerin Yazılması

Türkçede a, e, ı, i, u, ü, o ve ö olmak üzere sekiz adet ünlü bulunmaktadır. Bu ünlülerin yazımı eski yazıda ا, و, ی ve ه harfleri ile gösterilmektedir. Metinde de ünlü harflerin gösteriminde bu dört harf kullanılmıştır. Aynı zamanda eser harekeli olduğu için harekelerden de yararlanılmıştır. Bazı kelimelerde sesin sadece hareke ile bazı kelimelerde sadece harf ile verildiği, bazılarındaysa hem hareke hem de harf kullanıldığı tespit edilmiştir.

3.2.1.1.1. “a” Ünlüsünün Yazımı

Eserde a ünlüsü ön seste üstün harekeli elif (ا) ve med harekeli elif (آ) ile gösterilmektedir. Kelime içindeki kullanımında üstün harekesi ve elif harfi ile gösterildiği tespit edilmiştir. Buna ilaveten zaman zaman güzel he (هـ) harfinin de iç seste a ünlüsünü karşıladığı görülmektedir. Son seste ise çekerli elif kullanımı oldukça yaygındır. Yine güzel he harfinin ve harekenin kelimenin sonunda da tercih edildiği görülmektedir.

دَخِيَ	daḥı	جَقَائِمِ	çığalım
ظَالِمٍ	zālim	قَرَشُوْسِيْنَه	karşusına
سِيْرُ دَابَه	sirdāba	آه	āh

3.2.1.1.2. “e” Ünlüsünün Yazımı

E ünlüsü kelime başında üstün harekeli elif (ا) harfi ile yazılmaktadır. Kelime ortasında üstün harekesi çok fazla tercih edilmiştir. Buna ilaveten güzel he (هـ) ile yazılan örnekler mevcuttur. Kelime sonunda yine güzel he oldukça kullanılmaktadır.

دَرْد	derd	جَارِيَه	cāriye
بَنِي	beni	يَجَه	nice
كَلَجَائِك	gelicek	جَكْدِي	çekdi

3.2.1.1.3. “ı-i” Ünlülerinin Yazımı

Ön seste bu ünlüler kesre harekeli elif harfi ile karşılanmaktadır. Bazen ye (ی) harfi elif harfine eklenerek kullanılmaktadır. Bazen de hem kesre hareketi hem de ye (ی) harfi eklenerek bu sesler verilmektedir. İç seste ise sadece kesre harekesi ile kullanım ön sesteki duruma ek bir kullanım olarak görülmektedir. Kelime sonunda kesre ve ye harfi kullanılmaktadır.

بِیْدِی	bildi	اِسْمِیْنُ	ismin
بِیْدِیْلِر	bildiler	اِیْدُوب	idüb
اُورِدِی	urdı	اِیْدِرْدِیْلِر	iderdiler

3.2.1.1.4. “o-ö” Ünlülerinin Yazımı

Ön seste o-ö ünlüleri ötre harekesi ile beraber elif ve vav (و) harfleri ile gösterilmektedir. Aynı zamanda elif ötre harekesi ve vav harfleri ön seste yine o-ö ünlülerini karşılamaktadır. İç seste bazen yalnızca ötre kullanılmış, bazen de ötre + vav harfleri ile birlikte gösterilmiştir. Son seste yine iç sese benzer kullanım mevcuttur.

اُول	ol	اُوتُرْدِی	oturdu
جُونِکِه	çünkü	حُوجِه	hoca
کِیْزُلُو	gizlü	مُسْلِْمَان	müslimān

3.2.1.1.5. “u-ü” Ünlülerinin Yazımı

U-ü ünlülerinin yazımı o-ö ünlülerinin yazımına benzemektedir. Ön seste ötre, elif ve vav (و) kullanılmaktadır. İç seste bazen sadece ötre bazense ötre + vav harfi u-ü ünlülerini karşılamaktadır. Son sesteki kullanım iç sesteki kullanım gibidir.

سَوْکُلُو	sevgülü	اُوزْاُدُویْن	uzaduban
-----------	---------	---------------	----------

طَمُو	ṭamu	ذُرُر	durur
أُو	o	أُوَيُورَكَن	uyurken

3.2.1.1.6. Ünsüzlerin Yazımı

Ünsüz harflerin yazımı imla kalıplaşması ile ilgili bir durumdur. İlk yazının kullanılmaya başlandığı zamanda, tasarruf düşüncesiyle iki sesi tek harfle yazma durumu kalıplaşma olarak Osmanlı Türkçesindeki pek çok eserde görülmektedir. Bu, diğer durumlara göre daha yaygındır. İncelenen metinde de bu kalıplaşmalar görülmektedir. Aşağıda ilgili eserdeki ünsüz harflerin yazımı maddeler halinde incelenmiştir.

3.2.1.1.7. “b” ve “p” Ünsüzlerinin Yazımı

Eserde hem “b” hem “p” ünsüzleri için “ب” harfi kullanılmıştır. İstisna olarak *pervaz* (پرواز) kelimesi bir defaya mahsus olmak üzere “پ” ile yazılmıştır. İmla kalıplaşması sebebiyle metinde geçen tüm p sesleri b ile gösterilmiştir. Nüshanın transkripsiyonunda metindeki kelime köklerindeki p sesleri b harfi ile yazılsa da p olarak okunmuştur. Eklerde metnin yazıldığı tarih net olarak bilinmemesinden dolayı kesin bir yargıya varılamamış ve b harfi ile okunması daha uygun görülmüştür.

پرواز	pervāz (2a.3)	باره	pāre (49b.16)
بهلوان	pehlūvān (14b.10)	باشنی	başını (54b.5)
بریشان	perīṣān (6a.16)	بولوب	bulub (23b.8)

3.2.1.1.8. “c” ve “ç” Ünsüzlerinin Yazımı

Eserde hem “c” hem de “ç” ünsüzleri (ج) harfi ile karşılanmıştır. Metin içerisinde (چ) harfinin kullanımına rastlanmamıştır. Bu harfin transkripsiyonda yazılmasında da yine b-p harflerinin yazımı gibi bir usul kullanılmıştır. Kelimenin asıl hali “ç” ile yazılıyorsa bu korunmuş, eklerde ise “c” harfinin yazımı esas alınmıştır.

نِجَهَسَى	nicesi (20b.14)	أجلدى	açıldı (77a.10)
جمله سى	cümlesi (25b.15)	جرخ فلك	çarh-u felek (81a.3)
أجلدى	açdı (24b.2)	قلیح	kılıç (14b.12)

3.2.1.1.9. “d” ve “t” Ünsüzlerinin Yazımı

Eserde (d) ünsüzü (د) harfi ile gösterilmiştir (T) ünsüzünü karşılamak içinse (ت) ve (ط) harfleri kullanılmıştır. Arapça ve Farsça kelimeler, kelimenin kökünde hangi harf mevcut ise o harf ile karşılanmaktadır. Türkçe kelimelerde özellikle iç seste “t” sesi kalın sesli olduğu halde (ت) ile de gösterilmiştir:

فَرْد	ferd (10b.2)	رِیَوَايَت	rivāyet (9b.1)
اَتْدَن	atdan (3a.2)	يَاتُورْگَن	yaturken (8b.10)
دِیدى	didi (3b.5)	تَدَارِك	tedārik (30a.4)
طَاغَه	tağa (9a.9)	دَاغَه	dağa (48b.9)

Aynı kelimenin hem (ت) hem de (ط) harfi ile karşılandığı örnekler de metinde mevcuttur. *Toz*, *altun* gibi kelimelerde ikili imlanın olması bu duruma örnektir. Aşağıda kullanıma dair örnekler mevcuttur:

طُوز	toz (26a.2)	تُوز	toz (19a.1)
الطُون	aḷṭun (19a.16)	الْتُون	altun (19b.10)

3.2.1.1.10. “k” ve “g” Ünsüzlerinin Yazımı

Eserde “k” sesi, incelik ve kalınlık uyumuna bağılı olarak ince sesle kullanıldığı takdirde (ك) harfi ile kalın ses olması halinde ise (ق) harfi ile gösterilmiştir. Bu durum kelimenin ünsüzün kelime başında, ortasında veya sonunda olmasıyla değişmemektedir. Bazı örnekler aşağıda her harf için ayrı tabloda gösterilmiştir:

قِرْق	kırk (6a.3)	قِلْدِي	kıldı (16b.8)
قَارِشُو	karşu (14b.13)	قَارِنْدَاشِين	karındaşımı (9a.3)
قَالْتَبَان	qaltabān (15a.9)	چَاقْدِي	çaqdı (43b.5)

عَسْكَر	‘asker (12b.5)	چَالْنَك	çelenk (46a.8)
لَشْكَر	leşker (8b.3)	كِيْمْدُر	kimdür (56b.10)
كَنْدِي	kendi (2a.16)	چَكُوب	çeküb (16a.5)

“G” ünsüzü de “k” ünsüzü gibi incelik ve kalınlık uyumuna bağılı olarak kullanılmıştır. Kelimeler ince seslerle birlikte (ك) harfi ile kalın seslerle ise (غ) ile gösterilmiştir. “G” sesinin böyle kullanıldığını destekleyen bir şey bulunmamış dönemin okuyuşuna uygun olarak okunmuştur.

كَرْك	gerek (16a.8)	دَاغِسْتَان	dāğıstān (52a.2)
-------	------------------	-------------	---------------------

كَلْ	gel (16.5)	صَاغ	sāg (13b.17)
كِيْرِدِي	girdi (17a.2)	اَغ	āg (7b.1)

3.2.1.1.11. “s” Ünsüzünün Yazımı

Eserde “s” ünsüzü metinde genel olarak kalın ünlülerle birlikte yazıldığında sad (ص), ince ünlülerle beraber kullanıldığında ise sin (س) harfi ile karşılanmıştır. Bunun yanında “s” ünsüzü iyelik eki içerisinde geldiğinde kalın ünlüler ile kullanılmış olsa da sin (س) harfi ile yazılmıştır. İlâveten kalın ünlülü şart eki her zaman sin (س) harfi ile yazılmıştır. Metinde kalın şeklin, sin ve elif harfi ile de karşılandığı tespit edilmiştir. Buna karşın sad harfi hiçbir zaman ince ünlülerle birlikte gelmemektedir. Bazı örnekler şunlardır:

سُوَيْلِدِي	söyledi (3a.10)	يُوْحْسَه	yohsa (34a.11)
صَانْدِي	şandı (6a.4)	سَالِهَا	sālihā (42a.10)
سِنِكْلَه	seniñle (32b.1)	صَالِدِي	şaldı (49b.15)

3.2.1.1.12. “ñ” Ünsüzünün Yazımı

Eserde “ñ” ünsüzü kelime içinde ve sonunda görülmektedir. Bu ünsüzün imlasında kef (ك) ve nun (ن) harfinin kullanıldığı tespit edilmiştir. İmlada nazal ne (ñ) ile yazılması gereken kelimelerin normal nun (ن) harfi ile yazıldığı görülmektedir. Bu da nazal ñ kullanımının yavaş yavaş terkedildiğini göstermektedir. Metinde aynı

kelimenin iki farklı harfle de yazıldığı örnekler bu duruma örnek teşkil etmektedir.

Bazı örnekler şunlardır:

سَنِڭ	seniñ (51b.10)	دَرْسَن	dersen (58a.14)
بَابَاڭ	babañ (4a.13)	بِن	bin (2b.4)
قُومَان	qoman (17a.11)	قُومَاك	qomañ (16a.16)

3.2.2. Morfolojik Unsurlar ve Fonetik Özellikler

3.2.2.1. Yapım Ekleri

Bir kelimenin köküne getirilen eklerle yeni bir kelime oluşturma, Türkçenin geçmişten günümüze değin aşına olduğu bir meseledir.⁵² Bu mesele Türkçe'nin zenginliğini gösteren bir unsurdur. Kelime köklerine getirilen yapım ekleri temel olarak iki gruba ayrılır. Bunlar isim ve fiil yapma ekleridir. Her iki ekin hem isim hem de fiil gövdelerine gelmesi ile alt grupta dört farklı yapım eki oluşmaktadır. Bunlar isimden isim yapma, isimden fiil yapma, fiilden fiil yapma ve fiilden isim yapma ekleridir. Metinde yapım ekleri işlek bir şekilde kullanılmaktadır.

3.2.2.1.1. İsimden İsim Yapım Ekleri

+dAş: Ortaklık, beraberlik bildiren bu ek Eski Anadolu Türkçesinden beri kullanılan bir yapım ekidir.⁵³ Metinde ince ünlülü kelimelerde kullanım örneği olmadığı için sadece kalın ünlülü -*daş* yapım eki mevcuttur. Bu örneklerde de kalın köklere kalın şekli geldiği için uyuma bağlı kabul edilmiştir. Metinde tek örneği vardır. Bu örnek farklı şekillerde kullanılmaktadır:

karındaş+ (15a.15), (44a.15), (9a.3) (5)

kardeş+ kardeş+ (3a.15), (19b.12), (49b.6) (14)

+(I)ncI: Sayı isimlerinden sonra gelerek sıra sayısı bildirmek üzere ismi değiştiren bu ek metinde ses uyumuna bağlı görülmektedir. Ekin bağ ünlüsü de dudak uyumuna tâbidir. Metinde kalın ünlülü şekli ile oluşan bir örnek bulunmamaktadır:

dördüncü (4a.7), (15b.14), (37b.12) (7)

sekizinci (78a.7)

yedinci (19b.8), (20b.7), (38a.7) (4)

⁵² Tahsin Banguoğlu, *Türkçenin Grameri*, İstanbul, Baha Matbaası, 1974, s. 154.

⁵³ Tahir Nejat Gencan, *Dil Bilgisi, Türk Dil Kurumu Yayınları*, İstanbul 1966, s. 134.

+lAr: Çokluk eki olan bu ek gerek doğrudan çoğul eki olarak gerekse çokluk şahıs eki olarak gelse de ünlü uyumuna bağlı kaldığı farz edilmiştir. Zira imlada iki şekli de aynı yazıldığı için bunu ayırt edebilmek mümkün değildir. Fakat eserin ait olduğu dönemde ses uyumu varlığı kabul edildiği için ünlü uyumuna uygun bir okuyuş daha doğru görünmektedir. Bu ek metinde pek çok yerde çokluk eki olarak kullanılmıştır. Eserde Türkçede olduğu gibi alıntı kelimelerde yaygın olarak kullanılmaktadır:

başlar (6a.15)
bunlar (1b.8); bular (2a.6)
kargalar (5b.15)
ulular (10b.1)
ebeler (5b.8)
efendiler (34a.15)
ellerinde (19a.2)
gözler (6b.13)
gazālar (10a.1)
ma'sūmları (8b.11)
mel'ūnlardan (12a.3)
'ālimleri (34a.10)

Metinde yer alan, alıntı kelimelerin çoğul hallerine gelmiş olan Türkçe çokluk ekleri, bu alıntı kelimelerin eserin yazıldığı dönemde artık tekil olarak kabul edildiğine delil sayılabilmektedir. Bazı örnekler aşağıdadır:

esmālarıñ (teklik: isim) (21a.6)
evlādların (teklik: çocuk) (21b.10)
yāranlarıñ (teklik: arkadaş) (22a.16)
eşvāblarını (teklik: kıyafet) (70b.13)

+llk: İsim eklerine gelip için anlamı veren bu ek Türkçede oldukça işlek bir yapım ekidir.⁵⁴ Metinde ekin dil uyumuna bağlı fakat dudak uyumuna her zaman bağlı kullanılmadığı tespit edilmiştir. Ekin eserde genellikle düz ünlü ile kullanıldığı görülmektedir. Yalnızca *karakolluğcısı* kelimesinde ekin yuvarlak ünlülü şekli vardır ve kelime içinde dudak uyumuna uygun kullanılmıştır. Fakat *muştuluk* kelimesinde yuvarlak ünlü olan kelimeye dar ünlülü ekin gelmesi sebebiyle dudak uyumu bozulmaktadır:

- aylık (77a.16)
- bilmemezlik (82a.5)
- erlik (37b.14)
- muştuluk (14b.6)
- senelik (5b.9)
- vefâlık (24b.4)
- karakolluğcısı (24b.12)

+IU: Eski Türkçeden beri yaygın şekilde kullanılan bu ek çeşitli görevlerde neredeyse tüm isimlere gelebilmektedir.⁵⁵ Ek metinde genel itibarıyla yuvarlak ünlülü olup kökü düz ünlülü olan kelimelerde dudak uyumunu bozmaktadır. Bununla beraber ekin düz ünlülü şekli de mevcuttur. Fakat kökü yuvarlak olan kelimelere düz ünlülü şeklin gelmesiyle beraber ek dudak uyumuna aykırı kullanılmıştır. *Kuyruklu* kelimesi bunun tek örneğidir. Bazı örnekler şunlardır:

- atlu (22b.5)
- başlu (23a.15)
- ķaygulu (5a.13)
- ķılıçlu (26a.10)
- şıfatlu (68a.7)

⁵⁴ Tahsin Banguoğlu, *Türkçenin Grameri, Türk Dil Kurumu Yayınları*, Ankara 1990, s.193-195.

⁵⁵ Tahsin Banguoğlu, *age*, s.191-192.

ağulu (66b.2)
kütlu (24b.6)
şulu (5a.15)
kuyruklu (82b.6)

+sIz: Geldiği kelimeye olumsuzluk anlamı veren bu ek, Eski Anadolu Türkçesinde daima düz ünlülü şekliyle kullanılmıştır.⁵⁶ Metne bakıldığında da düz ünlülü şeklinin ağırlıkta olmasıyla birlikte yuvarlak ünlülü şeklinin de kullanıldığı görülmektedir. Özellikle eserde, susuz/ susuz örneklerinde aynı kelimedeki bu ekin ikili kullanımları tespit edilmiştir. Metinde yer alan *cihansuz* kelimesine yuvarlak ünlülü şekil, düz ünlülü kelimeye gelerek uyumu bozmaktadır. Dolayısıyla bu ekin metnin yazıldığı dönemde yuvarlaklaşmaya başladığı fakat dile tam olarak oturmadığı anlaşılmaktadır.

bellüsiz (41b.13)
edebsiz (28b.13)
kimsesiz (48b.2)
nâmesiz (56a.16)
cihansuz (28a.başlık)
öksüz (5a.11)
şusuz (7b.6); şusuz (48b.2)

+şAr: Ünlü ile biten sayı isimlerinden sonra üleştirme sayı sıfatı türeten bir ektir. Metinde birkaç farklı sayı için kullanılmaktadır. İnce ünlülü ekin kullanımı metnin genelinde kalın ünlülü şekle göre daha yaygın görülmektedir:

beşer (9a. 14)
birer (16a.13)
ellişer (9b.6)
ikişer (19b.7)

⁵⁶ Muharrem Ergin, *Türk Dil Bilgisi, Bayrak Basımevi, İstanbul 2009*, s. 209.

kırkar (9b.6)

onar (9a.14)

+cI: Türkçenin eskiden beri kullanılan ve işlekliliğini kaybetmemiş olan bu ekin başlıca fonksiyonu meslek ve uğraşım alanlarını türetmesidir.⁵⁷ Bu ekle kurulmuş sözcüklerin bazıları da “alışkanlık, itiyat ve özellik” bildirme görevindedir.⁵⁸ Ek, eserde ünlü uyumuna bağlı kullanılmaktadır. Bunun yanında ekin sadece düz ünlülü şekliyle geldiği tespit edilmiştir. Bu sebeple *oduncıya*, *karakolluğcısı* ve *kan dökücü* gibi yuvarlak ünlülü kelimelerde dudak uyumu bozulmaktadır. Ayrıca bu ekin *cI* ve *çI* şekilleriyle konsonant uyumuna bağlı olduğunu söylemek mümkün olsa da, *c* ve *ç* harfleri arasında imla farklılığı olmadığı için kesin bir yargıda bulunmak doğru değildir. Bazı örnekler şunlardır:

carcılar (57a.9)

deveci (80b.2)

tırpancı (48a.2)

kan dökücü (60a.3)

karakolluğcısı (24b.12)

oduncıya (48a.12)

+kI: Sıfat ve zamir hükmünde olan bu yapım eki, geldiği kelimeyi sıfat ve zamir yapmak için kullanılmaktadır.⁵⁹ Metinde sadece düz şekliyle geçmektedir. Metnin içerisinde yuvarlak ünlülü ekin gelmesi gereken yuvarlak ünlülü kelime tespit edilmemiştir. Dolayısı ile dudak uyumunun bozulduğunu söylemek doğru değildir.

içündeki (3a.14)

andaki (19a.16)

yarınki (52b.6)

⁵⁷ Muharrem Ergin, *age*, s.207

⁵⁸ Vecihe Hatipoğlu, *Türkçenin Ekleri*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1974, s.53-54.

⁵⁹ Muharrem Ergin, *age*, s.210.

şām'daki (61a.14)

sendeki (80b.5)

+cA: Geldiği kelimeye eşitlik, benzerlik gibi anlamlar vermektedir.⁶⁰ Ek metinde kalın ve ince olmak üzere iki şekilli yer almaktadır. Kalın ve ince şekilli ekler arasında imla farklılığı bulunmamaktadır. Çalışmada ek, dil uyumuna uygun bir şekilde okunmuştur. Bazı örnekler şunlardır:

ardımca (22a.8)

der-peşince (38a.13)

eyüce (24a.14)

zerrece (11b.12)

tezce (4a.3)

öñlerince (26a.10)

hoşca (69b.14)

3.2.2.1.2. İsimden Fiil Yapım Eki

+Ar: Bu ekin metinde bir örneği tespit edilmiştir. Örnek kalın ünlülü kelimeye geldiği için ekin ince hali eserde görülmemektedir:

kabardı (16b.1)

+Ik: Ek metinde iki kelimeye geçmektedir. Örneklerde ekin, dar ünlülü bir kelimeye dar ünlülü şekli, yuvarlak ünlülü bir kelimeye de yuvarlak ünlülü şekli kullanılmıştır. Dil ve dudak uyumuna bağlıdır:

acıkdı (7b.3)

gözükdi (24b.1)

+IA: Metinde çok fazla örneği bulunan oldukça işlek bir ektir. Metinde ekin, ince ve kalın şekillerinde imla farklılığı yoktur. Transkripsiyonda dil uyumuna bağlı

⁶⁰ Veciye Hatipoğlu, Türkçenin Ekleri, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1974, s.44.

kalınarak geldiği kelimeye uygun olarak ince ve kalın şekliyle okunmuştur. Bazı örnekler şunlardır:

ağlayu (3b.14)
bağladı (3a.8)
başlayalım (1b.1)
taşladı (26a.1)
topladı (45b.14)
eyledi (25b.13)
söyledi (4b.6)
üfledi (66a.5)

+lAn: Ek metinde üç kelime geçmektedir. Bunlardan ikisi kalın ünlülü, biri ince ünlülü kelimelerdir.

bağlanub (79b.7)
yaralandı (77a.9)
gizlenüb (74a.8)

+Al: İşleklığı fazla olmayan bu ek metinde iki defa geçmektedir. Ekin yuvarlak şeklinin olmaması rağmen ek, metinde yuvarlak ünlülü şekliyle de kullanılmıştır. Geldiği kelime kökeni yuvarlak ünlülü olduğu için bu şekilde gelmiş olma ihtimali vardır:

yönüldiler (8a.4)
düzeldi (73a.16)

+Ar: Çok işlek olmayan bu ek metinde sadece bir kelime geçmektedir. Kalın ünlülü şekil kullanılmıştır ve dil uyumuna bağlıdır.

sararmış (7b.9)

+dA: Metinde bu ek sadece *istemek* fiilini oluştururken kullanılmıştır:

ister (iz-de-) (13a.8)

+ķır, +ķUr,: Bu ek metinde sadece +ķır Şekliyle *hayķırmak* fiilinde yer almaktadır. Kelime farklı Şekillerde dokuz defa metinde geçmektedir.

ķayķıru (6a.9); ķayķıruban (5b.8); ķayķırıŐub (48a.9)

+ķ, +k: Bu ek metinde (ķ) ve (ķ) harfleri olmak üzere iki Şekliyle görülmektedir. Kalın ünlülü kelimeye (ķ) harfi ile gelirken ince ünlülü kelimeye (ķ) harfiyle gelmektedir. Kelimelerin hem incelik kalınlık uyumuna hem de dudak uyumuna bağlı olduğu tespit edilmiştir.

acıķdı (7b.3)

gözükdi (24b.1)

+r: Ek metinde bir defa yer almaktadır.

ağıru (11b.4)

3.2.2.1.3. *Flden İsim Yapım Eki*

+mak, +mek: Fiile gelerek fiili isimleŐtiren bu yapım eki oldukça işlek bir ektir. Metinde de ince ve kalın Şekilleriyle yer almaktadır. İnce ünlülü kelimeye *mek* kalın ünlülü kelimeye *maķ* Şekliyle gelmektedir. Ekin ince Şekli (ķ) harfi ile yazılmaktayken kalın Şekli (ķ) harfi ile yazılmaktadır. *Kılmağa* kelimesindeki gibi (ķ) harfi ile yazılmış kelimelerde, (ķ) harfinden sonra ünlü harfin gelmesi halinde (ķ) yumuŐamıŐtır. Bazı rnekler Şunlardır:

ağlamakdan (11b.15)

almağa (65b.8)

almaķ (79b.10)

ķamaėı (72a.2)

olmaķ (81a.15)

dimek (18a.9)

dökmek (28b. başlık)

dŐrmekdir (85a.2)

helk itmek (10b.9)

+mA: Ekin ince ve kalın şekilleri metinde yer almaktadır. Kalın ünlülü kelimeye kalın ünlülü ekin, ince ünlülü kelimeye ince ünlülü ekin gelmesiyle dil uyumu sağlanmıştır:

kırmada (28b.5)

kırmada (24b.11)

öldürmeye (22a.15)

söylemeye (74b.6)

+İş: Ek metinde sadece düz ünlülü şekliyle kullanılmıştır. Düz ünlülü kelimelere geldiği için dudak uyumuna bağlıdır. Yuvarlak ünlülü kelime örneği bulunmadığı için bu ekin yuvarlak şeklinin gelmediği düşünülmektedir. Çünkü bu ekin fiilden fiil yapan ve isteşlik vazifesi gören şeklinin hem yuvarlak hem düz olmak üzere iki şekilli kullanıldığı görülmektedir:

bağışla (6b.12)

gelişin (4a.9)

sağışladı (85a.12)

+m: Çok fazla işlek olmayan ek metinde iki kelime kullanıldığı tespit edilmiştir. Ölüm kelimesi farklı şekilleriyle 11 defa metinde yer almaktadır. *Geyimlü* kelimesi ise üç yerde kullanılmıştır. Kelime ve ek arasına gelen ünlü türemeleri dudak ve dil uyumuna bağlıdır:

geyimlü (24b.15)

ölüm (65b.9)

+ağ, +ek: Ek metinde iki şekliyle de görülmektedir. Örneklere bakıldığında ekin dil uyumuna bağlı kullanıldığı tespit edilmiştir. İnce ünlülü kelimelerde ek (ك) harfi ile yazılmaktayken kalın şekli (ق) harfi ile yazılmaktadır. *Bıçağını* ve *artuğudu*

gibi kelimelerden sonra ünlü harf geldiği için (ق) harfi yumuşamış ve ğayın ile yazılmıştır.

artuğdı (50a.9)

bıçağını (24a.2)

konak (79a.7)

kucakladı (4a.11)

yedek (46a.9)

+ğı, +ği, +ğu, +gü, +kı, +ki, +ku, +kü: Eski Türkçede ekin yalnızca +ğu ve +gü şekilleri vardır. Diğer şekiller Batı Türkçesinin son dönemlerinde oluşmuştur.⁶¹ Metinde +ğu, +gü, +ku şekilleri kullanıldığı tespit edilmiştir. Metinde ekler dil uyumuna bağlı kullanılmaktadır. Fakat dudak uyumuna bağlı olmadığı tespit edilmiştir:

sevgülü (5b.2)

uykusından (6a.2)

kaygulu (66b.16)

+ICI: Daha çok bir fiili yapan kişiyi karşılamak üzere kullanılan bu ek, metinde iki farklı fiile gelmiştir. *Kesmek* fiiline düz şekilli ek gelerek dudak uyumuna bağlı kalmıştır. Buna karşın *dökmek* fiilinde iki farklı kullanım görülmektedir. Bunlardan biri yuvarlak ünlülü şekilde gelerek dudak uyumuna bağlı kalırken diğer örnekte ise dar ünlülü gelerek dudak uyumunu bozmaktadır. Örneklerden yola çıkarak ekin hem düz hem de yuvarlak şekillerinin kullanıldığı anlaşılmaktadır.

dökici (80b.13); döküci (60a.3)

kesici (80b.13)

⁶¹ Muharrem Ergin, *age*, s. 250.

-I: İşlek bir fiilden isim yapma eki olan bu ek, Eski Türkçede bu eki karşılayan +Ig ve +İğ eklerinin sonundaki +g ve +ğ ekinin düşmesi neticesinde oluşmuştur. Ekin bu hali ile sonraki dönemlerde karşılaşılmaktadır. Bu ek metinde dil ve dudak uyumuna çoğunlukla bağlı görünmektedir. Kalın ve düz tabanlı kelimelere ekin kalın ve düz tabanlı şekli +ı eki gelmiştir. Aynı şekilde yuvarlak ve kalın ünlülü kelimelere +u, yuvarlak ve ince ünlülü kelimelere ise +ü şeklinin geldiği tespit edilmiştir. *Yazı* ve *ayrı* kelimelerinin iki şekilli geldiği görülmektedir. Bunlardan *yazı* kelimesinin uyuma bağlı olan şekliyle beş defa kullanıldığı, uyuma aykırı *yazu* şekliyle ise bir defa kullanıldığı tespit edilmiştir. *Ayrı* kelimesi ise dört defa kullanılırken *ayru* kelimesi altı defa kullanılmıştır. Ekin ince ve düz ünlülü şekli metinde tespit edilememiştir. Bulunan örneklerden bazıları şunlardır.

ayrı (39b.10) (4); ayru (5b.3) (6)

korquya (64b.2)

ölü (11b.8)

tolu (2a.2)

yazılı (19b.14) (5); yazu (10a.3)

+a, +e: İşlek olmayan bu ek, metinde sadece *yara* kelimesinde bulunmaktadır. *yaralu* (63a.3)

+l: İşlek olmayan bu ekin metinde sadece bir örneği bulunmuştur: *dükeli* (56b.7)

+man, +men: metinde işlek olarak bulunmamaktadır: *azman* (30b.16), (51a.16)

3.2.2.1.4. Fiilden Fiil Yapım Eki

-mA-: Geldiği fiili olumsuzlaştırarak yeni bir anlam yükleyen bu ek metinde oldukça işlek bir haldedir. İnce ve kalın şekillerinin imlası aynıdır. Ek kelimenin ortasına geldiğinde üstün ile sonuna geldiğinde (◦) harfi ile gösterilmiştir. Fakat

gölmedim kelimesinde ekin imlası (¹) ile yazılarak farklılık göstermektedir. Metinde dil uyumunun korunduğu bilindiği için bu ek tüm kelimelerde dil uyumuna bağlı okunmuştur. Bazı örnekler şunlardır:

- uymadı (1b.6)
- kalınadı (12a.4)
- bulınadı (3b.4)
- artırma (4a.2)
- itmedi (8b.9)
- eyleme (2b.8)
- virmedi (29b.10)
- gölmedim (58b.1)

-(1)n-: Eski Anadolu Türkçesinden itibaren oldukça fazla kullanılan bu ekin kullanımı metinde de fazlaca yer almaktadır. Kelimenin ünsüz harf ile biten fiillere gelmesi ile ünlü türemesi görünmektedir. Bu türemelerin dil ve dudak uyumuna bağlı kullanıldığı tespit edilmiştir. Metinde görölen bazı örnekler şunlardır:

- bilindi (77b.9)
- bulındı (42a.9)
- çalındı (10b.14)
- geyindi (15b.1)
- şalındı (10b.13)
- sevindi (10a.14)
- söylenüb (33b.2)
- tolındı (8a.6)

-(1)l-: Eski Anadolu Türkçesinden bu yana işlek olarak kullanılan bu ek geldiği fiili pasif fiile dönüştüren bir yapım ekidir. Metinde de işlek olarak görölmektedir. Ek dil ve dudak uyumuna genel olarak uygun kullanılmaktadır. *Dök-* fiilinin *dökül-* ve *dökil-* olmak üzere iki şekilde kullanımı mevcuttur. *Dökil-* kelimesi dudak uyumunu bozduğu tespit edilse de metnin genelinde yalnızca bir defa kullanıldığı görölmektedir. Metinde geçen bazı örnekler şunlardır:

açıldı (14a.2)
çekildi (26b.4)
denildi (29b.11)
döküldü (10b.169 (22); (66a.11) (1)
kesildi (30a.12)
şaçıldı (29a.13)
şarşıldı (73b.13)
seçildi (64a.15)

-(1)ş-: Oldukça işlek olan bu ek, Eski Anadolu Türkçesi döneminden itibaren kullanılmaya devam etmektedir. Ekin kullanımında iki ünsüz harfin arasında ünlü türemeleri meydana gelmiştir. Bu türemeler yuvarlak ve düz şekilleriyle kullanılmıştır. *Dürüşüp* ve *buluşup* kelimelerinde dudak uyumu bozulmaktadır. Bunun yanında bazı kelimelerde ek yuvarlak ve düz olarak iki şekilli gelmektedir. *Eriş-* fiili uyuma bağlıyken, *irüş-* fiili uyuma aykırıdır. Fakat *irüş-* fiilinde yalnızca kendinden sonra +*üp* eki geldiğinde yuvarlak ünlü kullanılmaktadır. Ayrıca fiilden sonra -*üp* eki kullanılsa da uyumun bozulmadığı örnekler de görünmektedir. Bunların sayısı uyumun bozulduğu örneklerden daha fazladır. Bunlar göz önüne alındığında -*ş-* yapım eki ile beraber ortaya çıkan ünlü türemelerinin istisnalar dışında genel olarak uyuma bağlı kaldığını söylemek mümkündür. Bulunan bazı örnekler şunlardır:

eriş- (10b.13), (16b.8), (16b.9) (22); irüş- (17b.15), (25a.5), (32a.14) (4)
görüüş (17b.11), (17b.14), (17b.16) (5); görüşdi (11b.14), (15b.4), (23a.8) (12)
bulüş (17b.15), (53b.11)
duduşdı (22b.6)
dürüş (6b.6), (9a.4)
yapışdı (16a.12), (68a.16)
yetişdi (8b.6), (9b.4), (29b.6) (7)

-Ar+: Metinde yalnızca kalın ünlülü şekli ile gelmektedir. Örnekleri şunlardır:
oñardılar (65a.10)
çıkardı (10a.2)

-r-: Metinde bir kelimedede görülmektedir. Ekin kullanımı sırasında türeyen yardımcı ünlü dudak uyumuna bağlıdır.

düşürmekdir (85a.2)

-t-: İşlek bir ek değildir. Metinde birkaç örneği mevcuttur. Örnekleri şunlardır:
ağıtdı (51b.4)
uzatdı (19b.13)

-dir: Oldurma ve yaptırma eklerinden biri olan bu ek metinde oldukça işlek kullanılmıştır. İstisnalar dışında dudak uyumuna bağlı kullanılmıştır. *Uyandırur*, *yedürüb* ve *geydürüb* kelimeleri dudak uyumuna aykırı kelimelerdir. Bu kelimelerden *uyandırur* kelimesinin dudak uyumuna bağlı şekli yoktur. Bununla *geydür-* ve *geydir-*fillerinde iki şekilde yazıldığı görülmektedir:

geydür- (8b.16), (85a.9); geydir- (39b.89, (41b.5), (72b.4) (4)
döndüre (18b.1)
kaldırub (14b.14)
kıldırub (22a.2)
öldürürem (7a.5)
uydurub (18a.13)
yağdırub (56b.13)
yedirdi (7b.10)

3.2.3. Sıfat-Fiil Ekleri

+mİş: Eski Türkiye Türkçesi devresinden itibaren uzun bir süre sadece dar ünlülü şekliyle kullanılan bu ek, 17. yüzyıldan itibaren yuvarlak şekliyle de kullanılmaya başlanmıştır.⁶² Metinde ek genel itibari ile dar ünlülü şekliyle

⁶² Muharrem Ergin, *age*, s.573.

gelmektedir. Ekin dar ünlülü fiillere gelmesi halinde dudak uyumu her zaman sağlanmaktadır. Fakat ek yuvarlak ünlülü fiillerde dar ünlülü şekliyle gelerek dudak uyumunu bozmaktadır. Bunun yanında ekin yuvarlak ünlülü şekliyle de kullanıldığı tespit edilmiştir. *Olmuş* ve *çürümüş* örneklerinde ek dudak uyumuna bağlıdır:

olmuş (46b.2), (46b.11), (49a.9) (7); olmuş (24a.8), (38b.16), (46a.7) (6)
aşılmışdur (10a.2)
çürümüş (38b.16)
dönmiş (11b.5)
düşmişde (57a.3)
geymiş (70b.11)
şararmış (7b.9)
yazılmış (24b.11)

-An: Eski Türkçedeki *-gan/-gen* sıfat-fiil ekinin başındaki *-ğ* ve *g* seslerinin düşmesiyle oluşmuştur.⁶³ Oldukça işlek olarak kullanılan bu ek, metinde ince ve kalın şekilleriyle yer almaktadır. Ekin kalın ünlülü şekli (l) harfi ile birlikte, ince ünlülü şekli ise (•) ve hareke ile gösterilmiştir. Kalın ünlülü kelimeye kalın ünlülü ekin, ince ünlülü kelimeye ince ünlülü ekin gelmesiyle dil uyumu sağlanmıştır.

alan (30b.3)
gelenin (18b.12)
gidenler (9a.16)
gören (5b.14)
iden (8b.3)
kalan (9b.13)
şalan (30b.3)
varan (19b.16)

⁶³ Ömer Güven, *Eski Anadolu Türkçesi ile Yazılmış Bir Fıkıh Meni Nûru'l İslâm*, Kriter Yayınları, İstanbul 2023, s.85

-AcAK: Ekin metinde sadece ince ünlü şekli yer almaktadır. Ekin geçtiği üç farklı kelime tespit edilmiştir. *-ecek* ekinin *e* sesi tüm kelimelerde (◦) ile gösterilmiştir. İnce ünlü kelimelere ince ünlü ekin gelmesi ile birlikte dil uyumu sağlanmıştır.

n'idecegin (61b.1)

idecek (69b.12)

diyeceğim (81a.2)

-DUK: Ek metinde sadece yuvarlak şekli ile bulunmaktadır. Düz ünlü kelimelere yuvarlak ünlü ekin gelmesi ile dudak uyumu bozulmuştur. Ekten sonra ünlü harfin gelmesi ile ünsüz yumuşaması görülmektedir. Bazı örnekler şunlardır:

bildüğinden (74b.8)

gördüğün (58b.6)

kıldüğün (33a.9)

olduğün (13a.6)

toğduğıyla (5b.8)

-mAz: Geniş zamanın olumsuzunu gösteren bu sıfat-fiil eki metinde ince ve kalın şekilleriyle yer almaktadır. Ekin kalın ünlü şeklinin kelimenin ortasında (◌) harfi ile sonunda ise hareke ile yazıldığı tespit edilmiştir. İnce şekli de hareke ile gösterilmektedir. Metinde ekin (◌) harfi kullanılarak ince-kalın ünlü ayrımının yapıldığı görüldüğü için ek, kelime sonunda aynı yazılmış olsa da bütün kelimelerde dil uyumuna bağlı okunmuştur.

bilmez (6b.11)

gelmez (9a.15)

itmez (34a.6)

komazdı (58b.7)

olmaz (20b.9)

urmaz (85a.1)

varmaz (2a.16)

virmezem (31a.16)

-Ir: Geniş zaman anlamı katan bu ek metinde oldukça işlek bir durumdadır. Metinde ekin yuvarlak ve düz ünlülü şekilleri görülmektedir. Ekin bazı zamanlarda dudak uyumuna tâbi olduğu, bazı örneklerde de dudak uyumunu bozduğu tespit edilmiştir. *Bilür, kıılır, varur* gibi düz ünlülü kelimelere yuvarlak ünlülü şeklin gelmesi dudak uyumuna aykırı görünmektedir. Var- ve vir- fiillerinde iki şekilli kullanım tespit edilmiştir. Bazı örnekler şunlardır:

ayırır (42b.8)

bilürem (77a.13)

götürür (46b.16)

kıılır (32b.12)

oğur (46b.9)

olur (2a.16)

varur (9a.9), (34a.6), (41b.7) (6); varır (10a.2), (27b.12), (39b.16)

virir (5b.12), (7a.5), (18a.13) (8); virür (5a.7), (20a.12), (20b.10) (10)

3.2.3.1. . Zarf-Fiil Ekleri

-Up: Türkçede eskiden beri en yaygın şekilde kullanılan bu gerundium eki, eserde oldukça fazla kullanılmaktadır. Ek metinde sadece yuvarlak ünlülü şekliyle yer almaktadır. Yuvarlak ünlülü kelimelere geldiğinde dudak uyumuna bağlıyken düz ünlülü kelimelerde dudak uyumu bozmaktadır.

adayub (10a.8)

bağlayub (12b.9)

bozub (11a.1)

çıkarub (19b.2)

olub (16b.2)

tutub (12b.10)

urub (15b.1)

yalvarub (14b.4)

-I,U: Eski Anadolu Türkçesinden sonra bugün yalnız kullanımları mevcut değildir. Bu ek günümüzde genellikle birleşik fiillerde görülmektedir. Metinde de *alvir* ve *şalvirdi* gibi birleşik fiiller bu ek ile türemiştir. Bunun yanında tekli kullanım da mevcuttur. Örneklerde genel olarak dudak uyumuna bağlı değildir. Ekin yuvarlak ünlülü şeklinin kullanımı daha yaygın görünmektedir. Bu da düz ünlülü kelimelerden sonra yuvarlak ünlülü ekin gelmesi halinde uyumu bozmaktadır. Ünlü ses ile biten kelimelerin ardından ekin gelmesi halinde y kaynaştırma ünsüzü görülmektedir. Bulunan örnekler şunlardır:

ağlayu (3b.14)
alvir (48a.9)
deyü (2a.18), (5b.6), (5b.6) (33); deyi (64b.4)
kaplayu (46b.6)
saklayu (18a.4)
şalvirdi (37a.1)

+IncA: Geldiği kelimeye -dığı zaman anlamı veren bu ek, metinde düz ve yuvarlak olmak üzere iki şekilli gelmektedir. Düz ünlülü şekil yuvarlak ünlülü şekle göre daha fazla kullanılmıştır. Yuvarlak ünlülü ekin bir örneği tespit edilmiştir. Metinde düz ünlülü kelimelerden sonra düz ünlülü ek, yuvarlak ünlülü kelimelerden sonra yuvarlak ünlülü ek gelerek dudak uyumunu sağlamaktadır. Ünlü ile biten kelimelerden sonra ekin gelmesi halinde y kaynaştırma ünsüzü kullanılmaktadır. Bazı örnekler şunlardır:

der-peşince (54b.15)
diyince (81a.5)
gelince (5a.7)
gelmeyince (37a.6)
gidince (55b.14)
irince (39b.16)
olmayınca (6b.1)
olunca (43a.4)

-alı, -eli: Türkçede eskiden beri kullanılan bu ek Eski Anadolu Türkçesinde -mak için manasını ifade etmek için kullanılmıştır. Günümüze doğru ise bu anlam yerini -den beri anlamına bırakmıştır. Metinde ek tek örneğini “*sen geleli bu cihana gülmedim*” mısraı ile vermektedir. Anlama bakıldığında ekin Eski Anadolu Türkçesi döneminde kabul edilen manasını taşımadığı anlaşılmaktadır.

geleli (58b. 31)

-mAdAn: Menfilik ifade eden bu gerundium ekinin teşekkülü çok eskiye dayanıp Türkçenin bilinmeyen devrelerinde ortaya çıktığı düşünülmektedir.⁶⁴ Eski Anadolu Türkçesinde bu ek -madın/-medin olarak görülmektedir. Metinde bu ek -mAdAn şekliyle yer almaktadır ve mAdIn şekline rastlanmamıştır. Örnekler şunlardır:

açmadan (84a.12)

urmadan (84a.12)

eylemeden (54a.6)

irmeden (39b.12)

-IcAK: Eski Anadolu Türkçesi devrinde yoğun olarak kullanılıp Osmanlı Türkçesi evresinde kullanımı terkedilmeye başlayan bir gerundium ekidir. Gelecek zaman eki ile karıştırılması muhtemel olan bu ek, mana olarak -ınca işlevselliğinde kullanılmaktadır. “*Pîr dilîri göricek ağladı ol dem kaygulu*” mısraında bu gerundium eki açıkça görülmektedir. Zira anlam “dilîri görünce ağladı”dan başka bir şey değildir. Dolayısı ile kullanımı terkedilen bu ekin metinde örneklerinin bulunduğunu söylemek yanlış değildir. Ekin yalnızca ince ünlülü şekli metinde yer almaktadır. Bulunan örnekler şunlardır:

göricek (5a.13)

gelicek (5a.1)

gidicek (40a.13)

⁶⁴ Muharrem Ergin, *age*, s.589.

-Uban: Mana olarak *-ip* gerundium ile aynı işlevde olan bir ektir. Metinde işlek olarak kullanılmaktadır. İnce ve kalın ünlülü şekillerde bir imla farklılığı görülmemektedir. Daha önceden bahsedilen nedenlerden ötürü bu ek dil uyumuna bağlı okunmuştur. Metinde ekin ince ünlülü şekli kalın ünlülü şekline göre daha fazla yer almaktadır. Eserde *-üben* eki 23, *-uban* ekinin 8 defa kullanıldığı tespit edilmiştir. Ünlü ile biten kelimelerden sonra ekin gelmesi halinde *y* kaynaştırma ünsüzü kullanılmaktadır. Bazı örnekler şunlardır:

- aluban (33b.16)
- çıkıruban (60a.7)
- haykıruban (5b.8)
- kuruban (62a.5)
- şakıyuban (21b.11)
- deyüben (40a.13)
- gelüben (25a.4)
- idüben (4a.5)
- irüben (85a.5)

-ken: Yalnızca ince ünlülü şekli olan bu ek, metinde oldukça işlek bir durumdadır. Ek ince ünlülü kelime tabanlarına geldiğinde dil uyumuna bağlıyken, kalın ünlülü kelimelerden sonra dil uyumunu bozmaktadır. Bazı örnekler şunlardır:

- ararken (20b.15)
- derken (26b.6)
- gelürken (36a.12)
- giderken (8a.1)
- iken (2b.1)
- otururken (42a.3)
- uyurken (8a.12)
- yaturken (8b.10)

3.2.3.2. Çekim Ekleri

3.2.3.2.1. İsim Çekimi

3.2.3.2.1.1. İyelik Ekleri

Birinci şahıs: Birinci şahıs iyelik eki metinde +(I)m eki ile yer almaktadır. Ünsüz harf ile biten kelimededen sonra araya gelen yardımcı ünlü düz ve yuvarlak olarak iki şekilde gelmektedir. Ekin her zaman dudak uyumuna bağlı kullanılmadığı tespit edilmiştir. *Figânum, cânum, tenüm* örneklerinde ve daha pek çok örnekte dudak uyumu bozulmaktadır. Ayrıca anlam olarak birinci teklik şahıs ekini gösterip şekil olarak çoğul ekinin kullanıldığı kelimeler vardır. *Seniñ 'ammiñ Maḥleb-i Şāh'ıñ kıızıyam yā emīn/ ismimüz Bānū Ḥalime yā muḥibb-i kāmīlīn* beytinde bu örnek görülmektedir. Birinci şahıs iyelik eki ile ilgili bazı örnekler şunlardır:

- ceddimin (34a.11)
- intikāmımı (30b.3)
- kanım (16a.10)
- meydanıma (38a.9)
- pādişāhım (37b.4)
- cānum (17b.6)
- gözüm (37a.15)
- ismimüz (2b.10)
- oğlum (12b.3)
- tenüm (5a.4)

Birinci şahsın çoğul iyelik hali +(I)mIz olarak yer almaktadır. Ekin hem yuvarlak hem düz şekilleri metinde kullanılmıştır. Birinci çokluk şahıs iyelik ekinin metnin geneli esas alındığında dudak uyumuna bağlı kalındığı tespit edilmiştir. Eserde yer alan alıntı kelimelerde de istisnalar dışında bu uyumun var olduğu görülmektedir. *'ömrümüz, vekilimize* kelimeleri dudak uyumunu bozan örnekler arasındadır. Bazı örnekler şunlardır:

- aramızda (51b.13)
- cānımız (27b.6)
- dādımız (12a.3)

devletimiz (69b.11)
devrimiz (25b.5)
eyligimize (70a.5)
kanımızı (12b.16)
suçumuz (11b.16)
vekālimüze (31b.12)
‘ömrümüz (76a.13)

İkinci Şahıs: İkinci şahıs iyelik eki ünlü harfli kelimelerden sonra +n ünsüz kelime ile biten kelimelerde +In şekliyle metinde kullanılmaktadır. İki ünsüz harf arasına gelen bağ ünlüsü hem yuvarlak hem de düz olmak üzere iki şekilli kullanılmıştır. Metindeki kelimelerde genel olarak dudak uyumuna bağlı kalındığı tespit edilse de dudak uyumunu bozan örnekler de mevcuttur. Dudak uyumunu bozan durumlara *ellerini* ve *oğlın* kelimeleri örnek olarak verilebilir. Ayrıca *oğul* gibi bazı kelimelerin ikinci iyelik ekleri hem düz hem yuvarlak olmak üzere iki şekilli kullanıldığı da tespit edilmiştir. Bazı örnekler şunlardır:

ellerüni (11b.2)
hakkıñ (51a.11)
hāliñi (33a.3)
hüneriñ (20a.7)
intikāmını (62a.4)
oğluñ (24a.15), (81b.2); oğlın (5b.11), (10a.6), (24b.7) (4)
yolundan (54b.2)

İkinci kişi çokluk şahıs iyelik eki, teklik şahıs iyelik ekine nazaran oldukça az kullanılmaktadır. Tespit edilen dört kelimedede ikinci şahıs çokluk iyelik eki kullanılmıştır. Bu kelimelerin hepsinde ek dudak uyumuna bağlıdır.

adıñızı (8a.14)
elinizde (42a.13)
yöñünüzde (80b.12)
nāmınızı (52a.3)

Üçüncü Şahıs: Üçüncü şahıs teklik iyelik eki metinde +I ve +sI ekleriyle karşılanmaktadır. Ünlü harf ile biten kelimelerden sonra +sI eki gelmektedir. +sI iyelik eki metinde daima düz ünlülü şekliyle kullanılmaktadır. Bu yüzden ek yuvarlak ünlülü kelimelere gelmesi halinde dudak uyumunu bozmaktadır. Ünsüz harf ile biten kelimelerden sonra ise +I eki gelmektedir. Ek Eski Anadolu Türkçesi döneminde daima düz şekilli olarak geldiği yuvarlak şeklinin sonraki dönemlerde kullanılmaya başlandığı bilinmektedir.⁶⁵ Metinde ekin hem yuvarlak hem de düz şekilleri kullanılmaktadır fakat yuvarlak şekilli hali oldukça azdır. *Boynuna* ve *içüni* kelimelerinde ekin yuvarlak şekli kullanılmış olup dudak uyumuna bağlıdır. Bunun dışında metinde yuvarlak ünlülü kelimelere ekin düz şekli gelmektedir. Ve bu durum tabii olarak dudak uyumunu bozmaktadır. Metinde bazı örnekler şunlardır:

- anası (7b.5)
- arkası (38a.16)
- boynuna (45a.14) (5); boynına (64a.6) (8)
- gülüsün (2b.7)
- ismi (2a.15)
- kapusına (18a.13)
- karşusına (3a.3)
- sünbülü (2b.7)

Üçüncü şahıs eki +lArı ve +I eki ile karşılanmaktadır. +lArı eki işlek olarak kullanılmaktadır. Şekil olarak üçüncü şahıs tekil iyelik ekini işaret etse de +I eki, bazı yerlerde anlam olarak çokluk iyelik eki olarak kullanılmıştır. Örneklerden bazıları şunlardır:

- zencirleriñ (12a.8)
- başları (22a.14)
- şāhları (26a.4)

⁶⁵ Muharrem Ergin, *age*, s. 380-388.

atlarınıñ (47b.14)
mevtâlarıñ (50a.7)
tenleri (26b.129)
işleri (44a.4)

3.2.3.2.1.2. Hal Ekleri

3.2.3.2.1.2.1. İlgi Hal Eki

+Un: Ek Eski Anadolu Türkçesinde yuvarlak ünlülü şekliyle yer almaktadır.⁶⁶ Ekin dudak uyumuna uygun olarak kullanılması ileri dönemlerde görülmektedir. Metne bakıldığında ekin hem düz hem de yuvarlak olmak üzere iki şekilli kullanıldığı tespit edilmiştir. Ek hem Türkçe kökenli hem de alıntı kelimelerde oldukça işlek kullanılmaktadır. Ünlü sesle biten kelimelerde ek başına “n” ünsüzünü alarak +nIn şeklinde kullanılmaktadır. Ek bazı yerlerde dudak uyumuna bağlı görülse de *suyn*, *zukûrının*, *atamun*, *şamuniñ*, *Rasûlin*, *benüm* gibi pek çok kelimedede dudak uyumu bozulmaktadır. Ayrıca bazı kelimelerde de ekin kullanımını düz ve yuvarlak olarak iki şekilli olarak yer almaktadır. Bir beyit içinde iki şekilli kullanıldığı durumlar da tespit edilmiştir:

Vekîl-i âl-i evlâdam resûliñ
Emânetler katımdadur rasûlüñ (31b.3)

İlaveten ilgi hal ekinin bazı tamlamalarda düştüğü görülmektedir. *kardâşım oğlı* buna örnek olarak verilebilir. Ek olarak bazı kelimelerdeki ilgi hal ekinde nazal n harfinin değiştiği tespit edilmiştir. Bazı örnekler şunlardır:

kardeşim oğlı (3a.15)
cânımıñ cāmı (2a.1)
bağıñ gülüsin (2b.7)

⁶⁶ Gülsel Sev, Tarihi Türk Lehçelerinde Hal ekleri, Akçağ Yayınları, Ankara ?, s.132.

suyın yanına (27a.10)
zükürünun (8b.12)
atamuñ kanı (15b. 12)
vekilleri kamuniñ (32b.11)
halīme'nün gözleri (13b.15)
cemlüñ oğulları (26a.4)
rasülün (21a. 65) (4), rasülin 24b.11 (6)
benim (2b.11) (35), benüm 2b.20(11)

3.2.3.2.1.2.2. Yükleme Hal Eki

+I: Ek Eski Anadolu Türkçesi metinlerinde her zaman düz ünlülü şekliyle gelmektedir.⁶⁷ Metinde ek gerek Türkçe gerekse alıntı kelimelerde oldukça işlek kullanılmıştır. Ünsüz seslerden sonra +I eki gelmektedir. Ünlü harflerden sonra iki kullanım şekli vardır. Eğer ek tamlamaya geldiyse +n (prominal n) harfi ile birlikte kullanılmıştır. *Mervān'ın malını heb etbā'ınıñ aldı cinān (74a. 30)* buna örnektir. Eğer ek tamlama olmaksızın ünlü harften sonra kullanıldıysa +y kaynaştırma sesi ile birlikte kullanılmıştır. *Sākinē Bānu'yı gördi nāgihān (39a.2)* mısraı da buna örnek verilebilir. Gelen ekler Eski Anadolu Türkçesindeki gibi daima düz şekillidir. Düz ünlülü kelimelerde dudak uyumu sağlanırken yuvarlak ünlülü kelimelerde dudak uyumu bozulmaktadır. Bazı örnekler şunlardır:

bānu'yı (39a. 9)
beyānātı (2a.1)
bıçağı (17b. 11)
kızımı (3a. 7)
seyāsātı (2a. 5)
şuyı (20b.2)
şişeyi (20b.5)
yüzini (7a.13)

⁶⁷ Gülsel Sev, *age*, s.207.

+nI: Bu ek tamlamaya gelen ekten farklıdır. Çünkü tamlamaya gelen +nI ekinde +n sesi ekin kendisi değil, iki ünlüyü birbirine bağlama işlevinde kullanılan kaynaştırma sesidir. Fakat burada +nI sesi ekin kendisidir. *Anı, bunu* gibi örnekler bu ek ile oluşturulmuştur.

anı (18a.8) (193)

bunu (17a. 11) (56)

+ñ: Eski Anadolu Türkçesinde kullanılan fakat daha sonra işleliğini kaybetmiş olan yükleme hali +ñ ekinin metinde oldukça örneği bulunmaktadır.

adıñ (17b.7)

bıçağın (15a.13)

kapusın (21b. 5)

kemerin (20a.8)

kullarıñ (11a. 7)

mişliñ (2b.3)

nikâbiñ (2b. 5)

3.2.3.2.1.2.3. Yönelme Hal Eki

+A, +(y)A: Ekin imlası farklılık göstermemektedir. Ünsüz harf ile biten kelimedenden sonra ek +A ile, ünlü harften sonra +y kaynaştırma harfi ile gelmektedir. Ayrıca iyelik eklerinden sonra kullanılması halinde *prominal n* ile birlikte kullanılmaktadır. İmlada farklılık olmasa da dil uyumuna bağlı okunmuştur.

evine (3a.7)

hocaya (4a.8)

īmāna (62a.15)

kal'aya (44a.2)

katline (6b.10)

mīşeye (9b.6)

öldürmeye (22a.15)

türbeye (21a.3)

3.2.3.2.1.2.4. *Bulunma Hal Eki*

+dA: : Ekin imlası sonda ve ortada aynıdır. Eserin yazıldığı dönemde dil uyumunun varlığı kabul edildiği için dil uyuma bağlı okunmuştur. Metinde ek bulunma fonksiyonunu belirtmek için kullanılmaktadır. Ek iyelik eklerinden sonra kullanıldığında *prominal n* ile birlikte kullanılmıştır. +*ta* şekli metinde tespit edilmemiştir. Diğer bir deyişle ünsüz benzeşmesine tâbi değildir.

beyânındadır (73a. başlık)
ellerinde (22b.5)
hâbında (3b.5)
horusân'da (82a.7)
mevsiminde (2b.1)
şâm'da (61b.10)
üzerinde (17a.9)
yeryüzinde (5b.13)

3.2.3.2.1.2.5. *Ayrılma Hal Eki*

+dAn: Eserde ekin imlası ince ve kalın şekilleri arasında değişiklik göstermemektedir fakat daha önce belirtilen sebeplerden dolayı dil uyumuna bağlı okunmuştur. İyelik ekinden sonra kullanıldığında *prominal n* ile birlikte kullanıldığı tespit edilmiştir. Ekin +tAn hali metinde mevcut değildir. Bu sebeple metinde bu ek ünsüz benzeşmesine bağlı değildir.

anasından (5b.8)
atdan (3a.2)
benden (2b.8)
elinden (7a.10)
gözlerinden (20b.14)
içinden (17a.7)
kafesden (84a.2)
kılıçdan (26a.7)

3.2.3.2.1.2.6. Eşitlik Hali

+cA: Gibi ve kadar anlamında kullanılan bir ektir. Metinde ç harfi c harfi ile aynı imlaya sahiptir. Dolayısı ile ünsüz sertleşmesi hakkında kesin bir yargıya varmak doğru değildir.

bunca (1b.9)

ardımca (22a.8)

eyüce (24a.14)

zerrece (63b.15)

tezce (4a.3)

hoşca (21a.5)

öylece (18b.12)

3.2.3.2.1.2.7. Vasıta Hali Eki

Vasıta hali eki metinde oldukça işlek şekilde yer almaktadır. Vasıta hali eki olan *ile edatı*, kimi zaman tam şekliyle karşımıza çıkmaktadır. Bazı örneklerde ise *ile edatının* 'i' sesinin düştüğü ve kelimeye +la.+le şekilleriyle geldiği gözlemlenmiştir. +la.+le eklerinin geldiği kelime ünlü sesle bitiyorsa y kaynaştırma ünsüzü ile birlikte kullanılmış ve ek +yle/+yla şeklini almıştır. Bazı örnekler şunlardır:

atasıyla (75b.4)

fermān ile (74b.10)

gazabla (3a.11)

heybetiyle (6a.15)

kūlıyla (73b.4)

libāslarla (51b.6)

niķāb ile (2b.2)

şetm ile (2a.7)

3.2.3.2.1.2.8. Yön Hali

+aru/+erü: Yön hali eki olan bu ek metinde iki şekilli olarak yer almaktadır. Ekin hem +Aru hem de +Arİ şekillerinin kullanımı mevcuttur. Ekin aslı yuvarlak

ünlülü olup, ekin sonundaki u sesi, *ileri ve üzeri* örneklerinde düzleşerek *i* sesine dönüşmüştür. Bu kullanım dudak uyumuna bağlıdır. Her ne kadar +ArI şekli metinde yer alsa da kullanım alanı +ArU şekline nazaran oldukça dardır. İlerü şekli metinde on sekiz defa geçerken ileri şekli yalnızca üç defa kullanılmıştır. Eserde geçen örnekler şunlardır:

ilerü (4b.5) (6a.13) (11a.5) (18), ileri (36a.6) (56b.4) (83b.15) (3)
içerü (5a.14)
üzerinde (18a.12)

3.2.3.2.1.2.9. Soru Eki

mi: Ekin imlası kelime sonunda می imlası ile yer alırken kendinden sonra başka bir ek kullanıldığında yalnızca م harfi ve kesre ile yazılmıştır. Ekin incelik ve kalınlık durumlarını işaret eden bir imla farklılığı yoktur. Bununla birlikte ek daima düz ünlülü şekliyle metinde yer almaktadır. Bu sebeple düz ünlülü kelimelere geldiğinde dudak uyumuna bağlıdır. Buna karşın yuvarlak ünlülü kelime tabanlarında daima dudak uyumu bozulmaktadır. Bazı örnekler şunlardır:

beñzer mi (81a.14)
bilmediñ mi (2b.9)
qalısar mı (21a.2)
ola mı (39b.12)
olur mı (76b.6)
varur mısın (82a.1)
virür misin (82a.1)
yoq mı (13a.9)

3.2.3.2.2. Fiil Çekimi

3.2.3.2.2.1. Zaman Ekleri

3.2.3.2.2.1.1. Görülen Geçmiş Zaman

Geçmiş zaman geçmişte yaşanmış cenk hikâyelerini aktaran metinde hiç şüphesiz en fazla kullanılan zamanlardan biridir. Geçmiş zaman eki +dI eki ile karşılanmaktadır. Bu bölümde hem geçmiş zaman ekleri hem de fiillerin şahıslarla kullanımını incelenecektir.

Birinci Şahıs: Birinci şahsa ait görülen geçmiş zaman eki metinde -dIm ve -dUm şekilleriyle yer almaktadır. Metinde görülen geçmiş zaman çoğu zaman dudak uyumuna bağlı kullanıldığı tespit edilse de dudak uyumunu bozan örnekler de mevcuttur. *Buldım* örneğinde yuvarlak ünlülü kelimeye düz ünlülü şeklin gelmesi ile birlikte dudak uyumu bozulmaktadır. Bunun yanında *bilmedüm* kelimesinde de düz ünlülü kelime tabanına yuvarlak ünlülü şekil dudak uyumuna aykırı olarak kullanılmıştır. Metinde yer alan bazı örnekler şunlardır:

bilmedüm (57b.13)

buldım (5b.4)

gördüm (3a.6)

kaldım (4a.1)

kodum (17b.7)

oldum (5b.2)

tutdum (37a.15)

virdim (22b.15)

Birinci çokluk şahsında görülen geçmiş zaman eki -dIk şekliyle yer almaktadır. Ekin yalnızca düz ünlülü şekli bulunmaktadır. Fakat yuvarlak ünlülü kelimeye düz ünlülü ekin geldiği tespit edilmediği için dudak uyumu bozulmamaktadır:

geldik (33a. 19)

irdik (33a. 28)

kaldık (48b. 14)

bildik (33a. 19)

İkinci Şahıs: İkinci şahıs ekinde görülen geçmiş zaman eki -dİñ ve -dUñ ekleriyle karşılanmaktadır. Metinde ekin hem düz hem de yuvarlak şekli bulunmakta

ve dudak uyumuna bağlı kullanılmaktadır. Ek geldiği hiçbir kelimedede dudak uyumunu bozmamaktadır:

- aldıñ (16b.14)
- bulduñ (17b.5)
- eylediñ (2b.6)
- görmediñ (7a.13)
- kıaldın (70b.16)
- kııldıñ (72b.1)
- olduñ (69b.16)
- virdiñ (35a.7)

İkinci şahsın çokluğunda ise ek -dInIz olarak görülmektedir. Ekin yuvarlak ünlülü şekli tespit edilmemiştir. Metinde iki kelimedede rneği bulunmaktadır ve bu kelimelerde ek dudak uyumuna bağlıdır.

- n'etdiñiz (26a.12)
- amadıñız (19b.9)

nc Şahıs: nc şahısta görülen geçmiş zaman -dI ve -dU ekleriyle kullanılmaktadır. Her ne kadar ekin yuvarlak ünlülü şekli de metinde var olsa da kullanım alanı oldukça dardır. Metinde genel olarak ekin düz ünlülü şekli kullanılmıştır. Düz ünlülü ek düz ünlülü kelimelere geldiğinde dudak uyumuna bağlı kalmakta, fakat yuvarlak ünlülü kelimelere geldiğinde dudak uyumunu bozmaktadır. Metinde bu ekin kullanımında dudak uyumunun bozulduğu pek çok kelime tespit edilmiştir. Ek nsz benzeşmesine tabi değildir. Bazı rnekler şunlardır:

- urdı (21a.7)
- kıodı (9a.2)
- oldı (13a.3) (54a.4) (55b.7) (375); oldu (43a.15) (51b.3)(54a.2)(6)
- alındı (30a.14)
- tırdı (3b.7)
- buyurđı (8b.2)
- tıtdı (63b.6)

oğudu (48b.4)

Üçüncü şahsın çoğulunda da aynı durum mevcuttur. +dIIAr ekinin kullanımı yoğunluktur. Ve bu ekin yuvarlak ünlülü kelimelere gelerek dudak uyumunu bozduğu örnekler mevcuttur. Ekin yuvarlak ünlülü şekli de metinde kullanılsa da düz ünlülü şekline nazaran oldukça azdır. Yuvarlak ünlülü ek her zaman yuvarlak ünlülü kelimeler için kullanılmaktadır. Böylece dudak uyumu bu kelimelerde bozulmamaktadır. Bazı örnekler şunlardır:

aldılar (6a.14)

durdular (81b.8)

gömdüler (45b.3)

itdiler (52a.15)

kıldılar (3a.1)

kodılar (28b.7)

oldılar (1b.7)

oldular (5b.16)

uçdılar (10b.16)

3.2.3.2.2.1.2. Öğrenilen Geçmiş Zaman Eki

Metinde -mİş ve -mUş ekleri ile kullanılmıştır. İki şekilli olarak var olsa da dudak uyumu pek çok kelimedede bozulmaktadır. Özellikle yuvarlak ünlülü kelimelere sıklıkla ekin düz ünlülü şekli gelerek dudak uyumunu bozmaktadır. Eski Anadolu Türkçesinde ek her zaman ince şekliyle kullanılmıştır⁶⁸. Eserde de var olan dudak uyumunun çok etkin olmaması bu dönemin etkisinden kaynaklandığı düşünülmektedir. Bazı örnekler şunlardır:

çürümiş (24a.8), çürümüş (38b.16)

dönmiş (44a.13)

eylemiş (66a.1)

⁶⁸ Gürer Gülsevin, Erdoğan Boz, Eski Anadolu Türkçesi, Gazi Kitabevi Yayınları, Ankara 2004, s. 117.

imiş (18a.2)
olmuş (46b.2)(7), olmuş (24a.8)(6)
ölmüş (20b.13)
tutmuş (82a.9)
yazılmış (25a.1)

3.2.3.2.2.1.3. Geniş Zaman

Geniş zaman da metinde oldukça işlek vaziyettir. Geniş zamanın belirtilmesinde -Ar eki oldukça fazla kullanılmaktadır. Ünlü ses ile biten fiillerden sonra -r eki kullanılmaktadır. -Ir ve -Ur ekleri de bu zamanı ifade ederken kullanılan ekler arasındadır.

-Ar, -r: Ekin kalın ünlülü şekli daimen elif ile birlikte yazılmaktadır. İnce hali ise üstün ile gösterilmektedir. Kalın ünlülü kelimelerden sonra ekin kalın ünlülü şekli, ince ünlülü kelimelerden sonra ise ince ünlülü şekli gelmektedir. Dolayısı ile ek metinde dil uyumuna bağlı kullanılmaktadır. Ünlü ile biten kelimelerden sonra -r eki gelmektedir. Bazı örnekler şunlardır:

açar (19b.4)
diler (59b.4)
eyler (44b.9)
eyler (7a.7)
ister (73a.15)
kalkar (7b.4)
şatar (9a.9)
tolar (21a.4)

-Ir, -Ur: Ekin yuvarlak ünlülü şekli daha işlek kullanılmaktadır. Dudak uyumu bazı kelimelerde sağlansa da uyumu bozan örneklerin oldukça fazla olduğu tespit edilmiştir. *Yürür, bulur, durur, urur, ayırır, varır* kelimeleri dudak uyumuna bağlı olan örneklerden bazılarıdır. Bununla beraber *alur, kalur* gibi örneklerde düz ünlülü kelimeye yuvarlak ünlülü ek gelerek dudak uyumunu bozduğu görülmektedir.

Getürirdi örneğinde ise yuvarlak ünlülü kelimeye düz ünlülü ek geldiği için dudak uyumu bozulmaktadır. Bazı örnekler şunlardır:

bulur (10a.2)
durur (18a.11)
getürirdi (9a. 25)
kılur (61b.6)
varur (9a.9)(6), varır (10a.2)(3)
virür (20a.12); virir (5b.12) (8)
yıkılur (7b.4)
yürür (41b.5)

Geniş zamanın olumsuzu -mAz eki ile karşılanmaktadır. Bazı örnekler şunlardır:

bilmez (69b.9)
eylemez (7b.2)
gelmez (9a.15)
komaz (58b.10)
olmaz (21a.3)
urmaz (85a.1)
varmaz (2a.16)
virmez (60b.13)

-U: Üçüncü teklik şahsında geniş zaman ekinin -U eki ile karşılandığı tespit edilmiştir. *Bir kılıç urdı aña ol mähirü, düşdi atdan 'adna firdevse varu(84b. 95)* beyti bu kullanıma örnek gösterilebilir. Bazı örnekler şunlardır:

ayıru (41a.2)
çağıru (11b.4)
haykıru (17a.13)
turu (5b.8)
varu (67a.7)
yalvaru (6b.12)

3.2.2.4.2.1.4 Gelecek Zaman

Gelecek zamanın ifadesi incelenen metinde -sAr, -sA gerek ve -AvUz ekleri ile görülmektedir. Türkiye Türkçesinde gelecek zamanın ifadesinde kullanılan -AcAk ekinin bu fonksiyonda kullanımına rastlanılmamıştır. Metinde yer alan bütün -AcAk ekleri sıfat fiil görevindedir. Metinde gelecek zaman; geçmiş ve geniş zamana nazaran daha az kullanılmıştır.

-IsAr: Eski Anadolu Türkçesinde gelecek zamanı bildirmek için kullanılan en işlek ektir. -IsAr ekinin kullanımı Osmanlı Türkçesi devrinden itibaren zamanla terkedilmiş, Osmanlı Türkçesi devresi ile beraber kullanılmaya başlayan -AcAk gelecek zaman eki, ileri dönemlerde -sAr ekine nazaran daha çok tercih edilmiştir.⁶⁹ Metinde yer alan örnekler şunlardır:

alısar (24b.6)

geliser (24b.5)

kalısar (69a.12)

olısar (5b.11)

veriser (8b.13)

-sA gerek: Ek eserde -IsAr eki kadar kullanılmasa da bu ekten sonra en tercih edilen gelecek zaman ekidir. Bir hikâyenin başında üç beyitlik nazımla bu ek redif olarak kullanılmaktadır. Bazı örnekler şunlardır:

İşbu yolda ben beni belkim helāk itsem gerek

‘Aşq meydânında başım top edüb itsem gerek

Olmasun ansız bu dünyâda baña dirlik Һarâm

‘Älemiñ hep varlığını terk idüb gitsem gerek

Biliñiz kim diri Һalmaz bu beden cân gidicek bu yaña

Tütü gibi n'ideyim dost deyüben ötsem gerek (39b.11-13)

⁶⁹ Vecihe Hatipoğlu, *age*, s. 60-63.

-AvUz: Metinde yalnızca bir örneği vardır:

Didi baña zāhir oldı bu gice

Kim varavuz İşfihān'a bilece (3b.12)

3.2.3.2.2.2. Emir Çekimi

Birinci Teklik Şahıs: Teklik birinci şahıs emir eki Türkçede ilk olarak -AyIn şekliyle kullanılmıştır. Daha sonra bu ekin -AyI şekli de ortaya çıkmış ve ilk hali ile birlikte kullanılmaya başlanmıştır. Birinci şahıs ekinin de etkisiyle ek -m birinci teklik şahısla bütünleşerek yeni bir kullanım oluşturmuştur. Eski Anadolu Türkçesinde ekin -AyIm ve -AyIn şekilleri kullanıldığı bilinmektedir⁷⁰. Bu ekin kullanımını metinde yalnızca -AyIm şekliyle tespit edilmiştir. Ünlü ile biten kelimelerden sonra ek ve kelime arasına y kaynaştırma ünsüzü gelmektedir. Bazı örnekler şunlardır:

arayayım (4a.1)

çıkayım (4a.1)

geçüreyim (21a.1)

göstereyim (22a.8)

ideyim (32b.5)

irişeyim (53b.9)

şaçayım (66b.7)

şalayım (66a.2)

İkinci Teklik Şahıs: Eski Anadolu Türkçesinde ikinci teklik şahsın emir ifadesinde -ğıl,- gıl ekleri kullanılmıştır.⁷¹ Daha sonra bu kullanım zamanla terkedilmiş ve Türkiye Türkçesindeki eksiz halini almıştır. Çalışılan metinde de bu kullanımın tercih edildiği tespit edilmiştir. Metinde Eski Anadolu Türkçesinde kullanılan -ğıl,- gıl ekleri ile oluşturulmuş bir örneğe rastlanmamış, bütün örneklerin eksiz kullanıldığı tespit edilmiştir. Bazı örnekler şunlardır:

⁷⁰ Kazım Köktekin, Eski Anadolu Türkçesi, Fenomen Yayınları, Erzurum ?, s.121.

⁷¹ Kazım Köktekin, *age*, s. 123.

al (4b.16)
dinle (1b.12)
eşit (8b.1)
gel (4a.3)
gönder (3a.16)
kes (3a.16)
söyle (19a.14)
vir (5a.1)

Üçüncü Teklik Şahıs: Metinde emir kipi üçüncü teklik şahsında -sUn şekliyle yer almaktadır. Metinde ekin düz şekli kullanılmadığı için ekin düz ünlülü kelimelere gelmesi halinde dudak uyumu bozulmaktadır. Bazı örnekler şunlardır:

olsun (17b.8)
almasun (33b.5)
varmasun (37a.9)
kalmasun (57b.14)
bilsün (10a.7)
gelsün (22a.8)
geysün (70b.12)
virsün (76a.12)

Birinci Şahıs Çokluk: Ek metinde -AlUm ve -AlIm şekilleriyle kullanılmaktadır. -AlIm şeklinin daha çok tercih edildiği tespit edilmiştir. -AlUm ekinin geldiği tüm kelimeler düz ünlüdür. Bu sebeple -AlUm ekinin geldiği tüm kelimelerde dudak uyumu bozulmaktadır. Bunun yanında -AlIm eki daima düz ünlülü kelimelere gelerek dudak uyumuna bağlı kullanılmaktadır.

başlayalım (1b.1)
varalım (28a.6)
yazalım (18a.3)
talalım (27b.13)
gelelim (5a.12)

görelim (79a.10)
idelim (27b.2)(7), idelüm (11b.2)(6)
girelim (32b.1)
getürelüm (11a.12)
gidelüm (27b.2)

İkinci Şahıs Çokluk: Ek metinde -Uñ ve -İñ şekilleriyle kullanılmaktadır. Ünlü ile biten kelimelerde ek -n ünsüzü ile birlikte kullanılmıştır. Ek kimi zaman dudak uyumuna bağlı kullanılsa da *alun*, *getürün*, *bilün* gibi kelimelerde dudak uyumuna aykırı olarak kullanılmaktadır. Bazı örnekler şulardır:

bilün (35a.15)
buluñ (10a.13)
diyüñ (22b.9)
geliñ (21a.3)
gelün (44a.16)
getürüñ (70b.12)
idiñ (18a.1)
komañ (16a.16)

Üçüncü Şahıs Çokluk: Metinde bu eki karşılayan bir örneğe rastlanmamıştır.

3.2.3.2.2.3. İstek Çekimi

Türkiye Türkçesinde istek kipini kuran ek, Eski Türkçe devresinde -gAy zaman ekinin süreç içerisinde ünsüzlerinin düşmesiyle oluşturulan şeklidir.⁷² Metinde istek çekiminin yapımında -gAy ve -gA eklerine rastlanılmamıştır.

Birinci Şahıs: Birinci şahsın istek çekimi tekil birinci şahısta -A+m ve çoğul birinci şahısta -A+vUZ şeklindedir. Metinde tekil birinci şahıs, işlek bir şekilde

⁷² Muharrem Ergin, age, s. 492-495.

kullanılmaktadır. Birinci şahıs çokluk istek çekiminin ise bir örneği tespit edilmiştir.

Bazı örnekler şunlardır:

- döndürem (71b.10)
- eyleyem (67b.1)
- görem (57a.3)
- idem (2a.1)
- kuşanmayam (36b.16)
- ölem (84b.16)
- varam (57a.3)
- varavuz (3b.8)
- varmayam (36b.15)

İkinci Şahıs: İstek çekimi tekil ikinci şahısta -A+sIn, çoğul ikinci şahısta ise -A+sIz ekleri ile kullanılmaktadır. Metinde oldukça işlek bir durumdadır. Ekin ince ve kalın ünlülü şekillerinde imla aynıdır. Bazı örnekler şunlardır:

- alasın (35a.10)
- getüresin (15a.10)
- giresin (19b.1)
- itmeyesin (21a.5)
- olasın (2b.13)
- tuyasın (29a.14)
- urasın (20b.2)
- varasın (16b.16)
- idesiz (33b.4)
- kırasız (59a.7)
- viresiz (76b. 4)

Üçüncü Şahıs Teklik: Ek tekil üçüncü şahısta -A, çoğul üçüncü şahısta-AIAr şekliyle kullanılmaktadır. Bu ek, ünlü ile biten kelimelerde +y kaynaştırma ünsüzü ile kullanılmaktadır.

- ide (5b.13)

kıla (24a.16)
ola (5b.12)
ura (51b.5)
vire (18a.4)
alalar (22a.15)
eyleyeler (58b.5)
gireler (11a.15)
kuralar (24b.11)
varalar (18b.1)

3.2.4. Ses Benzeşmeleri Ve Uyumlar

3.2.4.1. Ünlü Benzeşmesi

3.2.4.1.1. Dil Uyumu

Bir kelimedeki vokallerin incelik ve kalınlık açısından uyumlu olması halidir. Buna göre ince ünlüleri ince ünlüler, kalın ünlüleri ise kalın ünlüler takip etmektedir.⁷³ Esas olan köktür ve kelimeye getirilen ekler kökteki ses doğrultusunda seçilir. Dil Uyumuna göre öncülde bulunan ön ya da art ünlüler ardıllarda aynı ünlüleri korumak zorundadır⁷⁴. Dolayısı ile çoğu ekin ince ve kalın halleri bulunmaktadır. Türkçede bu uyum eski Türkçeden itibaren varlığını sürdürmektedir. İstisnai kelimeler dışında bu uyumun bozulduğu görülmemektedir. Metinde de incelik- kalınlık uyumu varlığını göstermektedir. Metinde tek şekilli olan -ken zarf fiil eki metinde kalın ünlülü kelime köklerine geldiğinde her zaman uyumu bozmaktadır.

heybetlü (57a.9)

⁷³Tahsin Banguoğlu, *Türkçenin Grameri*, İstanbul, Baha Matbaası, 1974, s. 84.

⁷⁴Oya Adalı, *Türkiye Türkçesinde Biçimbirimler*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1979, s.19.

şakallu (46b.1)
kandadır (18a.9)
şöyledür (9b.1)
neslinden (3a.13)
tarafdan (53b.15)
uyurken (8a.11)
yaturken (53b.15)
yola (56b.4)
zemîne (6a.16)

3.2.4.1.2. *Dudak Uyumu*

Kelimedeki kök ve ekler arasındaki yuvarlaklık ve düzlük açısından uyum olması anlamına gelmektedir. Bu cihetle düz ünlüleri (a-e-i-i) yine düz ünlüler (ı-i), yuvarlak ünlüleri (u-ü-o-ö) yine yuvarlak ünlüler (u-ü) takip etmektedir. Dudak uyumunun mevcudiyeti, dil uyumunun aksine eski metinlerde güçlü değildir. Diğer bir ifadeyle kelimeler içerisindeki bu uyumun gücü eski Türkçe döneminden Türkiye Türkçesine doğru daha uyumlu hale gelmektedir. Eski Anadolu Türkçesinde eklerin ince ve kalın iki şekilde bulunurken bazı eklerin sadece yuvarlak bazılarının ise sadece düz şekillerde bulunduğu bilinmektedir. Bu da dudak uyumu ile dil uyumunun aksi yönde geliştiğini göstermektedir.⁷⁵ Metinde de düz veya yuvarlak olmak üzere tek şekilli ekler kullanılmaktadır. Bununla birlikte hem yuvarlak hem düz ünlülü olmak üzere iki şekilli ekler de mevcuttur. Bu da eserde ek kullanımı bakımından Eski Türkçeye göre uyuma bağlı kalındığını göstermektedir. Bu durum eserin yazıldığı dönemde dudak uyumunun bilindiğini ve kullanılmaya başlandığını ispatlamaktadır. Eserde dudak uyumunun bozulduğu örnekler de tabii olarak mevcuttur. Bu durumlar eklerin ilgili bölümlerinde açıklanmıştır.

3.2.4.2. Ünsüz Benzeşmesi

⁷⁵ Musa Duman, *Vasiyetname, R Yayınları*, İstanbul 2000, s.57.

3.2.4.2.1. “D” Ses Birimiyle Başlayan Ekler

Metinde “D” ünsüzü ile başlayan ekler şunlardır: +DA, +DAn, -DI, -DUK, -DUKCA, -DUKDA, +DUr ve -Dur-. Yapılan incelemede “d” ünsüzü hiçbir ekte ünsüz benzeşmesine tâbi değildir. Bazı örnekler şunlardır:

- atdan (3a.2)
- tarafdan (5b.16)
- kesdi (13b.2)
- yetdi (33a.1)
- çekdim (76a.11)
- okutdı (8b.16)
- açıldıkda (19b.2)
- almışdur (84a.15)
- çokdur (8a. 8)
- yokdurur (41b.14)

3.2.4.2.2. “C” Ses Birimiyle Başlayan Ekler

Metinde (ç) harfinin kullanılmaması benzeşme ile ilgili yorum yapma olasılığını kısıtlamaktadır. D ses birimi ile başlayan eklerde benzeşme görülmediği için metin transkripsiyonunda tüm ekler c sesi ile fakat kelime kökenleri sözlükte yer aldığı şekliyle verilmiştir.

3.2.5. Ses Olayları

3.2.5.1. Ünlü Değişmeleri

3.2.5.1.1. Ünlü Düşmesi

Ünlü düşmesi, kelime içinde bir ünlü sesin farklı sebeplerden dolayı kaybolması, seslendirilmemesidir.⁷⁶ Bu düşme kimi zaman sadece ünlü sesin

⁷⁶ Musa Duman, *Vasiyetname*, R Yayınları, İstanbul 2000, s. 71.

kaybolması olarak görülürken kimi zaman ünlü sesle beraber ünsüz seslerin de düştüğü görülebilmektedir. Ses düşmesi kelime başı, ortası ve sonunda görülebilir. Sesin kaybolma hadisesi bazen kurallar gereği geçici bir düşme durumu olabilir. Bazense bu düşme kalıplaşarak kalıcı hale gelmektedir.

3.2.5.1.1.1. Orta Hece Düşmesi

Metinde genel olarak orta hece düşmesi izafet kesresinin düşmesi durumunda görülmektedir. Bazı örnekler şunlardır:

- ‘alem altun (46a.13)
- maşraba altun (48a.3)
- ahāli ḳal‘e (54b.11)
- ferīde ‘aşr (77a.2)
- ‘asākir bī-'aded (77b.6)
- pehlüvān ḥākisār (57b.3)
- ey nazār bina (78a.13)

3.2.5.1.1.2. Kalıcı Düşme

Ünlü sesin kelime içinde düşmesinden sonraki halinin dilde yaygınlaşması neticesinde oluşan düşme çeşididir. Metinde *ḳardaş*, *birbirine* gibi günümüz Türkçesinde de yaygın olarak kullanılan kelimeler buna örnektir. Bu kelimelerin ses düşmesinden önceki şekilleri *ḳarındaş*, *biri birine* kelimeleri de incelenen metinde yer almaktadır. Bunun dışında kalıcı düşmenin görülmesi beklenen bazı kelimeler asıl şekilleriyle kullanılmıştır. *Yalanız*, *bu araya* kelimeleri buna örnektir. *İle edatı* ve *i-mek cevher fiilinde* de ünlü düşmesi görülmektedir.

- anıñla (68a.4)
- birbirinine (23b.6) (18), biri birine (29b.1) (4)
- bu araya (67a. 8)
- bulursa (74a. 6)
- eylerse (2a. 9)
- getürürsen (84a.13)

giderken (8a. 1)
heybetle (11a. 1)
iderken (80b. 3)
kardaşı(49b.6)(14), karındaşı (44a.15) (8)
olursa (66a. 16)
uraydım (9a. 11)
vardı (2b. 12)
yalañız (19a.8)
yaturken (8b. 10)
yazardı (33a. 6)

3.2.5.1.1.3. *Geçici Düşme*

Geçici düşme, kelime kökenine gelen bazı unsurlar sebebiyle kelime içindeki kararsız ünlünün düşmesidir. Bazı kelimelerin son ünlüsü kararsız ünlü olup bu kelimeler ünlü ile başlayan bir unsur ile birleştiğinde kelime içindeki kararsız ünlenin düşmesine sebep olmaktadır. Bu düşme durumu sonradan gelen unsurun ortadan kalkması halinde kaybolur, yani kelime asıl şekline geri döner. Metindeki bazı örnekler şunlardır:

ismimüz (2b.10)
n'ola (2b.9)
bağrımı (3a.8)
oğlını (6a.4)
n'idesin (6b.11)
batnına (7b.15)
şehrinin (8b.2)
'aşrında (8b.10)
boynını (8b.6)
k'olasın (12b.16)

3.2.5.1.2. *Ünlü Türemesi*

Türkçe kökenli bazı kelimelerde, kelimeye gelen diğer unsurlar kelimedeki yeni bir ünlü sesin türemesine sebep olur. Bu türemeler iç seste ve son seste olabilir. Bazı alıntı kelimelerin Türkçeye kazandırılmasında da bu kural görülmektedir. Bunun yanında metinde *şermesār* kelimesinde benzeşmeye bağlı ünlü türemesi de mevcuttur.

Bazı örnekler şunlardır:

- çāruetrāfa (64a.8)
- dādıgīr (49b.9)
- def' i kıldı (48b.14)
- diyār-ı bekri'de (43b.13)
- ğayrı (43b.10)
- kāmukār (21a.11)
- nīk-i hu (7a. 2)
- on yaşılı (11b.1)
- pīşivā (23a.13)
- şermesār (76a.14)
- tarafeyni (55a.11)
- 'aқıllar (16b.10)

3.2.5.1.3. Ünlü Değişmesi

3.2.5.1.3.1. “i” ve “e” Değişmesi

Eski Anadolu Türkçesinde ilk hecede bulunan e-i sesleri bir değişim halinde görülmektedir. Günümüz Türkçesinde “e” ünlüsü ile karşılanan bazı kelimeler, Eski Anadolu Türkçesinde “i” ünlüsü ile karşılanmıştır. Metinde de bu değişimler açıkça görülmektedir. Gerek Eski Anadolu Türkçesi çevresinde örneklerin olması gerek günümüz Türkçesine yakın kelimelerin görülmesi önem arz etmektedir. Bazı kelimelerin hem “i” hem de “e” ünlüleri ile yazılmış örneklerinin olduğu da tespit edilmiştir.

3.2.5.1.4. Ünsüz Değişmeleri

3.2.5.1.4.1. Ünsüz Düşmesi

Metinde ünsüz düşmesi örnekleri çoğunluk olarak boğaz ünsüzlerinin düşmesi neticesinde görülmektedir. Özellikle alıntı kelimelerde iç ve son seste bulunan ξ ünlüsünün Türkçeye geçerken düştüğü tespit edilmiştir. Bunun yanında *o* ve *şu* zamirlerinde de ekler ile kullanıldığında ünsüz düşmesi görülmektedir. Bazı örnekler şunlardır:

- şak oldu (53a.15)
- hāh u nā-hāh (54a.3)
- şek yok (75a.12)
- ālî-binâ (4a.8)
- cezâ (42a.13)
- du'â (38b.4)
- eşyâyı (4b.8)
- ğazâ (43b.1)
- şey (69b.12)
- âşinâ (4a.8)
- anın (1b.2)
- andan (1b.5)
- anlar (3a.8)
- şunuñ (82a.2)

3.2.5.1.4.2. Ünsüz Türemesi

Ünsüz türemesi kelimenin yapısına bağlı olarak içte veya sonda görülebilir. Metinde, özellikle Türkçe kökenli kelimelerde günümüzde kaynaştırma ünsüzü olarak bilinen *y-ş-s-n* harflerinden özellikle *n* ünsüzünün, kelimenin bazı eklerle beraber kullanıldığında kelime ve ek arasında türediği görülmektedir. Bunun yanında alıntı bazı kelimeler Türkçeleşme süreci içerisinde *y* sesini türettiği görülmektedir. Farsça *dâ'in*, Arapça *garâ'ib* gibi hemze ile yazılan kelimelerde *y* sesinin türemesi bu duruma örnektir. Metinde bazı örnekler şunlardır:

- başından (2b.4)
- anasından (5b.9)

mevsiminde (2b.1)
yeryüzünde (5b.13)
kılıyla (73b.4)
atasıyla (75b.9)
dāyin (4b.5)
hamāyilveş (10a.4)
garāyibe (27b.16)

3.2.6. Sıfatlar

3.2.6.1. Vasıflandırma Sıfatları

Nesnelerin vasıflarını yani nasıl olduklarını belirten sıfatlardır. Şair başta teşbih sanatı olmak üzere pek çok edebiyat sanatını kullanarak metnini kurmuştur. Bunu yaparken de vasıflandırma sıfatlarından oldukça yararlanmışır. Vasıflandırma sıfatlarına şunlar örnek verilebilir:

altun ‘alem (46a.4)
demür kafes (54a.7)
demür kazık (51a.5)
dürli hil’atler (10a.16)
has kılıdır (12b.1)
kan yaş (10b.1)
kara mātem (51b.6)
nevreste gulām (11b.1)
yeşil ‘alev (66a.8)

3.2.6.2. Belirtme Sıfatları

Belirtme sıfatları nesnenin vasfını değil nesneyi şu veya bu şekilde belirten sıfatlardır.⁷⁷ Bir nesne pek çok şekilde belirtilebilir. Kimi zaman nesneye işaret edilir,

⁷⁷ Muharrem Ergin, age, s. 364-373.

kimi zaman sayı ile kimi zamansa soru ile bu belirtme tamamlanır. Metinde belirtme sıfatları oldukça işlek kullanılmaktadır. Belirtme sıfatlarını işaret, sayı, soru ve belirsizlik sıfatları başlıkları altında incelemek mümkündür.

İşaret sıfatları: Aslında tek başına işaret zamiri olarak kullanılan bu ekler, nesnelere ile kullanıldığında o nesnenin yerini göstermesi işleviyle kullanılmaktadır. Metinde yer alan işaret sıfatları aşağıda verilmiştir.

Bu: Geldiği nesnenin yakın olduğunu belirten işaret sıfatıdır. Metnin başlangıcı *bu* işaret sıfatıyla oluşturulmuştur. “Bu kitap Ebâ Müslim Hazretlerinin ceng-i hikâyâtıdır” başlangıcıyla şair, kitabı tanımlamaktadır. Diğer örneklerden bazıları şunlardır:

- bu ‘âleme (1b.2)
- bu âfet-i devr-i zamân (2b.2)
- bu sözi (2b.14)
- bu yañadan (3a.10)
- bu dilîr (17b.3)
- bu gice (41b.11)
- bu iki şân (46a.15)

şu: Geldiği nesnenin uzaklığına delalet eden bir sıfattır. Metinde bu işaret sıfatı kadar işlek değildir. Metinde şu işaret sıfatı genel olarak savaş meydanında kanın ne kadar döküldüğüne ilişkin kullanılmıştır. Örnekleri şunlardır:

- şu kör karının (10a.6)
- şu güne (9b.14)
- şu miftâhı (20b.11)
- şu denlü (28a.15)
- şu hâfir-i merkeb (33a.15)

o: Uzaklık bildiren bir işaret sıfatıdır. Metinde 96 defa kullanılmaktadır.

- o dem (21a.1)
- o gice (30a.16)
- o mel’ün (1b.10)
- o yâr (75a.15)

o yeri (24b.1)

o hāl (25a.9)

ol: O işaret sıfatının asıl şeklidir. Batı Türkçesi döneminin ilk zamanlarında oldukça işlek kullanılan ve zamanla işlekliliğini kaybeden bir sıfattır. Metinde ol işaret sıfatı oldukça fazla kullanılmıştır. 400'ün üstünde ol işaret sıfatı kullanımı tespit edilmiştir. Bazı örnekler şunlardır:

ol resūline (1b.2)

ol zemān (5b.5)

ol ulu (11b.9)

ol hoca (8b.15)

ol la'īn (60b.3)

ol sevgülü (11b.6)

ol kadar (37b.1)

ol yerden (28b.12)

şol: Eski Anadolu Türkçesi ve Osmanlıca Türkçesinde oldukça işlek kullanılan bu kelime metinde 50 defa kullanılmaktadır. Bazı örnekler şunlardır:

şol yere (7a.9)

şol ğurbet (7a.12)

şol atamun (15b.12)

şol yādigāri (24b.7)

şol kudret teberin (25a.6)

şol ceddimiñ (33a.8)

şol begler (64a.10)

şol oğlı (83b.2)

işbu: Batı Türkçesinde işlek olarak kullanılan bu işaret sıfatı, metinde de yer almaktadır. Örnekleri şunlardır:

işbu Kağıoğlı (1b.13)

işbu kelāmı (4b.1)

işbu meydānı (63b.6)

işbu şudan (20b.3)

işbu yādigārı (64b.6)

3.2.6.3. Sayı Sıfatları

Asıl sayı sıfatları: Metinde asıl sayı sıfatları oldukça fazla kullanılmaktadır. Kişi tanımlarken küçük sayılar tercih edilirken, Müslümanların çokluğunu anlatmak üzere yüzler, binler kullanılmıştır. Bazı örnekler şunlardır.

altı biñ sāki (48a.3)

altı yüz merd-i dilīr (13b.1)

beş ādem (18b.11)

bir kul (2a.5)

dört yaşına (5b.14)

iki üç ay (3b.4)

kırk yedi merd-i güzīn (45a.6)

on beş biñ müslimān (58a.2)

otuz tokuz gün (38a.6)

sekiz ādem (20b.14)

üç gün üç gice (7b.2)

yedi başlu (23a.15)

Kez-kerre sıfatları ile asıl sayı sıfatlarında farklı bir kullanım elde edilmiştir. *[O]n iki kerre yüz biñ er süvār oldı teberdārīñ/ Tokuz kerre idi yüz biñ Süleymān'ın kamu fersā (51b. 20)* beyti bu kullanıma örnek teşkil etmektedir. Örnekler şunlardır:

'askeri on altı kez yüz bin (40b.11)

dört kerre yüz biñ leşkerine (64b. 105)

dört kez yüz biñ 'asākirle īnān (27a.9)

on altı kerre yüz biñ merd i şīr (69a. 36)

on iki kerre yüz bin (51b.16)

üç kerre yüz bin er (28b.13)

yedi kez yüz bin çerisi (10b.3)

Sıra sayı sıfatları: nesnelere derecelerinin sayısını gösteren bu sıfat, metinde 9 defa kullanılmaktadır. Örnekler şunlardır:

dördüncü gün (83b.14)
yedinci tabakaya (19a.8)
yedinciniñ (20b.6)
yedinci kapuya (38a.7)
sekizinci gün (78a.7)

Üleştirme sayı sıfatları: Bölme, ayırma, paylaşırma ve dağıtmayı ifade eden sayı sıfatlarıdır. Metinde işlek bir şekilde kullanılmıştır. Bazı örnekler şunlardır:

onar sünnî (19b.2)
bire deyme (16a.13)
bire âdem ikişer (19b.7)
ikişer yüz bin (50a.12)
üçer beşer onar günde (9a.14)
yüzer biñ âdem (57b.3)
otuzar biñ dilîrânı (32b.10)
ellişer kırkar olur maktul (9b.6)

3.2.6.4. Soru Sıfatları

Nesnelere soru halinde belirten sıfat çeşididir. Metinde *kangı*, *ne*, *nice* ve *nerde* soru sıfatlarının kullanıldığını tespit edilmiştir. Bazı örnekler aşağıdadır:

kangı: Günümüzde *hangi* soru sıfatının karşılığıdır. Eski Anadolu Türkçesinde *kangı* olarak görülmektedir. Süreç içerisinde bu soru sıfatı *kangı-kankı* > *hankı-hangı* şeklinde gelişim göstermiştir. Osmanlı Türkçesinin sonlarına doğru ise soru sıfatı *hangi* şeklinde kullanılmaya başlanmıştır. Metinde sadece *kangı* şekli kullanılmıştır. Örnekleri şunlardır:

kangı diller (1b.11)

ķangı bađıñ (2b. 7)

ķangı diyārıñ (2b. 7)

ķangı ādemi (18a.5)

ķangı nāmūdār (59a.13)

ķangı semte (61a. 3)

ķangı yerde (36b.15)

ne: Geldiği nesnenin ne olduğuna işaret eden bir soru sıfatıdır. Bazı örnekler şunlardır:

ne hāl (5a. 13)

ne oldı (6a. 1)

ne ma‘lum (7a.16)

ne lāyıķdur (9a.12)

ne işi (12b.11)

ne ma‘nadır (14a. 9)

ne dimek (18a. 9)

nice: nesnenin miktarını soran bu sıfat, Eski Anadolu Tūrķçesinde kaç ve hangi manalarında kullanılmaktadır. Osmanlı Tūrķçesi evresinde ise nice fazlalık bildiren bir sıfat haline gelmiştir.

Metinde “*niceleriñ nesli oldı münkatı’ / nice yār ayruldı yārinden seri’*” beyti bu kullanıma örnek teşkil etmektedir. Metinde yer alan nice sıfatı hem soru sıfatı hem de belirsiz sıfat olarak kullanıldığı tespit edilmiştir. “*Didi řāhım nice bunu söyledin/nice dürlü ‘ahd ü peymān eyledim(70a.76)*” beytinde nice sıfatının iki çeşitli kullanımı bulunmaktadır. Soru sıfatı olarak kullanıldığı durumlarda mana nasıl ve neden anlamındadır. “*Didi ey řāhım bana bu sözi nice söyledin/ nice bîat idem ana çün odur kelb-i laîn (2b. 19)*” beyti buna örnektir. Belirsiz sıfat olarak kullanıldığı durumlar daha fazladır.

3.2.6.5. Belirsizlik Sıfatları

Nesnenin vasfını, sayısını, nasıl olduğunu açıkça belirtmeyen, nesnelere belirsiz bir şekilde ifade eden sıfat çeşididir. Metinde bir, bütün, her, çok, hiç, az ve d rli belirsiz sıfatlarının kullanıldığı tespit edilmiştir.

Bir: Asıl sıfatında kullanılan *bir sıfatından* farklıdır. Asıl sayı sıfatı olarak kullanılan *bir*, net bir şekilde nesnenin bir tane olduğunu ifade eder. Belirsiz sıfat olarak ise bu durum mevcut değildir. “*Ali ismin dih n idüb eger y d eylese bir kul/ anı katl eyleyüb bunlar ider diler sey s tı (2a. 5)*” beytinde bu örnek mevcuttur.  nk  burada kastedilen Şey  zel olarak bir kişi değil, Hz. Ali’ye bağlanan herkesin  ld r ld Ğ d r. Bazı  rnekler Şunlardır:

bir kul (2a.5)

bir kimse (2a.9)

bir gün (3a.1)

bir h t n (8b.11)

bir m slim n (12a.1)

bir t r b  (14b.8)

bir Őad  (15b.2)

bütün: Geldiği nesneye o nesnenin tamamını ifade etmek için kullanılan bir belirsiz sıfattır. Metinde iki  rneği bulunmaktadır.

bütün d ny  (10a.4)

bütün fery da vardı ehl-i div n (54a.13)

her: Bütünlük ifade eden bir sıfattır. Metinde oldukça işlek kullanılmıştır. Bazı  rnekler Şunlardır:

her ya a (3b.1)

her taraftan (5b.16)

her kime (13a.14)

her gün (9b.6)

her birisi (35a.1)

her Şeye (15b. 4)

her sene (58b.11)

her zaman (9b.3)

çok: Geldiği nesnenin sayısının fazlalığına işaret etmek üzere kullanılan bir belirsiz sıfattır. Bazı örnekler şunlardır:

çok cefâlar (39b.14)

çok firuvân (67b.16)

çok hediye (70a.7)

çok ziyâde (79a.14)

çok sergeşligiñ (83b.9)

çok hediye (69b.7)

hiç: Olumsuzluk bildiren bir belirsiz sıfattır. Metinde hem zarf hem sıfat olarak kullanıldığı tespit edilmiştir. Belirsiz sıfat olarak kullanıldığı örnekler şunlardır:

hiç söz (44a.11)

hiç silâh (68a. 8)

hiç biri birine (78a.5), hiç biri (84b.1)

az: Geldiği nesnenin azlığına delalet eder. Metinde bir örneği vardır:

az kimse (58a.7)

3.2.7. Zarflar

Kelime gruplarında sıfatın, fiilin veya başka bir zarfın anlamının değiştirilmesinde kullanılan bu kelimeler geldiği nesneyi zaman, yer, hal ve miktar açısından ifade eder.⁷⁸ Aşağıda yer, zaman, hal ve miktar zarfları başlıklar altında verilmiştir.

⁷⁸ Kazım Köktekin, *age*, s. 107.

3.2.7.1. Yer Zarfları

Geldiği nesnenin yönünü ifade eden kelimelerdir. Metinde Aşağa, girü, ilerü, içerü ve berü yer zafları işlek olarak kullanılmaktadır. Bazı örnekler şunlardır:

- aşağa eyledi (74a.4)
- itdi girü (7a.6)
- girü varmaz (44a.16)
- hamle kıldı ilerü (6a.13)
- girdi içerü (5a.14)
- girün içerü (58a.2)
- aldılar berü (6b.1)
- gel berü (11b.2)
- gelsün berü (36b.6)

3.2.7.2. Zaman Zarfları

Zaman ifade eden zarflardır. Metinde *dün*, *yarın*, *şimdi*, *gice*, *gündüz*, *er*, *önce* gibi Türkçe kökenli zarflar kullanılmaktadır. Ayrıca alıntı kelimelerin de zarf olarak kullanıldığı tespit edilmiştir. *evvelâ*, *dâimâ*, *hep* ve *hâlâ* zarfları bu kullanıma örnektir. İncelenen metin, geçmiş zamanda olmuş bir cenk macerasını anlattığı için zaman zarfları yönünden zengindir. Bazı örnekler şunlardır:

- şimdi tıyasın (29a.14)
- şimdi tırma (84b.9)
- gice gündüz (3a.1) (6)
- gice hâbında (3b.5), gice (80)
- er şifa buldı (33a.11)
- yārın erken (28a.6)
- ağşam oldı (31b.8)
- önce (46b.15)
- imdi gör (2a.10)
- evvelâ virdi (21a.9)
- dâimâ (42a.1)

hep (86a.7)

3.2.7.3. Nasıllık Zarfları

Geldiği kelimenin nasıl olduğuna dair bilgi veren zarflardır. Bu zarflar da tıpkı vasıflandırma sıfatları gibi oldukça işlek kullanılmıştır. Zira şair manzum olarak yazdığı eserini sanatlarla süsleme gayretinde bulunmuştur. Bazı örnekler şunlardır:

güzel didi (29a.16)

şöyle gelmişdür (8b.1)

öyle kıldı (5a.2)

böyle rivāyet eyledi (3a.10)

zerrece kār itmedi (11b.12)

iñledi kem kem (16b.8)

uçdı seri' (44b.16)

3.2.8. Edatlar

3.2.8.1. Ünlem Edatları

Ünlemler: metinde *âh*, *vâh*, *hay*, *behey* kelimeleri ünlem edatı olarak kullanılmaktadır. Bazı örnekler şunlardır:

âh u hem-râh-ıla kaldım ben qarîb (4a.1)

âh elinden dād ü bî-dād **âh u âh** (11a.8)

ehl-i beyt ağlar kamu ah-u hasan vah-u hüseyin (48a.8)

şubaşı oldu türâbî **hay** aña virmeñ emān (6a.11)

naşr-ı seyyār **hay** kıoman didi şaķın (41a.5)

didi mervān-ı la'îñ **behey** oduncı k'obend (74b.5)

3.2.8.2. Seslenme Edatları

Metinde *bire*, *ey-iy*, *eyâ*, *yâ* seslenme ünlem edatları kullanılmaktadır. Bazı örnekler şunlardır:

bire hey oğlan sen ‘aceb şahib kırān oğlı mısın (80b.5)

bire bu dūđūn řavıřı ne didi (82b.7)

elā ey tālib-i tađķīm eşit ey cān u cānānı (15b.8)

ey oğul hoşca namazımı benim eyle edā (21a.5)

pehlivān-ı ‘ālem şöyle **yā** allāh didi (22a.4)

ey ‘aceb kimdür bu mahbūb-u cihān (84a.7)

şordı hoca buña eydir ey yiğit (4a.9)

3.2.8.3. Sorma Edatları

Metinde *kanı*, *acep*, *niçün* kelimeleri sorma edatı olarak kullanılmaktadır. Bazı örnekler şunlardır:

didiler **kanı** noldı sultānımız (27b.6)

āh u řasret ey dirīđā **kanı** ma ‘řūķım benüm (66b.14)

ey ‘**aceb** bilsem senin hālin nice olagirü (6a.5)

‘ağlı gitdi ey ‘**aceb** řeydā mıdır (71a.13)

niçün siz āl-i evlāda ‘adāvet idesiz didi (33b.4)

didi **niçün** kılmadıñ bunı beyān (85b.6)

3.2.8.4. Cevap Edatları

Sorulan bir şeye cevap mahiyetinde bir edat olup, metinde *neam* ve *lā* cevap edatları kullanılmaktadır. Bazı örnekler şunlardır:

bānu ağlayu **ne‘ām** didi hemān (4b.11)

cümle esmāların altına yazdı **lā** deyü (21a.6)

3.2.8.5. Bağlama Edatları

Tek başına kullanıldığında anlamları olmayan, ama cümleleri ya da aynı görevdeki sözcükleri, sözcük öbeklerini, cümleleri birbirine bağlayan ve bunlar

arasındaki bağlantıyı kuran öğelere bağlaç ya da bağlama edatı denilmektedir.⁷⁹ Bağlaçlar kullanım bakımından çeşitli görevlere sahiptir. Kimi zaman sözcükleri sıralar, kimi zaman karşılaştırmak üzere kullanılırlar. Çeşitli açılardan ele alınabilse de ortak vazifeleri anlamlı bir bütün oluşturarak kelime ve kelime grubu arasındaki bağlantıyı kurmaktır. Metinde bağlama edatları işlek bir şekilde kullanıldığı tespit edilmiştir.

3.2.8.6. Sıralama Edatları

Arasına geldiği kelime ve kelime gruplarını ve anlamında birbirine bağlayan edatlardır. Metinde ve manası için *ve vü, u-ü ile ve dahı* bağlaçları kullanılmaktadır. Bazı örnekler şunlardır:

kałkana aldı anı **ve** Őavdı hemān (27b.15)
Őāh-ı ‘ālem destūr itdi beglere **ve** ‘askere (75b.2)
bir taraıdan aħmed **ile** ĥīt mümtāz-ı dilīr (69a.6)
geldi tālib'le mu'āvīnzāde Őāh (32a.13)
cihān Őāhı girer cenge **dahı** hem mehmehe-yi fil (63b.3)
begleri **dahı** virür sīm **ü** zerden Şad hezār (20a.12)
seni taħta geĥüreyim Őehriyār **u** serfirāz (21a.1)

3.2.8.7. Karşılaştırma Edatları

Karşılaştırılan iki veya daha çok unsuru, dil birliği ile birbirine bağlayan edatlardır. Metinde *hem...hem* ve *ne...ne* bağlama edatları kullanılmaktadır. *Hem...hem* edatı olumlu cümleler için kullanılırken *ne...ne* olumsuzluk anlamı vermektedir. Bazı örnekler şunlardır:

‘ālemi pāk eyleyüp **hem** olısar Őāhib kırān
velvele virir cihāna **hem** teber-dār ola bu (5b.12)

⁷⁹ Haydar Ediskun, Türk Bilgisi, Remzi Kitabevi, İstanbul 1988, s.302.

ķāhir u tāmās-ı hindī geldi **hem**
dāmūn u ķaytās-ı zengī geldi **hem** (50a.10)

ne Őefķat māderi bilür dilārā
ne vahşet pederi ger āĝ u ķarā (7b.1)

biri fevt olmadı aŐlā **ne** Şu her **ne** zenān u bār (34a.2)

3.2.8.8. Cümle Başı Edatları

Cümlelerin başına gelerek cümleleri birbirine baĝlayan baĝlama edatlarındandır. Cümle başı edatları farklı manaları taŐıyan pek çok farklı Şekilde kullanılabilir. Metinde fakat ifadesinin kullanımı için lâkin, ammā, velī baĝlaĝları kullanılmıştır. Eĝer anlamı eĝer ve ger baĝlaĝları ile verilmektedir. Çünkü anlamı için çünkü, çün ve çü baĝlaĝları kullanılmaktadır. Benzerlik için sankim ve ĝüyā baĝlaĝları yer almaktadır. Metinde yer alan *çün* baĝlaĝlarından biri mademki anlamı taşımaktadır (4a.3). Bazı örnekler Şunlardır:

velākin bāy-ı taht-ı Őām idi mesken maķāmātı (2a.11)

lakın ammā intikām olmaz daĝı (35b.7)

velī Şimdi ĝalāyıkdan yedi yıl olasin nihān (51b.2)

ali ismin dihān idüb **eger** yād eylese bir kul (2a.5)

ger baña söz virmez iseñ dükeli ĝatunları ben (56b.7)

çü sen her Şeye kādırsin ey hannān u mennānı (15b.11)

çün Őabāĝ oldu ziyā geldi nehār (72b.7)

çünkü bunlar eyledi dār-ı beķāya irtiĝāl (1b.8)

çünkü aĝmed bunu eşitdi hemān (27b.8)

ĝālī 'i **zīrā** ķavīdür ķadri 'ālī cāhı o (5b.11)

virdi ĝırķayı daĝı hem eline **Şankim** Őikār (21a.9)

ĝül u zengī Őāhları **ĝüyā ki** āhenden cebel (47a.11)

Netice ve izah ifade etmek için *meger*, *şöyle kim*, *nitekim*, *belki* ve *yani* bağlama edatları kullanılmaktadır:

kaçdı kırtuldu firār oldu **meger** (19a.4)

meger ilyās-ı şāh gördi yaturken nevm-i hābında (77b.4)

biz gelelim **şöyle kim** yola revān oldu esed (5a.11)

çü nefir mehter şadāsı **şöyle kim** tıldı cihān (46a.2)

nitekim derrāce bāzı girdi ol dem şāhızād (81a.7)

belki arslān enigi arslān olur (82a.8)

belki fetħa āl-i evlād-ı imām oğlı degil (43a. 12)

tenbīh itdi **ya'ni** merve hākimi ebū sa'īd (14a.10)

Şarta ve dereceye bağlamak için *tâ ki*, *tek* ve *illâ* bağlama edatları, aksi halde anlamı içinse yoksa bağlacı kullanılmıştır.

didi baña şefā'at eyle ey kân-ı kerem

tâ ki tamu ateşine yanmaya a'zâ katı (12b.14)

yazalım bu cümleñ esnāsını

tâ ki zeyne'l-'ābidīn'e bula yol (18a.3)

'ahdim olsun pādişāha virürem

tek dalālet zulmetinden kıalma sen (85b.14)

gel imdi ey oğul ekrem bu işden fāriğ ol bu dem

ve **illâ** çık ba'īd ol hem ki bize kıalma elvedā (10a.10)

biz rızāullāhı gözlerüz aña münkād olub

yoksa zindān bize hā'il olmaz idi kār(u)zār (21a.3)

didi bir gālīb teber-dāra buluñ

yoksa sizi kıatl iderem hoş bilin (36a.7)

yoḡsa gelür yaḡasından tıtarām
getürüb cebr ile bī'āt etdürem (35b.3)

3.2.8.9. Hele Edatı

güzel didi velākin ceng idelüm
hele ŧimdi cihānı teng idelüm (29a.16)

devlet evlād-ı ḡüseyniñdür **hele**
seni mervān aldı bin mekr ile (35b.16)

didi server **hele** göndersün baña
bir niŧānım var göreyim ben aña (71b.9)

3.2.8.10. Kuvvetlendirme Edatları

dahı: Dahı hem kuvvetlendirme hem de bağlama edatı olarak kullanılmaktadır. Edat olan -bile anlamı verirken, bağlama edatı da.de anlamı vermektedir. Metinde iki kullanım da mevcuttur. Bazı örnekler ŧunlardır:

ḡul **dahı** māl-ı ḡamu ḡoca seniñ (4a.16)
bānū'yı **dahı** emīri bağladılar bī-emān (6b.9)
begleri **dahı** anuñla oldı bī-hemtā ḡatı (13a.4)
ḡaftānımı **dahı** 'oŧmān'ıñ virür devr-i medār (21a.10)
ŧāh **dahı** aldı bile yāranlarıñ (22a.16)

da.de: Hem bağlama edatı hem de kuvvetlendirme edatı olarak kullanılabilir. Kendinden önceki kelimeyi vurgulayarak sonraki kelimeye bağlamak için kullanılmaktadır. Metinde dahı kadar işlek kullanılmamaktadır. Bazı örnekler ŧunlardır:

bunuñ **da** oḡuz altı biñ 'asākiri kalur cānā (80a.4)

bu **da** çün mürdegân oldı yerine naşb olup mervân (2a.4)
ikisi **de** kıldı ‘azm-i işfihân (3b.9)
ben **de** aînin çün kıodum şol yâdigârı kutlu kâl (24b.6)
biz açarız siz **de** girüñ içerü (58a.2)

İse: bağlama ve kuvvetlendirme edatı olarak kullanılan bu edat, şart kipinden farklı olarak şart bildirmemekte, kelimeler arasında karşılaştırma yapmak suretiyle kelimeleri birbirine bağlamaktadır. Metinde bulunan bazı örnekler şunlardır:

ğayr-i şey için **ise** mümkün degil (5a.5)
her ne hâl **ise** anı men‘ eyleyüb (72b.10)
ne hâl **ise** anı dağı o dem men‘ eyledi server (80a.2)

Kim-ki: Geldiği kelimeleri izah ve netice anlamında birbirine bağlamak için kullanılmaktadır. Kim bağlama edatı ki edatının Eski Anadolu Türkçesinde kullanıldığı şeklidir. Osmanlı Türkçesinin son dönemlerine kadar bu iki edat birlikte kullanılmış ve bu dönemden sonra bu vazife için yalnızca ki bağlacının kullanımı devam etmiştir. Metinde iki şekilde de kullanım tespit edilmiştir. Bunun yanında ki bağlacı daha işlek vaziyette kullanılmaktadır. Bazı örnekler şunlardır:

ķanda **kim** anı bulasın her yaña (3a.15)
didi **kim** ey mâh-ı ħübânım benim (3b.15)
şöyle **kim** bir vâsi‘ -i meydân ider (17b.1)
yaķın itdi ķamu ‘âlem **ki** mevtâ oldu ol cânân (51b.3)
ziyâde ħavf iderem ben **ki** irişe saña noķşan (52b.7)
bir evlâd-ı resüliñ ben **ki** olam mevtine bâ‘ iş (53a.13)

Bile: Bağlama ve kuvvetlendirme edatı olarak kullanılmaktadır. Metindeki bazı örnekleri şunlardır:

bânü **bile** geldi şöyle bî-edeb (4b.7)
ħarem ebâ müslim **bile** behzâd u hem mızrâb bile (56b.11)
geldi aħmed yedi biñ anda piyâdesi **bile** (47b.12)
cenge **bile** toķuz biñ fili var (49a.14)

var imiş bunlarıñ **bile** süvârı (29a. 4)

Değil: Olumsuzluk ifadesi veren kuvvetlendirme ve bağlama edatıdır. Bir cümleyi reddederek diğeri cümleye bağlama vazifesinde kullanılmaktadır. Metindeki bazı örnekler şunlardır:

didigüm ise seyāset iderem

değil ise şağ selāmet döndürem (71b.10)

benim olmayan baña lāzım **değil**

viriñ anı şāhibine şağ u şol (34a.16)

hizmetine aldıñ anı kıldım kabūl

ğayrı şey içün ise mümkün **değil** (5a.5)

devleti fetħa alamaz ol imām oğlı **değil**

başına yeşil 'imāme şarmasun itsün cūda (42b.9)

3.3. ŞEKİL ÖZELLİKLERİ

3.3.1. Kafiye ve Redif

Kafiye en az iki mısra sonunda yapılarak şiirin ahengini sağlayan ses tekrarlarıdır. Bu tekrarlar gerek kendileri gerek anlamları farklı iki kelime arasında gerçekleşebilir. Şiirde kafiyeden sonra gelen aynı işlevde kullanılan kelimeler ve ekler ise redif olarak adlandırılır. Bazen redif kafiyeden önce de gelebilir ki bu duruma hacip adı verilir:⁸⁰

Bāk̄isi fi'l-cümle hep **oldı** helāk

⁸⁰ Yekta Saraç, *Klâsik Edebiyat Bilgisi: Biçim-Ölçü-Kafiye*, Gökkuşbu Yayınevi, s. 261-262

Kerbelā şahrāsı cümle **oldı** pāk (22b)

Kafiye, şiirin söyleyişini güzelleştiren, sanat değerini artıran önemli bir unsurdur. İncelenen eserde de kafiye, söyleyişi güçlendiren ve güzelleştiren bir unsur olarak görülmektedir. Şairin kafiyede aynı yazılışlara sahip kelimeleri ve ekleri kullanmasının yanında, farklı yazım fakat aynı sese sahip kelimeleri de kullanılması, onun kafiyeyi hem ses hem de göz için kullandığını göstermektedir.

İncelenen metinde kafiyelerin Türkçe, Arapça ve Farsça kelimelerle oluşturulduğu tespit edilmiştir. Alıntı kelimelerin kendi aralarında Arapça-Arapça, Farsça-Farsça olarak kafiyelendikleri görülmekle beraber Arapça-Farsça dilleri arasında yapılmış olan kafiyeler de oldukça fazladır. Türkçe kelimeler ise Türkçe, Arapça ve Farsça kökenli kelimelerle birlikte kullanılmıştır. Türkçe kelimelerin hem Türkçe hem de Arapça kelimelerle beraber kullanılması çokça görülmektedir. Farsça ve Türkçe kelimelerin beraber kullanılması ise sık rastlanan bir durum olmasa da örnekleri mevcuttur.

Türkçe-Türkçe kelimelerle yapılan bazı kafiyeler:

Pür-gazabla nāme yazdı şāha **ol**

Buldı ol nāme daḥı Mervān'a **yol** (3a)

Baş açık cümle du‘āya **baş**ladı

Ťaş-ıla a‘dāyı cümle **taş**ladı (26a)

Heybet ile çıkaruban virdi **ün**

Didi beni bilmeyen bilsün **bugün** (60a)

Arapça-Arapça kelimelerle yapılan bazı kafiyeler:

Emīr-i ‘Abdurrahmān tıfl-i **ma‘şüm**

Cihāndan bī-ḥaber iken ne **ma‘lüm** (7a)

Tāgūlī yüz biñ ‘asākirle **tamām**
Geldi ceng itdi Sinān ile **қыям** (27b)

Ahmed ider çekmeñiz aña **elem**
Atasına beñzer ol nūr ı **zulem** (82a)

Farsça-Farsça kelimelerle yapılan kafiyeler:
Didiler kırk güne dek ol **merdān**
Rüdesini döke meydāna **hemān** (36a)

Bir kez āh eyledi la’īn **qaltabān**
Yā Yezīd deyü ceħīme virdi **cān** (60a)

Horusān'da atası şaldı **teber**
Hāricī'yi eyledi zīr u **zeber** (82a)

Türkçe-Arapça kelimeler ile yapılan bazı kafiyeler:
Didi Sehlān bu ħurūc ğavġası **şol**
Bir ‘azīm da‘vā imiş olma ‘**acūl** (18a)
Var vekīlümüze bī’āt eyle **sen**
Böyledür bizden saña qavl-i **ħasen** (36a)

Yezīd baġladı qal'e **kapusını**
Oturdı muħkem kıldı **bābusını** (54a)

Türkçe- Farsça kelimelerle yapılan bazı kafiyeler
Hem daħı olsun bu ma‘şūqam **benüm**
Hoca didi n'ola ey cān u **tenüm** (17b)

Naşr-ı Seyyār yene düzdi **leşkeriñ**
‘Azm-i meydān eylediler yer **yeriñ** (26a)

Olmaz ise bilmedüm bildim **dime**
Ceng ideriz seniñ ile **bā-heme** (57b)

Arapça- Farsça kelimeler ile yapılan bazı kafiyeler:

Bunu eşitdi Ebā Müslīm **emīr**
Düşdi meydān içine ol merd ü **şīr** (13a)

Fāris anı sevdi yüz biñ **cānile**
Dürlü ta'zīm itdi āb u **nānile** (19a)

Gel ey hem-dem temāşāya seniñle varalım ey **yār**
Girelim gülistāna ki anı görmedi **deyyār** (32b)

Gazel nazım şekliyle yazılmış şiirlerde kafiyelerin üç farklı kökenli kelimelerle beraber sağlandığı da tespit edilmiştir:

İbn-i 'Āmir didi ey şāhım buña ma'nī budur
Rāzı olmadı Yezīd ma'sūm katline **qayū**

Didi hikmet bu ola inandı Haccāc-ı la'īn
Didi Yezīd bunu azād eyledi nīk-i **hū**

Halīme'nin gözleri a'ma vu nā-beynā olup
Āhu evc-ü āsumāna çıkdı feryādu **varu**

Āh u feryād-ıla bunları dīvāndan sürdiler
Emr ider Haccāc-ı zālīm herbirine güft-ü-**gū**

Didi her kim bunlara virir ise bir pāre nān
Öldürürem anı yā her kim vire bir **qatre şū**

Kafiyelerin aynı fonksiyona sahip kelimelerle yapılması Türk edebiyatında daha doğru kabul edilmektedir. Diğer bir deyişle isimlerin isimlerle, fiillerin fiillerle, sıfatların sıfatlarla, zamirlerin zamirlerle beraber kullanılması şairler için önem arz etmektedir. Şairin metinde bu duruma genel olarak itibar ettiği görülmektedir. Bunun yanında bu duruma uygulanmayan kullanımların sayısı da dikkate değer çokluktur. Özellikle alıntı kelimelerin beraber kullanılması halinde isim, sıfat, fiil ve zarfın karışık olarak kullanabildiği tespit edilmiştir. Arapça ve Farsça kelimelerde kafiyeler genel olarak sıfat ile sağlanırken, Türkçe kelime kullanılan kafiyelerde isim ve fiil yoğun olarak kullanılmıştır. Bunun yanında Türkçe eklerle yapılan kafiyeler de oldukça fazla görülmektedir. Değerlendirme için birkaç örnek aşağıdadır:

Rāvīsi böyle rivāyet **eyledi**

Şāh-ı Maḥleb bu yañadan **söyledi** (3a)

Ey efendim ben seniñ malım **seniñ**

Ḳul daḥı mālı kamu **ḥocasınıñ** (4a)

Yemedi üç gün üç gice **ṭa‘āmı**

Biri raḥm eylemez gör ḥāş u ‘**āmı** (7b)

Bunı eşitdi Ebā Müslīm **emīr**

Düşdi meydān içine ol merd ü **şīr** (13a)

Klasik Türk edebiyatında kafiyeler mücerred ve mürekkebe olmak üzere ikiye ayrılır. Mücerred kafiye, kafiye'nin sadece revî harfî ile sağlanmasına denir. Mürekkebe kafiye ise kendi içinde mürdef, mukayyed ve müesses olmak üzere türlere ayrılmaktadır. Eserde tüm kafiyelerin kullanıldığı görülmektedir. Revî harfinin tekrarı ile sağlanan ahenklerden bazıları şunlardır:

Lākin ammā şabr idemem ey oğul

Serzenişi eylerem şağ ile şol (13b)

Çün yârındası gün oldu tırdı hep
Şâf âlây bağladı cümle gördi hep (26b)

O gice Tâgûlî Merre'ye geldi
Dedi Merre eyâ şeyhim ne oldu (30a)

Mürdef kafiye revî harfinden önce ridf harfinin bulunduğu kafiyedir. Ridf, reviden önce gelen ve harekesiz olan **ل, و, ع** harfleridir. Metinde oldukça yer almaktadır. Bazı örnekler şunlardır:

Gice geldi tölündi âfitâbı
Aradı bir harâbe âsiyâbı (8a)

Fâris anı sevdi yüz biñ cānile
Dürlü ta'zîm itdi âb u nānile (19a)

Atamı bunlar kılub bunda şehîd
Anamı a'mâ idüb hel-min-mezîd (48b)

Klasik şiirde kayd harfleri ile oluşturulmuş kafiyeye mukayyed kafiye denilmektedir. Kayd harfleri reviden önce gelen ridf harfî dışındaki harflere denilmektedir. Metinde geçen bazı örnekler şunlardır:

Kıldı Zengî begler ile meşveret
Didiler cengdür buña faşl-ı meret

Düşdi tenler çıkdı canlar bî-'aded
Bir kıyâmet kopardı ol dem yâ meded (50a)

Kimdurur sizden ider feth-i Haleb
Eylerem miftâhlarıñ sizden taleb (57b)

Te'sis, revî ile arasında harekeli bir harf bulunan eliftir. Tesis harfi ile yapılan kafiye de müesses kafiye denilmektedir. Metinde yer alan örneklerden bazıları şunlardır:

Bularñ dağı seksān biñ tamāmet

‘Asākiri gelüb itdi iķāmet (29b)

İki leşkerine oldı muķābil

Tedārik eyledi cenge muķātil (30a)

Ebā Müslim'e idesin i‘ānet

Dağı Mervān'a idesin ‘adāvet (32a)

Bazı şiirlerde iki kafiye olduğu görülür. Bu şiirler klasik edebiyatta *zū'l-kāfiyeteyn* olarak adlandırılır. Kafiye ikiden fazla olursa da *tarsi* olur. Mısraın sonundaki kafiye *kāfiye-yi asliyye*, diğer kafiye ise *kāfiye-i mülhaka* olarak isimlendirilir. *Kāfiye-i asliyyenin ve kafiye-i mülhakamn* kendi içlerinde paralel olarak aynı vezinde bulunmaları gerekir.⁸¹ *Zū'l kafiyeteyn* ahengi güçlendiren önemli bir unsurdur. Konu ile ilgili metinde geçen bazı örnekler şunlardır:

Ne şefķat māderi bilür dilārā

Ne vahşet pederi ger ağ u ķara (7b)

Çıķdı Bađdād hākimi seyrāna hem

Ya‘nī Mervān oğlı Süleymān hākem (17a)

Baş açık cümle du‘āya başladı

Ŧaş-ıla a‘dāyı cümle Ŧaşladı (26a)

⁸¹ Yekta Saraç, Klásik Edebiyat Bilgisi: Biçim-Ölçü-Kafiye, Gökkuşbe Yayınevi s.268-269

Kerāmet olduğın zātında inkār itme ey zāhid
İnāyetle icāzetle mükerrerdir Ebā Müslim (75a)

Kimi zaman yazılışları aynı fakat anlamları farklı iki kelime kafiye olarak kullanılır. Bu çeşit kafiyeye cinaslı kafiye denilir. Yahut mısraların birinin sonunda bulunan kelimenin diğer mısraın sonundaki kelimenin içinde olması ile yapılan kafiye, tunç kafiye olarak adlandırılır. Fakat klasik edebiyatta tunç kafiye de cinas kafiyenin içinde bir tür olarak kabul edilmiştir. Metinde bu kafiye türünün yoğun bir şekilde kullanıldığı tespit edilmiştir. Bazı örnekler şunlardır:

Yemedi üç gün üç gice ta'āmi
Biri rahm eylemez gör hāş u 'āmi (7b)

Selāmiñ aldı Mehmehe tütüb yol
Ne hūb şavtıñ var ey şāhım didi ol (28b)

Bu hāli gördi çün kim Naşr-ı Seyyār
Yazub Mervan'a ta'rif itdi ey yār (30b)

Farsça çokluk eki olan ân eki ile yapılan kafiyeler klasik edebiyatta *kafiye-i şâvegân* olarak adlandırılır. *Kafiye-i şâvegânın* birden fazla ve aralarında en az yedi beyit olmaması halinde *itâ* meydana gelir. Metinde Kadıoğlu, *kafiye-i şâvegânı* fazlaca kullanmıştır. Metnin 8a yüzünde ilk üç beyit bu şekilde oluşturulmuş ve şair kısa aralıklarla tekrar etmesi neticesinde bu bölümde *itâ* yapmıştır. Bazı örnekler aşağıdadır:

Giderken buldılar bir kârûbâni
Ki Bağdâdi Muhammed Hoca kâni

Muhibb-i hânedan cân idi bu
Müslimân bende-i sübhân idi bu

Buların hâlini **dân** eyledi bu
Çü bildi dürlü ihsân eyledi bu (8a)

Kadıoğlu'nun metinde, kimi zaman kafiye bulmakta zorlandığı ve redif olarak kabul edilmesi gereken aynı anlamlardaki eklerle ahengi oluşturduğu tespit edilmiştir. Bu durumun kelimelerle de oluşturulduğu örnekler vardır. Aslında bu klasik edebiyatta görülen bir durumdur. Olmaması tercih edilse de bir kusur olarak kabul edilmez. Bunun yanında şairin hem kafiye hem redif kullanmadığı örnekler de mevcuttur. Tüm bu örneklerin sayısı az olsa da ahengi bozan bir kusur olarak görülmektedir. Bazı örnekler aşağıdadır:

Du'āsını **qabül eyledi** Mevlā
'Ināyetile fazlın **kıldı** Mevlā (7b)

Biri Hācere hem Sāre **birisi**
'Ayān olsun qatuña her **birisi** (8a)

Şalā itdi kamu **yārenler ile**
Bulışub görışüb **yārenler ile** (53b)

Aldı miqdār-ı kifāyet mālı bol
Sīm ü zer nāzik kumaş ey nīk(i)-hū (4b)

Divan şiirinin en sevdiği kafiye tarzlarından biri olan redif, kafiye ile bütünleşen ve şiirin edebi değerini zenginleştiren bir unsur olarak görülmektedir. Redif, musarra beyitte kafiyeden sonra gelen kelime yahut eklerin, diğer beyitlerin ikinci mısralarında da gelerek simetrik bir tekrar oluşturmasıdır.⁸² Çalışmada, şair Kadıoğlu'nun her şiirde redife yer vermemiş olduğu tespit edilse de hem ek hem de kelimelerle yapılan redifler bulunmaktadır. Kelime tekrarları ile oluşturulmuş

⁸² Ömer Faruk Akün, Divan Edebiyatı, İsam Yayınları, İstanbul 2013, s. 75-76.

rediflerin sayısı eklerle yapılanlardan daha az sayıda olmasına rağmen edebi yönden güçlü şiirler olduğu tespit edilmiştir.

3.3.2. Vezin

Vezin, kafiye gibi şiirin musikiliğini sağlayan önemli bir ahenk unsurudur. Türk şiirinde hece vezni ve aruz vezni olmak üzere iki tür vezin kullanılmıştır. Hece ölçüsü aruz vezninden daha eski olarak halk edebiyatında kullanılmıştır. İslamiyet'in kabulünden sonra Türkler, İran Edebiyatının etkisi ile Farsça şiirler yazmaya başlamış böylece aruz ölçüsü ile tanışmışlardır.⁸³ Bundan sonra klasik edebiyatta şairler, aruz veznini esas alarak şiirler yazmaya başlamıştır. 17-18.yüzyıllara ait olduğu düşünülen metnin tamamı aruz ölçüsüyle yazılmıştır. Şiirlerde toplam beş farklı aruz kalıbının kullanıldığı tespit edilmiştir. Bu aruz kalıpları şunlardır:

1) (fâ' ilâtün fâ' ilâtün fâ' ilâtün fâ' ilün)

Gördi nâgâh tırur anda ol resül-i kâinât
Luţfile eyler şefâ' at dürre-i beyzâ katı (12b)

2) (mefâ' ilün/ mefâ' ilün/ mefâ' ilün/ mefâ' ilün)

Gele ey cânımın cânı idem saña beyânâtı
Eger ol Kâdîr u Hâdi ider ise hidâyâtı (2b)

3) (fâ' ilâtün/ fâ' ilâtün/ fâ' ilün)

Bunda bir oğlan zühür itdi hemîn

⁸³ Cem Dilçin, Örneklerle Türk Şiir Bilgisi, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2016, s. 5.

Yezîd'in hâş kullarıñ kırdı kamu (11a)

4) (mefâ'îlün/mefâ'îlün/feülün)

Gelüb Naşr'ın yanına kındı aqvam
İki leşker kıtâle kıldı aqdam (29a)

5) (Müstef'îlün/ Müstef'îlün/ Müstef'îlün/ Müstef'îlün)

Key şaşdı İslâm 'askeri hayranda kıldı her biri
Gâfil dururken yer yeri eylediler tağa firâr (56b)

Kadioğlu, genel olarak başka hikâyeyi değiştirdiğinde vezni değiştirse de kimi zaman aynı hikâyeyi anlatırken başka bir vezinle yazmaya başlamıştır. 53. vараğın b yüzünde başlayan Behzad'ın şehit edildiğini anlatan hikâyede şair, *mefâ'îlün/mefâ'îlün/feülün* kalıbıyla 54 beyit yazdıktan sonra vezni değiştirmiş, *fâ'ilâtün/ fâ'ilâtün/ fâ'ilün* kalıbıyla yazmış olduğu 30 beyit ile hikâyeyi tamamlamıştır:

54. Tarafeyn yolda oldılar muqâbil
Yüridi cenge meydâna muqâbil

55. Çıkdı kâfir leşkerinden bir belîd
Adı Mehyâr idi mişli lem yelid (55a)

Şairin, aruz veznini çalışmanın konusu olan metnin geneli esas alındığında iyi kullandığı görülmektedir. Buna karşın kimi zaman vezne uygun kelimeler bulamamış, sayısı çok olmamakla beraber birkaç beyitte vezni aksatmıştır. Bu beyitlerde hece, vezin kalıbına göre olması gerektiğinden fazla ya da eksiktir. Fazla olan heceler genelde anlamı oluşturan eklerdir. Buna göre Kadioğlu'nun, bu beyitlerde hikâyenin akışını vezinden daha çok önemseddiği düşünülebilir. Bazı örnekler şunlardır:

Emîr vü serveri memnûn didi Haccâc'a ey mel'ün
Haķîr u ķaltabân mecnûn nice oldı atamñ kanı (16b)

Pâdişâh dâmânı kıldı der-meyân
Eyledi cümle 'azm-i İşfahân (45b)

Adına Başrî Zülâlî didiler Sâm İbn-i Nûh
Dîne getürdi bu cevâbını ķamu (67a)

Minnet-ü Bānu iderdi da'veti
Elif Bānū'ya her gün minneti (85b)

Geydirüb hil'at yola virdi anı
Hoş tesellî yab anda cānı (72b)

Aruz vezni, hecenin uzun ya da kısa ölçü ile yazılmasını esas alır.⁸⁴ Klasik edebiyat şairleri, şiirlerini aruz vezni doğrultusunda yazmak için kimi zaman hecelerin okunuşunda değişikliğe gitmiştir. Bazen kısa olan bir hece uzun hece olarak okunmuş, bazense uzun hece kısa hece olarak görülmüştür. Bu durumun ilkinde *imale*, ikincisine *zihaf* denilmektedir.⁸⁵ İmale Türkçede uzun ünlü olmaması sebebiyle Klasik Türk edebiyatında yaygın bir şekilde görülmektedir. Metinde de özellikle Türkçe kelimelerde şairin imale yaptığı tespit edilmiştir. Bu durum metnin ahengine katkı sağlamış ve bir kusur olarak görülmemiştir. Bazı örnekler şunlardır:

Ķanda kim anı bulasın her yaña
Başını kes kızımı gönder bana (3a)

⁸⁴ Cem Dilçin, Örneklerle Türk Şiir Bilgisi, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2016, s.3.

⁸⁵ Yekta Saraç, *Klâsik Edebiyat Bilgisi: Biçim-Ölçü-Kafiye*, Gökkuşbe Yayınevi, İstanbul 2007 s. 215.

‘Abd-i Cebbār'a eyitdi ey la‘īn ü nā-bekār
İdesin böyle tekāsül nedir anıñ hikmeti (12a)

Her birisi bir yaña tıtdı sebīl
Hōrosān'da eyledi ārāmu cān (24a)

İmalenin zıttı olan zihaf, tef‘ilede kısa hece olması gereken uzun hecenin vezne uygun olarak kısa okunmasıdır.⁸⁶ Metnin geneline bakıldığında, zihafın imale kadar yaygın kullanılmadığı ve az sayıda örneğinin olduğu görülmektedir. Arapça ve Farsça gibi alıntı kelimelerde zihaf oldukça azdır. Bunun yanında bazı Türkçe kelimelerde zihaf kullanılmıştır. Bazı örnekler şunlardır:

Didiler mi ‘rāca giderken ol resūl-i kāināt
Bir nazar kıldı havādan yeryüzine ‘ālī zāt (58b)

Nāmenin mefhūm ile meftūnı şöyle yazılı
Ben ki kayser rūmiyem sen şāh-ı Mervānsın ey yār (19b)

Döndiler andan girü Mervān'ı aldılar berü
Bir köhne tolgayı oda qodı anlar bir zemān (74b)

Klasik şiirde ahenk, kimi zaman vasıl yapılarak sağlanmıştır. Ulama olarak da bilinen vasıl, sonu ünsüz ile biten bir kelimeyi ünlü ile başlayan bir kelimeye vezin gereği birleştirerek okumaktır⁸⁷. Kusur olarak kabul edilmez, aksine şiirin musiki değerini artıran bir unsur olarak görülmektedir. Metinde bazı örnekler şunlardır:

⁸⁶ Yekta Saraç, *Klâsik Edebiyat Bilgisi: Biçim-Ölçü-Kafiye*, Gökkuşbu Yayınevi, İstanbul 2007 s. 215.

⁸⁷ Yekta Saraç, *age*, s.208

‘Āşık_ oldu Esed_ aña nice yüz bin cān-ıla
‘Aklı başından gidüp mestāne durdı yā Mu‘īn (2a)

Lākin_ ammā maḥzūn_ olmañız kıatı

Қurtarurlar anı ‘izz ü şevkati (27b)

Şāh-ı Müslim yoldadır gelür şehī
Bir alāyın seyr idelim bir daḥı (58a)

Ünsüz harflerden biri olan ayın harfī Arap ve Fars edebiyatlarında vasıl yapmakta kullanılmamaktadır. Fakat Türk edebiyatında bu durum farklıdır. Zira Türk edebiyatında ayın harfini seslendiren harfler ünlü harflerinden oluşur. Dolayısı ile Türk şairler, ayın harfini de vasıl yapmakta kullanmışlardır. Vasl-ı ayn denilen bu durum, Klasik Türk şiirlerinde oldukça fazla kullanılmıştır. Fakat metinde buna dair bir örneğe rastlanılmamıştır. Şairin bu durumu tüm metninde uygulaması, diğer şairler tarafından kusur kabul edilmeyen bir durumu kusur kabul etmesine dayandırılabilir.

Klasik şiirde bazen ünsüz ile biten bir kelime ünlü ile başlayan kelimeye vezin gereği vasıl edilmez. Bu duruma sekte adı verilir. Sekte bazı beyitlerde ahengi duraklatan bir unsur olarak görülmektedir. Metinde Kadioğlu’nun sekteye pek sık başvurmadığı tespit edilmiştir. Yine de sektenin mevcudiyeti vardır. Aşağıdaki örnekte yüz-er ve er-ile kelimeleri arasında iki adet sekte mevcuttur:

Gönderir Ḥaccāc-ı Yusūf Sa’d’ı beş yüz er ile
Urdı ol ḥayvān buları kıldı cümle bī-ḥayāt (58b)

Türkçe kelimelerde bazen ünlü bir harfin ünlü bir harfe kaynaştırıldığı görülmektedir. Bu durum halk edebiyatı ve divan edebiyatında karşılaşılan bir durumdur. Vezin gereği Türkçe ses bilgisine aykırı olmayacak şekilde yapılan bu vasıllar bir kusur olarak değerlendirilmemektedir. Metinde de bu duruma oldukça sık rastlanmaktadır. Ne_ etmek (n’etmek), ne_ eylemek (n’eylemek), ne_ ola (n’ola), ki_ anda (k’anda), ki_ olmak (k’olmak) gibi Türkçe kelimelerde ünlü vasılları metinde

oldukça yer almaktadır. Şair vezin gereği bu kelimeleri gerektiğinde vasıl yaparak yazmış, kimi zaman da vezne göre vasıl yapmayarak orijinal şekilleriyle kullanmıştır. Bazı örnekler şunlardır:

Ahmed ider bu gün oldur ittigini bulasın
Āl-i evlāda ne itdiñ ey la'īn ü kıtabān (74b)

Gör bir iş yoḥsa seni kıtl iderem
Böyle tırnaḳ ile olmaz n'iderem (35a)

Didi 'ammimden varayım eyleyem seni taleb
Didi n'ola aña var dile beni olma ḥazīn (2b)

Uzatma, çekme anlamlarına gelen medd, aruz vezninde bir hecenin değerinden fazla okunması anlamına gelir. İki ünsüz ile biten yahut bir uzun ünlünün ardından bir veya iki ünsüz harf alan birleşik kelimeler bir buçuk hece değerinde okunmaktadır.⁸⁸ Medd alıntı kelimelerde görüldüğü gibi bazen Türkçe kelimelerde de görülebilir. Metinde de Kadioğlu'nun, alıntı kelimelerde olduğu gibi zaman zaman Türkçe kelimelerde medde başvurduğu gözlenmiştir. Ayrıca ulamanın görüldüğü tamlama yapılan kelimelerde meddin ortadan kalkması gerekir.⁸⁹ Üçüncü örnek bununla ilgilidir. *Mağrib Şahı* olarak yapılan tamlamada ulama gereği medd uygulanmamıştır. Şairin bazen medd olması gereken yerleri vezin gereği sadece bir hece olarak kullandığı da tespit edilmiştir. Bazı örnekler şunlardır:

Ol daḥı aldı **yüz** altmış biñ süvār
Ḥorusān'a 'azmi kıldı nāmūdār (37b)

Devlet evlād-ı Ḥüseyniñdür hele
Seni Mervān aldı bin **mekr** ile (35b)

⁸⁸ Yekta Saraç, *age*, s. 211.

⁸⁹ Yekta Saraç, *age*, s.212

Rāvī ider eslem-i zerrīn-tāc-ı mağribī
On iki biñ ‘askerinden biñ kadar kalmadı tam (37a)

Şöyle ma ‘lūm ola ki Şāh-ı Mağrīb şīveger
Bize irsāl eyledi bir geşteğiri nāmūdār (19b)

Geldi meydana Ebū Bekr ü ‘Ömer ‘Oşmān ‘Alī
Oldılar şāha ḥalīfe ‘adl-i dād ile qādīm (1b)

Yukarıda örnekleri ile beraber verilen vezne dair hususiyetlerde yer alan bazı kusurlar, Türkçe’nin aruz vezninde kullanılması ile ortaya çıkan durumlardan kaynaklanmaktadır. Şair Arapça, Farsça ve Türkçe kökenli olmak üzere şiirinde üç farklı dile ait kelimeleri kullanmaktadır. Bu üç dilin dil hususiyetleri farklıdır. Türkçede uzun ünlü harfin olmaması imaleyi zorunlu kılmakta ve bu bir kusur olarak görülmemektedir. Diğer dillerden alınan kelimelerin ise Türkçe cümleler içinde vezne uymasında birtakım zorluklar tespit edilmiştir ki bu durumlar metnin geneli esas alındığında sık rastlanmamaktadır. Metnin geneli esas alındığında şairin verilen beş vezni başarıyla şiirlerine uyguladığı tespit edilmiştir.

3.3.3. Şekil

Toplamda 42 başlıktan oluşan eserin 40 başlığı Kadioğlu tarafından yazılmış, iki başlık daha sonra tamamlanmak üzere boşluk bırakılmıştır. Kadioğlu bu 42 bölümde Ebū Müslim’in anne ve babasından başlayarak çocukluk dönemini, onun başından geçenleri, hayatı boyunca nerelere gittiğini, neler yaptığını, hangi savaflara katılıp neler başardığını kesintisiz olarak anlatmaktadır. Edebiyatta bu tarz uzun hikâyelerin mesnevi nazım şekliyle kaleme alındığı bilinmektedir. Şaire, bu tür hacimli hikâyelerde kafiye bulmakta kolaylık sağlayabilmek için her beytin kendi içinde kafiyeleştiği, bir diğer deyişle aa, bb, cc... kafiye düzeni ile yazılan ve belli bir beyit sınırı olmayan mesnevi, Klasik edebiyatta pek çok eserde tercih edilmiştir.

Kadıoğlu'nun eserine bakıldığında kendisine benzeyen diğer hacimli hikâyelerden nazım şekli yönünden ayrıldığı görülmektedir. Nitekim şair eserde geçen hikâyelerini farklı nazım şekillerinde anlatmıştır. Mesnevilerin içlerinde farklı nazım şekillerinin bulunması edebiyat açısından bir kusur görülmemektedir. Nitekim uzun hikâyelerin monotonluğunu kırmak, hikâyeye canlılık ve estetik katmak amacıyla yazılmış gazel, kaside gibi nazım şekillerine birçok mesnevide karşılaşılmaktadır⁹⁰. Fuzuli, Leyla ile Mecnun mesnevisinde bu durumdan oldukça yararlanır. Hikâyenin akışında Leyla'nın, onun annesinin, Mecnun'un ağzından yazılan pek çok gazel vardır ki bu durum mesnevinin estetik değerini artırmaktadır. Bu durum eserde de görülmemektedir. Mesnevi nazım şekliyle yazılmış bir hikâyenin arasında bazen mesnevi nazım şeklini bozan beyitler gelmektedir. Bu bölümlerin genelde kahramanların konuşurulduğu bölümler olduğu tespit edilmiştir:

Emîr ağlar gâhî kâlfâr yıkılır

Ey ana vir baña bir pâre nânı

Anası der ki ey rûh-u revânım

Bular şol tã'ifedür aña anı

Îmâmı Hüseyn şusuz Kerbelâ'da

Şehîd eylediler şâh-ı cihânı

Bular bize terahhüm eylemez hiç

Bu dem şabr eyle ey tûfî lisânı

Ola kim bize rahmet kıla Raḥmân

Ki feyz ide bize ğayb-ı ḥazâni (7b)

⁹⁰ Mehmet Aça, Haluk Gökalp, İsa Kocakaplan, *Başlangıçtan Günümüze Türk Edebiyatında Tür ve Şekil Bilgisi*, Kriter Yayınları, İstanbul 2009, s. 201-202.

Fakat eserde karşılaşılan durum daha farklıdır. Eserde mesnevi nazım şekli ile yazılmış beyitlerin sayısı, diğer nazım şekilleri ile yazılmış olanlardan oldukça azdır. Bölüm başlıklarındaki hikâyeyi şair, bazen mesnevi nazım şekli ile yazarken bazen kaside, gazel, kıta gibi diğer nazım şekilleri ile kaleme almıştır. Bazen mesnevi ile yazılmış bir bölümün içine birkaç beyitten oluşan redifli manzumlar getirilmiştir:

Çün gidüp ey Mihribânım tezce gel
Derdimiñ dermânı cānım tezce gel

Fırkatiñ odına yakma cānımı
Arturup āh u fiğānım tezce gel (4a)

Kimi zaman da kaside nazım şekli ile yazılmış bölümlerde küçük mesneviler görülmektedir. On birinci başlıkta kasidenin içine yazılmış 18 beyitlik mesnevi de bu duruma örnektir. Bunun yanında iki nazım şeklinin bir bölümün içerisinde karıştırılarak kullanıldığı da tespit edilmiştir. Eserin otuz yedinci başlığında şair hikâyeye 55 beyitlik bir kaside ile başlamış, nazım şekli ile birlikte vezni de değiştirerek 118 beyitlik mesnevi ile hikâyeyi bitirmiştir. Aşağıda eserin başlıkları verilen tabloda ilgili bölümün hangi nazım şekli ile kaç beyit yazıldığı verilmiştir. Nazım şekli belirlenirken bölümde hangi nazım şeklinin hâkim olduğu göz önüne alınmış, bölüm içindeki diğer nazım şekilleri de belirlenerek beyit sayısı tespit edilmiştir.

BAŞLIKLAR	SAYFA NUMARASI	NAZIM ŞEKLİ	BEYİT SAYISI
Bu kitāb Ebā Müslim hazretlerinin ceng-i hikāyātıdır	1b	Gazel	13
Bu kitāb Ebā Müslim hazretlerinin ceng-i hikāyātıdır	2a	Gazel	10
Der-beyān şāh-1 Ebā müslim Esed Bānū ile firār ittigin beyān ider	2a-3a	Kaside	28
Ç1 konem ez dest-i tu be ki revem şūh-1 felek Kađıođlı an hūdā terfīk-i kudret mu'īn	3a-5a	Mesnevi	62
		Kafiyesiz	1
Esed'in ticāret şārif-ile Işfihān'a gidüp ba' dehū girüye 'avret itdigidir	5a-7a	Kaside	69
Çi konem ez dest-i tū be ki devem şūh-1 felek īzed-ū yezdān-1 hūdā nuşret dehed cebbār-1 hū	7a-8a	Mesnevi	26
		Gazel	6
Emīr Ebā Müslim şāhın vālidesiyle Hōrusan'a gitdigidir	8a-11a	Kaside	82
Ebā müslim şāhın evvelā Mahān kariyyesinden zūhūrıdır	11a-12a	Kaside	40

Naşr-ı Seyyār tarafından ‘asker bî-ķırān ile sehlān şāhıñ geldiğñ beyān ider	12a-13a	Kaside	25
Der beyān-ı hāl Zirk-i Ğammāz’ıñ fitne i fesādırır	13a-14a	Mesnevi	30
Der beyān-ı seyyāhat-i Ebā Müslim şāh’dır	14a-15b	Kaside	49
Ebā Müslim şāhıñ seyyāhat ‘āleminde Işfihān’a geldiğñ beyān ider	15b- 16b	Kaside	39
Şāh-ı Ebā Müslim’iñ seyāhat seyrinden Bağdād’a geldiğñ beyān ider	16b- 19a	Mesnevi	63
		Nazım	12
Emīr-i ‘Abdurrahmān şāh-ı Ebā Müslim emānetleri almaķ içün Şām’a gidüb imāmdan aldığñ beyān	19a-22a	Kaside	94
Şāh-ı Ebā Müslim hāzret-i imāmdan emānetleri alub şām-ı şerīfden rucū’ itdigidir	22a-24a	Kaside	47
		Mesnevi	17
Meħemmet oğlı Mızrāb-ı cigāngīriñ şāh-ı Ebā Müslim’e Bārigah-ı	24a- 25a	Kaside	31

Yūṣuf'ı getürdigiñ beyān ider			
Çi konem ez dest-i tū be ki devem çarḥ-ı felek an ḥüdā nuṣret dehed kayyūm u ḥayy u zü'l-celāl	25a-28a	Mesnevi	90
Başra şāhı şahib-ķırān 'ālem-i Behzād-ı cihansuz şāh-ı Ebā Müslim'i ḥavāricden ķurtarduğın beyān ider	28a-28b	Kaside	22
Rasūl-i ālī evlādınıñ ķanın yere dōkmek degil asān ki zīrā zenb-i a'zamdır ki aña beñzemez her ķan	28b-32a	Mesnevi	123
Muḥammed Bakırī hazretleri Kayser'i men' ittüğın beyān ider	32a-34a	Kaside	51
Rasūl-i āl-i evlādının ķanın yere dōkmek degil san, ki zīrā zenb-i a'zamdır ki aña beñzemez her ķan	34a-37a	Mesnevi	82
Sertāc-ı Mağribī Ebā Müslim şāhın ķarının yardığın beyān ider	37a-39a	Kaside	63

Mızrāb-1 Cigāngir Sākinē Bānu'yı tezvīc itdiğin beyān ider	39a-40a	Mesnevi	26
		Gazel	5
		Kafiyesiz	3
Mızrāb-1 Cihānger Sākinē Bānu'ya 'āşığa olub Melikzāde'den sebīle aldığıñ beyān ider	40a-41a	Mesnevi	25
		Gazel	12
		Kafiyesiz	1
Meḥemmed Bākırī'nin dünyāya teşrīflerini ve Naşr-ı Seyyār'ın helākını beyān ider	41b-44a	Kaside	86
Şāh-1 Müslim Demgān'ı feth eylediğñ beyān ider	44a- 45b	Mesnevi	54
Şāh-1 Huzeyme İsfihān üzerinde Ebā Müsim'in alāyını temāşā itdiğñ beyān ider vesselam	45b- 48a	Kaside	74
İşfihān cengiñ ve fethin beyān ider	48a-51a	Mesnevi	91
		Nazım	6
Şāh-1 Ebā Müslim hazretleri 'asākiri bī-girān ile bağıdād'a gidüb feth eylediğñ beyān ider	51a-53b	Kaside	73

Hāşīm İbn-i Behzād'ın şehid olduğun beyân ider	53b-56a	Mesnevi	71
		Nazım	13
Şahib kırân-ı 'âlem Behzād'ın oğlu Kâyi'nin pederleriyle ve maderiyle mülâkât ittigin beyân ider	56a-57b	Kaside	43
Kâyim nevcivân Ehl-i İslâm hatunlarını halâş idüb Müslim Şâh ile görüşüb Haleb'in fethin beyân ider	57b- 58b	Mesnevi	27
Ebâ Müslim hazretlerinin sebab-i şecâ'atin beyân ider	58b	Gazel	14
Ebâ Müslim hazretleri Şâm'ı feth eyledigin beyân ider	59a-61b	Mesnevi	81
Behzād-ı Cihânsuzın İskenderiyye'yi feth eyledigini beyân ider	61b-65a	Kaside	74
		Mesnevi	29
Resûl-i âl-i evlâdının kanın yere dökmek değil âsân ki zîra zenb-i ekberdir ki benzemez aña her kan	65a-68a	Kaside	86

Mağrib diyârında Kelb Şâhın oğlu Bulût Bakkârîñ mevlüdini beyân ider	68a-73a	Mesnevi	116
		Kaside	55
Mervân'ıñ helâkın ve İskenderiyye ve Mısr'ıñ fetiğleriñ beyânındadır	73a-75a	Kaside	55
Rasûl-i âl-i evlâdının kanın yere dökmek degil sân ol sebebdendir ki bu her kana beñzer kan degil	75a-75a	Gazel	7
Rasûl-i âl-i evlâdının kanın yere dökmek degil sân ki zîrâ zenb-i a'zamdır ki aña beñzemez her kan	75a-76a	Kaside	34
Qırım 'asâkiriyle Hâkân-I Cäsâr'ıñ cengini beyân ider	76b-80a	Kıt'a-i Kebire	118
Başlıksız	80a-81b	Kaside	44
Başlıksız	81b-86a	Mesnevi	146

Tabloda da görüldüğü gibi hikâyede toplam 1071 beyit mesnevi nazım şekliyle yazılmıştır. 118 beyitten oluşan kırkinci başlık ilk beytinin musarra olmadığı gerekçesi ile kıt'a-i kepire olarak ele alınmıştır. Gazel nazım şekliyle yazılmış 67 beyit ve kaside nazım şekliyle yazılmış 1264 beyit bulunmaktadır. 31 beyit nazım ile yazılmıştır.

Diğer Bazı Ahenk Unsurları

Eserde kafiye ve redif dışında ahengi sağlayan bazı unsurlar vardır. Bunlar ek, kelime tekrarları, aliterasyon ve asonanslardır. Metinde, kafiyeler dışında bazen kelime bazen de eklerle tekrarlar oluşturulup ahenk sağlamaya çalışılmıştır. Bu tekrarlar kafiye olmasa da şiirin ahengini oluşturan önemli unsurlardır. Özellikle beyit ortalarında aynı veznin paralelinde yazılmış geçmiş zaman eki, şair tarafından sık sık tercih edilerek hikâyeye sürüklenen bir şekil kazandırmıştır. Bazı örnekler aşağıdadır:

Yārın erken varalım Mervān'a der
Bunı teslīm idelim sulṭāna der (28a)

Tāhir aldı yürüdi şāhı hemīn
Geldi kondı şöyle Bağdād'a yakīn (28a)

Qılıçlarıñ çeküb birden bulara girdiler erden
Qıyāmet kopdı ol yerden döküldi başlar aqdı qan (28a)

Qılıç aldı uzandı aña cellād
Biri callādı urdı kıldı bīdād (29b)

Didi Aḥmed ne sebebdır bu fiğān
Didi qardaşım elinden el emān (70b)

Bir zamān mal-ıla memnūn oldu bu
Bir zamān şöıra medyūn oldu bu (3b)

Şiirde, mısra veya beyitte herhangi bir ünlünün baskın bir şekilde tekrar edilmesine aliterasyon denilmektedir. Metinde aliterasyon oldukça sık görülen bir ahenk unsurudur. Kadıoğlu, eserinde ünsüz harflerin tekrarı ile eserinin musiki değerini artırmıştır. Aşağıdaki örneklerde sırasıyla b, d,m harfleriyle aliterasyon yapılmıştır:

Ebû'l Esed deyü bir er var-ıdı bir pelîd ebter
Bunuñla bile beş yüz er hücüm eylediler ıağa (9b)

Āh elinden dād ü bī-dād āh u āh
K'obendi derd-i merdi şīru o (11a)

Zirk-i Gammāz ıtıdı bir müslimi
Kim seyāset itmek ister eşlemi (13a)

Herhangi bir ünlü harfin mısra ya da beyitte baskın olarak kullanılması ise asonanstır. Kadioğlu, asonansız aliterasyon gibi oldukça sık kullanılmış, her ikisine de önem vermiştir. Aşağıda sırasıyla a, e, i harfleri ile yapılmış asonans örnekleri vardır:

Anasına bunu ta 'rīf eyledi
Anası buña 'itāb itdi ıtatı (13b)

Bir sene 'Abdülmecīd ile emīr
Eylediler zevk-i şohbet hoş zamīr (17a)

Tā ki vire her birimize tīmār
Başş ider bize nice dār u diyār (27b)

3.4. ÜSLUP HUSUSİYETLERİ

3.4.1. İfade Tarzı

Kadıoğlu, eserinde Ebû Müslim hikâyelerini tahkiye metodu ile anlatmayı tercih etmiştir. Metinde geçen olaylar zaman açısından genellikle belirsiz olsa da tarihi bir hikâye anlatıldığı için olayların zamanıyla ilgili Emeviler ve Abbasiler dönemi arasında bir sınır belirlemek mümkündür. Buna ilaveten Horasan valisi olan Nasr-ı Seyyar ile Ebû Müslim arasında geçen mücadele bu alanı daha da daraltarak 738-748 yıllarına tekabül etmektedir. Eserde net bir tarih olmasa da zaman zaman hac mevsimi, bayram günü gibi ucu açık zaman dilimleri verilmektedir.

Yer, mekân ve şahıs kadrosunun belirtilmesine önem gösterilmiştir. Ebû Müslim'in annesi Banu, babası Esed, Mervan, Yezid, Nasr-ı Seyyar, Nevruz Şah, Pir Salih, Feramuz, Kâsım ve Zeyne'l Abidin gibi pek çok şahıslarla kahraman kadrosu oluşturulmuş, hikâyede geçen her kahramanın adının zikredilmesine önem gösterilmiştir. Bunun gibi, olayların geçtiği mekânlar ayrıntılı olarak anlatılmasa da Isfahan, Bağdat, Horasan, Mahan, Mazenderan, Belh ve Nişabur gibi yer isimleri mekân hakkında bilgiler vermektedir.

Hikâye anlatılmaya başlanırken bazen özet mahiyetinde bilgiler verilmiş, bazense hikâye esnasında daha iyi anlaşılması için aralara ek açıklamalar yapılmıştır:

Geldi meydana Ebû Bekr ü 'Ömer 'Oşmân 'Alī
Oldılar şāha ḥalīfe 'adl-i dād ile ḳadīm

Çünkü bunlar eyledi dār-ı beḳāya irtiḥāl
Geldi Yezīd zulm ile ṭoldı cihān oldı saḳīm

Bunca zulm ile şehīd oldı Ḥasan ile Ḥüseyn
Ḥārici'den şāyi ' oldı 'āleme zulm-i 'azīm

Gitdi çün nār-ı caḥīme ol Yezīd-i bed-fi 'āl
Soñra Mervān-ı ḥımār geldi o mel 'ün u racīm

İtdiği zulmı fesâdı bid'ati bu 'âleme
Kağı diller anı ide yâ Hâkîm u yâ 'Alîm (1b)

Yazmanın ilk sayfasında verilen bu şiirde, şair anlatacaklarının temelini oluşturacak kısa bir özet vermiştir. Hz. Hasan ve Hüseyin'in şehit edilmesi, bunun üzerine Emevilerin İslam âleminde hüküm sürmeleri, yaptıkları zulüm ve davranışlar ileride anlatılacak hikâyelere zemin hazırlamaktadır. Eserde yer alan hikâyeler belli başlıklar altında olay örgüsüne uygun bir şekilde kaleme alınmıştır. Konu bütünlüğü genel itibari ile dağılmamakta, bazı durumların üzerinde durmak için şair tarafından eklemeler yapılmaktadır. Şair, özellikle bir şahsı zikrederken hakkında bilgi vermek kaidesi ile araya girer. Bu şiirin içinde olağan şekilde gerçekleştiği için ahengi bozan bir unsur olarak görülmemektedir. Bazen de hikâyeler arası geçişlerde bir nazım söylemekte ve hikâyeye devam ederken *biz gelelim* gibi devam edeceğini vurgulayan sözler söylemektedir:

Nâmeyi aldı eline ol zamân
'Abd-i Cabbâr'a anı virdi hemân

Bucehîl neslinden idi ol la'în
Kelb-i Mervân'a vezir idi hemîn (3a)

...

Ey enîsî hemdem-i şâh-ı cihânım gel berü
Âsumâna ağdı feryâd u figânım gel berü

Hasretiñ nâr u firâkı yağıdı öksüz cânımı
Bâde-i vaşl ile ey tûti-lisânım gel berü

Biz gelelim şöyle kim yola revân oldı Esed
İşfihân'a geldi bunca mâl ile tûrdı örü

Geldi p̄ire şordı ol dem didi ey p̄irim ne h̄āl
P̄ir dil̄iri göricek ağladı ol dem kaygulu (5a)

Kadıoğlu, tarihsel bir şahsiyet olan Ebû Müslim'in hayatı ve cenk hikâyelerini muhatabına bilgi vermek amacıyla kaleme almaktadır. Geçmişte yaşanmış hadiseleri sanatkârane bir şekilde ele alarak muhatabına aktarmayı hedeflemektedir. Hikâyeye başlarken ya da hikâye esnasında dikkati toplamak için “dinle, işit” gibi ünlemler kullanarak hikâyeyi anlatmaktadır. Kadıoğlu'nun, Ebû Müslim hakkında bilgiler verirken dostane bir tavır takındığı görülmektedir. Sohbet havasında olan anlatıda, şairin kullandığı *ey yar*, *ey kalb-i selim*, *ey can* gibi seslenme kalıpları da hikâyenin dost meclislerinde bir anlatı olduğunu anımsatmaktadır:

Rāv̄isi Hoca Mehemmed ya'ni Horzendī'dür ol
Eydeyim kim ne buyurdu dinle ey kalb-i selīm (1b)

Rivâyet şöyle gelmişdür eşit ey tâlib-i ezkiyâ
Beyân idem saña şimdi ne buyurdu ulu'l ârâ (8b)

Gel otur karşımda diñle sözümi ey yâr-u gâr
Ez heme ehl-i tevârih kıldı aña i'tibâr (19a)

Rāv̄iler öyle buyurdu diñle ey şâhib cemal
Kim havâzerm hâkimi şâh-ı Mehemmed hoş-hisâl (24a)

Diğer önemli bir anlatı özelliği de metinde geçen bazı kalıpların tekrar edilmesidir. Bu kalıplar genel olarak savaş esnasında geçen kalıplardır. Kahramanların ‘koman’ diye nida etmesi, naraların ve kılıç seslerinin asumana çıkması, başların kesilip tenlerin yere düşmesi, kanların sel olup akması neredeyse bütün savaş anlatılarında tasvir edilmektedir. Bu tekrarlar savaşın azametini hem görsel hem de işitsel anlamda gösteren tekrarlardır. Yapılan her savaş İslam âlemi için büyük bir öneme sahiptir ve şair tarafından da dikkatle ele alınmıştır. Bunun yanında her hikâyeye “rav̄isi böyle buyurdu, şöyle rivâyet edildi” gibi kalıp cümleler

kullanılmaktadır. Eserin konusunun sözlü anlatım malzemesi olduğu ve şairin de başkasından bu bilgileri edindiği, bahsedilen bu kalıp cümleler ile zikredilmektedir. Ayrıca bu tekrarların hem hikâyedeki olay değişikliğini haber etmek hem de belli bir monotonluktan sonra muhatabı sıkmamak için yapılan betimlemeler olduğu görülmektedir.

Bir diğer husus ise şairin metnini oluştururken tek bir anlatım tekniği kullanmamasıdır. Betimlemeleri oldukça fazla kullanan şair, muhatabını olayın içine götürmektedir. Eserde yer alan kişilerin konuşması ile beraber bu betimlemeler daha akıcı hale gelmektedir. İki kişinin karşılıklı konuşma tekniğine diyalog, bir kişinin tek taraflı konuşma tekniğine monolog denilmektedir.⁹¹ Şair de bu konuşma tekniklerinden oldukça fazla yararlanmaktadır. Zaman zaman kahramanlar arasında yapılmış diyaloglar, kimi zaman ise bir kahramanın yahut şairin ağzından yapılan monologlar hikâyeye bir tiyatro izlenimi vermektedir. Bu unsurlar hikâyelere betimlemeler ile birlikte görsel efektin yanında musiki bir efekt de katmaktadır. Kahramanlar arasında yapılan diyaloglar dedi, söyledi, dinledi, cevap verdi gibi tekrar eden fiiller ile gösterilmektedir.

Bānū güldi Esed'i çün gördi şöyle bî-ķarār
Didi beni bilmediñ mi yā emāne'l ħā'ifñ

Seniñ 'ammiñ Maħleb-i Şāh'ıñ kıızıyam yā emīn
İsmimüz Bānū Ħalime yā muħibb-i kāmilīn

Didi 'ammimden varayım eyleyem seni taleb
Didi n'ola aña var dile beni olma ħazīn

Vardı aña didi yā ammī baña eyle nazar
Ber-murād eyle beni sen yā imame'l-mü'minīn

⁹¹ Mehmet Aça, Haluk Gökcalp, İsa Kocakaplan, *Başlangıçtan Günümüze Türk Edebiyatında Tür ve Şekil Bilgisi*, Kriter Yayınları, İstanbul 2009, s.76.

Didi var Mervān'a bī'at eyle māhım bu zamān
Ba' dehū gelüp murādıña olasın ki mu'ın

Didi ey şāhım baña bu sözi nice söylediñ
Nice bī'at idem aña çün odur kelb-i la'ın

Didi gerçektir kelāmıñ ey ciger köşem benüm
Havf iderem leyki andan virmege saña yaķın (2b)

Diyaloglar çeşitli konular üzerinden gerçekleştirilebilirken, monologlar Allah'a dua ve yakarış esnasında kullanılmaktadır. Eserde Ebû Müslim'in savaştan önce ve savaş esnasında Allah'a yalvarıp yardım istemesi, intikam alacağına dair kendi kendine verdiği sözler, kendince hiddetlenerek yeminler etmesi, şair Kadıoğlu'nun Allah'a yakararak günahlarının affını istemesi monolog olarak görülebilir:

Didi yā rabbi imāmıñ kerbelāsi Bağdād'ın çöli
Benim de Kerbelām bu İşfihān'dır ey kerem kāmı

Ki bunlar zūmile bunda atamı kıldılar maşlūb
Çü sen her şeye kādırsın ki ey Hānnān u Mennānī

İnāyet eyle baña sen alayım intiķāmım ben
Bu zālīm hārīcilerden ķanı şol atamun ķanı

Bu feryād u fiğānile duhūl-u İşfihān itdi
Ki üç gün mest-i lā-ya'ķul tolandı çārı şu hānı

Hemān dördüncü gün geldi serā-yı İbn-i 'Āmir'e
Çü gördi anı ol cānā ider āhıla ifğānı (15b)

3.4.2. Anlatıcı Türleri

Anlatıcı türleri bir eserin üslubunu etkileyen en önemli parçalardan biridir. Metnin nasıl ve kim tarafından aktarıldığı içeriğini de etkileyen bir yapı olması sebebiyle anlatımın iskeletini oluşturmaktadır. Eserde, anlatımda öne çıkan en önemli unsur, hikâyenin rivayet edildiğinin sıklıkla belirtilmesidir. Kadıoğlu eserin tercüme bir eser olduğunu ve rivayetleri Muhammed Horzendî'den aldığını beyan eder:

Rāvīsi Hoca Meḥemmed ya'ni Horzendī'dür ol
Eydeyim kim ne buyurdı dinle ey ḳalb-i selīm (1b)

Ḳadıoğlu tercümelerine ḳatmadı kelām
Rāvīsi hoca Muḥammed naḳl ider ol yāruḡār (76a)

Şair, neredeyse her hikâyenin başında, hikâyenin kendisine rivayet edildiğini söyler ve anlatıma başlar. Kaynak olarak Hoca Muhammed Horzendî'yi gösteren şair her zaman onun ismini zikretmez ve Hoca Muhammed'i, *ravi* olarak tanımlar. Sözlükte su başına gidip su içmek, hadis nakletmek anlamlarına gelen *ravi*, terim olarak hadisi öğrenen ve onu nakleden kişidir.⁹² Hadis ilminde hadislerin rivayet edilmesinde kullanılan bu terim, eserde hikâyenin temel anlatıcısı için de kullanılmıştır. Şair *ravi*yi zikrettikten sonra kendi dil ve üslubuyla hikâyeyi ele almakta ve muhabata taşımaktadır. Bu yönüyle ele alındığında Hoca Muhammed dolaylı anlatıcı konumundadır:

Rivāyet eyledi rāvī ki Behzād-ı dilāver hem
Yaturken gördi bir ru'yā didiler aña ey hemdem (28a)

Rāvīsi öyle rivāyet eyledi ey māh-liḳa
Şām'da bir ādem var idi kāmīl-ü mü'min seḡā (41)

⁹² Mehmet Efendioğlu, "Ravi", *DİA*, c. 34, Türk Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2007, s.472-

Rāvīsi öyle rivāyet eyledi ey ‘ālīṣān
Isfihān ṣāhı Huzeyme didi ey enbā‘ -ı ān (46b)

Şairin sözü ele aldığı bölümler genel olarak gözlemci bakış açısıyla anlatılmıştır. Şair sanki kendisi olayların her birini yakından görmüş gibi tasvirler yaparak muhataba ulaştırır. Yapılan bu betimlemeler ile şair, muhatabını da hikâyelerin farklı bölümlerine götürür ve onlarında olayları yakından görebilmesini sağlar. Savaşta giyilen kıyafetleri dahi ayrı ayrı betimleyen şair, olayları tüm çıplaklığı ile ortaya sermektedir:

Otuz altı dāneler altun ‘alem itdi zühür
Ya‘ni otuz altı biñ eriñ nişānıdır hemān

Her ‘alem dibinde var menķāle bir merd-i güzīn
Cümlesi cevher yaķalu cübbeler giyer ‘ayān

Hoş metīn cevşenleri hem cübbeleri sīm ü zer
Önlerince boyı uzun bir dilīr ü nevcivān

Ser-be-ser altun cevāhir cübbeler geymişdürür
Cevşenü bulara ğarķ olmuş gelür bir kāmurān

Zenciri alķun ṣārılı başında bir çelenk
‘Askeri simden geyümlü düğmelü alķun hemān

Zīr ü bālā cümlesi buları ķalkān pür silah
Öñlerince develer yedek çekilü bī-girān (46a)

Olaylar kimi zaman hâkim bakış açısı ile ele alınmaktadır. Hikâyelerde görülen pek çok rüya bu bakış açısı ile yazılmıştır. Buna ilaveten kahramanların içinde bulunduğu psikolojik durumun incelenmesi, ne yapacaklarına dair küçük izlenimlerin verilmesi de yine bu bakış açısı ile ele alınmıştır.

Ol gice ru'yā görür māhirū
Fāṭıma Zehrā'yı gördi rūberū

Gördi çün kim Fāṭıma'yı ol nigār
Ayağına düşdi ağlar zār u zār

Gözlerime bir 'ilāç eyle dile
Tā ki gözlerim 'amādan açıla

Ḥalime'yi Fāṭıma aldı berū
Atası katına geldi rūberū

Didi ey baba 'ināyet eyle şol
Ḥalīme'nün gözleri açıla ol

Ol mübārek ağzınıñ yārın resūl
Aldı sürdi gözlerine şāğ u şol (13b)

Kadıoğlu zaman zaman kahramanları konuşurarak hikâyenin bir kısmını onların ağzından anlatmaktadır. Diyalog olarak gelen bu kısımlarda kahramanlar kendileri hakkında veya bir olay hakkında bilgi vermektedir. Şair, hikâyedeki kahramanları sık sık konuşurarak hikâyenin monotonluğunu kırmaktadır:

Didi şāhiñ kılıyam bir gün marīz oldum çatı
Bir gice ḥābımda gördüm ol Yezīd'i sevgülü

Baṅa didi bir nazar gördüm sen ey cānānu men
Yūsūf'a var eyle hizmet olma andan ayru

Çün menāmımdan uyandım dar'aqab buldım şifā
Ol zamandan sonra ben sevdim Yezīd'i nā- kayū (5b)

...

Emîr na`ra urup ol dem felekler iñledi kem kem
Esed oğlu benem bu dem biliñ ey hâricî ednâ (9b)

3.4.3. Edebi Sanatlar

Ebû Müslim'in cenk hikâyelerini tarihi bir çerçevede anlatan Kadioğlu'nun eserini ele alışında temel prensibi sanat yapmaktan daha ziyade olayları okuyucuya ulaştırmaktır. Eserinde üç ayrı dilin kelimelerini yoğun bir şekilde kullanmasına rağmen, üslubu akıcı ve anlaşılırdır. Buna rağmen tüm şairler gibi o da anlatısını güzel ifade etmek için belagat sanatını kullanmıştır. Metne bakıldığında şairin neredeyse tüm edebi sanatları hikâyelerinde kullandığı görülmektedir. Sanatlar arasında en çok teşbih, mübalağa ve tekrar sanatını kullandığı tespit edilse de istiare, tezat, mecaz-ı mürsel, telmih, tekrar gibi pek çok sanatın şair tarafından kullanıldığı görülmektedir.

Benzetme sanatı olarak da bilinen teşbih, aralarında ilgi olan iki şeyden birinin diğerine benzetilmesi üzerine kurulan bir sanattır.⁹³ Benzeyen, benzetilen, benzetme edatı ve benzetme yönü gibi unsurlarla oluşturulan, bazı teşbihlerde benzetme edatı ve yönü kullanılmayabilir. Fakat benzeyen ve benzetilenin olmaması durumunda sanat istiare sanatına dönüşür.⁹⁴ Eserde Ebû Müslim ve dava arkadaşları için olumlu benzetmeler görülmektedir. Bunun yanında Ebû Müslim'in savaştığı şahsiyetlere ise olumsuz özellikler yüklenerek bu sanat oluşturulmuştur. Bazı örnekler şunlardır:

Ehl-i İslâm na`ra urdı her biri
Yedi başlu ejdehâ oldı hemân (23a)

⁹³ İbrahim Şener, Alim Yıldız, *Türk İslam Edebiyatı*, Rağbet Yayınları, İstanbul 2003, s. 136.

⁹⁴ Hasan Aktaş, *Klasik Türk Şiirinde Edebi Sanatlar*, Yort Savul Yayınları, Edirne ?, s. 25.

Gitdi çün nār-ı cahīme ol Yezīd-i bed-fi‘āl
Şoñra Mervān-ı hımār geldi o mel‘ūn u racīm (1b)

Sıfatların tekrarı ile oluşturulan tenkīsü’s-sıfat sanatının yine taraflar arasında olumlu ve olumsuz olarak kullanıldığı tespit edilmiştir. Allah’tan yardım isteme, O’nu övme ve yüceltme, Ebû Müslim’in kahramanlıkları ve savaşlarda silah arkadaşları ile başarısı anlatılırken bu sanatın oldukça fazla kullanıldığı görülmektedir. Bunun yanında Hariciler de art arda olumsuz sıfatlar ile metinde yer almıştır. Bazı örnekler şunlardır:

Başlayalım zikre bismillāhi’r-rahmāni’r-rahīm
Nāşir u Kayyūm u Ferd u Vāhid u Hayy u Kerīm (1b)

Emīr ider ki ey mağbūn zelīl ü fācir ü mel‘ūn
Haķīr u fāsīķ mecnūn güzāfile sakīmānı (16a)

Hem benzetme hem mecaz ilgisi bulunduran istiare sanatı, şiirde geçen bir sözün, benzetme amacı güdülerek başka bir sözün yerine kullanılmasıdır.⁹⁵ İstiare sanatı, teşbih kadar fazla kullanılsa da metinde önemli bir yere sahiptir. Özellikle hikâyede geçen aşk meselelerinde âşıklar sevdiklerini gül, sümbül olarak görmektedir:

Ķanķı bāğın Ķülüsün Ķanķı diyārın sünbülü
Tā ki beni böyle şeydā eylediñ ey nāzenīn (2b)

Mübalāğa bir sözün abartılarak söylenmesi sanatıdır. Ebû Müslim’in ve silah arkadaşlarının kahramanlıkları, savaşlardaki marifetleri, öldürdüğü Hariciler, attıkları naralar sürekli bir mübalāğa sanatı içerisinde gelmektedir. Özellikle savaşların anlatıldığı bölümlerde kullanılan bu sanat, savaş kadar galibiyetin de önemini vurgulamak için yapılmaktadır. Örneklerden biri şudur:

⁹⁵ İbrahim Şener, Alim Yıldız, *Türk İslam Edebiyatı*, Rağbet Yayınları, İstanbul 2003, s. 315.

Kesdi başlar düşdi tenler bî-şümār
Akdı kanlar sil oluben öğürü (11b)

Bir kelimenin sözlükteki temel anlamında kullanılmasına mecaz denmektedir. Mecazın bir türü olarak, Türk edebiyatında şairlerin en çok mecaz-ı mürseli kullandığı, ilaveten pek çok deyim bu sanatın kullanılmasıyla kalıplaştığı bilinmektedir.⁹⁶ Mecaz-ı mürselin gerçekleşebilmesi için kelimenin gerçek anlamı dışında bir anlamı kastedilmeli, gerçek anlam ve mecazi anlam arasında benzerlik dışında bir alaka olmalı ve gerçek anlamın anlaşılmasına bir engel bulunmalıdır.⁹⁷ Aşağıda verilen örnekte leşker kelimesinde mecaz-ı mürsel yapılmaktadır. Asker anlamına gelen kelime metinde genellikle ordu anlamında kullanılmıştır:

İki leşker hamle kıldı bir güzîn
Na‘radan tıldı zemîn ü āsumān (24a)

Aralarında anlam bakımından bir ilişki olan iki kelimenin bir arada kullanılması tenasüp sanatını oluşturmaktadır.⁹⁸ Metinde de bu sanat mevcuttur. Aşağıdaki örnekte andelib ve gül arasında tenasüp sanatı kullanılmıştır:

‘Andelibiñ gülden ayrı ola mı hiç dirligi
İsteyü hür-i cinānı ol güle gitsem gerek (39b)

Bilinen bir şeyin, bir nükteye dayanarak bilinmiyormuş gibi söylenme sanatına tecahü’l-i arif denilmektedir.⁹⁹ Metinde şair, tecahü’l-i arif sanatı genellikle Haricilerin yaptıklarını sorgularken kullanmıştır. Aslında yapılan zulüm herkes tarafından

⁹⁶ İskender Pala, *Divan Edebiyatı* (2.baskı), Ötüken Yayınları, İstanbul 1996, s.139-140.

⁹⁷ Yekta Saraç, *Klasik Edebiyat Bilgisi-Belâğât*, Gökkuşbe Yayınları, İstanbul 2000, s.110.

⁹⁸ Yekta Saraç, a.g.e, s.160

⁹⁹ İbrahim Şener, Alim Yıldız, *Türk İslam Edebiyatı*, Rağbet Yayınları, İstanbul 2003, s.322.

bilinmektedir. Fakat bu bilinmiyor gibi sorgulanır ve yapılan zulümler göz önüne çıkarılmaktadır. Örneklerden biri şudur:

Ol 'abā-pūş didi ey zullāme siz
Kurretü 'ayn rasūle n'etdiñiz (26a)

Sözlükte bir şeye kısaca göz ucuyla bakmak anlamına gelen telmih, edebiyatta bir söz içerisinde bir kişiyi, olayı, efsaneyi hatırlatmak için kullanılmaktadır.¹⁰⁰ Metinde cenk hikâyesi anlatıldığı için yapılan telmihler genellikle, meşhur hükümdarlar, yöneticiler ile yapılmaktadır. Yine Hz Hüsyin ve Hz. Hasan'ın intikamlarını almak isteyen Ebû Müslim, Kerbelâ hadisesine telmihler yapmaktadır. Bazı örnekler şunlardır:

Var ise budur Süleymān-ı zemān
Devlet-i İskender-i Şāh-ı cihān (48a)

Ba'dād'ın çöli imāma Kerbelā
İşfihān oldı baña kerb i bela (48a)

Yukarıda birkaç örnekte verilmeye çalışılan edebî sanatlar ve diğer unsurlar eserde oldukça yer almaktadır. Kadıoğlu'nun sade ve akıcı üslubunun içerisinde sanatlar oldukça başarılı bir şekilde kullandığı tespit edilmiştir.

3.5. MUHTEVA HUSUSİYETLERİ

3.5.1. Savaş ile İlgili Unsurlar

Savaş insanlığın ilk zamanlarından itibaren yaşamı idame ettirebilmek için girdikleri bir mücadele çeşididir. Birçok millet ayakta kalabilmek, güçlü olabilmek ve sınırlarını genişletebilmek için geçmişten günümüze değin savaş kavramıyla bir arada olmuştur. Toplumun bir yansıması olan edebiyat eserlerine de bu kavram sirayet

¹⁰⁰ Yekta Saraç, *age*, s.282.

etmiştir. Bu sebeple başta destan olmak üzere birçok edebiyat eserinin içinde de savaş önemli bir unsur olarak yer almaktadır. Savaşta var olan iki taraf iyi ve kötü, bizden ve öteki olmak üzere ikiye ayrılmaktadır¹⁰¹. Kadıoğlu'nun yazmış olduğu Ebû Müslim Destanı da Ebû Müslim'in cenk hikâyelerini anlatan bir eserdir. Dolayısı ile eserin çoğunluğunu savaş kavramı oluşturmaktadır. Ebû Müslim'in savaştığı Hariciler, eserde öteki sınıfındadır. Bu kişiler zulüm üzerine gösterilmekte, yapılan savaşlar da bu zulmün cevabı olarak eserde yer almaktadır. Olaylar başlangıç olarak Hz. Hasan ve Hüseyin'in şehit edilmesine bağlanmakta, bundan sonra Hz. Ali taraftarlarına yapılan işkence ve ehli beyte olan saygısızlık isyanı alevlendiren bir unsur olarak görülmektedir. Babası da Hz. Ali taraftarı olduğu için öldürülen Ebû Müslim için bu mücadele ayrıca babasının intikamını alma davası olmuştur. Eserde savaş için kullanılan terimler, savaşta kullanılan alet ve mekânlar, savaşın seyri gibi pek çok unsur içerik açısından önem arz etmektedir.

3.5.1.1. Savaş

Eserde savaş; gaza, cenk, kârzâr, harb gibi kelimelerle belirtilmektedir. Bu kelimeler arasında eserde en çok cenk kelimesi tercih edilmiştir. Daha sonra sırasıyla harb, gaza ve kârzâr kelimeleri gelmektedir:

Ehl-i İslâm kıldı andan Naşr-ı Seyyâr'a hücum
Dökdiler kanı 'adüdan kıldılar anda gâzâ (43b)

Hamleler altmış kadar geçdi hañâ
Harb u çarb u def' u ref' u arada (83b)

Ölümini isteyen ardımca gelsün yanıma
Göstereyim aña hayrı nice olur kâr(u)zâr (22a)

¹⁰¹ Ali Duman, Klasik Türk Şiirinde Savaş Aletleri, Dün Bugün Yarın Yayınları, İstanbul 2022, s. 32-33.

Sürdi atın cenge girdi nāzenīn
Bir nazar kıldı ricāl'il müslimīn (82a)

3.5.1.2. Savaş Aletleri

Savaşta en mühim unsurlardan biri kullanılan savaş aletleridir. Kullanılan aletleri kesici, delici, vurucu, atıcı, ateşli ve koruyucu savaş aletleri olmak üzere altı gruba ayrılmaktadır¹⁰². Savaş aletleri eserde oldukça çeşitli bir vaziyettedir. Kullanılan savaş aletleri edebi sanatlar ile üstün bir malzeme olarak gösterilmektedir.

Eserde kesici savaş aletlerinde kılıç-tığ, hançer, bıçak ve teber-balta geçmektedir. Kılıç genel olarak yalın kelimesi ile birlikte kullanılmaktadır. Yine kılıcın rengini ateşten alması, yıldırım gibi görünmesi, parlayıp konuşması, savaşın şiddetinden ah etmesi eserde üslubu da güçlendiren unsurlardır. Yine kılıç anlamına gelen tığ ise İskender kılıcı, büyük, keskin ve parlak kılıç olarak görülmektedir:

Döküldi el ayak tenler zemīne sīl olub kanlar
O dem pervāz idüb canlar kılıçlar ah ider nālān (52b)

Rengini ateşden almışdur kılıç
Fi'lini şudan ki yokudur mişli hiç (84a)

İki leşker birbirine uğradı
Tığ-ı bürrān gövdeleri doğradı (83a)

Hançer diğer aletler kadar eserde yer almaktadır. Metnin tamamında 4 defaya mahsus olarak kullanılmaktadır¹⁰³. Bıçak ise genel olarak birine karşı bıçak çekmek kalıbı ile eserde yer almaktadır:

Ağāsı ser-nigūn olup yıkıldı
Elinden hançeri başına geçdi (7b.14)

¹⁰² Ali Duman, *Klasik Türk Şiirinde Savaş Aletleri*, Dün Bugün Yarın Yayınları, İstanbul 2022, s.91-450.

¹⁰³ Kadioğlu, *agy*, 7b. 11, 7b.14, 51b. 5, 70a. 16.

Nevrūz-u Şāh'a bıçağın çekdi bu

İki biçdi ol la'ini ayıru (41a. 2)

Teber-balta hikâyelerde en fazla kullanılan savaş aletlerinden biridir. Eserde teberin yer yer altın, kudretli ve saygı gören olması da önemli olduğunu vurgulayan hususiyetlerdendir. Balta teberle aynı anlamda olsa da teber kadar tercih edilmemiştir:

Başına urdı bir balta iki pāre olur ol da

Hımāra yükledür yolda şehire gönderür naqla (9a)

Öñlerince hoş okur 'ayyārları medh u senā

Cümlesi altun teber altun külāhlu rāy(i)gān (46b)

Delici aletler arasında *mızrak-nize*, *mih*, *sancak* ve bayrağı temsil eden *alem* eserde yer almaktadır. Mızrak metinde bir defa geçmektedir. Metnin genelinde aynı manaya gelen alıntı kelime *nize* tercih edilmektedir. Alem ve sancak teknik olarak bir savaş aleti olmasa da mızrağın ucuna takılan ve her savaşta görülen, savaşın alametlerinden biri olduğu için burada ele alınmıştır. Alem, eskiçağ devletlerinde kullanılan genellikle madenden yapılan, savaşta birlikleri bayrak gibi bir arada tutan unsurdur¹⁰⁴. Alem metinde altın başlı ve rengarenk olarak sembolize edilmiştir. Sancak ise genel olarak Hz. Peygamber ile bağdaştırılmıştır:

'Asākiri aña ilhāk tamām kırk biñ me'al-mızrak

İderler kıanları iħrāk havārīcden kıamu her dem (28a)

Toz içinde zāhir oldı kırk kişi

Ellerinde nīze heybetlü kişi (19a)

¹⁰⁴ Ali Duman, *Klasik Türk Şiirinde Savaş Aletleri*, Dün Bugün Yarın Yayınları, İstanbul 2022, s.235.

Otuz altı dāneler altun ‘alem itdi zuhūr
Ya‘ni otuz altı biñ eriñ nişānıdır hemān (46a)

On iki biñ ‘ulemā itdi kıyām
Sancağ-ı resūl dibinde zū'l kirām (50b)
Çağam on iki imāmıñ aşkına
On iki mūh başına ey nātüvān (23b)

Vurucu silahlardan biri olan gürz metinde oldukça fazla yer almaktadır. Gürz ile 32 defa düşmanlar alaşağı edilmiştir. Yine asa eserde geçen vurucu silahlar arasındadır:

Yıldırım gibi erişdi nevcivān
Gürzini kıldı havāle nāgihān

Ahmed çü geldi ilerü kıldı hücūm aña varu
Ahmed ‘aşa ile girü bāṭıl ider anı fenā (65b)

Ok, tir ve kement eserde geçen ayıcı savaş aletlerindedir. Uzakta bir kişiye ip atıp yakalamak için kullanılan *kement* aralarında en çok tercih edilen alet olarak görülmektedir. Aynı anlamda olan *ok* ve *tir* aynı oranda kullanılmaktadır:

‘Amūd ile gürzleriñ gürüldisi
Nīze ile oğlarıñ fişıldısı (83a)

Ellerinde tīr kemān şāhıñ kafasın gözleyüb
Altı biñ hem altıyüz şandalı anda der-misāl (24b)

Ġayrı bir hāl olmayınca atdılar aña kemend
Kıyd ı bend idüp bunı divāna aldılar berü (6b)

Koruyucu savaş aletleri diğerleri kadar önemli bir konumdadır. Savaşta alınan darbelerin şiddetini azaltmak için kullanılan bu mühim aletlerden eserde de oldukça

bahsedilmektedir. Cevşen, kalkan, zırh ve siper bu koruyucu aletlerdendir. Cevşenin altın ve gümüş olması, kalkanın İskender ile ilişkilendirilmesi göze çarpmaktadır:

Hoş metīn cevşenleri hem cübbeleri sīm ü zer
Önlerince boyı uzun bir dilīr ü nevcivān (46a)

Nīze ile hamle kıldı ol la'īn
Kaļkana aldı anı oldı emīn (44b)

Bānū gördi yıldırım gibi gelür
Siperini başına çekdi tırur (85a)

Ebū Bekr'īn gömlegini hem 'Ömer'īn zırhını
Kaftānını daļı 'Osmān'īn virür devr-i medār (21a)

3.5.1.3. Diğer Unsurlar

Savaşta, savaş aletleri kadar hayvanlar da etkin rol oynamaktadır. At hızı ve çevikliği ile fil büyüklüğü ile savaşlarda sıkça kullanılmıştır. Esere bakıldığı zaman da at, fil ve gergedan yardımcı unsurlar olarak görülmektedir. Filler kimi zaman haricilerin grubundadır, fakat buna rağmen onlar Ebû Müslim ve arkadaşlarına mağlup olmaktadır. Burada zor kazanılan bir zafer ile Ebû Müslim ve arkadaşlarının kahramanlıkları vurgulanmak istenmiştir. At ise metnin genelinde kullanılmaktadır. Gerek seyahat gerekse savaşta askerleri taşımak için at görülmektedir. En ilginç örneği sekiz ayaklı tasvir edilen attır:

Heşt ayaklı ata bindi bir mehābet baļladı
Nerre divler anı görse cümle ḥavf ile tırur (67b)

Aḥşam olunca döndüler Sencār Tağı'na kondılar
Atdan zemīne endiler eylediler anda karar (57a)

Ḥarb odına her biri pervāneveş

At u fil gergedānlara oldu süvār (49a)

Tabi olarak savaşta, savaş aletleri ve yardımcı unsurların olması önem taşısa da savaşın kazanılması ya da kaybedilmesindeki en güçlü unsur savaşanlardır. Eserde savaşan kişiler pehlivan, kahraman, aslan, dilaver gibi sıfatlarla anılmaktadır. Topluluklar için asker, sipahi, süvari gibi pek çok kavram yer almaktadır. Mücadele kimi zaman teke tek kimi zaman da iki grup arasında yapılmaktadır. Buna rağmen mekân her zaman “meydan” olarak geçmektedir. Hünerlerin sergilendiği bu alanlar bazen metinde kullanımına uygun olarak hüner meydanı ismiyle anılmaktadır. Tabi olarak topluluğu yöneten ve savaş aletlerini kullanan kişiler de eserin içinde yer almaktadır. Şah, hâkim, sultan gibi kavramlarla topluluk başkanlarına hitap edilmektedir. Yine savaşın içinde silahtar, teberdar, subaşı, cellat, nikabdar, kapıkulu, iç ağa, çavuş gibi pek çok meslek erbabı vazifelerini icra etmektedir:

Elli biñ dahı kemān-keş tır-i endaz geldi heb
Şāhları tātār begi şol kızıl arslān pehlüvān (47a)

Subaşını aldı Haccāc ilerü
Esed'iñ mālını didi al berü (4b)

Döndi andan didi yā cellād ilerü hāzır ol
Ur emīrin boynını tā terk-i dünyā kıla o (6b)

Naşr-ı Seyyār çünki gördi bu işi
Kapusı kılına ol dem çağıru (11b)

Bir nişabdār çıkageldi açdı zindān kapusın
Şāh-ı Müslim ‘Abduraḥmān girdi zindāna hemān (14b)

‘Ahdim olsun çün hürücüñ işidem saña gelem
Evvelā kırk biñ piyāde ‘askerimle hemçünān (14b)

Dağı altmış biñ silahdâr kârağolluğcısı hem
Ola altmış biñ dağı bile ideler vecd-i hâl (24b)

On iki biñ iç ağalar al geyimli her biri
On iki biñ aşfarî hil'at geyimli iştimal (24b)

Savaş tasvirinde kalıplaşmış mübalağalı anlatımlar göze çarpmaktadır. Grup liderlerinin çatışma öncesi “hay koman” diye attıkları nidalar neredeyse hikâyedeki tüm savaşlarda vardır. Atılan nidalar gökyüzünü delen güçte tasvir edilmektedir. El, ayak, başlar kopmakta her yerden oluk oluk kan akmaktadır. Savaş tasviri kimi zaman kıyamet gününe benzetilmektedir. Hüner meydanında sanki İsrâfil sura üflemekte ve ortalık mahşer yerine dönmektedir:

Na'ra urdı Şâh-ı 'âlem şöyle şarşıldı zemîn
Şandılar kim şûr-u İsrâfil çalındı ol zemân (73b)

Kıyâş itdi havâricler çalındı şûr-ı İsrâfil
Kıyâmet kopardı haşr oldı 'ağıllar kaldı hayrânî (16b)

Kılıçlarıñ çeküb birden bulara girdiler erden
Kıyâmet kopardı ol yerden döküldi başlar ağıdı kan (28a)

Savaşta yer alan asker sayısı genellikle verilmiştir. Ebû Müslim taraftarları azınlıkta olsa da binlerce kişilik harici ordusunu mağlup etmektedir. Hatta Ebû Müslim'in tek başına onlarca askeri kılıçtan geçirdiği çatışma hikâyeleri de mevcuttur. Bu tasvirlerle Ebû Müslim ve taraftarlarının güçlerine vurgu yapılmaktadır:

Der- 'ağab kırk pehlüvân-ı nâmodâr
Geldi meydânına anıñ ilerü

Her birini iki biçdi bî-emân
Cümlesini toprağa şaldı girü

Naşr-ı Seyyār hay koman didi şaķın
Hārīciler cümlesi tırdı örü

Na‘rasından nüh felek virdi şadā
Hārīciye şöyle merdāne varu

Yedi biñ geldi piyādesi bunuñ
Zarb-ı Rüstem her biri cenge tıru

Şāh-ı Müslim bir işāret eyledi
Ehl-i islām dahı birden yürüdi

Na‘ralardan tıldı ‘ālemler şadā
Tīg-ı berrān parlayub itdi nidā

Çıkdı cānlar düşdi tenler bī-şümār
Mağlūb oldu hārīciler neki var (41a)

Bazen de yenilme durumunda olan Ebû Müslim’e yardım için kırk atlı süvari gelmektedir. Tozlar arasında yardıma koşan bu kırk nurāni kişi Allah tarafından yardıma gönderilmiştir. Böylece Allah’ın da Ebû Müslim’in yanında olduğu vurgusu yapılmaktadır:

Şāh-ı Müslim kıldı Allāh’a du‘ā
Ol maħal bir toz belürdi gördiler

Toz içinde zāhir oldu kırk kişi
Ellerinde nīze heybetlü kişi

Bir taraıdan hārīciye girdiler
Heybetile bir taraıdan çıkdılar

On iki biñ ħārīcīden yüz kadar
Kaçdı kırtuldı firār oldı meger

Bākīsi kıırıldı heb oldı helāk
'Arşa-i bīdādı meydān oldı pāk (19a)

3.5.2. Destan Özellikleri

3.5.2.1. Bazı Motifler

3.5.2.1.1. *Rüya*

Sözlükte görmek anlamına gelen rüya, terim olarak bir kişinin uyku esnasında zihninde canlanan görüntülerdir.¹⁰⁵ Bu görüntüler insanlığın ilk zamanlarından itibaren tabii bir merak konusu olmuştur. Yaşadığı tecrübelerini, sosyal ve kültürel birikimlerini gelecek nesillere aktarma gayretinde olan insanların, bunu çeşitli yollar kullanarak yaptığı bilinmektedir. Bu olguların edebi eserlere yansımaları, bu kültür aktarımı için kullanılması kaçınılmaz bir yoldur. Dolayısıyla rüya kavramı edebi eserlerde de sıkça görülmektedir. Özellikle destanlarda ön plana çıkan bu motif, pek çok konunun işlenmesi üzerine kullanılmıştır. Metinlerde karşılaşılan rüya olaylarının akışını etkileyen bir unsur olduğu sürece motif kabul edilebilir.¹⁰⁶ Diğer bir deyişle metinlerde görülen her rüya bir motif olarak ele alınamaz. Rüya pek çok meselenin işlenmesi için kullanılabilir. Bazen gelecekte haber verir, bazen kahramana yardım eder, bazense kâfirleri doğru yola getirir.

Kadıoğlu'nun Manzum Ebû Müslim Destanı'nda da rüya ile sıklıkla karşılaşılmaktadır. Çeşitli vazifelerde gelen rüya motifi hem üslubu hem de bir destan olan eserin içeriğini önemli ölçüde etkilemektedir. Metinde rüya hem Ebû Müslim ve

¹⁰⁵ İlyas Çelebi, "Rüya", DİA, Türk Diyanet Vakfı Yayınları, c. 35, İstanbul 2008, s. 309-310.,

¹⁰⁶ Fatma Yıldırım, İslami Destanların Rüya Motifi Bağlamında Geçiş Dönemleri, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, Cilt 9, Sayı 46, s. 157-158.

yanları hem de hariciler tarafından görülmektedir. Ruya kavramı için bazen hâb ve düş kelimeleri de kullanılmıştır. Eserde rüyaların pek çok fonksiyonda kullanıldığı tespit edilmiştir. Destanda geçen ilk ruya motifi Ebû Müslim'in babası Esed'in gördüğü rüyadır. Bu rüyada Esed Isfahan'a gitmesi için emir alır. Eserde rüyanın kahramanların bir yerden bir yere gitmek üzere emir verilmesi için kullanıldığı pek çok örnek vardır. Ebû Müslim de hikâyenin devamında gördüğü rüyalar üzerine seyahatlerini gerçekleştirmektedir:

Bir gice hâbında gördi bu Esed
Geldi biri aña didi yâ Ehad
Durma yarın eyle 'azm-i İşfihân
Bu-durur emr-i Hüdâ ey kâmurân

Nevm-i hâbından hemân bîdâr olur
Turdı ol dem Bânû'yı uyandırur

Didi baña zâhir oldı bu gice
Kim varavuz İşfihân'a bilece

Elvedâ' eylediler pîre hemân
İkisi de kıldı 'azm-i İşfihân (3b)

Bazen rüyalar bu duruma tam tersi vaziyette kullanılmaktadır. Kişinin olduğu yerden ayrılmaması için de rüyalar haberci olmuştur. Ebû Müslim'in Kerbela'da kalması için Hz. Ali'den emir aldığı ruya buna örnektir. Ruya sonrası Ebû Müslim Kerbela'da toplanan kırk hariciyi öldürmüş ve rüyanın hikmeti buna bağlanmıştır:

Ol gice hâbında gördi ol velî
Buyurur aña Hüseyin İbn-i 'Alî

Kerbelâ'yı geçmeñüz didi tehî
Nevm-i hâbından uyandı ey sehî (18b)

Ebû Müslim eserin çeşitli bölümlerinde vazifesini yerine getirmek için yardım almaktadır. Bu yardımlar bazen bizzat Allah tarafından gönderilen mucizevi yardımlar bazense bir insan aracılığı ile sağlanmaktadır. Bu kişiler genellikle başka bir şehre yapılan seyahatlerde yardım etmek için beklemektedir. Öncesinde bu yardımcıları Ebû Müslim ve çevresine yardım etmeleri için rüyada emir almışlar ve doğru zamanda doğru yerde onları beklemişlerdir. Bu rüyalar hem emirlerin verildiği hem de geleceğin gösterildiği rüyalar olarak değerlendirilebilir:

Görür gice menāmında yaturken nevm ü hābında
‘Aliyyü'l mürtezā geldi buyurdı aña ey cāna
Yārın vaqt-i duhā gele Hālīme Bānū bir hātūn
İki ma‘şūmları daḥı berāber ola istizā

Zükürinuñ velī ismi emīr ‘Abdü-raḥmān'dur
Velī şāhib-ḥurūc ola kamuya ide istilā

Ala evlādlarının intikāmınḥ harīcilerden
Cihāna ‘adl i dād-ıla veriser ‘āleme izvā

Buları menziliñe al kıl imdi dürlü ikrāmı
Uyandı çün menāmından sevindi oldı bir ehvā

Yārındaşı duhā vaḥti dühül itdi bular girü
‘Azīzāne serāyına buları aldı ol ḥoca (8b)

Destanda yardım amaçlı kullanılan bu rüyalarda, rüya sahipleri genel olarak itikat üzerinde şahsiyetler olarak gösterilse de Hariciler arasında da rüya üzerine Ebû Müslim'e yardım edildiği tespit edilmiştir. Bu durum rüyaların insanlar üzerindeki etkisini göstermektedir:

Şāh-ı Müslim el getürdi kıldı Allāh'a du‘ā
Didi aç zindānı sen ey Kādir u Perverdigār

Geldi bir t ze  ul m virdi mef tihin bu a
Didi kimsin ba a söyle ey bir der  ivek r

Didi ben Merv n'ın o lıyam eşit y  pehl v n
Bu gice   bımda böyle didiler ba a ey y r (20a)

....

Bir ni abd r geldi ol demde em ri n yanına
Didi Merv n'ın kızıyam sa a geldim ey ni  r

Bu gice ru'y da ba a öyle ta'rif itdiler
Al  u mift hi el ne derdi e eyle med r (20b)

Rüyalar bazı zamanlarda da kişiyi hidayete erdirmek için kullanılmaktadır. Sehl n  ah'ın İslamiyet'e girmesi ve Eb  Müslim'e biat etmesi g rd   bir rüya vesilesiyle olmuştur. Sehl n  ah Haricilerin en g cl  yardımcısı olarak Eb  Müslim'i öldürüp dirili i önlemek üzere emir alsa da bu rüya sonrasında hem Eb  Müslim'in en yakın arkadaşlarından biri hem de davanın en g cl  savunucularından biri olmaktadır. Eserde en göze çarpıcı rüya motiflerinden olan bu olay g cl  bir anlatımla aktarılmaktadır:

 oyle ma    bi  sar ya  ondı ol Sehl n-ı   h
Bir gice   bında gördi bir 'aceb ru'y   atı

Gördi kim kopdı  iy met  a r ı ne r oldu yak n
Bi  ayak bir ayak  zre  oyle bir ins n  atı

Nicesin oddan sel sil birle mu kem ba layub
S rdiler n r-ı cah me s file edn   atı

Da ı bir nice zeb ni anda Sehl n'ı t tub

Yüri ey zālīm dediler üş yerin bura atı

Aladı āh u fiġānile ne işi işledim
Bu azābdan tā ki baña olmaya mencā atı

Didiler zālīmle çünki i'āne idesin
Bu ola yeriñ seniñ şol mesken i mevā atı

Gördi nāġāh turur anda ol resül-i kāināt
Luţfile eyler şefā'at dürre-i beyzā atı

Didi baña şefā'at eyle ey kān-ı kerem
Tā ki tamu ateşine yanmaya a'zā atı

Gördi atında imāmeyn-i Ḥasan ile Ḥüseyn
Turur envāra batur fi-rütbe'il a'lā atı

Didiler saña şefā'at nice kıla Muştafā
anımuzı dileyene k'olasın a'dā atı (12b)

Ger şefā'atle hidāyet umarisen yā dilīr
Tāib ol 'isyānıña şol dürrile yektā atı

Hem mu'īn ol 'Abdu-raḥmān-ı emīr-i müslimān
Çün hurūcı senünile olısar evlā atı

Nāġihān Sehlān menāmından hemān bī-dār olur
Tayyibe misk-ü nesīm büy oldu ol beydā atı

Tā'ib oldu didi ol dem yā resülallāha şıd
Begleri daı anuñla oldu bī-hemtā atı

Şāh-ı Müslīm'e beyān itdi müsilmān olduġıñ
Setr-i hāl itdiler ammā sırrile ihfā kıatı

Zirk-i Ğammāz añladı Sehlān tūrābī olduġın
Korķusından lākin ammā itmedi ifşā kıatı (13a)

Bazı rüyalar haberci görevinde kullanılmaktadır. Bir yerde saklı olan eşyalar rüyalar vasıtası ile açığa çıkarılmıştır. Ebû Müslim'in kutsal emanetlere ulaşması bu haberci rüyalar sayesinde gerçekleşmiştir. Muhammet Şah'ın dağda saklı olan eşyaları rüyada gördüğü yerden çıkarıp alması ve Ebû Müslim'e teslim etmesi bu haberci rüyalardandır:

Rāvīler öyle buyurdi diñle ey şāhib cemal
Kim havāzerm hākimi şāh-ı Mehemmed hoş-hisāl

Bir gice ru'yāda gördi didiler ey pāk-ı dīn
Yārın ez-cānib yemīne taġa eyle intiķāl

Anda şöyle bir mekānı hafr idesin ey emīn
Bulasın dürlü emānātı eyüce şaķla al (24a)

Haberci rüyalar her zaman olumlu bir haber vermemekte, bazı durumlarda başa gelecek bir musibeti göstermektedir. Bu sebeple bu rüyalar uyarıcı mahiyeti de taşımaktadır. Ebû Müslim'in babası Esed'in rüyasında kargaların ona saldırdığını görmesi, önlem almaya çalıştığı halde, rüyanın akabinde haricilerin saldırısına uğrayarak öldürülmesi bu rüya çeşidi arasındadır. Bu kısımda yer alan *muabbir* de rüya tabiri kültürü açısından önem arz etmektedir:

Bir gice yatur Esed burhān ile ru'yā görür
Gördi bir meydān içinde kendüsi şöyle tırur

Her taraıdan üzerine ķargalar itdi hücum

Deldiler t̄acını anlar oldular aña 'adū (5b)

Çün uyandı uykusından ağladı itdi bir āh
Şordı Bānū didi ne oldı saña ey n̄k(i)-hū

Didi ey hūr-ı cinānım eylerem sizden firāk
Elvedā' olsun size terk-i nevā oldı nemū

Bir mu'abbire varup bu dūşi ta'bir eyledi
Didi kırk gün aña çıkma def' ola böyle hemu (6a)

Rüya bazı zamanlarda da hastalıklara şifa olma fonksiyonu taşımaktadır. Ebû Müslim'in annesi Banu, Haricilerin saldırısına uğrayarak kör bırakılmıştır. Şifa isteyen Banu bir gece uykusunda rüya görür. Rüyada Hz. Fatıma ile konuşur ve onun aracılığı ile Peygamber katına çıkar. Burada Hz. Muhammed'in tükürüğünü gözlerine sürmesi üzerine uykudan uyanır. Rüya sonrası gerçekten Banu'nun gözleri açılmıştır. Bu rüya etkileyici rüya motiflerinden biri olup, şifa verici rüyalar arasında yer almaktadır:

Ol gice ru'yā görür māhirū
Fātıma Zehrā'yı gördi rüberū

Gördi çün kim Fātıma'yı ol nigār
Ayağına düşdi ağlar zār u zār

Gözlerime bir 'ilāç eyle dile
Tā ki gözlerim 'āmādan açıla

Halime'yi Fātıma aldı berū
Atası katına geldi rüberū

Didi ey baba 'ināyet eyle şol
Halīme'nün gözleri açıla ol

Ol mübârek ağızınıñ yārın resûl
Aldı sürdi gözlerine şāğ u şol (13b)

Ol sa'at açıldı anıñ gözleri
Rüşen oldı mihrübānıñ gözleri

Çün uyandı gördi açıldı cihān
Şükr-ü Yezdān ile tırdu ol zamān (14a)

Rüya motifleri aynı zamanda gerçekleri açığa çıkarmak için de kullanılmaktadır. Hz. Hasan'ın torunu Seyyid Kahtab Hariciler tarafından Ebû Müslim'i alt etmek üzere kullanılmıştır. Peygamber soyundan birine devleti verip Ebû Müslim'in geri çekilmesini sağlamak daha sonra Seyyid'i öldürüp tahtı tekrar almayı hedeflemektedirler. Hikâyede taht ona verilmiş ve Ebû Müslim'in geri çekilmesi ve ona biat edilmesi beklenmiştir. İkili karşı karşıya geldiklerinde Ebû Müslim Seyyid Kahtab'tan uykuya dalmasını ve daha sonra karar vermesini ister. O gece rüya gören zat, Hz. Hasan tarafından kendisine devlet düşmediği üzerine uyarılır. Bunun üzerine Seyyid Kahtab gerçekleri rüyada öğrenerek Ebû Müslim'e biat eder:

Var bu gice istihāre kıl didi
Aña göre bir müdāre kıl didi

Gördi ruyāda Ḥasān'ı ol gice
Didi yoǵdur saña devlet ey nice

Devlet evlād-ı Ḥüseyniñdür hele
Seni Mervān aldı bin mekr ile (35b)

Var vekīlümüze bī'āt eyle sen
Böyledür bizden saña qavl-i ḥasen

Nevm i ħābından hemān bīdār olur
Begler ile hem oğulların alur

Kıldılar bī'āt emīre ol zemān
Ehl-i İslām cümle oldı şād(u)mān (36a)

Eserde toplam on dokuz rüya motifi kullanılmıştır. Bunlardan altı tanesi yardım edilmesini emreden rüyalar. Üç tanesi seyahat için verilen emirdir. Dört tanesi ne yapılması gerektiğini gösteren rüyalar. Üç rüya hidayet verilmek üzere kullanılmıştır. Bir motifte şifa verilmiştir. İki tane yol gösterici ve bir tane de uyarı fonksiyonunda rüya motifi kullanılmaktadır.

3.5.2.1.2. *Sayılar*

Evreni daha iyi anlayabilmek için insanlar eskiden beri derin bir tahayyül içerisinde olmuşlar ve bu düşünce neticesinde bazı kavramlara ulaşmışlardır. Sayılar bu kavramlardan biridir. Her milletin içerisinde bazı sayılar diğer tüm sayılardan daha fazla öne çıkmakta ve kutsal bir obje olarak görülmektedir. Her kültürde olduğu gibi Türk kültüründe de bazı sayılar daha ön plana çıkmıştır. Kültürde ve kültürün izi olan edebiyatta bir, üç, beş, yedi, dokuz kırk sayıları kutsal kabul edilmiştir¹⁰⁷. Eserde de bu sayılar sıklıkla tekrar edilerek kullanılmıştır.

Bir İslamiyet kültüründe de Türk kültüründe de en önemli sayılardan biridir. Allah her zaman bir sıfatıyla anılmaktadır. Buna ilaveten önemli olan ve eşi benzeri olmayan her şey birdir. Eserde bir sayısı sıklıkla tercih edilmiştir. Kutsal emanetler anlatılırken bir sayısını kullanılmaya özen gösterilmektedir:

Anıñ altında bir k̄ubbe içinde bir emānet var
Nihānında var anı al gāzālar eyle bir ehvā

¹⁰⁷ Lazzat Torebekkyzy, Türk Halk Kültüründe ve Edebiyatında Yedi Sayısı, *Tarih Kültür ve Sanat Araştırma Dergisi*, Cilt 8, Sayı 1, s. 82.

Varır bir t̄ig bulur anda aşılışdur ğilāfında
El urup ğabzasına ol çıkardı anı ol cānā

Žiyāsı şū‘lesi nūrı şanasın berķ-i lāmi‘dir
Var idi anda bir yazu nübüvvet t̄igidir hāzā (10a)

Üç sayısı eserde oldukça sık kullanılmıştır. Herhangi bir meselenin üç gün üç gece devam etmesi Türk kültüründe bilinen bir kalıptır. Önemli şahsiyetlerin üç oğlunun olması da diğer destanlarda yer alan hususiyetlerdendir. Kişilere verilen mühlet süresi üç gündür. Askerlerin sayısı üç sayısının türevleri ile de verilmektedir. Savaşta üçer defa yapılan hamleler bir kalıp halinde tekrarlanmaktadır. Bunun yanında üç ve beş sayısı eserin genelinde birlikte kullanılmıştır:

Yemedi üç gün üç gice ta‘āmı
Biri rahm eylemez gör hāş u ‘āmı (7b)

Toğdı bunlardan üç oğlān gevher-i yektā kamu
Biriniñ adı Ferāmuz biri Kāsım nev-civān (15a)

‘Abd-i Cebbār’a ğazab kıldı la‘īn
Didi üç gün vir baña mühlet hemīn (36a)

Oturub üç beş gūn ārām eyledi
Şonra andan ‘azmini Şām eyledi (58a)

Yedi, hem İslamiyet’te hem de Türk kültüründe kutsal kabul edilmektedir. Metinde de bu motif oldukça sık kullanılmaktadır. Zindanın yedi katlı olması, kubbenin yedi kapıya sahip olması, yedi başlı yılan, yedi kral, yedi kez bir şeyi tekrar etmek, düğünün yedi gün devam etmesi, yedi yıl, yedi kız ve oğlan gibi kullanımlarla hikâyeler anlatılmaktadır. Bunlar arasında Hz. İmam’ın kaldığı zindanın yedi katlı

olması İslami hususiyete sahiptir. Zira cehennemın yedi katı vardır. İmam için kaldığı harici zindanı cehennem gibidir. Şair bu sebeple eserde zindanı yedi kat olarak tarif etmektedir. Bunun yanında Ebû Müslim'in düğününün yedi gün boyunca devam etmesi Türk destanlarının çok bilinen bir kalıbıdır. Ayrıca yedi sayısı, on yedi, yedi yüz, yedi bin gibi varyantlarıyla da metinde kullanılmaktadır:

Ol yedinci tabakayı şol kim imām andadur
Açmadılar anı anlar kıldılar andan güzār (19b)

Ehl-i İslām na'ra urdı her biri
Yedi başlu ejdehā oldu hemān (23a)

Biñ yediyüz kubbeye üzere bārigāhı kuralar
Yedi kapusı var idi dürlü şan'atlar menāl (24b)

Bānū'yı 'ağd-i nikāh itdi hemān
Yedi gün düğün iderler şādumān (86a)

Diğer önemli bir sayı dokuz sayıdır. Eserde diğer sayılar kadar çok tercih edilmediği görülmektedir. Metnin geneline bakıldığında üç yerde kullanılmaktadır. Bunlar da mücadelede sarf edilen dokuz hamle, savaşta kullanılan dokuz bin fil ve asker sayısı dokuz yüz binde kullanılan tekrarlardır:

Çün toğuz hamle murūr itdi hemān
Çekdi tığın hamle kıldı bu emān (44b)

Zengibār begleri geldi girü
Ol toğuz biñ filleriñ çekdi örü (50a)

[O]n iki kerre yüz biñ er süvār oldu teberdānı
Toğuz kerre idi yüz biñ Süleymān'ın kamu fersā (51b)

Kırk hem diğer destanlarda hem de eserde sıkça rastlanılan bir sayıdır. Eserde verilen Allah tarafından gönderilmiş mübarek kişilerin sayısı her zaman kırktır. Savaşta askerlerin sayısı kırk bin olarak tasvir edilmiştir. Haricilerin cem ayinleri kırk gün sürmektedir. Kırk gün savaş süresi olarak verilmektedir. Aynı zamanda eserde beladan kurtulmak için kırk gün bekleme süresi yer almaktadır:

Ol gice kırklar gelüb Bānū'ya kıldılar nikāh
Ol gice Bānū imāmdan hāmile oldu 'ulā (41b)

Bir mu'abbire varup bu düşi ta'bir eyledi
Didi kırk gün aña çıkma def' ola böyle hemu (6a)

Toz içinde zāhir oldu kırk kişi
Ellerinde nīze heybetlü kişi (19a)

3.5.3. Deyimler ve Atasözleri

Deyimler soyut kavramlar sözlüğüne somut benzetmelerden yararlanarak, derin manalar içeren güçlü söz öbekleri eklemektir.¹⁰⁸ Temel olarak bakıldığında atasözleri ve deyimler birbirine oldukça benzemektedir. Halk ağzının kültürel birikimi olan bu sözler, tabi olarak edebiyatta da sıklıkla kullanılmaktadır. Kadıoğlu eserinde, deyimlere oldukça yer vermektedir. Onun eserinin hemen her yerinde deyimden yararlandığı açıkça görülmektedir. Hatta o bazı beyitlerde birden fazla deyim kullanmaktadır. Savaşta önce sabrı kararı kalmamak, üzüntü hallerinde ah eylemek ve ciğerleri kebab olmak, af dilerken ayağa sarılmak, duada baş açık dua etmek gibi deyimler oldukça tercih edilmiştir. Tekrarlayan deyimlerin yanında korkuyu ve mağlubiyetin şiddetini göstermek amacıyla kan kaşanır gibi orijinal deyimler de eserde

¹⁰⁸ E. Kemal Eyüpoğlu, On Üçüncü Yüzyıldan Günümüze kadar Şiirde ve Halk Dilinde Atasözleri ve Deyimler, Doğan Kardeş Yayınevi, İstanbul 1975, s.7-9.

yer almaktadır. Bazı deyimlerin alıntı kelimelerle de oluşturulduğu gözlenmiştir. Fakat manzum eserinde bir cümle halinde atasözlerini kullanmamaktadır. Bazı örnekler şunlardır:

Qıldılar beni yetim bir kimsesiz
Bula rāha şaldılar **aç u şusız** (48a)

Bunu gördi çünkü Behzād-ı cihān
Qalmadı şabr u kararı der-zemān (49b)

Ağladı Hālīme sürdi ayağına yüzini
Ey benim yār-u helālīm pāke cāndan sevgülü (7a)

Gördi çün kim Fāṭıma'yı ol nigār
Ayağına düşdi ağlar zār u zār (13a)
Didi gel yā ‘ Abdürāhmān bir nidā itdi imām
Vardı şāha **ayağına şarılır** eyler figān (20b)

Aşam idi kulaqlarım açıldı
Ki çün na‘ rañ **kulağıma şaçıldı** (29a)

Bu hālī gördi çün kim Naşr-ı Seyyār
Hemān **āh eyledi** ağladı ey yār (29b)

‘ Āşık oldı Esed aña nice yüz bin cān-ıla
‘ **Aklı başından gidüp** mestāne durdı yā Mu‘īn (2b)

‘ **Aşk odı** cānına kār eyledi
Ders-i mendi ‘ āşıkı zār eyledi (39a)

Baş açık cümle du‘āya başladı

Ṭaş-ıla a' dāyı cümle taşladı (26a)

Didi gerçektir kelāmıñ ey **ciger köşem** benüm
Ḥavf iderem leyki andan virmege saña yaķıñ (2b)

Mü'miniñ bağrı ḥün oldı cigerleri kebāb
N'idesin bilmez kamu ider ki yā Cebbār ı Hū (6b)

Ḥārīciden **eceli gelmiş** biri
Girdi meydānına añun serseri (26a)

Emīri çün eşitdiler kamu ağladı **kan yaş**
Bular cümle du'ā itdi o gice Ferd ü Yezdān'a (10b)

Şöyle kim vāsi' meydān ider
Sağ selāmet döndi yolına gider (17b)

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. METİN

4.1. ÖZET

BU KİTAP EBÛ MÜSLİM HAZRETLERİNİN CENK HİKÂYESİDİR

Eserin ilk bölümü klasik divan tertibine uygun bir şekilde oluşturulmuştur. İlk sayfa olan 1b bölümünde divan tertibinde olan tüm hususiyetler birer beyit ile sağlanmıştır. Birinci beyitte şair besmele ile hikâyeyi başlatarak Allah'ı sıfatlarıyla över. İkinci beyit Hz. Peygamber'in övüldüğü naat bölümünü oluşturur. Üçüncü beyitte dört halifenin adı zikredilerek onlara karşı duyulan sevgiye değinilir. Dördüncü beyitten itibaren on birinci beyte kadar Peygamber'in aleme nizam getirdiği ve bu nizamın dört halife ile devam ettiği, dört halife döneminden sonra Yezid ile dünyanın zulüm ile dolduğu ve Peygamber torunlarının şehit edildiğinden bahseder. Burada hikâyenin yazılma sebebi açıklanmış ve daha sonra Horzendi'den yapılacak olan tercüme ile hikâyenin başlayacağı açıklanmıştır. Son beyitte, şair Kadioğlu dua ile tertip bölümünü bitirir ve hikâye anlatılmaya başlanır.

Gazel olarak yazılmış bu bölümde Yezit ile başlayan zulüm döneminin, Mervan ile devam ettiği anlatılmaktadır. Zulüm o kadar büyüktür ki Hz. Ali'nin adını ağzına alan herkes katledilmektedir. Ebû Türâb adı ile bilinen bir grup ise bu yönetime karşı olarak Hz. Ali'yi gizliden gizliye anmaktadır.

EBÛ MÜSLİM'İN BABASI ESED'İN ANNESİ BANU İLE KAÇTIĞINI ANLATIR

Esed hac mevsiminde bir gün vakfedeyken bir güzel görür. Bu güzelin örtüsünün rüzgâr ile kalkması neticesinde Esed bu kadına âşık olur. Âşık olduğu kadın ile konuştuğunda onun amcası Mahlep'in kızı olduğunu anlar. Amcasına giderek Banu'yu ister. Fakat amcası, Esed'in Mervan'a itaat etmesi şartıyla evlenmelerini

kabul eder. Esed bunu kabul etmez ve Banu'yu da alarak Kûfe şehrine kaçar. Burada bir pir onları beklemektedir. Pir rüyasında Esed'in Kufe'ye geleceğini görmüş ve onlara yardım etmek üzere vazifelendirilmiştir. Bu sırada kızı kaçırılan Mahlep, Mervan'a mektup yazarak yardım ister. Mervan veziri Cabbar'a vazife vererek dört bir yana mektup gönderir. Kûfe'de de her yeri ararlar fakat kaçan âşıklardan bir iz bulamazlar. Bu sırada Esed bir gece rüya görür ve Isfahan'a gitmek üzere emir alır. Eşini de alarak pir ile vedalaşıp Isfahan'a giderler. Orada Esed bir oda kiralar. Fakat paraları bittiği zaman Esed para kazanmak için Bağdat'a gider. Orada babasının azatsız kölesi Hoca ile karşılaşır. Hoca ona mülkünü verir ve Esed onu azat ederek yola çıkar. Fakat Yusuf Haccac'a Esed'in Isfahan'daki yeri bildirilmiştir ve Halime Banu esir alınır. Köle pazarında satılan Halime Banu'yu İbn-i Âmir adında bir zat satın alır. Bu zat rüyasında Halime'yi satın alıp korumakla görevlendirilmiştir. Bu durumu ağlayan Halime'ye açıklar ve onu güzel kıyafetlerle giyindirir. Esed'in Halime'yi almak üzere gelmesini bekler.

ESED'İN İSFAHAN'A GİDİP GERİ GELDİĞİNİ ANLATIR

Esed Isfahan'a geldiğinde Banu'yu bulamaz ve pire ne olduğunu sorar. Pir ağlayarak olanları anlatır. Esed, Banu'yu almak üzere İbn-i Âmir'e gelir. İbn-i Âmir Banu ve Esed'in nikâhını kıyar. Bir zaman sonra Halime Banu bir oğlan doğurur. Bu çocuk Ebû Müslim'dir. Doğduğu andan itibaren insanları heybeti ile hayrete düşürmüştür. İbn-i Âmir Esed'e, Ebû Müslim'in dünyaya yine barış getirip mazlumlara koruyacağını, Haricilerin zulmünü kaldırıp huruç sahibi olacağını müjdesini verir. Ebû Müslim dört yaşındayken Esed bir gece rüyasında kargaların dört bir yanını sardığını ve ona saldırdığını görür. Ağlayarak uykudan uyanır ve bir müneccime rüyasını tabir ettirir. Müneccim bu belanın def olması için kırk gün beklemesi gerektiğini söyler. Otuz dokuz gün bekleyen Esed, belanın def olduğunu zannederek dışarıya çıkar. Bir grup harici ile karşılaşan Esed, Yezid'e hakaret etmesi sebebiyle onların saldırısına uğrar. Bir gruba karşı cesurca direnmesine rağmen Esed, hariciler tarafından zapt edilir. Eşi Halime Banu dahi cümle malına el konulur. Haccac öldürülmeleri üzerine emir verir. Esed öldürülür, Halime Banu ise İbn-i Âmir'in araya girmesi ile gözlerine mil çekilerek serbest bırakılır.

**NE YAPAYIM SENİN ELİNDEN NEREYE GİDEYİM EY FELEK!
BANA ANCAK O CEBBAR OLAN HÜDA YARDIM EDER**

Haccac Banu'nu gözlerini kör ettikten sonra Banu ve Ebû Müslim'e bir parça ekmek dahi verilmeyeceğini emreder. Küçük bir çocuk olan Ebû Müslim üç gündür aç olmaya dayanamaz ve annesine ağlamaya başlar. Annesi ise Hz. Hüseyin ve Hz. Hasan'a dahi merhamet etmemiş bu insanların kendilerine merhamet etmeyeceğini dile getirerek sabretmesini öğütler. Bu sırada bir cariye Ebû Müslim'i görür ve merhamet ederek ona yemek yedirir. Bunu gören ağası onu öldürmek üzere hançerini çeker fakat elindeki hançer kendi karnına geçer ve ölür. Bu olaydan sonra yola düşen anne ve oğul, yolda Bağdatlı Hoca Muhammet'e rastlar. Hoca Muhammet onları yanına alır ve ihtiyaçlarını karşılar. Beraber Horasan'a doğru yola çıkarlar. O sırada hamile olan Halime Banu'nun doğumu başlar ve bir harabeye doğum yapmak üzere girer. Yanında dört kadın belirerek ona yardım ederler. Bu kadınlar Hz. Hatice, Fatıma Zehra, Hacer ve Sare'dir. Allah'ın yardımıyla Halime Banu o gece Sakine isminde bir kız dünyaya getirir.

EBÛ MÜSLİM'İN ANNESİ İLE HORASAN'A GİTTİĞİNİ ANLATIR

Horasan'ın şahı Ziyad oğlu Abdullah, kızı Şemse Banu'yu Nasr-ı Seyyar ile nikâhlar. Ziyad ve oğlu Abdullah Mervan tarafından gönderilen bir cellat tarafından katledilir ve yerine Nasr-ı Seyyar getirilir. O sırada Horasan'da yirmi dört vezir vardır. Bunlar arasında en yüce olan Hoca Abdüh rüyasında Halime Banu ve çocuklarının Horasan'a geldiğini görür ve onları korumak üzere görevlendirilir. Hoca onlara sahip çıkar ve kendi oğulları Osman ve Süleyman ile birlikte okula yazdırır. Bir süre sonra hoca vefat eder. Yerine vezir olarak oğlu Osman getirilir, kardeşi Süleyman ise defterdar olur. Halime Banu ve çocukları ise Hoca'nın ölümünden sonra ağlayarak Mahan şehrine gelirler. Burada Ebû Müslim odunculuğa başlar. Bir gün dağdayken Hz. Ali hakkında kötü kelamlar eder birini öldürür ve eşek sırtında şehre gönderir. Bundan sonra dağa giden gelemiz hale gelir ve şehirde bir tedirginlik oluşur. Zirk-i Gammaz durumu Nasr-ı Seyyar'a anlatır. Ebû'l Esed isimli bir kimse beş yüz er ile birlikte dağa saldırır fakat Ebû Müslim hepsini bertaraf eder.

O gece Ebû Müslim rüyasında bir er görür. Er, nübüvvet kılıcının yerini Ebû Müslim'e tarif ederek onu almasını ve onunla savaşmasını söyler. Uykudan

uyandıktan sonra Ebû Müslim tarif edilen yere giderek kılıcı alır. Bu sırada Nasr-ı Seyyar Ebû Müslim'i bulmak için ferman çıkarır. Ebû Müslim Ebû'l Kâsım isimli bir zatın yanında kalmaktadır ve onunla anlaşarak kendisini Nasr-ı Seyyar'a teslim etmesini ister. Nasr-ı Seyyar Ebû'l Kâsım'a hediyeler vererek teşekkür eder. Nasr-ı Seyyar Ebû Müslim'i alıp öldürmek üzere meydana götürür. O sırada Ebû Müslim "sizden peygamber torunlarının hesabını alacağım" diyerek yemin eder ve elindeki nübüvvet kılıcıyla Nasr-ı Seyyar'ın askerlerine saldırır. Allah'ın da yardımıyla meydandan sağ salim kaçan Ebû Müslim, annesinin yanına gelerek elini öper.

EBÛ MÜSLİM'İN MAHAN KÖYÜNDE ORTAYA ÇIKTIĞINI ANLATIR

Nasr-ı Seyyar bu olay üzerine Mervan'a mektup gönderir. Mervan mektubu okuduğunda iki yiğit pehlivanını yanlarında beş yüz asker ile Nasr-ı Seyyar'a gönderir. Bu iki yiğit pehlivan, Ebû Müslim'i gördüklerinde şaşırırlar. Nitekim karşılarında, Nasr-ı Seyyar'ın askerlerini katlettiği iddia edilen isyancı, on yaşlarında bir çocuktur. Bu iki pehlivan Ebû Müslim'e saldırır ve ikisi de katledilir. Bunu gören Nasr-ı Seyyar on iki bin askeri ile saldırıya geçer. Allah'ın yardımıyla Ebû Müslim'e kılıç işlemez ve nübüvvet kılıcıyla çoğu hariciyi katleder ve kaçır. Yolda bir ağlama sesi duyan Ebû Müslim bir yiğidin haykırışlarını dinler. Bu kişi Hz. Ali'yi sevdiği için katledilenlerden biridir. Ebû Müslim bu grubun da içine girerek onlarla savaşır ve ellerindeki tutsağı kurtarır ve evine geri döner.

NASR-I SEYYAR'IN SEHLAN ŞAHI GÖNDERMESİNİ ANLATIR

Nasr-ı Seyyar olanlardan sonra Mervan'a bir mektup daha yazarak olanları anlatır. Duruma sinirlenen Mervan, Erdebil Şahı Sehlan'a mektup yazarak onu görevlendirir. Sehlan on sekiz bin asker ile yola çıkar. Bir gece Sehlan bir rüya görür. Rüyada kendisine eziyet edilmekte o da merhamet istemektedir. Hz. Hüseyin ve Hz. Hasan'ı da rüyasında görür. Onlar da "bizim kanımızı alanlarla dost, intikamımızı alanlarla düşman oldun. Sana Hz. Muhammed nasıl şefaata etsin" diye Sehlan'ı azarlarlar. Bu rüyadan sonra Sehlan tarafını değiştirir ve Ebû Müslim safına geçer fakat bunu açık etmez. Zirk-i Gammaz ise bu durumu anlar ama Sehlan'ın gazabından korktuğu için bu sırrı ifşa etmez.

ZİRK-İ GAMMAZ'IN FİTNE FESADINI ANLATIR

Zirk-i Gammaz bir Müslümanı tutarak eziyet eder. Bunu duyan Ebû Müslim meydana tekrar savaşmaya gider. Çoğu hariciyi katleder, kırk hariciyi esir alır ve dillerini keser. Ellerinde esir olan Müslümanı da kurtarır. Sağ salim evine ulaşan Ebû Müslim'i annesi kanlar içinde görünce dehşete düşer ve onun bir daha savaşmasını istemediğini söyler. Ebû Müslim bunun Allah'ın bir emri olduğunu, buna karşı çıkmamasını, Allah'a inayet ile dua etmesini ve böylece kör olan gözlerinin açılacağını söyler. O gece annesi rüyasında Fatıma Zehra'yı görür. Onun ayağına kapanarak gözleri için şifa ister. Fatıma Zehra onu alıp babası katına çıkarır. Hz. Muhammed Halime'nin gözlerine tükürüğünü sürer. Rüyadan uyanan Halime'nin gözleri artık açılmıştır. Ebû Müslim ile Allah'a dua ederek şükranlarını sunarlar.

EBÛ MÜSLİM'İN SEYAHATİNİ ANLATIR

Ebû Müslim bir annesine veda ederek seyahate çıkar. Bu esnada bir ağlama sesi duyar. Bu ses katledilen bir Müslümanın çocuklarının sesidir. Merve hâkimi Ebû Said'in emri ile onlara bir parça ekmek bile verilmemektedir. Ebû Müslim çocuklara yemek vererek karınlarını doyurur. Daha sonra Merve hâkimini bularak katleder. Bu olaydan sonra Nişabur'a geçer ve burada da pek çok hariciyi öldürerek Belh'e geçer. Buradan da Kufe'ye varır. Burada Hz. Ebû Bekir'in torunu Hit-i Mümtaz esirdir. Hapishaneye giren Ebû Müslim, Hit-i Mümtaz'ı kurtarır. Hit-i Mümtaz kırk bin askeri ile ona destek olacağına dair yemin eder. Kufe hâkimi Said olaydan haberdar olur ve askeri ile Ebû Müslim'in üzerine yürür. Nübüvvet kılıcını çeken Ebû Müslim burada da haricileri yener. Daha sonra Şiraz'a geçen Ebû Müslim burada Muhammet Pir ile buluşur.

Rüyasında Mazendaran'a gitmesini emir alan Ebû Müslim bu şehre gelir. Basra'nın hâkimi Behzad'dır. Yusuf-u Haccac'ın kızı ile evlenmiştir. Babası kızına Behzad'ı öldürmesi için emir verir fakat kız Behzad'ı görür görmez âşık olur. Üç erkek çocukları olur. Feramuz ve Kâsım adlı oğulları çocuk yaşta kaybolur. Yusuf Haccac türlü hileler ile Behzad ile buluşur ve onu esir alır. Mervan'a mektup yazar. Mervan onu Yunus ile gönderilmesi için emir verir. Ebû Müslim bu durumu gördüğünde meydana girer ve Behzad'ın kardeşi Şem'un-u Arab'ın kırk bin askeri ile beraber saldırırlar. Yusuf, Isfahan'a kaçar ve Behzad kafesten çıkarılarak kurtarılır. Hem

kardeşi hem Ebû Müslim ile öpüşürler. Bundan sonra Ebû Müslim İsfahan'a gitmek üzere yola çıkar.

EBÛ MÜSLİM'İN SEYAHATTEN İSFAHAN'A DÖNDÜĞÜNÜ ANLATIR

İsfahan'a gelen Ebû Müslim duygulanarak dua etmeye başlar. Onun için İsfahan, Kerbela gibidir çünkü babası burada katledilmiştir. İntikamını almak için Allah'a yalvarır ver İbn-i Âmir'in yanına gider. Ona başından geçenleri anlatır. Bir müddet burada kalan Ebû Müslim bir bayram günü meydanı kuşatan Hariciler ile karşılaşır. Aralarında Yusuf Haccac ve Erkam isminde zalim bir adam da vardır. Erkam, Ebû Müslim'i kavgaya davet eder. İkili birbirine hakaret ettikten sonra kanlarını birbirlerine helal ederler. Ebû Müslim önce Erkam daha sonra diğer hariciler ile savaşır. Savaş adeta kıyamet gününe benzer. Ebû Müslim bu kanlı savaştan galip olarak çıkar. Yusuf Haccac oradan kaçır. Ebû Müslim o gece de İbn-i Âmir'de kalır.

EBÛ MÜSLİM'İN BAĞDAT'A GELDİĞİNİ ANLATIR

O gece rüyasında Bağdat'a gitmesi emredilen Ebû Müslim, İbn-i Âmir'e veda ederek Bağdat'a doğru yola çıkar. Abdülmecid Hoca'nın yanına gider ve onunla hasret giderir. Yine bir bayram günü gezintiye çıkarlar. Hüner meydanı açılmıştır ve hiç kimse bir pehlivana denk olamaz. Ebû Müslim hüner meydanına girer ve pehlivani alt eder. Orada bulunan Bağdat hâkimi Mervan oğlu Süleyman, Ebû Müslim'in öldürülmesi üzerine emir verir. Ebû Müslim kılıcını çekerek kendini savunur ve haricileri bertaraf eder. Sağ salim yoluna giden Ebû Müslim o gece bir rüya görür ve Horasan'a gitmesi üzerine emir alır. Belh şehrine giden Ebû Müslim orada Hoca Muhammet ile görüşür. O gece hocanın bir kızı olur ve hoca, Ebû Müslim'den ona isim vermesini ister. Ebû Müslim kıza, Minnet Banu ismini verir ve hocadan kızını kendine nişanlamasını ister. Hocaya 100 dinar verir ve Minnet Banu ile nişanlanır. Bundan sonra Hoca ile vedalaşarak Nişabur'a geçer. Burada Behram ile buluşur ve ondan bıçağını alır. Daha sonra Horasan'a geçer. Annesinin elini öper ve arkadaşları ile görüşür. 444 Sünni mümin ile toplantı yapar. Abbasi zindanında olan Zeyne'l Abidin'i kurtarmak ve ondan emanetleri almak üzere anlaşır. Bunun için Ebû Müslim on iki kişiyle yola çıkar. Annesinin elini öper hayır duasını alır. O göce rüyasında Hz. Ali'yi görür ve Kerbela'yı geçmemesi üzerine emir alır. Hariciler, nevrüz için kırk gün Kerbela'da toplanmaktadır. İki yüz Harici burada toplanmıştır.

Ebû Müslim aralarına dalarak onları katleder. Diğer gün on iki bin Harici toplanmıştır. Ebû Müslim ve on iki arkadaşı ikindiye kadar onlarla savaşıyor. Yardım için kırk atlı kişi bir toz bulutu içinden gelir ve Haricileri perişan eder.

EBÛ MÜSLİM'İN İMAMDAN EMANETLERİ ALMAK İÇİN ŞAM'A GİTTİĞİNİ VE EMANETLERİ ALDIĞINI ANLATIR

Ebû Müslim, Faris'in yanına gelir ve zindana girebilmek için ondan yardım ister. Abbasi zindanı her cuma günü açılmakta ve onar Sünni Mervan mescide girerken kurban edilmektedir. Cuma günü zindan açılınca Ebû Müslim ve Faris zindana girer ve altıncı kata kadar zindan kapılarını açarlar. Buradan pek çok Müslümanı kurtarırlar fakat imam, yedinci katta tutulmaktadır ve bu katı açamazlar. Faris ile Ebû Müslim zindandan çıkar. Mervan, Ebû Müslim'in kim olduğunu sorduğunda Faris kardeşi olduğunu söyler.

O sırada Rum Kayser'inden bir mektup gelir. Kayser, iç karışıklığa sebep olan bir isyancı için Mervan'dan askerler talep etmektedir. Mektubunda, eğer asker gönderilmezse vermesi gereken cizye vergisini vermeyeceğini söylemektedir. Divanda bulunan askerler bu tehdit üzerine elçiye saldırır. Elçi askerleri bertaraf eder. Ebû Müslim meydana dalar ve bu kişiyi öldürür. Bunun üzerine Mervan, Faris'e ödül olarak kaftan giydirir.

Ebû Müslim o gece Allah'a zindan kapısını açabilmek için dua eder. Bir çocuk gelir ve zindan kapısının anahtarını Ebû Müslim'e verir. Bu çocuk Mervan'ın oğludur ve rüyasında Ebû Müslim'e anahtar getirmesi üzerine emir almıştır. Zindan kapısına gittiğinde, elinde su dolu bir şişe ile bekleyen başka bir kişiyi görür. Bu su, zindan kapısına döküldüğü takdirde oradan ses çıkmasını engelleyecek güce sahiptir. Hz. Abbas da zindandan bu su ile kurtarılmıştır. Ebû Müslim zindandan içeri girer ve yedinci kata iner. Ama yedinci katın anahtarı yoktur. Ebû Müslim üzüntüyle ağlarken bir kız gelir ve ona anahtarı teslim eder. Bu kız Mervan'ın kızıdır ve o da erkek kardeşi gibi rüyasında Ebû Müslim'e yardım etmesi için emir almıştır. Ebû Müslim sonunda İmam ile görüşür. Onu alıp Horasan'a götürmek ister. Fakat İmam, yarın şehit olacağını söyler. Ebû Müslim'i kendi vekili tayin eder ve emanetleri Ebû Müslim'e verir. Bu emanetler Peygamberin sancağı ve hırkası, Ebû Bekir'in gömleği, Ömer'in zırhı, Osman'ın kaftanı, Ali'nin sarığı ve Peygamberin fetvasıdır. İmam, Ebû

Müslim'e savaşta bu kıyafetleri giymesini söyler. Emanetleri alan Ebû Müslim içinde haricilerin olduğu bir türbeyi ateşe verir. O sırada Abd-i Cebbar zindanı kontrol etmek için gelir ve Ebû Müslim'in emanetleri imamdan aldığını öğrenir. Bunu öğrenen Mervan İmam'ı yanına çağırır ve onu şehit eder. Bundan sonra kendine gelerek durumdan üzüntü duyar ve imamın ayağına sarılıp ağlar.

Pir Salih, imamın cenazesini alır ve Ebû Müslim cenaze namazını kıldırır. İmam'ın intikamını alacağına dair yemin eden Ebû Müslim Pir Salih'in evinde arkadaşları ile buluşur.

EBÛ MÜSLİM'İN EMANETLERİ ALIP ŞAM'DAN GERİ DÖNDÜĞÜNÜ ANLATIR

Ebû Müslim Pir Salih'e veda ederek Kerbela'ya gelir. O sırada Ebû Müslim'i öldürüp emanetleri almak için seksen bin kişilik Mervan ordusu Kerbela'ya gelir. İki grup birbirine saldırır, sayıları az olan Sünnilerin gücü kalmaz ve Allah'a yardım etmesi için dua ederler. O sırada yardım için kırk atlı kişi gelir. Hariciden sekseni hariç helak edilir. Gelenler Pir Abd-ü Vehhap ve arkadaşlarıdır. Pir'in boynunda iki güvercin vardır. Bunlardan biri Ebû Müslim'in ağzına girerek ona yetmiş iki dili öğretir.

Bundan sonra Ebû Müslim kırk gün yürüyerek Lemlan şehrine gelir. Burada Muhammet Bakiri ile görüşür ve ondan da fetva alarak Horasan'a geçer. Annesinin elini öper ve dava arkadaşlarıyla buluşur. Fetvayı gören on iki bin Müslüman Ebû Müslüm'e biat eder. O sırada Nasr-ı Seyyar ordusuyla saldırır. Ebû Müslim kudret kılıcını çekerek Haricilere saldırır. Nasr-ı Seyyar'ın kalesine saldıran Müslümanlar, kaleyi almayı başarır. Savfan on iki bin asker ile Nasr'a yardıma gelirken, Nişaburlu Talha ise seksen bin askeri ile Ebû Müslim'e yardıma gelir. İki grup savaşa başlar ve Hariciler perişan olur.

MUHAMMET OĞLU MIZRAB'IN ŞAH EBÛ MÜSLÜM'E YUSUF'U GETİRDİĞİNİ ANLATIR

Harezmi hâkimi Muhammet Şah bir gece bir rüya görür. Rüya da bir dağda emanetlerin saklı olduğu, onları oradan alıp muhafaza etmesi emredilir. Aynı rüya da Muhammet Şah bir oğlunun olacağı haberini alır. Rüya da haber verilen yere gittiğinde

bir sandık içinde Yusuf Peygamberden bir mektup bulur. Mektupta Abdurrahman'ın intikam almak üzere geleceği ve ona yardım etmeleri buyrulmaktadır. Cihangir on beş yaşına erdiğinde Ebû Müslim'in ordusuna katılır. Yanında da güçlü bir ordu getiren Cihangir, savaşta Ebû Müslim'e yardım eder. Nasr-ı Seyyar iki yüz kırk bin asker ile onlara saldırır ve mağlup olur. Adeta mahşer yerine dönen savaş meydanında kılıçlar dillenir ve konuşmaya başlar. Nasr-ı Seyyar aldığı mağlubiyet ile Yezid'e lanet edip Horosan'a kaçar.

NE YAPAYIM SENİN ELİNDEN NEREYE GİDEYİM EY FELEK! BANA ANCAK KAYYUM VE ZÜ'L-CELAL OLAN HÜDA YARDIM EDER

Ordusunu Ebû Müslim'e teslim eden Mısrab, Ebû Müslim tarafından hoş karşılanır. Mısrab'ın altmış binden fazla askeri Ebû Müslim'e biat eder. Diğer tarafta Zirk-i Gammaz Nasr-ı Seyyar'a gelir ve Mısrab'ın Ebû Müslim'e katılmasıyla mahvolduklarını konuşurlar. Mervan'a mekrup yazarak her şeyi açıklarlar. Mervan sekiz yüz bin askerini Nasr-ı Seyyar'a gönderir. Nasr-ı Seyyar bu yeni ordu ile yine Ebû Müslim'e saldırır. Sayıca az olan altmış bin asker ve Ebû Müslim Allah'a yardım etmesi için dua ederler. O sırada bir toz içinden on iki bayrak görünür. On iki bin asker bir taraftan Nasr-ı Seyyar'ın ordusuna saldırır. Bir taraftan da aşka gelen Ebû Müslim askerleri tekbirlerle saldırırlar. Yüz bin Harici asker katledilir. Biraz sonra Nasr-ı Seyyar askerlerini ikinci saldırıya başlamak üzere toplar. O sırada çölden üç kişinin geldiğini görürler. Bunlardan biri "siz Resulullah ailesine naptınız?" diyerek hesap sorar. Haricilerden biri adamı öldürmek üzere meydana çıkar. Bu yiğit Harici askerini ortadan ikiye böler. Bunun üzerine yetmiş kişi aynı anda adama saldırır ve yetmiş de katledilir. Akşam olunca dağa çekilirler. Ertesi gün alay bağlanır ve iki bin asker saldırıya geçer. İki bin asker de katledilir. Bu savaşçının adı Ahmet-i Zemci'dir. Ebû Müslim'e biat eder ve onun davasına katılır. Nasr-ı Seyyar bu durumu da Mervan'a mektup yazarak bildirir. Ondan Ahmet'e denk bir savaşçı ister. Sinan isminde bir savaşçı gönderilir. Sinan Ebû Müslim'e gelerek rüya gördüğünü ve artık Müslüman olduğunu söyler ve ona biat eder. Ebû Müslim onunla muhabbet eder ve şerbet içer. Sinan ise Ebû Müslim'i kandırır ve şerbetine ilaç katar. Bayılan Ebû Müslim'i

bağlayarak Mervan'a teslim etmek üzere yola çıkar. Bunu öğrenen Nasr-ı Seyyar tahtının başarısından dolayı ona verileceği endişesine kapılır. Ebû Müslim'i elinden almak için Tâğûlî ile asker gönderir. Tâğûlî Sinan'ı mağlup eder ve Ebû Müslim'i alır.

BASRA ŞAHI BEHZAD-I CİHANSIZ'IN EBÛ MÜSLİM'İ HARİCİLERDEN KURTARDIĞININ HİKÂYESİ

Behzad bir gece Ebû Müslim'i kurtarması için emir aldığı bir rüya görür ve oğlu Haşim'i de yanına alarak kırk bin asker ile yola çıkar. Burada Haricilerle savaşır. O sırada bir harici askeri Ebû Müslim'i öldürmek üzere hamle yapar. Behzad'ın oğlu Haşim Ebû Müslim'i kurtarır. Hariciler bu savaşta da mağlup olurlar. Harici malını da yağma ederler. Harici askerlerinden Tahir savaşta kaçıp Nasr'a gelir ve ne olduğunu anlatır. Bu savaşta altı bin Sünni şehit olurken üç yüz bin harici askeri katledilir.

RASÛL'ÜN AİLESİNİN KANINI YERE DÖKMEK İYİ DEĞİLDİR ZİRA HİÇBİR KAN O KANA BENZEMEZ

Nasr-ı Seyyar Mervan'a durumu anlatan bir mektup yazar. Mervan Ebû'l Hiccan'la ve Mehmehe'yle görüşürüz. Seksen bin asker ile Nasr-ı Seyyar'ın yanına gelirler. Mehmehe meydana çıkarak kendisinin karşısına bir savaşçı ister. Hit-i Mümtaz, Ebû Müslüm'den meydana girmek için izin ister fakat Ebû Müslim kendisi savaş meydanına çıkar. Ebû Müslim meydana çıkıp bir nara atar ve o zaman Mehmehe'nin sağır olan kulakları açılır. Bunun hikmetini soran Mehmehe'den o gece istihareye yatmasını ister. O gece Müslüman olur ve bunu fark eden Nasr-ı Seyyar tarafından bağlanır. Öldürüleceği sırada biri yetişir ve engel olur. Bu Hz. Yusuf'a iman etmiş bir Çin padişahıdır. Ebû'l Hiccan bile seksen bir askeriyle gelip Ebû Müslim'e biat eder. Nasr-ı Seyyar durumu anlatan bir mektup yazar. Mervan mektubu okuduğunda Nasr-ı Seyyar'ı görevinden azleder. Yerine Merre'yi tayin eder. Merre yüz bin kişilik ordu ile Nasr'ın yanına gelir ve Nasr-ı Seyyar ona görevini teslim eder. İki ordu birleşir ve tekrar savaşa koyulur. Meydana önce Merre'nin kardeşi Kis isimli biri çıkar. Karşısına Ahmet çıkar ve ikili çekişme Ahmet'in kazanmasıyla neticelenir. Kardeşinin öldüğünü gören Merre hemen askere hücum emri verir. Üç bin Müslüman şehit olurken yedi bin harici öldürülür. O gece Merre'nin yanına Tâğûlî gelir ve gece rüyasında Yezid'i gördüğünü anlatır. Rüyayada Yezid vekil olarak Merre'yi seçtiğini söylemiştir. Rüyayı dinleyen Merre sabah tekrar cenge girişir ve kendisini Horasan

Şahı ilan eder. Cenk meydanında karşısına Ahmet gelir ve ona mağlup olur. Merre'nin öldürülmesinden sonra yerine tekrar Nasr-ı Seyyar gelir. Tekrar ordu başına geçen Nasr-ı Seyyar hücum emri verir ve tekrar savaş başlar. Harici askeri perişan olur. Savaştan çekilen Nar-ı Seyyar, Mervan'a tekrar mektup yazar ve tüm olup biteni anlatır. Mektuptan sonra Mervan Kırım şahı Melikzade'ye mektup yazar. Melikzade de Tatar askerleriyle gelerek orduya katılır. Melikzade'nin oğlu Şah Muhammed ve Sehlan'ın oğlu Sa'id ikili mücadeleye girişirler. Savaşta yirmi dört şehzade esir düşer. Ahmet onları serbest bırakır. Diğer gün tekrar cenk açılır ve meydana Melikzade girer. Onun karşısına Hit çıkmak ister fakat Ebû Müslim müsaade etmez ve kendisi cenk meydanına girer. Meydana girdiğinde önce ona selam verir ve Nasr-ı Seyyar'ın kendisi hakkında yalan söylediğini ve kendisinin hak yolda olduğunu anlatır. O gece istiareye yatan Melikzade rüyasında imamları görür ve yaptığı hatanın farkına varır. Diğer gün olduğunda Ebû Müslim ile Harici askerine saldırır. Hariciler savaşta mağlup olur, malları yağmalanır. Ebû Müslim Nasr-ı Seyyar'ın tahtını parçalar. O gün Melikzade ile birlikte Âmir, Câfer-i Hicazî, İbn-i Âmir, Tâlip, Mu'âvinzâde, Antakya Şâhı, oğulları Mâlik ve Muhâmmad Ebû Müslim'e biat eder.

MUHAMMED BÂKİRÎ'NİN KAYSERİ MEN ETTİĞİNİ ANLATIR

Nasr-ı Seyyar Horasan'a gelir ve Mervan'a mektup yazar. Mervan mektubu aldığı anda çok sinirlenir ve yedi krala durumu anlatan bir haber gönderir. Yedi kral otuzar bin ordu ile yardıma gelir. Bunun haberi Ebû Müslim'e de ulaşır. O gece Ebû Müslim rüyasında Zeyne'l Abidin'i görür. O sırada Kayser hasta olur ve hiçbir hekim tedavi edemez. İki derviş gelir ve Muhammed Bakiri'den bir mektup ve bir sarığı ona verirler. Kayser sarığı başına sardığında hemen şifa bulur ve mektubu okur. Mektupta Mervan'a biat ettiği için Muhammed Bâkiri tarafından eleştirilmiştir. Mektubu okuduğunda Kayser hatasını anlar. Abd-i Cebbar Kayser'in iyileştiğini duyunca ziyarete gelir ve onu Ayasofya'ya getirir. Orada Abd-i Cebbar ile tartışır ve artık onlarla aynı safta olmadığını söyler. Abd-i Cebbar Şam'a haber salarak durumu bildirir. Ordular toplanır ve tekrar savaş başlar. Savaş neticesinde Hariciler vurguna uğrar ve Nasr-ı Seyyar Belh'e kaçar. Ebû Müslim onun tahtını Osman ve Süleyman'a bahşeder. Sünniler on üç sene birlikte burada yaşar.

RESULULLAH AİLESİNİN KANINI YERE DÖKMEK İYİ DEĞİLDİR Kİ BU EN BÜYÜK GÜNAHTIR ÇÜNKÜ O HER O KANA BENZEMEZ

Nasr-ı Seyyar Belh şehrinden Mervan'a mektup yazar ve yine ondan yardım ister. Mervan kazanılmayan savaşlardan dolayı çok sinirlidir. O sırada yanında olan Abd-i Cebbar ona bir oyun oynamasını tavsiye eder. Yapacakları hile ile Hz. Hasan'ın torunu Seyyid-i Kahtab'ı bulurlar ve Mervan tahtını ona teslim eder. Planlarında Ebû Müslim'i durdurmak ve bir süre sonra imamı zehirleyerek tekrar tahtı ele geçirmek vardır. Seyyid tahta geçtiği zaman Abd-i Cebbar onu Ebû Müslim'e karşı doldurur ve tüm emanetleri ondan alması gerektiğini söyler. Ebû Müslim'e biat etmesi için bir mektup yazar. Fakat imamlığın onda olmadığını bilen Ebû Müslim bu mektubu olumsuz cevaplar. Bunun üzerine Seyyid-i Kahtab bir ordu toplayarak Ebû Müslim'in üzerine yürür. Ebû Müslim ve Seyyid-i Kahtab cenk meydanında görüşürler ve Ebû Müslim ondan istiareye yatmasını ister. O gece Seyyid-i Kahtab rüyasında dedesi Hz. Hasan'ı görür. Hz. Hasan imamlığın onda olmadığını, bunun Mervan'ın bir tuzağı olduğunu ve davasından vazgeçmesini söyler. Seyyid-i Kahtab uyanınca oğullarını da alarak Ebû Müslim'e biat eder. Nasr-ı Seyyar yine Mervan'a durumu açıklayan bir mektup yazar. Mervan Ebû Müslim'i öldürmek için her yerde usta bir savaşçı arar. En sonunda bulduğu Mağrib Sertacı on iki bin askeriyle önce Horasan'daki Sünnileri katleder. Bu habere çok üzülen Ebû Müslim bu iş için Melikzâde'yi görevlendirir. Melikzade yüz altmış bin askeriyle cenk meydanına girer ve Mağrib Sertacı'nı mağlup eder. Onu katledecekken Mağrib Sertacı ondan af diler ve bir daha kılıç kuşanmayacağına dair yemin eder. Onu bağışlayan Melikzâde Ebû Müslim'e savaşı kazandığını yazar. Ebû Müslim bu duruma çok sevinir ve Horasan'da kalması için ona emir verir.

MAĞRİB SERTACI'NIN EBÛ MÜSLİM'İN KARNINI YARDIĞINI ANLATIR

Tağûlî, Nasr-ı Seyyar'a gelir ve Ebû Müslim ile Melikzâde'nin birbirinden haber almasını engellemek için Nişabur'u tutması gerektiğini söyler. Daha sonra Mağrib Sertacı'nı bulur ve onu savaşmak için ikna etmeye çalışır. Bu sırada Ahmet gözlerinden hasta olur. Kırk gün dışarı çıkamayacağını öğrenince her güne bir vekil atar. Bu sırada Hariciler savaş başlatır ve bu savaşta kırk elli asker şehit olur.

Melikzade bu haberi alınca çok üzülür. Ebû Müslim ve Tâğuli savaşrlar. Bu savaşta Ebû Müslim yaralanır. Böylece Sünni ordusunda pek çok komutan hasta olmuş olur. Ağlarak dua ederler. O gece Hz. Ali'yi rüyalarında görürler ve bu rüya sayesinde her biri iyileşir. Diğer gün cenk meydanı tekrar açılır ve bu savaş Sünni ordusunun kazanması ile sonuçlanır. Bu sürede Ebû Müslim'den haber alamayan Melikzâde ordusunu toplayıp Belh'e gider. Ebû Müslim emrinin yerine getirilmemesine sinirlenir ve onu kovar. Melikzâde tekrar Horasan'a döner.

MIZRAB-I CİHANGİR'İN SAKİNE BÂNU İLE EVLENDİĞİ ANLATIR

Mızrab-ı Cihangir bir gün gezerken Sakine Bânu'yu görür ve derhal ona âşık olur. Aşk acısı çeken Mızrab'ın halini Ahmet anlar ve ona ne olduğunu sorar. Bu sırada Nasr-ı Seyyar'ın mallarının arasında yetmiş iki mektup bulunur. Bu mektuplarda Melikzâde'nin suçsuz olduğu anlaşılır. Hatasından pişman olan Ebû Müslim arkadaşlarından onu Melikzâde ile barıştırmasını ister. Ahmet'in tavsiyesi ile Sakine Banu'yu evlenmek üzere Mızrab ile gönderme kararı alır. Mızrab'ın acısı daha çok artar. Melikzâde de onun üzgün olduğunu görür ve ne olduğunu sorar. Mızrab ona âşık olduğunu açıklar.

MIZRAB'IN SAKİNE BÂNU'YA ÂŞIK OLUP MELİKZÂDE SAYESİNDE EVLENDİĞİNİ ANLATIR

Melikzâde kime âşık olduğunu öğrendikten sonra Mızrab ve Sakine Banu'yu evlendirir. Bu sırada Demgan'a kaçan Nasr-ı Seyyar asker toplayıp tekrar saldırıya geçer. Şah-ı Müslim de askerini toplar. Birebir çatışmada Hit-i Mümtaz ve Demgânî Yusuf mücadele eder ve Hit, Yusuf'u öldürür. Daha sonra iki ordu birbirine girer ve ortalık savaş alanına döner. Bu savaşta da Hariciler mağlup olurlar. Nasr-ı Seyyar Mervan'a tüm kaleleri kaybettiklerini yazar.

MUHAMMET BAKÎRÎ'NİN DÜNYAYA TEŞRİFLERİNİ VE NASR-I SEYYAR'IN HELAKINI ANLATIR

Şam'da Hoca Hammâmî adında bir zât vardır. Rüyasında kızını temizleyip giydirilmesi söylenmiştir. Bu rüyadan bir şey anlamayan zât, Mervan'a gelip rüyayı yorumlatmasını ister. Onun rüya yorumcuları bir şey söyleyemez ve rüya tabiri zindandaki Zeyne'l Abidin'e sorulur. Zeyne'l Abidin ertesi gün cevap vereceğini söyler. O gece kırklar gelip Banu ve İmam'ın nikâhını kıyar. Bânu İmam'dan hamile

kalır. İmam'ın oğlunun adı Muhammet'tir. Hocanın oğlu Fetha ile birlikte büyür. Bir gün münecimleri toplayan Mervan, imamın oğlu olduğunu ve hocanın evinde kaldığını öğrenir. Hocanın ailesini şehit eder. Muhammet, o sırada okulda olduğu için Fetva İmam'ın oğlu zannedilip kaçırlır. Abd-i Cebbar Fetha'yı onların elinden alır ve Ebû Müslim'e emanetleri vermesi için mektup yazar. Ebû Müslim onun İmam'ın oğlu olmadığını söyleyerek bu mektuba karşı bir mektup yazar ve iki ordu savaşmak üzere karşı karşıya gelir. Ebû Müslim o gece Fetha'nın istiareye yatmasını ister.

Nasr-ı Seyyar ve İslam askeri savaşmaya başlar. Yenilen Nasr-ı Seyyar'ı, Ebû Müslim hakka davet eder fakat Nasr-ı Seyyar bunu reddeder. Bunun üzerine 12 mih başına çakılır. Şemse oradan kaçır ve Tâğûlî'ye gelip olanları anlatır. Nasr-ı Seyyar'ın öldürüldüğünü öğrenen Tâğûlî, o gece dolanıp bir İbn-i Esved adında bir zâtı öldürür. Bunu öğrenen Ebû Müslim, Tâğûlî'ye saldırmak üzere Mızrab'ı görevlendirir. Mızrab ve askerleri kaleye saldırırlar. O gece kaleyi alırlar ve Tâğûlî'nin mağlubiyeti üzerine Şemse kendini kale burcundan atarak intihar eder.

EBÛ MÜSLİM'İN DEMGAN'I FETHETTİĞİNİ ANLATIR

Ebû Müslim Demgan'ı fethederek Mazenderan'a varır. Buranın hâkimi Abdullah, Ebû Müslim'in davetini kabul etmez. İki asker savaşmak üzere karşı karşıya gelir. Abdullah'ın kardeşi ve Behzâd teke tek mücadele eder. Behzâd'ın zaferi üzerine Abdullah saldırı için emir verir. İki ordunun savaşması üzerine ortalık mahşer yerine döner. Uzuvar kopar, meydan kan seline döner ve Haricilerden pek çok kişi öldürülür. O akşam herkes kendi alanına geri çekilir ve dördüncü gün yine cenk başlar. Bu sefer meydana önce Melikzâde çıkar. Karşısına çıkan askeri hemen öldürür. İki ordu yine savaşa başlar. Savaşın kazanılması üzerine Ebû Müslim askerleri kaleye girerek Abdullah'ı yakalar. Burada Yezid'in methiyeleriyle dolu olan otuz adet kitap yakılır. Abdullah'ı alarak Ebû Müslim'e teslim ederler. Ebû Müslim, Abdullah'ı tekrar kendisine katılması üzerine teklifte bulunur fakat yine geri çevrilir. Bunun üzerine Abdullah boynuna kadar toprağa gömülür. Başına her imam için bir tane olmak üzere on iki mih çakılır. Daha sonra Ebû Müslim'in emri üzerine ok atılarak öldürülür. Ölmesinin ardından da bedeni ateşe verilir. Kaleyi fethederek Ka'b'a teslim eder. Daha sonra Şirvan'a doğru yola çıkar. Burada da kaleyi fethederek Pir-i Salih'e yönetmesi üzerine teslim eder. Daha sonra Isfahan için yola çıkar. Bunu duyan Tağûlî, Isfahan şahı Huzeyme'ye haber verir. Huzeyme yirmi beyliğinin askerlerini toplayarak savaş için hazırlanmaya başlar.

HUZEYME ŞAH'IN ISFAHAN ÜZERİNDE EBÛ MÜSLİM'İN ORDUSUNU SEYRETTİĞİNİ ANLATIR

Huzeyme, Ebû Müslim'in ordusunu seyretmek üzere yüksek bir yere çıkmak ister. Burada ilk olarak otuz altı sancak ve otuz altı bin asker görür. Askerlerin hepsi hoş giyimli ve silahlıdır. Tağûlî burada Huzeyme'ye ordu komutanlarını gösterir ve onları tanıtır. Bu sırada ordu ilerledikçe çok daha fazla asker görünür. Karşılarında yolları düzleyen tırpancılar, kürekçiler, sâkiler gibi pek çok görevde binlerce askerin olduğu bir ordu olduğunu görürler.

ISFAHAN SAVAŞINI VE FETHİNİ ANLATIR

Huzeyme Ebû Müslim'in ordusunu gördüğünde hayran kalır ve bir oduncu nasıl böyle bir orduya sahip olabilir diyerek hayret eder. O sırada Ebû Müslim o sırada arkadaşlarına etrafı göstererek "benim de Kербela'm burasıdır" diyerek babasının nasıl katledildiğini anlatır. Huzeyme'ye teslim olması için mektup yazar fakat Huzeyme bunu kabul etmez. İki ordu karşı karşıya gelir. Meydana önce Huzeyme'nin askerlerinden biri çıkar. Bu asker gücü ile demirden bir dağa benzemektedir. Onun karşına Ebû Müslim çıkar. Onu öldürdükten sonra üç kişi beraber Ebû Müslim'e saldırır. Onları da mağlup eden Ebû Müslim'in üstüne bu sefer ordu yürümeye başlar. Melikzâde, Behzad, Ahmed ona yardım için gelirler. Burada otuz bin asker şehit düşer. Üç gün ölülerin defnedilmesi için ara verilir. Dördüncü gün savaş tekrar başlar. Teke tek karşılaşmada Haytânûş-u Zengî ve Behzad'ın oğlu Hâşim dövüşür. Haşim'in yenileceğini anladıklarında birkaç kişi sırayla Harici askerinin karşısına geçer fakat onu yenemezler. Bunun üzerine Behzad meydana çıkar ve o askeri kılıcıyla ikiye böler. İki ordu savaşmaya başlar ve meydan yine mahşer yerine döner. Üç gün ölüleri gömerler. Harici askeri sayıca daha fazladır. Savaş tekrar başlar ve Haricilerin mağlubiyeti ile son bulur. Kaleden Huzeyme'yi alarak Ebû Müslim'e getirirler. Ebû Müslim onu davasına davet eder ve bunu yapması halinde kalesini ona vereceğini söyler. Bu teklifi Huzeyme "Yezid'e canım feda olsun" diyerek reddeder. Bunun üzerine Tâğûlî, Huzeyme'nin boynuna zincir takarak onu gezdirir. Daha sonra demir kazıkla onu yere bağlar. Burada başına on iki mih çakılır. Okçular tarafından oklanır ve bedeni ateşe verilir. Ebû Müslim İsfahan'ı İbn-i Âmir'e verir.

ŞAH MÜSLİM'İN ASKERİYLE BAĞDAT'A GİDİP FETHETTİĞİNİ ANLATIR

İsfahan fethinden sonra Ebû Müslim Bağdat'a doğru yola çıkar. Seraskeri Mızrab'ı görevinden azlederek yerine Şâh-ı Tibrîz'i getirir. Buna çok üzülen Mızrab yolda giderken bir nehre düşer. Ebû Müslim bu duruma çok üzülen Mızrab'ı her yerde arar fakat bulamaz. Mızrab'ın eşi Sakine bu olayı duyunca çok üzülür ve intihar etmek ister. Bu sırada Tâğûlî, Bağdat'a gelerek Süleyman'a haber verir. Ebû Müslim Bağdat'a geldiğinde Süleyman'a mektup yazarak onu barışa davet eder. Süleyman ise bunu reddederek onu ertesi gün savaşa çağırır. Diğer gün savaşmak üzere iki ordu karşı

karşıya gelir. İlk olarak iki asker teke tek mücadele eder. Bu mücadele uzun bir süre devam eder. O sırada Ebû Müslim Süleyman'a vazgeçmesi için tekrar teklifte bulunur. Teklifi reddedilir ve savaş devam eder. Ertesi gün meydana Süleyman çıkar ve karşısına Ebû Müslim'i çağırır. Süleyman mağlup olur ve Tâğûlî askere savaşmak üzere emir verir. Ebû Müslim askeri kazanır ve Haricilerin mallarını yağmalar. Ebû Müslim Hz. Hüseyin'in mezarının nerede olduğunu öğrenir ve kabri ziyaret edip tadilatını yapar.

Bu sırada Tâğûlî kaçarak Yahudi semtine gelir. Olanları onlara anlatır ve onlarla birlikte ordugâha saldırır. Bu sırada Kahtab yetişir ve Yahudileri öldürür. Tâğûlî'yi de kaçarken yakalar. O sırada Tâğûlî onu öldürmemesi için kendisine yalvarır. Kahtab ona inanmaz ve atını ona doğru sürer. O esnada atından düşerek ölür. Bu durum Ebû Müslim'i oldukça üzer. Onu Hz. Hüseyin'in kabrinin yanına gömer.

BEHZAD'IN OĞLU HAŞİM'İN ŞEHİT OLDUĞUNU ANLATIR

Bağdat seferinden sonra Behzat annesinin yanına gitmek için Ebû Müslim'den izin ister. Ebû Müslim'in izni üzerine yanına bin asker alarak yola çıkar. Arkadaşları ile görüşür ve bir yerde konaklamak üzere durur. Bunu duyan Yezid, dört yüz bin asker toplar ve herkes uyurken dört bir yandan saldırıya geçer. Pek çok Sünni şehit olur. Behzad'ın yaşayan tek çocuğu Haşim karşılık verir fakat esir düşer. Olayı duyan bütün divan ehli Haşim için ağlar. Haşim kırk bin asker ile Yezid'in kalesine gelir. Yezid Haşim'in boynunu keserek kaleden aşağıya atar. Bunu gören Behzad kahrolur, bir süre sonra kendini toparlar ve saldırıya geçer. Kaleyi o gece ele geçirirler falat Yezid, Safine'yi de alarak Irak'a kaçar. Behzad, Haşim'in cenazesini Basra'ya gönderir. O sırada Ebû Müslim Musul'a gelir. Musul'un şahı Kılâb'ı öldürüp Şam'a doğru yola çıkar.

Behzad'ın üç kaybolan Ferâmez, Hamza ve Kâyim adında üç oğlu vardır. Kâyim bir gün yardım etmek üzere İslam ordusuna gelir ve Behzad'ın oğlu olduğunu söyler. Behzad'a bir mektup yazar ve Behzad yerini ona devreder. Bunun üzerine intikam almak üzere Yezid'in peşine düşer.

KAYİM'İN BABASI İLE GÖRÜŞTÜĞÜNÜ ANLATIR

Ebû Müslim savaş meydanı için bir yer seçer ve oraya yerleşirler. Mervan da askerini toplayarak gelir. Ebû Müslim yüksek bir yerden Mervan'ın ordusuna bakar. O sırada biri gelerek hatunları kaçırr. Tâğûlî, Sakine'yi görür görmez âşık olur ve onu kabul etmezse diğerkadınları perişan edeceğini söyler. Kayim ve askerleri Haricileri katlederek kadınları kurtarır. Kayim burada annesi ile de tanışır. Daha sonra kalan askerlerle hep beraber savaşıp Sancar Dağı'nda dinlenirler. Mervan olay yerinden kaçarak Şam'a gelir. Burada yedi krala mektuplar yazar.

KÂYİM'İN İSLAM HÂTUNLARINI KURTARDIĞINI, EBÛ MÜSLİM İLE GÖRÜŞÛP HALEP'İN FETHİNİ ANLATIR

Ebû Müslim Halep'i fethetmek için gönüllü bir kumandan arar. Ahmed Zemci, Hît ve Kâyim gönüllü olarak yedi bin asker ile kaleyi kuşatırlar. Şah Ahmet'e mektup yazarlar fakat davetleri reddedilir. Kalede Hoca Muhammet adında bir zât vardır. On beş Müslüman ile kalede yaşamaktadır. Hoca Muhammet Ahmet'e kendisine kapıları açacağını yazar. Kaleye girerler ve savaş başlar. Ölenleri taşımak tam üç gün sürer. Ebû müslim de kaleyi aldıktan sonra gelir ve burada beraber Cuma namazı kılarlar. Daha sonra Şam'a gitmek üzere yola koyulurlar. Mervan yoldayken Ebû Müslim'in ordusunu görür ve dehşete düşer.

EBÛ MÜSLİM'İN YİĞİTLİĞİNİN SEBEBİNİ ANLATIR

Hz. Muhammet miraca çıkarken bir çöl görür. Bu çöl kanla ile boyanmıştır. Cebrail bu kadın Hz. Hüseyin'in kanı olduğunu ve buranın Kербela olacağını söyler. Bunu duyan Peygamber ağlar ve Isfahan sahrasına iner. Bundan sonra orada kurban kesilmeye başlanır. Öyle güçlü bir hayvan vardır ki kimse onu zapt edemez. Esed ona yaklaşarak onu Hz. Hüseyin için kurban etmek istediğini söyler. Hayvan da Esed'e teslim olur. Kurbanı kestikten sonra Esed, kurbanın kalbini eşi ile birlikte yer. Daha sonra çift cem olurlar ve o gece Ebû Müslim annesinin rahmine düşer. Bundan dolayı güçlü ve mübarek bir insan olur.

EBÛ MÜSLİM'İN ŞAM'I FETHETTİĞİNİ ANLATIR

Ebû Müslim Şam'a gelerek savaş hazırlıklarını bitirir. Daha sonra Mervan'a mektup yazar. Mektuplaşmanın olumsuz olması neticesinde iki ordu karşı karşıya gelir. Mervan savaştan önce fal baktırır. İki asker teke tek dövüşür ve askeri mağlup

olur. Bunun üzerine Mervan, falı çıkmadığı için üzülür. Kardeşi Sa'dan intikam almak için meydana çıkar. Ve onun yenilmesi üzerine de Muhammet gelir. Akşama kadar savaş devam eder. Diğer gün Heylut isminde bir Harici intikam almak için Behzad'ı karşısına çağırır. Bunu duyan Kâsım meydana girer. Harici askeri bana genç ile savaşmak yakışmaz diyerek onu geri göndermek ister. Fakat Kâsım geriye dönmez ve savaş Heylut'un mağlubiyeti ile biter. Daha sonra iki ordu birbirine girer ve İslam askerleri Şam'ı fetheder. Mervan ise Mısır'a kaçar.

BEHZAD'IN İSKENDERİYE'Yİ FETHETTİĞİNİ ANLATIR

Ebû Müslim Şam'ı fethettikten sonra dostu Muhammet'e kalenin anahtarlarını teslim eder ve ona hil'at giydirir. Şam'da hiç harici kalmaz ve Şam için yeni sikkeler basılır ve hutbe okunur. Ebû Müslim ordusuyla Nil Nehri'ni geçer ve o bölgede konaklar. Ebû Müslim'in Mısır'a geldiğini öğrenen Yezid, Cezire'ye gider ve oranın şahı Kumran ile konuşur. Behzad bunu öğrendiğinde Yezid'i teslim etmesi için Kumran'a mektup yazar. Daha sonra askeriyle kaleye saldırır. Behzad'ın savaşı kazanmasıyla Kumran, Irak'a kaçar. Kale halkı Behzad'a boyun eğer ve onun safına geçer. Kumran ve Heytal'ın asker toplaması ile birlikte yeni bir savaş daha olur. Bu savaşta Kumran, Heytal, Yezid ve on bir çocuğu esir alınır. Kumran imana dönmez ve öldürülür. Heytal ise Müslümanların safına geçer. Yezid'in on bir çocuğu boğularak öldürülür. Yezid'e de pek çok işkence edilir. Behzad, intikamını alması için Yezid'i Ebû Müslim'e teslim eder. Yezid boynuna kadar toprağa gömülür. Başına on iki mih çakılır. Daha sonra bir yere asılır ve okçular tarafından oklanır. Bunu gören Mervan çok üzülür ve yine cenk başlar. Ferâmez'i görenler korkuya kapılır. Üç gün boyunca Ferâmez karşısına gelenleri yener. Daha sonra iki ordu savaşa başlar ve Hariciler yenilir.

RASULULLAH KANINI YERE DÖKMEK İYİ DEĞİLDİR ZİRA HER KAN O KANA BENZEMEZ

Mervan, Ebû Müslim'e mektup yazıp biraz süre ister. Bu sırada Ahmet gezerken bir adama rastlar ve ona saldırır. Adam ona yalvararak canını bağışlamasını ister. Casus olmadığını, âşık olduğu kadının bir cadı tarafından kaçırıldığı için dertten dağlara düştüğünü anlatır. Ahmet ona yardım etmek ister ve adamla cadının kaldığı dağa giderler. Cadının yanında yedi kız ve oğlan zincirle bağlıdır. Cadı, Ahmet'e türlü

büyüler yapar fakat Ahmet keramet ile hepsini defeder. Ahmet, cadıyı öldürür ve esirleri kurtarır. Adamı sevdiği ile buluşturur. Bu adamın atası Frenk şahıdır ve Hz. Süleyman'ın ila. İlmine sahiptir. Adam ona ne zaman ihtiyacı olsa yardım edeceğine söz verir. Ebû Müslim de bir savaşta yaralanır ve devayı yalnızca Frenk şahının elinde bulur.

Bu sırada daha önce suya düşen Mızrab, yedi yıl avare bir şekilde dağlarda dolandır. Yedi yıl sonra aklı başına gelir ve Pir Vehhab'ı bulur. Ondan neler olduğu hakkında bilgi alır.

MAĞRİP DİYARINDA KELB ŞAHIN OĞLU BULUT'UN DOĞUMUNU ANLATIR

Kelb şah bir gün bir deniz kenarında otururken yanına bir timsah gelir ve onunla ilişkiye girer. Bu ilişkiden Bulut doğar. Bulut'un ayağı deve ayağına, gövdesi insana ve pençeleri aslana benzemektedir. Onun vücuduna asla bir silah işlemez. Bu yüzden Ebû Müslim'in karşısına bu sefer de Bulut'u çıkarırlar. Bulut İslam askerinden pek çok askeri şehit eder. Melikzâde, Nevruz Şah, Ferâmez, Behzad ve Hamza da onu yenemez. Bu sırada Mızrab askerler ile gelir. İslam komutanları hep beraber savaşmaya başlar ve iki ordu arasında kırıncı bir savaş olur. Mızrab, Bulut'u yakalar ve İslam askerlerine teslim eder. Ne yaparsa yapsınlar onun bedenini parçalayamazlar. Bunun üzerine kurşunu eritip ağzına dökerek öldürürler. Mızrab'ın yardımı çok olduğu için Sakine Bânû'yu onunla evlendirmek isterler. Fakat bu süreçte Mızrab'ın öldüğünü düşünürler ve onu tanıyamazlar. Mızrab vekil olarak Ahmet'i gönderir. Sakine'nin bu evliliğe razı olup olmadığı sorulduğunda hâlâ Mızrab için yas tuttuğunu ve evleneceği adamı öldüreceğini söyler. Ebû Müslim istememesine rağmen Sakine'yi nikâhlar. Ahmet, Sakine'yi Mızrab'ın yanına götürür. Sakine, Mızrab'a da nikâhta rızası olmadığını ve kocasını beklediğini söyler. Mızrab orada Sakine'ye kimliğini açıklar. Sakine ağlayarak kocasına kavuşur.

Bir süre sonra Mızrab ve Ebû Müslim birbirini tanımazlar ve savaş meydanında bir anda düşman safları olarak karşı karşıya gelirler. Birbirini düşman zannederler. Teke tek mücadeleleri tam otuz gün boyunca devam eder. Otuz günün ardından Mızrab, Ebû Müslim'i tanıır ve ayağına kapanarak ondan özür diler. Başta Mızrab'ı tanımasa da Ebû Müslim de onu tanıır ve iki dost hasret giderir.

MERVAN'IN HELAKI, İSKENDERİYE VE MISIR'IN FETHİNİ ANLATIR

Ebû Müslim beylerinden Mervan'ı ister. İslam askeri toplanır ve Mervan askeriyle karşı karşıya gelir. Üç gün üç gece savaş devam eder ve yüzbinlerce Mervan askeri öldürülür. Ebû Müslim, Mervan'a saldırır ve Mervan tahtından yere düşer. Fakat Kelb Şah ile kaçmayı başarır. Ebû Müslim gördüğü tüm Haricileri katleder. Mısır'da yakalanacağını anlayan Mervan, bir manastıra kaçar. Mervan'ı bulmak üzere Ahmet yola çıkar. Ahmet, Mervan'ı kirli bir su yalağının içinde saklanırken bulur ve Eb'u Müslim'e getirir. Divan toplanır ve Mervan sorgulanır. Biat etmediği için boynuna kadar toprağa gömülür. Başına on iki mih çakılır. Ağaca asılıp oklanır ve cesedi ateşe atılır.

RASULULLAH KANINI YERE DÖKMEK İYİ DEĞİLDİR ÇÜNKÜ HER KAN BU KANA BENZEMEZ

Ebû Müslim'in, Mervan'ı katletmesinden sonra adalet gelir ve büyük küçük herkes ona şükreder. Otuz yıl boyunca savaş devam etmiştir ve otuz yılın sonunda Ebû Müslim askerleriyle kazandığı mülkü bölüşür. Komutanların her birine yönetmeleri için beldeler teslim eder.

KIRIM ASKERLERİYLE HAKAN CÂSAR'IN SAVAŞINI ANLATIR

Melikzâde kendine verilen Kırım'ı yönetmek üzere mülküne gelir. Bir süre sakin bir hükümdarlık sürer. Daha sonra Hakan Câsar'dan kendisine bir mektup gelir. Otuz yıldır verilmemiş olan vergiyi ister. Melikzâde bu duruma çok sinirlenerek mektubu kesenin uzuvlarını keserek geri gönderir. Hakan Câsar de yedi krala mektup yazarak bir ordu toplar. Melikzâde kendi ordusuyla savaşmaya gayret etse de karşısındaki ordu sayıca fazladır. Bunun için mektup yazarak arkadaşlarını yardım için çağırır. Pek çok komutan askerini toplayarak yardıma gelir. Savaş uzun bir süre devam eder. Fakat kazanan ve kaybeden belli olmaz.

BAŞLIKSIZ (EBÛ MÜSLİM'İN KAYIP OĞLU FİRÛZ'U ANLATIR)

Zamanın birinde Ebû Müslim'in oğlu Firûz kaybolur. Onu bir deveci bulur ve bakar. Oğlu da Ebû Müslim gibi kuvvetlidir. Dört yaşındayken on yaşlarındaki çocukları yere serer. Herkes şikâyetçi olduğu için deveci onu bir kabile beyine verir. Firûz bir gün develere saldıran Haricileri yerle bir eder ve görenleri hayrete düşürür. Onu gören biri on bin altın vererek onu satın alır. Yolda bir eşkıyanın haberini alırlar.

Firûz bu eşkıyalarla dövüşerek hepsini katleder. Onu satın alan beyin yolu Ebû Müslim'e düşer. Ebû Müslim, Firûz'u gördüğünde oğlu olmasından şüphelenir. Osman ve Süleyman'ı yanına çağırarak gençliğine benzeyip benzemediğini sorar. Osman ve Süleyman, Firûz'un tamamen Ebû Müslim'in gençliğine benzetir. Ebû Müslim, beye Firûz'un kim olduğunu sorduğunda adam kendi çocuğu olduğunu söyler. Ebû Müslim, adamdan her zaman divana gelmesini ister.

BAŞLIKSIZ (FİRÛZ'UN KAHRAMANLIKLARINI VE EBÛ MÜSLİM'İN ELİF BÂNU İLE EVLENDİĞİNİ ANLATIR)

Yezidîler ile İslam askerleri arasında yine bir savaş meydana gelir. Firûz savaş meydanına girerek karşına çıkan askerleri öldürür. Dört gün boyunca kanlı savaş devam eder. Pek çok harici öldürülür. Minnet Banu Firûz'u gördüğünde oğlu olduğunu anlar ve babasının yanında el adamı gibi duruyor diye üzülür. Firûz ertesi gün Ebû Müslim'in emriyle Elif Banu adında bir kadınla dövüşerek onu esir alır. Savaştan sonra Ebû Müslim, Firûz'a türlü hediyeler vererek mükâfatlandırır. Onun satın alan bey, Firûz'u elinden alacaklarını anlayıp onu kaçıtır. Onlar gittikten sonra Ebû Müslim Firûz'un kendi oğlu olduğunu öğrenir. Her yerde Firûz'u aratır fakat bulamaz. Bu sırada Minnet Banu, Elif Banu'yu İslam dinine sokmak için Ebû Müslim ile evlendirmek ister. Yedi gün düğün yapılır ve barış içinde yaşamaya devam ederler.

4.2. TRANSKRİPSİYON ALFABESİ

ء	,
ا	a,e
آ	ā
ب	b
پ	p
ت	t
ث	ṯ
ج	c
چ	ç

ح	ħ
خ	ħ
د	d
ذ	z
ر	r
ز	z
ژ	j
س	s
ش	ʃ
ص	ʂ
ض	ɖ
ط	t̪
ظ	ʈ
ع	ˈ
غ	g̱
ف	f
ق	q̪
ك	ŋ̱,k
ل	l
م	m
ن	n
و	u,ü,û,v,o,ö
ه	h
ی	y,i,î

4.3. METİN

(1b)

BU KİTÂB EBÂ MÜSLİM HAZRETLERİNİN CENG-İ HİKÂYÂTIDIR
(fâ' ilâtün fâ' ilâtün fâ' ilâtün fâ' ilün)

1. Başlayalım zikre bismillâhi-rahmânirrahîm
Nâşir u Kayyûm u Ferd u Vâhid u Hayy u Kerîm
2. Ol resûline anîñ yüz biñ şalât ile selâm
Dîni mensûh eyledi edyân-ı şer'î müstakîm
3. Hüb ideriz âl-i evlâd-ı resûle bâ-ħuşuş
Ol Ebâ Bekr ü 'Ömer 'Oşmân 'Ali'yi yâ nedîm
4. Çün tülû' itdi cihâna ol resûl-i kâ'inât
Berķ urub virdi nizâmı 'âleme nûr-ı muķîm
5. 'Âlemi pāk eyleyüp virdi nizâm-ı mümkünât
İhtiyâr itdi bes andan 'adn i firdevsi na'îm
6. Tâbi' olan şer'ine buldı felâh ile zafer
Her kim aña uymadı oldu yeri nâr-ı caħîm
7. Geldi meydâna Ebû Bekr ü 'Ömer 'Oşmân 'Alî
Oldılar şâha ħalîfe 'adl-i dâd ile ķadîm

8. Çünkü bunlar eyledi dār-ı beḳāya irtihāl
Geldi Yezīd zulm ile ʔoldı cihān oldu saḳīm
9. Bunca zulm ile şehīd oldu Ḥasan ile Ḥüseyn
Ḥārici'den şāyi' oldu 'āleme zulm-i 'azīm
10. Gitdi çün nār-ı caḥīme ol Yezīd-i bed-fi'āl
Şoñra Mervān-ı ḥımār geldi o mel'ün u racīm
11. İtdigi zulmi fesādı bid'ati bu 'āleme
Ḳangı diller anı ide yā Ḥakīm u yā 'Alīm
12. Rāvīsi Ḥoca Meḥemmed ya'ni Horzendī'dür ol
Eydeyim kim ne buyurdı dinle ey ḳalb-i selīm
13. Yā ilāhī işbu Ḳaḍıođlı mücrīm ḳuluñı
'Avf ḳıl cümle günāhın yā Ḥalīm u yā Raḥīm
14. [mefā'ılün/ mefā'ılün/ mefā'ılün/ mefā'ılün]
(2a)
15. Gele ey cānımıñ cānı idem saña beyānātı
Eger ol Ḳādīr u Hādi ider ise hidāyātı
16. Cihānı cevr i zulmile ʔolu ḳıldı Yezīd mel'ün
Daḣı āl-i resüle eyledi bunca ihānātı

17. Çü pervāz eyledi nāra azāba hışm-ı Kāhhāra
Oturdu tahtına ʿīd-i melik itdi ḥasārātı
18. Bu da çün mürdegān oldu yerine naşb olup Mervān
Bulardan zālīm idi eyledi dürlü ḥasārātı
19. ʿAlī ismin dihān idüp eger yād eylese bir kul
Anı katl eyleyüp bunlar iderdiler seyāsātı
20. Ebû't türāb deyü ad-ıla anı yād iderlerdi
İderdiler bular gizlü Hüdā'ya ʿarzı ḥacātı
21. ʿAlī dostına bunlar Tūrābī yād iderlerdi
Nice taqbīḥ ü şetm ile iderdiler ḥaķārātı
22. Mübādil itdi mü'minler ḥābitātı ḥafıyyāta
Girüben gizlü sirdāba iderdiler ibādātı
23. Muḥibb-i ḥānedān olup ḥurūc eylese bir kimse
Şehīd iderdiler anı gel imdi gör bu ḥālātı
24. Cihānı pāyimāl idüp aķālim zīr-i destinde
Velākin bāy-ı taht-ı Şām idi mesken maķāmātı

DER-BEYÂN ŞĀH-I EBĀ MÜSLİM ESED BĀNŪ İLE FİRĀR İTTİĞİN
BEYÂN İDER

1. Rāvī naql ider velī Ṭā'if diyārında hemīn
Bir dilīr-i nev-civān var idi bir merd-i güzīn
2. Cüneyd oğlu Esed bin Ca'fer-i Ṭayyār adı
İtmedi Mervān'a bī'at ol dilīr ü pāk(1)-dīn
3. Var idi bir 'ammīsi Maḥleb idi ismi anuñ
Bu daḥı Mekke'ye anı eyledi şāh-ḥālidin
4. Bu Esed 'ammīsine varmaz idi anuñiçün
Dā'imā kendi sarayında olur idi nişīn
(2b)
5. Geldi bir gün mevsiminde ḥac içün itdi ṭavāf
Vaḳfede iken görür yanında var bir nāzenīn
6. Bir niḳāb ile ṭurur bu āfet-i devr-i zamān
Rūzigār esdi niḳābın ref'i kıldı bir güzīn
7. Gördi anda berḳ-i lemmā' eyledi yir āfitāb
Şöyle kim endād-ı mişlin görmedi rüy-ı zemīn
8. 'Āşık oldu Esed aña nice yüz bin cān-ıla
'Aklı başından gidüp mestāne durdı yā Mu'īn

9. Bānū yüzüne niķābın çekti ol dem nāgihān
Esed'in şabr ı karar ı kalmadı yā mü'minīn
10. Didi kimsin ey benim cānān ı mülk cānānesi
Kim benim 'aqlımı yağma eylediñ ey nāzenin
11. Kanķı bađıñ gülüsin kanķı diyārıñ sünbülü
Tā ki beni böyle şeydā eylediñ ey nāzenīn
12. Kadd-i servi gül cemāliñ eyleme benden nihān
Kulıñı red eyleme ey lebleri mäh-ı mu'īn
13. Bānū güldi Esed'i çün gördi şöyle bī-ķarār
Didi beni bilmediñ mi yā emāne'l ħā'ifīn
14. Seniñ 'ammiñ Maĥleb-i Şāh'ıñ kıziyam yā emīn
İsmimüz Bānū Ħalime yā muĥibb-i kāmilīn
15. Didi 'ammimden varayım eyleyem seni taleb
Didi n'ola aña var dile beni olma ħazīn
16. Vardı aña didi yā ammī baña eyle nazār
Ber-murād eyle beni sen yā imame'l-mü'minīn
17. Didi var Mervān'a bī'at eyle mähim bu zamān

Ba‘dehū gelüp murādīña olasın k̄a-mu‘īn

18. Didi ey şāhım baña bu sözi nice söylediñ

Nice bī‘at idem aña çün odur kelb-i la‘īn

19. Didi gerçektir kelāmıñ ey ciger köşem benüm

Ḥavf iderem leyki andan virmege saña yaķīn

20. Esed ile Bānu el'kışşa tedārikler görüp

Oldılar yola revāne s̄az-ı rāh-ı āferīn

(3a)

21. Gice gündüz yol yürüyüp kıldılar bunlar firār

Gördiler bir gün z̄uhūr eyledi bir ƙal‘a metīn

22. Kūfe şehri idi bunlar kıldılar aña nüzūl

İndiler atdan zemīne hem-çü hāh-ı nāzenīn

23. Gördi Esed ƙarşusına geldi bir nūranī pīr

Virdi ol pīre selāmu‘llāh-ı rabb-i‘l ‘ālemīn

24. Pīr ƙıyām idüp buña i‘zāz ı ikrām eyledi

Merhabā der yā Esed ey kāmurān-ı müslimīn

25. Çün Esed bunu eşitdi ƙaldı ḥayrān ol zamān

Didi beni kime teşbīh eylediñ ey pāk(1)din

26. Pîr didi hâbımda gördüm ol alıyyü'l-mürtezâ

Bu gıce baña beyân itdi sizi ‘aynel yaķın

27. Pîr getürdi bunları evine mihmân eyledi

Hoş ziyâfet eyledi bunlara mâh-ı ‘ârifîn

28. Didi bunda Hâriciler bağrımı hûn eyledi

Dâ'imâ anlar cefâ idüp bize bağladı kin

ÇI KUNEM EZ DEST-İ TU BE Kİ REVEM ŞUH-I FELEK
KADİOĞLI AN HÜDÂTEVFİKİ VE KUDRET MU'İN
(fâ' ilâtün/ fâ' ilâtün/ fâ' ilün)

1. Rāvîsi böyle rivâyet eyledi

Şâh-ı Maḥleb bu yañadan söyledi

2. Pür-ğazabla nâme yazdı şâha ol

Buldı ol nâme daḡı Mervân'a yol

3. Nâmeyi aldı eline ol zamân

‘Abd-i Cabbâr'a anı virdi hemân

4. Bu cehîl neslinden idi ol la'în

Kelb-i Mervân'a vezir idi hemîn

5. Nâmeniñ mefhûmı bu idi hemân

Yazdı içindeki ey şāh-ı cihān

6. Bu yañadan kardaşım oğlı Esed
Kızımı alup firār oldu meded
7. Kanda kim anı bulasın her yaña
Başını kes kızımı gönder baña
(3b)
8. Bildi çün Mervān bu ma' nāyı n'ider
Nāme yazdı her yaña irsāl ider
9. Nāme geldi Kūfe'ye buldı vuşul
Bildiler çün aradılar sağ ı şol
10. Hārīci Kūfe'yi cevlān eyledi
Pīr alup bunları pūnhān eyledi
11. Hārīciler bulmadı andan nişān
Bir iki üç ay dağı geçdi zamān
12. Bir gice hābında gördi bu Esed
Geldi biri aña didi yā Ehad
13. Durma yarın eyle 'azm-i İşfihān
Bu-durur emr-i Hūdā ey kāmurān

14. Nevm-i h̄abından hemān bīdār olur
Turdı ol dem Bānū'yı uyandırur
15. Didi baña zāhir oldu bu gice
Kim varavuz İṣfihān'a bilece
16. Elvedā' eylediler pīre hemān
İkisi de kıldı 'azm-i İṣfihān
17. İṣfihān'a kıldılar bir gün vuṣūl
Yene bir pīr ādeme buldı nüzūl
18. Didi ey pīrim baña bir oda vir
Cāriyem var oṭurayım anda der
19. Pīr daḡı bunlara bir oda virüb
Anda ārām eyleyüben oṭurub
20. Bir zamān mal-ıla memnūn oldu bu
Bir zamān ṣoñra medyūn oldu bu
21. Bir gün āh-ıla Esed turdı örü
Ḥalīme Bānū'ya geldi aḡlayu
22. Didi kim ey māh-ı ḡübānım benim
Dīde-i ma'ṣūka cānānım benim

23. Faqr ı fāka cānıma kār eyledi
Ben ġarībi āşıkı zār eyledi
(4a)
24. Ben çıkayım arayayım bir naşīb
Āh u hem-rāh-ıla kıaldım ben kıarīb
25. Aġladı Bānū eyitdi yā ħabīb
Āhımı arturma igen yā taḃīb
26. Çün gidüp ey Mihribānım tezce gel
Derdimiñ dermānı cānım tezce gel
27. Firķatiñ odına yaķma cānımı
Arturup āh u fiġānım tezce gel
28. Girdi bir yola revān oldu Esed
Āh idüben aġlayu didi yā Eḡad
29. Ey kıamu düşmişlere sen dest(e)ġir
Beni rüsvāy itme ey ‘ālī başir
30. Çünkü dördüncü ġün oldu ey Nedīm
Karışusına geldi bir Şehr-i ‘azīm
31. Şehr-i Bağdād idi ey ‘ālī-binā

Anda bir hocaya oldu āşinā

32. Şordı hoca buña eydir ey yigit

Gelişin kandan ola baña eyit

33. Didi Tā'if'den oluram yā emīn

Şol Cüneyd'in oğlıyam aynel yaķin

34. Çünkü hoca bu kelāmı dinledi

Kaķdı ol dem Esed'i kucaķladı

35. Ey efendim saña yüz biñ merħabā

Bu ne gelmekdür ki geldiñ bu yaña

36. Ben seniñ babañ Cüneyd'in kılıyam

Şöyle azādsız anıñ memlūkiyem

37. Bir kabāħat eyledim itdim firār

Maħfī geldim eyledim bunda karar

38. Haķ te'ālā baña virdi māl-ı bol

Ol kadar virdi ki tıldı saĝ ı şol

39. Ey efendim ben seniñ malım seniñ

Kul daħı māl-ı kamu hoca seniñ

(4b)

40. Çün Esed işbu kelāmı diñledi
Nāme yazdı anı āzād eyledi
41. Hoca virdi mālını cümle buña
Didi seniñdir kamu öñden soña
42. Aldı miqdār-ı kifāyet māl-ı bol
Sīm ü zer nāzik kumaş ey nīk(i)-hū
43. Bākīsini hocaya virdi Esed
Yola rāhī oldı didi yā Ehad
44. Rāvī eydür bu yañadan dayini
Çünki bildi Esed'in gitdügini
45. Şāha vardı bir şikāyet eyledi
Yūsuf-ı Haccāc'a ya 'nī söyledi
46. Şubaşını aldı Haccāc ilerü
Esed'iñ mālını didi al berü
47. Şubaşı aldı kamu eşyāyı heb
Bānū bile geldi şöyle bī-edeb
48. Bānū'ya didi bular ey māh(i)-rū
Esed'in cāriyesi misin aru

49. Çünkü Bānū bu kelāmı diñledi
Ey diriġā āh idüben aġladı
50. Bānū aġlayu ne‘am didi hemān
Esed'in cāriyesiyem bu zamān
51. Der‘akāb Haccāc daġı emr eyledi
Bānū’yı dellāla aldı yürüdi
52. Rāvīsi öyle rivāyet eyledi
Ol la‘īniñ bir vezīri var idi
53. İbn-i ‘Āmir idi ismi pāk(u)din
Ol gice ħābında gördi bu emīn
54. Didi aña ol ‘Aliyyü'l-mürtezā
Var bazara ey vezīr ü bā-şafā
55. Yarın anda şatılur bir cāriye
Anı al sen iştirā-yı ‘āriye
(5a)
56. Cāriye degildür ol saġ u esen
Gelicek Esed anı vir aña sen
57. Çün uyandı öyle kıldı ol ġanī

Şatun aldı iştirā ile anı

58. Aldı Bānū'yı getürdi evine

Virdi ol dem kıymetini dāniye

59. Bānū didi ey şehinşāhım benim

Yoluña olsun fedā cānım tenüm

60. Hizmetine aldıñ anı kıldım kabül

Ġayrı şey içün ise mümkün degil

61. İbn-i 'Āmir ağladı yaş-ıla kan

Didi baña ħālīñüz bellü beyān

62. Ey gözimiñ nūri gelince Esed

Ben seni aña virürem yā meded

63. Bānū'ya eşvāb geyürdi anda bu

Şöyle kim řāvūs-cināna döndi bu

ESED'İN TİCĀRET ŞĀRİFİLE İŞFİHĀN'A GİDÜP BA'DEHÜ GİRÜYE
'AVRET İTDİGİDİR

(fā' ilātün/fā' ilātün/fā' ilātün/fā' ilün)

1. Ey enīsī hemdem-i şāh-ı cihānım gel berü

Āsumāna ağdı feryād u figānım gel berü

2. Ҳасretiñ nār u firāқи yaқdı öksüz cānımı
Bāde-i vaşl ile ey tūti-lisānım gel berü
3. Biz gelelim şöyle kim yola revān oldı Esed
Işfihān'a geldi bunca māl ile tūrdı örü
4. Geldi pīre şordı ol dem didi ey pīrim ne ҳāl
Pīr dilīri göricek aғladı ol dem қayғulu
5. Hāli bildi çün Esed yüridi İbn-i ‘Āmir'e
Hoş selāmullāh ile üftāde girdi içerü
6. İbn-i ‘Āmir қā'im olup gel ey aslānım didi
Қуқdı iki gözlerinden öpdı ey yüzi şulu
7. Bānū'yı ol dem nikāh itdi emīre ey sehī
Bir düğün itti ki görmedi deyyār-ı hū
(5b)
8. İbn-i ‘Āmir ile dervīşāne vardı Yūsūf'a
Didi Yūsūf kimsin ey dervīş baña söyle erü
9. Didi şāhıñ қulıyam bir gün marīz oldum қатı
Bir gice ҳābımda gördüm ol Yezīd'i sevgülü
10. Baña didi bir nazar gördüm sen ey cānānu men

Yūsūf'a var eyle hizmet olma andan ayru

11. Çün menāmımdan uyandım dar'aqab buldım şifā

Ol zamandan sonra ben sevdim Yezīd'i nā-ķayū

12. Çün Yūsūf bunu eşitdi ķaldı hayrān ol zamān

Subaşı ķıldı dilīri tırdı anda rū-be-rū

13. Ƙanda bulsa hārīci'i ķatlı iderdi bī-emān

Sāz(i)ķarı lākin ammā bu tūrābīdür deyü

14. Hālīme Bānū daħı vaķtı zamān-ıla hemīn

Vaz'ı haml ile getürdi bir oğul ey nīk-i ħu

15. Tıoğuğıyla anasından ħayķıruban virdi ün

Ebeler Őađdı nihāne cümle ħavf ile tıru

16. 'Abdü-raħmān ı Ebā Müslim deyü adın ķoyup

Bir senelik Şanur idi anı gōrenler ķamu

17. İbn-i 'Āmir tālī'in tıtdı emīriñ ol zamān

Esed'e der muŐtulıķ olsun saña ey baħt(u)lu

18. Bu seniñ ođlıñ olısar 'āleme Őāħib-ħurūc

Tālī'i zīrā ķavīdür ķadri 'ālī cāhı o

19. ‘Ālemi pāk eyleyüp hem olısar şāhib kırān
Velvele virir cihāna hem teber-dār ola bu
20. Cāriye ribā şafānın ismini izhār idüp
Yeryüzinde hārīciniñ nāmını maḥv ide bu
21. Dört yaşma irdi çünkim ol emīr u bā-şafā
Gören anı şanur-ıdı sazīrā on yaşılı
22. Bir gice yatur Esed burhān ile ru'yā görür
Gördi bir meydān içinde kendüsi şöyle turur
23. Her tarafından üzerine qarğalar itdi hücum
Deldiler tacinı anlar oldular aña ‘adū
(6a)
24. Çün uyandı uykusından ağladı itdi bir āh
Şordı Bānū didi ne oldı saña ey nīk(i)-hū
25. Didi ey hūr-ı cinānım eylerem sizden firāk
Elvedā‘ olsun size terk-i nevā oldı nemü
26. Bir mu‘abbire varup bu düşi ta‘bir eyledi
Didi kırk gün aña çıkma def‘ ola böyle hemü
27. Çün otuz dokuz gün oldı şandı garķ oldı temām
Oğlını kuçakladı ağladı maḥzūn oldı bu

28. Didi aña ey yetimim geldi vaqt-i ayrılık
Ey ‘aceb bilsem seniñ hālin nice ola girü
29. Çıkdı bir bağa girüp seyr ü temāşā eyledi
Gördi ‘ayş u ‘işret ile niceler anda tūru
30. Şöyle bir zevk ü şafā iderler idi bāde-nüş
Virdiler bu bādeyi sen dağı nüş eyle deyi
31. Çün ibā itdi Esed didiler aña ol zamān
Ol Yezīd’in ‘aşkına nüş eyle bunı yā ulu
32. Şad hezerān nām-u lā‘net Yezīd’e size didi
Çün eşitdiler bunı idüp şadāyı haykıru
33. Şubaşı oldı türābī hay aña virmeñ emān
Hāriciler hamle kırup bir güzīn kıldı ğulu
34. Yūsūf-u Haccāc’a varup virdiler aña haber
Didi hay virmeñ emānı yüridi cümle ‘adū
35. Nā‘ra urup didi kim benem Esed bini Cüneyd
Her kime bir darbu urdı iki pāre kıldı o
36. Bānū çün eşitdi onın ağladı yaş ile kan

Hārīciler her yañadan hamle kıldı ilerü

37. Ortaya aldılar anı cümlesi yalıñ kılıç

Düşdi bunlarıñ içine ejdehâ-yı şîr o

38. Bir zulumât-ı kıyâmet kopdı ol dem yâ meded

Kesdi başlar düşdi tenler na'ra idüp haykıru

39. El ayak düşdi zemîne yüridi sîl oldu kan

Heybetiyle bunları kıldı perişân ol ulu

(6b)

40. Ğayrı bir hâl olmayınca atdılar aña kemend

Kayd ı bend idüp bunu divâna aldılar berü

41. Didi Yūsūf şetmi kıl âl-i resüle yâ dilîr

Tâ ki 'avf idem seni ey nâ-bekâr u nâ-ķayu

42. Sen Yezîd'in ni'metini nice inkâr eylediñ

Bihterin nân ihsânı iken saña tümü

43. Şad hezârân nâm-u la'net Yezîd'e saña didi

Bî-ķirâd ey nâ-bekâr u hārīci ehl-i tamu

44. Şad hezârân cân fedâ itdim resüle her zamân

Āline evlâdına etbâ'ına İbn-i 'amü

45. Haq rızasıyçün dürişüp eyledim bunca ğazā
‘Işk-ı pākīne daḥı bu gün şahīdem ār(ı)zu
46. Yūsūf ol dem şulb(u)-dāra andan emr-i mesküned
Geldi cellād nā-sezāyı şulb-ı dār itdi hem o
47. Emr ider Haccāc-ı zālīm ḥanesine yürüyüp
Mālımı cümle iğāre eylediler kārı hū
48. Bānū'yı daḥı emīri bağladılar bī-emān
Bunları getürdiler dīvāna zār ı ağlayu
49. Bunlarıñ katline daḥı emri kıldı ol la‘īn
Der-‘aḫab cellād-ı kātiller yürüdi ilerü
50. Mü'miniñ bağırı ḥūn oldı cigerleri kebāb
N’idesin bilmez kamu ider ki yā Cebbār ı Hū
51. İbn-i ‘Āmir ol la‘īnin şarılur ayağına
Gel bağışla desti-būs idüp ziyāde yalvaru
52. Çün kātilden fāriğ oldı anda Haccāc-ı la‘īn
Çekdi Bānū gözlerine mili ağma kıldı o
53. Döndi andan didi yā cellād ilerü ḥāzır ol
Ur emīrin boynını tā terk-i dünyā kıla o

54. Çekdi cellād tīgını diler emīri ura o

Gördiler aniñ başı yaıur teninden ayru

55. aldılar ıayrān didiler hikmeti nedir bunuñ

Tā ki cellādıñ seri maııtū‘ ola böyle ıuru

(7a)

56. İbn-i ‘Āmir didi ey řāhım buña ma‘nī budur

Rāzı olmadı Yezīd ma‘sum ıatle nā-ıayu

57. Didi hikmet bu ola inandı Haccāc-ı la‘īn

Didi Yezīd bunı azād ey nīki ĩu

58. alīme'nin gözleri a'ma vü nā-binā olup

Āhu evc-ü āsumāna ııııdı feryādu varu

59. Āh u feryād-ıla bunları dīvāndan sürdiler

Emr ider accāc-ı zālīm herbirine güft-ü-gū

60. Didi her kim bunlara virir ise bir pāre nān

Öldürürem anı yā her kim vire bir ıatre şu

61. Mīriyem zabı oluna mālı menālī cümleten

Her yaña böyle münādīler nidā itdi girü

62. aldı yol ¼st¼nde B¼n¼ hem em¼r-u b¼-af¼

Aylayup eyler nid¼-y¼ y¼ Ra¼m y¼ ul¼

63. Bir yaa ¼r-¼ fir¼¼ bir yaa urbet od¼

Bir yaa ozlerini ac¼s¼ y¼ Sett¼r ¼ y¼ H¼

64. Didi ey oul beni ot¼r atan¼ at¼na

Beni ilet ol yere kim anda ola a¼lu

65. utdu elinden anas¼n¼ em¼r-i ¼h-z¼d

Geldi atas¼ at¼nda kanda mal¼b idi o

66. Aqladı H¼l¼me s¼rdi aya¼na y¼z¼ni

Ey benim y¼r-u hel¼lim p¼k c¼ndan sevg¼l¼

67. anı ol urbet diy¼r¼nda cef¼-i m¼h-u s¼l

anı ol derd-i fir¼¼le bel¼-y¼ rengi bu

68. ¼d-k¼m olup af¼y¼ vermedi ar-u felek

N¼-mur¼d olup c¼h¼nda ormedi derd-i 'ul¼

69. ord¼ fery¼d u fig¼n¼n aqladı r¼y-¼ zem¼n

M¼r ¼ m¼rile sem¼ hep oldu c¼mle ayulu

¼ KONEM EZ DEST-¼ T¼ BE K¼ DEVEM ¼¼-I FELEK İZED-¼
YEZD¼N-¼ H¼D¼ NURET DEHED CEBB¼R-¼ H¼

(mefā'īlün/mefā'īlün/feülün)

1. Emīr-i 'Abdurrahmān tıfl-i ma'sūm
Cihāndan bī-ḥaber iken ne ma'lūm
(7b)
2. Ne ūḫḫat māderi bilür dilārā
Ne vaḫḫet pederi ger āg u ḫarā
3. Yemedi üç gün üç gice ta'āmı
Biri raḫm eylemez gör ḫaḫ u 'āmı
4. Acıḫtı eyledi āh u fiḫānı
Ṭolandılar bu gūne Iḫfihān'ı
5. Emīr aḫlar gāhī ḫalkar yıḫılır
Ey ana vir baña bir pāre nānı
6. Anası der ki ey rūḫ-u revānım
Bular ūol ṫā'ifedür añla anı
7. İmāmı ḫūseyḫ ūusuz Kerbelā'da
ḫehīd eylediler ḫāh-ı cihānı
8. Bular bize teraḫḫüm eylemez ḫiç
Bu dem ḫabr eyle ey ṫūṫī lisānı

9. Ola kim bize rahmet kıla Raḥmān
Ki feyż ide bize ğayb-ı ḥazānı
10. Kaçan bir cāriye gördi emīri
Yüzi beñzi şararmış zağferānı
11. Teraḥḥum itdi bunları yedirdi
Çıkageldi aĝası gördi anı
12. Hemān dem çekdi ḥançeri geldi ey cān
Diledi cāriyeyi kıla bī-cān
13. Yüzini cāriye urdı zemīne
Tazarru' itdi rabbi'l- 'ālemīne
14. Du'āsını kabūl eyledi Mevlā
'Ināyetile fazlın kıldı Mevlā
15. Aĝası ser-nigūn olup yıkıldı
Elinden ḥançeri baṭnına geçdi
16. O sa'at terk ider nām u nişānı
Cehennem kelblerine gitdi cānı
17. Ḥalīme hem emīr-i 'Abdurraḥmān
İkisi bir yola girdi perīşān

(8a)

18. Giderken buldılar bir kārübānı
Ki Bağdādī Muḥammed Ḥoca ki anı
19. Muḥibb-i ḥānedān u cān idi bu
Müsilḡān bende-i sübhān idi bu
20. Bunlarıñ ḥālını dān eyledi bu
Çü bildi dürlü iḥsān eyledi bu
21. Bunuñla yola girdiler revāne
Ḥorosān'a yönüldiler revāne
22. Ḥalīme ḥāmīle idi Esed'den
Zamānı çün temām oldı Aḥad'dan
23. Gice geldi ṭolundı āfitābı
Aradı bir ḥarābe āsiyābı
24. Duḥūl eyledi Bānū ol ḥarābe
Gözünden yaş revān oldı turāba
25. Ḥüdā'nın ḥikmeti çoḡdur arada
Zühūr eyledi dört ḥatun orada

26. Kıyām eylediler aña kemākān

Bu daḥı vaż' ider ḥamlını āsān

27. Uzduban kızıñı āli didiler

Daḥı ismini Sākine ḳodılar

28. Uyrken biri oḥşadı emīri

Didi budur vekīlimüz zamīri

29. Cigerköşelerim ḳanın ala bu

Tamāmen intikām ide güzel ḥū

30. Didi Bānū deyiñ isnādınızı

Beyān idiñ mübārek adıñızı

31. Biri der Ḥatīce-i Kübrā durur bu

Daḥı hem Faḫıma Zehrā durur bu

32. Biri Hācere hem Sāre birisi

'Ayān olsun ḳatuña her birisi

EMİR EBĀ MÜSLİM ŞĀHİN VĀLİDESİYLE ḤORUSAN'A GİTDİGİDİR

(8b)

(mefā'īlün/mefā'īlün/mefā'īlün/mefā'īlün)

1. Rivāyet şöyle gelmişdür eşit ey tālib-i ezkiyā

Beyān idem saña şimdi ne buyurdu ulu'l-ārā

2. Hırasan şehriniñ şāhı Ziyād'ıñ oğlı 'Abdullāh
Yezīd'in devr i 'aşrında bu ana şöyle bir eşkā
3. Bu idi gönderen leşker imāmı Kerbelā üzre
Şehīd iden Hüseyn şāhı bu idi ekber-i a'dā
4. Yigirmi dört vezīri var idi heb zīr-i destinde
Yüz yigirmi bilāda hüküm iderdi bī-sehi māşā
5. Var idi bir kıızı anıñ ki Şemse Bānū isminde
Ki anı Naşr-ı Seyyār'a virüp tezvīc ider ammā
6. Müfettiş geldi Mervān'dan yetişdi hanzara cellād
Ziyād'ıñ boynını urdı ağıtdı kanını āyā
7. Ziyād'ın ođlınıñ başın çü kesdi atdı meydāna
Yerine Naşr-ı Seyyār'ı getirüp naşb ider hālā
8. Yigirmi dört vezīrinden eñ a'lā ekber-i ā'zām
Kamusınıñ ulusu Hoca 'Abdüh idi şāhā
9. Muhibb-i hānedān idi dağı sünnī bir ulu zād
Selīm ü kāmil ü mü'min velākin itmedi ifşā

10. Görür gice menāmında yaturken nevm ü hābında
‘Aliyyü'l mürteżā geldi buyurdı aña ey cāna
11. Yarın vaqt-i duḥā gele Ḥalīme Bānū bir ḥatun
İki ma‘şūmları daḥı berāber ola istizā
12. Zükürnuñ velī ismi emīr ‘Abdü-rahmān'dur
Velī şāhib-ḥurūc ola kamuya ide istilā
13. Ala evlādlarınıñ intiḳāmıñ ḥarīcilerden
Cihāna ‘adl i dād-ıla veriser ‘āleme izvā
14. Buları menziliñe al kıl imdi dürlü ikrāmı
Uyandı çün menāmından sevindi oldı bir ehvā
15. Yārındası duḥā vaḳti duḥūl itdi bular girü
‘Azizāne serāyına buları aldı ol ḥoca
16. Yedirüp geydürüb kıldı bulara dürlü in‘āmı
Emīri mektebe virüb oḳutdı eyledi dānā
(9a)
17. Bu ḥocanıñ iki oḒlı zuḥūr itdi bu dünyāya
Biriniñ ismidir ‘Oşmān Süleymān'dur biri ammā
18. Bes andan sonra ol ḥoca ḳodı bu dār-ı dünyāyı

Gözedüb lâ-mekân seyrin bezendi cenneti'l-mevâ

19. Birini Naşr-ı Seyyâr ya'ni Oşmân'ı vezîr itdi

Çarındaşını defterdâr geyürdi hîl'at-i ra'nâ

20. Halîme Sâkine Bânü emîrû bî-mekân oldı

Dürüşüp ağlaşup bunlar çü hoca oldı ol mevtâ

21. Fiğân u âh u zâr-ıla yürüyüp girdiler yola

Emâme geldi bir çarye nüzül eylediler aña

22. Bu ola çaryenüñ adı ki Mâhân nâmu üstinde

Ahâlîsi çamu Sünnî müsilmân idiler cem'â

23. Bular bunda çarâr itdi ahâli i'tibâr itdi

Levâzımdan medâr itdi ki ihsân itdiler âlâ

24. Çü sünnî on iki oldı emîr-u 'Abduraḥmân'ın

Dilîr ü nevbahâr olup ki şah-bâz oldı ol cânâ

25. Varur tağa hizâm eyler getürürdi hımâr-ıla

Şatar alur bahâsını idâre vaşl ile meylâ

26. Emîr tağda iken bir gün yanına geldi bir mel'un

Ki şetm-i nâ-sezâ-yı dün 'Alî'ye eyledi pervâ

27. Dili bu gūne açdı yol ‘Alī sağ ise didi ol
Aña bir darb uraydım şol iki pāre ola haqqā
28. Emīr eydir ki ey sālir la ‘īn ü nā-bekār fācir
Ne lāyıkdur saña böyle kelāmlar idesin ilqā
29. Başına urdı bir balta iki pāre olur ol da
Hımāra yükledür yolda şehire gönderür naqla
30. Üçer beşer onar günde bu hāl-ıla gelür şehre
Sehimnāk-ı şehir ehli bu hāle qaldı hayrānā
31. Giden tağa geri gelmez hımār ile gelür başı
Devām üzre gelür her gün tehayyürde qalur cem ‘an
32. Gidenler geldi çün maqtül varamadı tağa bir kul
Kesād oldu haṭab me’kūl biri yüze qatı İṣā
(9b)
33. Rivāyet şöyledür Mervān eşitdi fahrı dānādan
Ki da ‘vā şāhibi bir gün hurūc ide ola şīnā
34. Hırusān tağı hīzemden hurūc ide muqaddemde
Kodı bes Zirk-i Ğammāz’ı Hırusān’da idi ĩmā
35. Bu Zirk’i her zamān tağa nazar ider-idi şeb-rūz
Çü gördi şimdi bu hāli ‘ayān oldu aña aqvā

36. Yetişdi Naşr-ı Seyyār'a didi ey řāh ı sultānım
Bugün uř řāhib-i da'vā ĥurūc eyledi istilā
37. Bunı böyle beyān itdi Naşr-ı Seyyār'a
Eşitdi ĉün şaşdı nidesin bilmedi aşla
38. Ki her gün ellifer kırkar olur mařtūl gelür ebter
Bes andan mişeye bir er varamadı çatı pervā
39. Dīvān şurdu Naşr-ı Seyyār yığıldı ĥāricī eřrār
Eyitdi bunlara ey yār buña ĉāre bize mencā
40. Ebū'l Esed deyü bir er var-ıdı bir pelīd ebter
Bunuñla bile beş yüz er ĥücüm eylediler şağa
41. Emīr na'ra urup ol dem felekler iñledi kem kem
Esed oğlı benem bu dem biliñ ey ĥāricī ednā
42. Bulara uğradı bir yol teberi urdu şağ u şol
Kime bir şarbı urdu ol iki pāre olur fařlā
43. Ebū'l Esed dilīrāne yürüdi girdi meydāna
Muķābil oldu řīrāne şolandı zīr-ile bālā
44. Añā da urdu bir balća iki pāre olur ol da

Emîr ol dem şağa şolda komadı zende bir a‘dâ

45. Şu gûne darb urur ol dem ki taḥsîn eyledi Rüstem

Firâr itdi kalan âdem perîşân ḥâl-ıla vâlâ

46. Emân deyü bir oğlanıñ elinden âh-ıla feryâd

Urup kırdı bizi bî-dâd didiler Naşr-ı Seyyâr'a

47. Kaçan kim nişf-ı leyl oldı emîr anasına geldi

Namazını gice kıldı Hüdâ'ya kıldı istid‘â

48. O gice gördi ol server menâmında didi bir er

Falan tağ üzre var bir yer anı ḥafr eyle istihvâ

(10a)

49. Anıñ altında bir kubbe içinde bir emânet var

Nihânında var anı al ğazâlar eyle bir ehvâ

50. Varır bir tîğ bulur anda aşılışdur ğilâfında

El urup ğabzasına ol çıkardı anı ol cânâ

51. Ziyâsı şū‘lesi nûrî şanasın berķ-i lâmi‘dir

Var idi anda bir yazu nübüvvet tîğidir hâzâ

52. Emîr aldı onu kıldı meyânına ḥamâyil-veş

Sürürından şanasın kim anıñ oldı bütün dünyâ

53. Rücū' itdi anasına Mahān'a menziline ol
Hemān dem dest-i būs oturdı aḥsen ü hüsnā
54. Bu yaña Naşr-ı Seyyār emr u fermān eyledi ol dem
Ki şu kör qarınıñ oğlıñ anı kim bulsa fi'l-edā
55. Tutup baña getürmezse anı katl iderem bilsün
Daḥı māl ı menāli mīriye zabt oluna ḥālā
56. Dilīrān merhumānı adayub şāh-ı sulṭānı
Kapu baca yerü ḥanı tolanub rüz u şeb ala
57. Ebû'l Kāsım daḥı ḥoca Muḥammed ya'ni mähānī
Emīr-u 'Abdu-raḥmān'a didiler eyle istiğlā
58. Gel imdi ey oğul ekrem bu işden fāriğ ol bu dem
Ve illā çık ba'īd ol hem ki bize kılma elvedā
59. Bu mel'ün ḥavāricleri seni bunda tıyarlarsa
Bizi fi'l cümle katl ider teraḥḥum olmaya aşla
60. Didi ey din qarındaşlar benim çün olmañız maḥzūn
Aluñ bu dem beni bağıu getürün Naşr-ı Seyyār'a
61. Selīmāne meh-i sāli buluñ asūde-i ḥālī
Ki tefviz eyledi ḥālī kamu taqđır-u Yezdān'a

62. Getürdiler eli bağlu emīri Naşr-ı Seyyār'a
Çü gördi ol la'īn bunı sevindi nice yüz bin hā
63. Sürürından sehī n'etdi havaya tācını atdı
İner iken yine tutdı başını qodı mā-ehvā
64. Geyürdi dürli hil'atler Eba'l Kāsım'a hocaya
Emīri atdı zindāna feraĥnāk üzre istihvā
(10b)
65. Şehirde var idi dört yüz selīm-ü mü'min ü kāmīl
Daĥı ĥurdenk i āhengīr uluları idi ĥaĥqa
66. Emīri çün eşitdiler kamosı ağladı qan yaş
Bular cümle du'ā itdi o gice Ferd ü Yezdān'a
67. Var idi yedi kez yüz biñ çerisi Naşr-ı Seyyār'ın
Yarındası gün oldı çün yüridi cümle dīvāna
68. Emīr-i 'Abduraĥmān getürdi daĥı meydāna
Seyāset kıлмаğa ya'ni tevecceĥ eyledi cem'a
69. Emīre Naşr eyitdi ey ĥāĥīr ü nā-bekār oğlan
Bu denli 'askerimi sen helāk eylediñ ey ĩrā
70. Bularıñ qanını senden aluram cümle ey nākes

Elime girdiñ uş bağlu seni ben iderem ifnā

71. Didi ey hāricī mel'ūn zelīl ü nā-bekār mecnūn

Melīl ü ҡaltabān-ı dūn denī ey ҡamudan edna

72. anı şol ҡurret-i 'ayn-i resūlullāh-ı imāmeyn

Şehīd-i Kerbelā anı ola mı böyle isti'sā

73. Birin sizden helāk itmek berāberdir uçurında

Ki yetmiş kāfir öldüren şevābında ola ālā

74. Yezīd'e Mervān'a dağı hem tābī'ine heb

Hezārān nām-u la'net size ey zullāme-i hayrā

75. Teveccūh ıldı Allah'a didi bir kerre yā Rabbi

Meyānından nübüvvet tīđini 'uryān ider māşā

76. açan kim na'ra urdı yer şalındı şol zemīn ü yer

Didi ey fāsıķ u fācir geliñ meydānıma hālā

77. ıyās itdi havāricler alındı şūr-ı İsrāfīl

Teharrükden alır cümle erişdi hayret-i kübrā

78. Bularıñ içine aldı nübüvvet tīđini şaldı

Kime urdı iki bölđi havāric oldı tā bīnā

79. Döküldi el ayak tenler zemîne sil olub qanlar

Hemân pervâz idüb canlar havâya uçdılar âyâ

(11a)

80. Nice saflar bozub yıkdı emîr sağ u selîm çıkdı

Ki heybetle kime baqdı helâk oldı tamâm vâlâ

81. Üsârı qal'adan çıkdı köye hânesine geldi

Anasınıñ eliñ aldı genâya eyledi inşâ

82. Hikâyet kıldı ahvâlin vesîm ü ceng i ef'âlin

Nesîm ü dâd ı aqvâlin beyân itdi anasına

EBÂ MÜSLİM ŞÂHIÑ EVVELÂ MAHÂN QARIYYESİNDEN
ZÜHÜRİDIR

(fâ'ilâtün/ fâ'ilâtün/ fâ'ilün)

1. Naşr-ı Seyyâr âh idüb tırdı örü

Zirk-i Gammâz'ı kığırdı ilerü

2. Didi aña nâme yaz Mervân'a sen

Yaz ki ey şâh-ı cihân-ı sevgülü

3. Bunda bir oğlan zuhür itdi hemîn

Yezîd'in hâş kullarıñ kırdı kamu

4. Āh elinden dād ü bī-dād āh u āh
K'obendi derdi merdi şīru o
5. Çünkü nāme buldı Mervān'a vuşul
Oğudı bildi me'ālī rengi bu
6. Anda iki pehlivānı var idi
Biri 'Āşū birisi Ğavvāş idi
7. Didi bunlar ey şehinşāhım benim
Biz varalım ol 'adūya nā-ğayu
8. İki elini kafasına anuñ
Bağlayalum getürelüm rü-be-rü
9. Beş yüz ādem aldılar şāhib sinān
Geldiler Seyyār'a tırdılar örü
10. Didiler Naşr'a hazīn olma ebed
Biz anı şimdi kıılırız kayğulu
11. Geldiler cumhūr emīriñ yanına
Dilediler kim gireler iğerü
12. Çıkdı meydāna emīr-ü bā-şafā
Sedd-i İskender gibi şöyle tıru

(11b)

13. Gördiler bir tıfl-ı nev-reste gulām

Bir şağır-u nā-sezā on yaşılı

14. Didiler vir ellerüni bize sen

Bend idelüm bağlayalum gel berü

15. ‘Aş’ı belinden şunub tutdı emīr

Urdı Ğavş’a pāre pāre oldı o

16. Naşr-ı Seyyār çünki gördi bu işi

Ķapusı Ķulına ol dem çağıru

17. On iki biñ pehlivānı yürüdi

Dive dönmiş her biri cenge ŧuru

18. Şāh Ebā Müslim bu hālī gördi çün

Tīğini ‘üryān ider ol sevgülü

19. Na‘ra urub bunlara bir yürüdi

Şaldı tīği şağa şola hayķıru

20. Her kime tīğīñ havāle eyledi

İki biçdi şırüveş kıldı ölü

21. Birsüri Ķoyuna şol arslān gibi

Bunları kıldı perīṣān ol ulu

22. Kesdi başlar düṣdi tenler bī-ṣūmār

Aḳdı ḳanlar sil oluben ögürü

23. Tārūmār oldı ḳalanı her yaña

Ḥorasān'a şöyle ṭoldı çārisu

24. 'Avn-i Ḥaḳḳıla emīre bir silāh

Zerrece kār itmedi ey nīk(i)-ḥū

25. 'Āṣ ile Ğavṣ'ıñ çerīsi ḳaçdılar

Geldiler Mervān'a cümle ağlayu

26. Vardı Ḥurdeng ile görüṣdi emīr

Çıḳdılar seyr ü temāṣāya varu

27. Çıḳdı ol dem bir ṣadā āh u fiḡān

Aḡlamaḳdan şöyle ṭoldı çārisu

28. Çaḡırurlar ey ahāli biliñüz

Bir suçumuz yoḳ cihānda rū-nemū

(12a)

29. Çār(ı)-yārı sevdigimizden bizi

Getürürler ṣulb(u)-dāra ağlayu

30. Bir müsilmān var ise bizden selām
Eylesün şāhib ħurūca yalvaru
31. İşbu mel‘ūnlardan alsun dādımız
İntikāmı kıomasun ol māhirū
32. Çün Ebā Müslim bu ħālī diñledi
Kıalmadı şabr ı kıararı diñlenü
33. Herçi bād ābād idüben yürüdi
Na‘ra-ı Allāhuekber söyleyü
34. ‘Aklı gitti nicenin oldu zebūn
Sehme-gīn ü sehmi-nāk üzre kıamu
35. Bağlı idi zencīre iki dilīr
Serveri ‘ālem hemān kıırdı örü
36. Anlarıñ zencīrleriñ kendi emīr
Aldı bunları yanına sevgülü
37. Ol nübüvvet tīgini çekdi peleng
Düşdi bunlarıñ içine ħaykıru
38. Der-sā‘at uçdı havāya baş u kıol
Kıldı ol dem ruħları seyr-i kıamu

39. Bir dem içre beş yüziñ şaldı yere

Qalamı kaçdı firār oldı kamu

40. Şağ selāmet ol emīri-i pāk-ı din

Hānesine geldi yā Cebbār ı Hū

NAŞR-I SEYYĀR ṬARAFINDAN ‘ASKER BĪ-ḲIRĀN İLE SEHLĀN
ŞĀHIÑ GELDİĞİÑ BEYĀN İDER

(fā ‘ilātün/fā ‘ilātün/fā ‘ilātün/fā ‘ilün)

1. Naşr-ı Seyyār ağladı Mervān'a yazdı bir biti

Küştekārı cümle aḥvāli beyān itdi katı

2. Zān güzeşti resm-i nāme buldı Mervān'a vuşul

Oқudı çün bir ğazabla bir fiğān itdi katı

3. ‘Abd-i Cebbār'a eyitdi ey la ‘īn ü nā-bekār

İdesin böyle tekāsül nedir anıñ ḥikmeti

(12b)

4. Didi ey şāhım benem Sehlān-ı Şāh-ı Erdebīl

Yezīd'in ḥas қulıdır eyler ziyāde himmeti

5. Yazdı Mervān nāme Sehlān'a getürdi yanına

Aña ta ‘rif eyledi heb mācerāyı ḥāleti

6. Didi var Şimdi ey oğlum ‘azm-i rāh ile bu dem
Kıyd ı bend idüb getir ol gāvu-bend-i nikbeti
7. On iki biñ ‘asker var idi Sehlān'ıñ dilīr
Altı biñ ādem dağı virdi Mervān ĥayreti
8. On sekiz biñ ‘asker-ile Naşr-ı Seyyār'a gelüb
Behre-i ez-nīk i Őādi buldı ‘ālem zīneti
9. Naşr-ı Seyyār begleriyle çığdı istiķbāline
Anda bir ‘ālī sarāya kıldı ol dem da‘veti
10. Şöyle maĥŐŐ bir sarāya kındı ol Sehlān-ı Őāh
Bir gice ĥābında gördi bir ‘aceb ru'ya kıtı
11. Gördi kim kopdı kıyāmet ĥaŐr ı neŐr oldı yakīn
Biñ ayak bir ayak üzre Şöyle bir insān kıtı
12. Nicesin oddan selāsil birle muĥkem bağlayub
Sürdiler nār-ı cahīme sāf-ile ednā kıtı
13. Dağı bir nice zebāni anda Sehlān'ı tütub
Yüri ey zālīm dediler üş yerin bura kıtı
14. Ağladı āh u fiđān-ile ne işi işledim
Bu azābdan tā ki baña olmaya mencā kıtı

15. Didiler zālîmlere çünki i‘āne idesin
Bu ola yeriñ seniñ şol mesken i mevā kıatı
16. Gördi nāgāh tırur anda ol resūl-i kāināt
Luţf-ile eyler şefā‘at dürr-e-i beyzā kıatı
17. Didi baña şefā‘at eyle ey kân-ı kerem
Tā ki tamu ateşine yanmaya a‘zā kıatı
18. Gördi kıatında imāmeyni Hāsan ile Hüseyn
Tırur envāra batur fī-rütbe‘il a‘lā kıatı
19. Didiler saña şefā‘at nice kıla Muştafā
Kanımuza dileyene k’olasın a‘dā kıatı
(13a)
20. Ger şefā‘atle hidāyet umarisen yā dilīr
Tāib ol ‘isyāniña şol dürr-ile yektā kıatı
21. Hem mu‘īn ol ‘Abdu-raḥmān-ı emīr-i müslimān
Çün ħurūcı senün-ile olısar evlā kıatı
22. Nāgihān Sehlān menāmından hemān bī-dār olur
Tayyibe misk-ü nesīm büy oldı ol beydā kıatı
23. Tā‘ib oldı didi ol dem yā resūlallāha şıdķ

Begleri dağı anuñla oldı bī-hemtā atı

24. Őāh-ı Mūslīm'e beyān itdi mūsilman olduđıñ

Setr-i hāl itdiler ammā sırr-ile ihfā atı

25. Zirk-i Ğammāz añladı Sehlān tūrābī olduđın

orusından lākin ammā itmedi ifşā atı

DER BEYĀN-I HĀL ZĪRK-İ ĞAMMĀZ'IN FĪTNE İ FESĀDIRIR

(fā `ilātün/ fā `ilātün/ fā `ilün)

1. Zirk-i Gammāz tıtdı bir mūslimi

Kim seyāset itmek ister eslemi

2. Ağladı biz didi ey insān-ı kan

Yok mı sizden bir muħibb-i hānedān

3. Kim selāmullāhı benden getüre

Tā beni Őāhib ħurūca bildüre

4. Bunı didi ağladı itdi fiđān

Ehl-i İslām gözlerinden ağdı kan

5. Bunı eşitdi Ebā Mūslīm emīr

Düşdi meydān içine ol merd ü Őīr

6. Tîgini çün çekdi 'üryān eyledi
Hārīciler dine giryān eyledi
7. Hārīciye her kime kim uğradı
Heybet-ile iki biçdi doğradı
8. Pīri aldı ellerinden ol emīr
Anı āzād eyledi ol merd ü şīr
9. Hārb odı çün düşdi merdān içine
Girdi Sehlān daḥı meydān içine
- (13b)
10. Bir dem içre altı yüz merd i dilīr
Hārīciden şaldı yere dād(u)gīr
11. Hārīciden kırk daḥı kıldı esīr
Dillerini kesdi ol merd ü dilīr
12. Bunları getürdi Seyyār'a eyü
Ya'ni kim bunlar türābīdür deyü
13. Şağ selāmet Şāh-ı Müslīm ol zamān
Hānesine geldi der emn ü emān
14. Sākine baqdı emīre nāgihān

Ḳana ğarḳ olmış durur şāh-ı cihān

15. Anasına bunı ta‘rīf eyledi

Anası buña ‘itāb itdi ḳatı

16. Ey oğul der beni öksüz eyleme

Fāri‘ ol bir daḫı cenge yürime

17. Lākin ammā şabr idemem ey oğul

Serzenīşi eylerem şaĝ ile şol

18. Şāh-ı Müslim didi ol dem ey ana

Düşde bunı dimediler mi saña

19. ‘Abduraḥmān oğlını incitme sen

Didi def‘āt-ile gördüm anı ben

20. Didi anlara niyāz it ey ana

Tā ki gözleriñ ‘āmādan açıla

21. Ol gice ru‘yā görür māhi-rū

Fāṭıma Zehrā'yı gördi rū-be-rū

22. Gördi çün kim Fāṭıma'yı ol nigār

Ayaĝına düşdi aĝlar zār u zār

23. Gözlerime bir 'ilâç eyle dile
Tâ ki gözlerim 'âmâdan açıla
24. Hâlime'yi Fâtıma aldı berü
Atası katına geldi rû-be-rû
25. Didi ey baba 'inâyet eyle şol
Hâlîme'nün gözleri açıla ol
26. Ol mübârek ağzınñ yârın resûl
Aldı sürdi gözlerine şâğ u şol
(14a)
27. Ol sa'at açıldı anıñ gözleri
Rüşen oldı mihrübânıñ gözleri
28. Çün uyandı gördi açıldı cihân
Şükr-ü Yezdân ile tırdu ol zamân
29. 'Abdurahmân taşradan geldi berü
Şâzılığından tıydı girdi içeri
30. Dest-i bûs itdi anasını emîr
Şükr-ü Yezdân eylediler hoş zamîr

DER BEYÂN-I SEYYÂḤAT-İ EBÂ MÜSLİM ŞÂH'DIR

(fâ' ilâtün/ fâ' ilâtün/ fâ' ilâtün/ fâ' ilün)

1. Rāvîsi böyle rivāyet eyledi bir gün hemān
Şaḥib-i keşf-i kerāmet ' Abd-i Vehhāb ' ālişān
2. Geldi didi çık seyāḥat eyle şimdi yā emīr
Güşte-i hemvā budur emr-i Ḥüdā ey kāmurān
3. Anasına elvedā' itdi yola girdi emīr
Merve'ye bir yere geldi oldu mihmān ol zamān
4. Pīr ile iken müşāḥib bir şadā geldi ḥazīn
Didi ey pīrim ne ma' nādır bu feryād u fiḡān
5. Pīr didi bunda var idi bir selīm ü pāk(u)-din
Bu ḥavāricler şehīd eylediler anı hemān
6. Tenbīh itdi ya' ni Merve ḥākimi Ebū Sa' īd
Ālīne evlādına virilmeye bir pāre nān
7. Tıfl-i ma' sūm nev-şabīler cānına kār itdi cū'
Ol sebebdan ağlayub feryād iderler bu zamān
8. Şāh-ı Müslim getirüb ma' şūmlara virdi ta' ām
Dūn yarısında sarāya vardı girdi nevcivān

9. Ol la'ini bed-fi'al hākimi buldı emīr
Ortasından çaldı anı iki biçdi nāgihān
10. Tırdı andan hāricī 'invānlarıñ kırdı tamām
Şāh-ı Müslim ba'dehü Nişābūr'a geldi 'ayān
11. Anda dağı kırdı nice nā-bekār hāricī
'Azm-i rām idüb bes andan Belh'e geldi kāmur
(14b)
12. Geçdi andan soñra dağı Kūfe'ye buldı vuşul
Hīt-i Mümtāz-ı dilāver anda maḥbūs idi ān
13. Ebū Bekr oğlı Muḥammed oğlıdur bu şāh-ı zād
Der tağāfūl irdi aña bir każā-i āsumān
14. Şāh-ı Müslim çünki bildi geldi zindāna irüb
Gördi ol dem var-ıdı kırk ādem anda bāsubān
15. Kādir ü Yezdān'a ol dem yalvarub itdi du'ā
Emr-i Yezdān ile bey-hūş oldu cümle bāsubān
16. Bir niḳabdār çıkageldi açdı zindān ḳapusın
Şāh-ı Müslim 'Abduraḥmān girdi zindāna hemān
17. Hīt didi yā 'Abduraḥmān muştulıḳ saña bu dem

Olasın şāhib hūrūc bu ‘āleme gūn kevn ü mekān

18. ‘Ahdim olsun çūn hūrūciñ işidem saña gelem

Evvelā kırk biñ piyāde ‘askerimle hemçünān

19. Kūfe hākimi Sa‘īd'e virdiler ol dem haber

Bir türābī kalmadı zindān içinde nāgihān

20. Çūn eşitdi ‘asker-ile yürüdi ol dem Sa‘īd

Şāh-ı Müslim çekdi kudret tīgini ol dem ‘ayān

21. Bir dem içre nicesini pāre pāre eyledi

Na‘ra rub düşdi bunlarıñ içine pehlüvān

22. Dem-be-dem pervāz urub düşdi havāya baş u kol

Kalani kaçdı perīşān oldu cümle bī-mekān

23. Çekdi kılıç hamle kıldı Şāh-ı Müslim'e Sa‘īd

Heybet-ile bir kılıç endirdi şāha bī-emān

24. Nevrūz Şāh'ı bıçağın karşı virdi bu emīr

Mani‘ kıldı hamlesini şāh-ı Müslim ol zamān

25. Kapdı Sa‘īd'i kemerinden ol emīr u bā-şafā

Qaldırub urdı zemīne pāre pāre kıldı ān

26. Geçdi andan daħı Şirāz'a gelüb buldı vuşul
Pīr-i Şirāz'ı Muħammed i 'tibār itdi hasen
27. Ol gice ħanbede gördi ol emīr u pāk(u)-dīn
Didiler Māzenderān'a 'azm-i rāh eyle hemān
(15a)
28. Anda Behdād İbn-i Hāşīm İbn-i Ħamza bir dilīr
Var ħalāşına yūri sa' i belīġ eyle revān
29. Rāvī ider Başra'nıñ ħākimi Behzād-ı dilīr
'Āciz idi şāh-ı Mervān bundan oldı nā-tüvān
30. Yusūf-u Ħaccāc kızını buña tezvīc eyledi
Zehr-ile var didi Behzād'ı helāk eyle zamān
31. Bānū vardı gördi Behzād-ı dilīri lā-naẓīr
'Āşıka oldı yılına ħodı biñ baş-ıla cān
32. Toġdı bunlardan üç oġlān gevher-i yektā ħamu
Biriniñ adı Ferāmuz biri Ķāsım nev-civān
33. Tıfl-ı ma'sūm iken anlar ġā'ib oldı ikisi
Hāşī'i nāz u na'īm ile gözedüb yüce şān
34. Yūsūf-u Ħaccāc-ı zālīm nāme yazdı arada
Yazdı Behzād'a ki muştāħam cemāline hemān

35. Dürlü hîle ile Behzād'ı getürdi ol la'în
Tārū ile mest-i beyhūş kıldı anı nāgihān
36. Çünki beyhūş oldu anı çekdi muhkem bağladı
Yazdı Mervān'a beyān eyledi hālî kıltabān
37. Yazdı Mervān nāme kim anı diri getüresin
Yūsūf anı oğlu Yūnūs ile gönderdi revān
38. Şāh-ı Müslim dağı geldi gördi bir şahrāda hāy
Var durur yüz biñ 'asākır kındı anda bī-girān
39. Girdi bunlarıñ içinde na'ra urdı bir güzīn
Şaşdı hayrān oldu cümle hārīcī pīr-ü cūvān
40. Nevrüz şāh'ı bıçağın çekdi 'üryān eyledi
Girdi bunlarıñ içine bir kazā-i āsumān
41. Na'rası şāh-ı emīriñ āsumānı iñledir
Kesdi başlar düşdi kıanlar yā Raķīb yā Müstegān
42. Geldi Behzād'ıñ kıarındaşı ki Şem'un-u 'Arab
Anda kırk biñ 'asker-ile cümlesi şāhib sinān
43. Geldi Behzād'ın 'asākiri dağı kırk biñ kıadar

Şāh-ı Müslim açdı Behzād'ı kafesden ol zamān

(15b)

44. Ol daḥı aldı geyindi oldu hem ālāt(1)-pūş

Na'ra urub ol daḥı cenge yürüdi ḳahrımān

45. Bir şadā Allāhuekber didi cümle yürüdi

Gevdeler düşdi zemīne yürüdi sīl oldu ḳan

46. Tārumār oldu ḥavāric cümlesi itdi firār

İşfihān'a ḳaçdı Yūnūs oldu şöyle bī-nişān

47. Şāh-ı Müslim aldı Behzād'ı ḳucaklar būs ider

Geldi Şem'un-ı 'Arab daḥı görüşdi bī-nihān

48. Ḳıldılar bī'at Ebā Müslim şāha ey sehī

Didiler saña gelürüz bā-ḥurüc rāyigān

49. İzn aluben her birisi gitdi yerlü yerine

Ya'nī vardı ḥānesine her biri tıtdı mekān

EBĀ MÜSLİM ŞĀHİN SEYYĀHAT 'ĀLEMİNDE İŞFİHĀN'A GELDİĞİN
BEYĀN İDER

(mefā'īlün/ mefā'īlün/ mefā'īlün/ mefā'īlün)

1. Elā ey ṭālib-i taḥḳīm eşit ey cān u cānānı

Bu Ḳaḍıođlı ednādan emīr ü 'Abdurahmān'ı

2. Bu cānibden Ebā Müslim yüridi İşfihān'a ol
Çü gördi İşfihān'ı eyledi āh u efġānı
3. Didi yā rabbi imāmiñ kerbelāsı Bağdād'ın çöli
Benim de Kerbelām bu İşfihān'dır ey kerem kāmı
4. Ki bunlar zulm-ile bunda atamı kıldılar maşlūb
Çü sen her şeye kādırsın ki ey Hānnān u Mennānī
5. 'İnāyet eyle baña sen alayım intiķāmım ben
Bu zālīm hārīcilerden kāmı şol atamuñ kāmı
6. Bu feryād u fiġān-ile duḡūl-u İşfihān itdi
Ki üç gün mest-i lā-ya 'kul tolandı çarı şu hānı
7. Hemān dördünci gün geldi serā-yı İbn-i 'Āmir'e
Çü gördi anı ol cānā ider āh-ıla ifġānı
8. Hemān derḡāl kıyām idüb öper gözlerini şāhım
Ey oġlum bu ne ḡāl oldu beyān eyle kāmekānı
9. Ebā Müslim beyān itdi zehābını ayābını
Firāk ı vaşl-ı bābını kāmı eşkāra pūnhānı
(16a)
10. Nice eyyām sürūr ile iderler şoḡbet-i pākı

Emîr-i İbn-i 'Âmir'le sarâyında nedîmânı

11. Kaçan kim yevm-i îd oldı halâyıķ dirilüb geldi

Yûsuf Haccâc havâricle hemân dem tutdı meydânı

12. Hüner meydânını ol dem kuşâde kıldı merdâne

Yûsuf çıkardı zindândan getürdi bir müsilmânı

13. Hem Erķam nâm u isminde var idi bir belîd mel'ün

Tezâru' kıldı mü'minle tolandılar 'ayânânı

14. Ayağından çeküb mü'mini ayırdı iki kıldı

Nice lâf u güzaf-ile şalındı kıldı devrânı

15. Ebû't türâb didi bunda olaydı zende ü hâzır

Anı daķı bunıñ gibi kılaydım iki yeksânı

16. Emîr eşitdi çün anı teħammül itmedi cânı

Didi bunculayın şanma ķamu bu cümle insânı

17. Didi Erķam bana hüccet gerek şâh-ı tüvânâdan

Ki seniñ ķanıñ benden taleb kılmaya cân anı

18. Emîr ider ki ey mağbün zelîl ü fâcir ü mel'ün

Hâķîr u fâsıķ mecnûn güzaf-ile sakîmânı

19. Eliñden her ne kim gelse dirîğ itme keşâkeşde
Benim kanım helâl olsun saña ellefte seyrânı
20. Bes andan bu iki âdem tezarri' kıldılar ol dem
Keşâkeş eyledi Erkam teħarrük olmadı kanı
21. Bes andan server-i 'âlem yapışdı bir gezîn muħkem
Çeküb şaķ eyledi ol dem iki pâre ider anı
22. Bunuñ kırķ âdemi birden hücüm itdi buña erden
Birer deyme urur yirden kıtur hâk-ile yeksânı
23. Bes andan urdı bir na'ra didi ey hâricî bî-din
Emîr-ü 'Abduraħmân'am dilîr-i gevheri dâni
24. Bulara kudret-i tîğın hemân dem şaldı merdâne
Kime urdı iki bölde gör imdi şîr-ü Yezdânı
25. Bu hâli gördi çün Haccâc komañ deyü nidâ itdi
Yürüdi leşkeri yerden ider ceng-i dilîrânı
- (16b)
26. Ķabardı server-i 'âlem o dem bir nâ-bekârı hem
Urdı âħara ol dem kıturıdı 'adîmânı
27. Zemîne tarķ olub tenler döküldi sîl olub kanlar

Hemen pervāz ider cānlar qarīn ü qurb-i şeytānı

28. La'īniñ leşkeri ol dem bozulub tārūmār oldı

Döküldi İşfihān'a heb kamu hāli perīşānı

29. Emīr u serveri memnūn didi Haccāc'a ey mel'ūn

Haķīr u kıaltabān mecnūn nice oldı atamıñ kanı

30. Kaçub benden firār itme benim meydānıma gel sen

Alayım atamıñ kanın ki ey şerrīr-ü yezdānı

31. La'īn ol dem firār idi döküldi kal'aya cümle

Κamu bulādı-pūş olub yeñiden açdı meydānı

32. Emīr daħı duħūl itdi muğārıķ olmadı bir dem

Özini şaldı deryāya yoğıdı nermi limānı

33. Emīr na'ra urur ol dem erişdi heybet-i Rüstem

Felekler iñledi kem kem melekler kıldı seyrānı

34. Döküldi el ayak tenler fiğāna başladı anlar

Κalur 'āciz kamu cānlar erişdi kahr-ı Mennān'ı

35. Kıyāş itdi havārīciler çalındı şūr-ı İsrāfīl

Κıyāmet kopdı haşr oldı 'aķıllar kıaldı hayrānı

36. Emīri haḡ-te‘ālallāh ‘adūdan şakladı ey māh

Ġazāsı-çün idi lillāh irişdi hıfz-ı Yezdānī

37. Ebā Müslim emīr i şāh o gün aḡşam olunca māh

Kılıç şaldı bilā hem-rāh ururdı tīġ-i berrānı

38. O gice İbn-i ‘Āmir'e yene kaldı emīr ü şāh

Hezārān dürlü taḡsinler ider şāha seḡā-kānı

39. Ey oġlum İbn-i ‘Āmir der ġazāñ olsun mübārek der

Temāmetle bugün aldıñ atanıñ intikāmını

ŞĀH-I EBĀ MÜSLİM'İŇ SEYĀḤAT SEYRİNDEN BAĠDĀD'A
GELDİĠİŇ BEYĀN İDER

(fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün)

1. Ol gice ru'yā görür şāh-ı zemīn

Didiler Baġdād'a varasın yā emīn

(17a)

2. Çün şabāḡ oldı güneş urdı yere

Elvedā‘ eyledi İbn-i ‘Āmir'e

3. Geldi çün Baġdād'a girdi içerü

Hoca-yı ‘Abdülmecīd'e vardı o

4. Bir sene ‘Abdülmecīd ile emīr

Eylediler zevk-i sohbet hoş zamîr

5. Nâzenîn ki birgün oldu yevm-ü 'îd
Her biri seyrâna çıktdı yâ Mecîd

6. Çıktı Bağdâd hâkimi seyrâna hem
Ya 'nî Mervân oğlu Süleymân hâkem

7. Bir hüner meydânı açıldı nezîr
Girdi meydân içine bir geştegîr

8. Şehr-i Bağdâd'ın içinden bir dilîr
Olamadı buña akrân merd-i şîr

9. Çün bu hâli gördi anda şâh-ı dîn
Kalmadı şabr u kararî yâ Mu'în

10. Üzerinde hoş mülükî câmeler
Girdi meydânına anî şâmeler

11. Küştegîri şöyle kaldırdı dilîr
Çaldı yere pâre pâre oldu der

12. Bunı gördi çünki Bağdâd hâkimi
Hay koman deyü nidâ itdi dağı

13. Her yañadan hārīcī itdi hücüm
Şāh emīre keşreti şöyle nücüm
14. Nevrüz-u Şāh bıçağın çekdi bu
Düşdi bunlarıñ içine haykıru
15. Na'rasından kopdı ol dem zelzele
Düşdi Bağdād'ıñ içine velvele
16. Bir kılıç urdı bulara ol emīr
Āsumāna çıkdı feryād-u nefīr
17. Kesdi başlar düşdi leşler bī-şümār
Kıldı bunları hemān dem tārümār
- (17b)
18. Şöyle kim bir vāsi'-i meydān ider
Sağ selāmet döndi yolına gider
19. Bir niķābdārıñ evine hay nice
Vardı kondı Şāh-ı Müslim ol gice
20. Ol gice hābında gördi bu dilīr
Var Hōrusān'a didiler yā emīr

21. Gitdi Belh'e uğradı Müslim Şāh

Ḥoca Meḥemmed-i Belhī'ye o māh

22. Ol gice toğdı ḥocanıñ bir kıızı

Ḥoş kudüm-ile didi bulduñ bizi

23. Ḥoca didi şāha ey oğlum benüm

Sen bu kıza isim vir ey cānum

24. Şāh-ı Müslim didi ey ḥoca adıñ

Minnet-ü Bānu deyü ḳodum adıñ

25. Hem daḫı olsun bu ma'şūḳam benüm

Ḥoca didi n'ola ey cān u tenüm

26. Ḥocaya virdi ki yüz dinār-ı ān

Didi bu ola saña benden nişān

27. Turdı andan elvedā' itdi emīr

Uğradı Nişābūr'a ol merd-i şīr

28. Müşterī Behrām ile anda hemīn

Görüşüb virdi bıçağı bu emīn

29. Anda ḳudret teberin aldı ele

'Azm-i Ḥorūsān deyü girdi yola

30. Arası yolu mesāfe sağ u sol
On konak idi hemān buldı vuşul
31. Anasınıñ elini būs eyledi
Hemşiresiyle görüşüb söyledi
32. Geldi sirdāb gicesine irüşüb
Sünniler ile bulışub görüşüb
33. Sünnī mü'min k'anda var idi kişi
Dört yüz idi hem dañı kırk dört kişi
(18a)
34. Didi 'Osmān siz gelün cümle baña
Bī'at idiñ çıkalım öñden şoña
35. Didi Sehlān bu hurūc gavğası şol
Bir 'azīm da'vā imiş olma 'acul
36. Yazalım bu cümleñiñ esnāsını
Tā ki Zeyne'l-'Ābidīn'e bula yol
37. Hem emānetler katındadır anıñ
Şaklayu şāhib hurūca vire ol
38. Kağı ādemi vekil eyler imām

Ol olur şāhib hūrūc ger sağ u şol

39. Bu sözi cümle münāsib gördiler

Cümleniñ esmāsını heb yazdılar

40. Didi Sehlān kağıdı kim getüre

Tā ki Zeyne'l- 'Ābidīn'e yetüre

41. Didi 'Oşmān kağıdı irsāl idem

Sāz-ı rāhı ben anı ikmāl idem

42. Didi Sehlān bu ne dimek bendedür

Hiç bilür misin ki imām kıandadır

43. Şām'da bir 'Abbāsī zindānı dinür

Yedi kıatdır kı'ar-ı zemīnde olur

44. Her kıatında sünnīler memlū durur

Esfelindedür imām maħbūs durur

45. Çekdiler hem üzerinde bir binā

Kıatı muħkem bir metīn kıubbesine

46. Kıapusına şöyle bir çāk uydurub

Ger açılsa 'āleme virir şadā

47. Tā emānetleri kimse almasun
Anuñiçün kıldılar böyle edā
48. Ey ‘aceb yā ‘uhdesine kim gele
‘Abdūrahmān ise yine ser-medā
49. ‘Abduraḥmān on iki ādem alub
Kağıd ile yola girdi ibtidā
(18b)
50. Didi ‘Oṣmān gizlü ol ādemlere
Çün varalar işi aña döndüre
51. Dest-i būs ider anasını emīr
Kerbelā'ya geldi bir gün merd-ü şīr
52. Ol gice ḥābında gördi ol velī
Buyurur aña Ḥüseyn İbn-i ‘Alī
53. Kerbelā'yı geçmeñüz didi tehī
Nevm i ḥābından uyandı ey sehī
54. Yılda kırk gün cem‘ olurdu ḥāricī
Kerbelā'da cem‘ olurdu ḥāricī
55. Cem‘ olub nevrüz iderler ḥāş u ‘ām
Ol vakit nevrüzlari idi tamām

56. Bir beg ile iki yüz âdem gelüb
Kerbelâ'da bârigâhlarıñ urub
57. Ol la'î'n geldi ilerü ma'nî kim
Tâki ok ola sevâbı ya'nî kim
58. Şâh-ı Müslim çekdi udret tîğini
Düşdi bunlarıñ içine yâ ganî
59. Didi bunda ne işiñ vardur seniñ
Şimdi gör kim ne göre cân u teniñ
60. Beş âdem urtuldu açdı sersere
Bâkıniñ leşlerini serdi yere
61. Ertesi gün gelenin öylece
Dağı ertesı gelenin ey nice
62. On iki biñ hâricî cem' oldılar
Şöyle yakî'n Kerbelâ'ya geldiler
63. Şâh-ı Müslim on iki âdemleriñ
Bile aldı karşı geldi yer yerin
64. Ol gün ikindüye dek ceng itdiler

Ḍarb-u Rüstem 'āya-ı teng itdiler

65. Sünniler tāb u tüvānı kalmadı

El amān yā 'Abdürahmān didiler
(19a)

66. Şāh-ı Müslim kıldı Allāh'a du'ā

Ol maḥal bir toz belürdi gördiler

67. Toz içinde zāhir oldı kırk kişi

Ellerinde nīze heybetlü kişi

68. Bir taraıdan ḥāricīye girdiler

Heybetile bir taraıdan çıkdılar

69. On iki biñ ḥāricīden yüz kadar

Kaçdı kurtuldu firār oldı meger

70. Bākīsi kırıldı heb oldı helāk

'Arşa-i bīdādı meydān oldı pāk

71. Şāh-ı Müslim kıldı andan 'azm-i Şām

Şād u ḥürrem vardılar bunlar tamām

72. Sünniler didi işāret var bize

Pīr-i Şāliḥ'de kalıruz bā-meze

73. Kaldı bunlar yalañız kaldı emîr

Fârisi zindancıya irdi emîr

74. Fâris'e bildirdiler anda eyü

Bender-i Şâh oğlıdır bu söyleyü

75. Fâris anı sevdi yüz biñ cân-ıla

Dürlü ta'zîm itdi âb u nân-ıla

EMİR-İ 'ABDURRAHMÂN ŞÂH-I EBÂ MÜSLİM EMÂNETLERİ ALMAK
İÇÜN ŞÂM'A GİDÜB İMÂMDAN ALDIĞIÑ BEYÂN

(fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün)

1. Gel otur karşımda diñle sözümü ey yâr-u gâr

Ez heme ehl-i tevârih kıldı aña i'tibâr

2. Didiler çün 'Abduraħmân ı Ebâ Müslim gelüb

Fâris'e miħmân olub eyledi bir kaç gün karar

3. Fâris'e didi ki senden var durur bir ħâcetim

Didi söyle baş ile cân üzredir ey nâmüdâr

4. Didi gördüm bu gice şâh-ı Yezîd'i sevgülü

Var 'Abbâsi zindâna duħül eyle medâr

5. Anda ki maħbûslara in'âmı iħsân eyle sen

Bende nezr itdim ki virem bunlara altun hezār
(19b)

6. Didi Fāris bu da bir hācet mi yarın açılır
Giresin hem viresin ihsānıñı ey yār-u gār

7. Zīrā açılırdı zindān dā'imā her Cum'a gün
Her açıldıqda onar sünnī çıkarub āşikār

8. Getürüb qurbān iderdiler buları yolına
Mescide gider iken ol günde Mervān-ı hımār

9. Geldi Fāris açdı zindānı berāber girdiler
Bir iki üç dört beş altı tabaқayı açar

10. Açdılar zindānı çün ma'hūd-u cān itdi şadā
Ol şadādan Şām'ıñ içi tıldı heb dār u diyār

11. Ehl-i zindān şöyle insān şüretinden çıqdılar
Ağlaşub āh eyleyüb feryād iderler zār u zār

12. Her tabaқadan birer ādem ikişer çıkarub
Aldılar getürdiler qurbāne şöyle hūr u zār

13. Ol yedinci tabaқayı şol kim imām andadur
Açmadılar anı anlar kıldılar andan güzār

14. Server ider Fāris'e anı niçün açmadıñız
Didi Fāris yılda bir kerre açılır pāyidār
15. Çün eşitdi bunı me'yūs oldu ol merd i dilīr
Birer altun virdi Fāris ile çıkdı der kenār
16. Fāris ile şāh arada toğrı divāna gelüb
Sordı Mervān kim dūrur bu baña söyle āşikār
17. Didi Fāris bu benim kardaşımıñ oğlı durur
Yanıma geldi ziyāret kıldı bizi yādigār
18. Gördiler bir elçi geldi Kayser-i Rüm'dan yanam
Nāmesini şundı Mervān'a uzatdı bī-ķarār
19. Nāmeniñ mefhūm-ile meftūnı şöyle yazılı
Ben ki Kayşer rūmıyam sen Şāh-ı Mervānsın ey yār
20. Şöyle ma'lūm ola ki Şāh-ı Mađrīb şīve-ger
Bize irsāl eyledi bir geşteđeri nāmūdār
21. Bu diyārimızda arķası zemīni bulmadı
Varan elçim ile anı size gönderdim sanar
(20a)
22. Ger aña ğālib olur bir pehlivānıñ var ise

Cizyeyi saña virürem dā'imā bī-ıştırār

23. Ger aña gālib bir pehlivānıñ yoğise

Vermeyem cizyeyi saña bir taşavvur eyle var

24. Ehl-i dīvān anda ol mel'ūnu çünki gördiler

Şöyle ƣaddi bir mināre ƣulları serv-i çınār

25. Pehlüvānāt cümlesine gālib oldı ol la'īn

Mağzūn oldı ƣatı Mervān ağladı āh-ıla zār

26. Çün bu hāli gördi ol dem Şāh-ı Müslim ol zamān

Girdi meydānına anuñ ƣalmadı şabra mecāl

27. Ol la'īn gördi emīri bir tebessüm eyledi

Didi ƣanıñı helāl eyle baña ey nev-behār

28. Şāh-ı Müslim didi ƣanım helāl olsun saña ey bī-ħired

Bir hüneriñ var ise göster görelim pāy(i)kār

29. Şāh-ı Müslim'iñ kemeriñ tutdı üç def'a la'īn

Çekdi cümle ƣuvvetini eyledi anda nişār

30. Her ne denli sa'y ƣıldı zerrece kār itmedi

Ƙan dihānından gelüb hem oldı aña şerme-sār

31. Geldi andan mükre nöbet Şāh-ı Müslim servere
Şundi anı kemerinden tutdı ol dem nāmūdār
32. Kaldırub anı o dem bir kerre yā Allāh didi
Çaldı yere pāre pāre kıldı anı hırd u hām?
33. Anda Mervān Şāh'ı üç hil'at geyürdi fāhire
Begleri daħı virür sīm ü zerden şad hezār
34. Bir gice Fāris çıķub bir düğüne vardı ol
Halvet oldı bāb-ı zindān kalmadı ağıyār u yār
35. Şāh-ı Müslim el getürdi kıldı Allāh'a du'ā
Didi aç zindānı sen ey Kādir u Perverdigār
36. Geldi bir tāze ğulām virdi mefātiħin buña
Didi kimsin baña söyle ey birāder şivekār
37. Didi ben Mervān'ın oğlıyam eşit yā pehlüvān
Bu gice hābımda böyle didiler baña ey yār
(20b)
38. Şāh-ı Müslim çünki zindānın kapısına irüb
Geldi karşıusına anıñ bir dilİR ü şehsüvār
39. Bir elinde bir şişe var idi içi tolu şu
Didi bu suyu kapuya urasın ey yār-u ğār

40. Bir vaqit ‘Abbās'ı bunda çünkü, maḥbūs itdiler

Geldi Ḥālīd iş bu şudan kapuya itdi nişār

41. Çün kapuya sordı anı çāk şadāsı çıkmadı

Ḥazreti ‘Abbās'ı zindāndan ḥalāş indi o yār

42. Ol vaqit bu şişeyi baña emānet virdi ol

Didi kim şöyle zaman-ile gelür bir nāmūdār

43. Aldı Müslim ol şuyı saçdı kapuya der ‘aḳab

Açdı girdi tā yedinci tabaḳaya ne-ki var

44. Şāh-ı Müslim baqdı ol yedinciniñ miftāḥı yoḳ

Bir kez āh eyledi didi ey Kerīm ü Girdigār

45. Gezdügüm dīn-i mübīn için dürür sa ‘yım benüm

Hem Muḥammed ümmeti tā kim selāmet bula kār

46. Ger ināyet senden olmaz ise baña bu gice

Vālehü şīn-ü perişān ola ḥālim şermesār

47. Bir niḳabdār geldi ol demde emīriñ yanına

Didi Mervān'ıñ kızıyam saña geldim ey nişār

48. Bu gice ru'yāda baña öyle ta ‘rīf itdiler

Al ŧu miftāhı elüñe derdiñe eyle medār

49. Aldı miftāhı eline fetḥ-i bāb itdi emīr

İndi der қа' r-ı zemīne ŧem'a ile istinār

50. Kırk kadar andan aŧaġa nerdubān ile inüb

Gördi pīr ölmüŧ imāmlar heb'imāmelü nehār

51. Yetmiŧ iki biñ kadar hem nicesi anda muḳīm

Gördi қаn aḳdı emīriñ gözlerinden nev-bahār

52. Anda ararken imāmı bir ŧadā geldi mühīb

Ya'ni tevḥīdi avāzı ol imāmiñ gül'izār

53. Didi gel yā' Abdūraḥmān bir nidā itdi imām

Vardı ŧāha ayaġına ŧarılur eyler fiġān

(21a)

54. Didi seni Ḥorusān'a götüreyim yā imām

Seni taḥta geḳüreyim ŧehriyār u serfirāz

55. Didi ey oġul bu devlet ceddime ya atama

Ḳalmadı bākī baña ḳalısar mı pāyidār

56. Biz rızāullāhı gözlerüz aña münḳād olub

Yoksa zindān bize ḥā'il olmaz idi kār(u)zār

57. Ey oğul fānī esāmīleri getür göreyim
Ben yarın bunda şehīd olsam gerekdür ğayr-ı kār
58. Ey oğul hoşca namazımı benim eyle edā
Bu şehirde cengi itmeyesin şimdi ihtiyār
59. Cümle esmālarıñ altına yazdı lā deyü
İllā ismi ‘Abdürāhmān'a gelince iştiyhār
60. Anıñ ismi altına haṭ yazdı bismillāh deyü
Bir satır yazdı müh(i)rin urdı aña intizār
61. Yazdı bir hücçet dağı anda vekīlimesin benim
Vireyim saña emānetleri cümle iftiyhār
62. Evvelā virdi resūliñ sancađını eline
Virdi hırķayı dağı hem eline şankim şikār
63. Ebū Bekr'iñ gömlegini hem ‘Ömer'iñ zırđını
Kaftānını dağı ‘Oşmān'iñ virtür devr-i medār
64. Ol ‘Aliyyü'l Mürtezā şāhiñ imāmesin virüb
Ceng gününde bunları gey didi cümle kāmukār
65. Gühu'l melānda Muḥammed Bākiriñ oğlum benim
Var aña andan dağı hücçet alasin ey nigār

66. Yazısı ceddin resülün andadır fetvâ şerîf
Anı dağı alasin tâ olmaya işin hasâr
67. Benim ile sekiz âdem yarın olsar şehîd
Çâr(u)yârın kamu evlâdı imiş ey lâlezâr
68. Eyle zindân ehliniñ sünnîleriñ cümle halâş
İllâ Ca‘fer’i halâş itme ‘adûdur saña var
69. Turdı zindân ehliniñ sünnîleriñ itdi halâş
Hârîcileri helâk eyledi anda ne-ki var
70. Şâh-ı Müslim çünki zindân kapusın çekdi o dem
Çâk şadâ itdi şu deñlü taldı heb dâr u diyâr
71. Türbedâr oldı müsilmân geldi şâha irişüb
Çıkdı bir yüksek mekâna bir nidâ itdi şî‘âr
72. Türbeye geliñ Yezîd ister sizi cümle didi
Eşiden hep geldi cümle türbeniñ içi tolar
73. Bâbını sed eyledi muhkem Ebâ Müslim dilîr
Yağdı hem anı şu denli âsumâna çıkdı nâs
74. Çâk şadâ itmiş-idi çün yüridi zindâna hep

İltihāb eyledi āteş gördiler türbe yanar

75. Her ne miḳdār ḥārīcī var idi içinde tolu

Cümlesi yandı remād oldu ḳamu dāre'l bevār

76. 'Abd-i Cebbār geldi zindāna su'āl itdi o dem

Didi zindāna kimse geldi mi aḡyār u yār

77. Didi Zeyne'l 'Ābidīn kim ey la'īn ü nābekār

Geldi şāḥibi emānetleri aldı neki var

78. 'Abd-i Cebbār geldi Mervān'a ḥaber verdi anı

Çün eşitdi āh idüb aḡladı Mervān-ı ḥımār

79. Emr ider imāmı divāna getürdi yanına

Çār(1)yār evlādların şulb eyledi ol ḥākisār

80. Şan ḳiyāmet ḳopdı ol dem bir zulumāt yā meded

Ra'd u berk ile şavā'ik şaḳıyuban bī-şumār

81. Pür ḡazabla didi yā cellād ilerü ḥāzır ol

Geldi yanına kimse ḳıldılar andan firār

82. Bu 'alāyımı görüb işlāḥ-ı āḡāḥ olmadı

Didi cazudur imām siḥrine yoḳ ḥadd u kenār

83. Tîgini 'üryân ider Mervân-ı mel'ün u racîm
Urdı boynını imâmiñ kıldı anı vaşl-ı yâr
84. Çün şehîd oldu imâm ol ehl-i dîvân didi hep
Şad hezârân nâm u la'net canıña olsun hezâr
85. Kendüye geldi la'în ağladı düşdi sernigün
Şarılur ayağına ağlar imâmiñ zâr u zâr
(22a)
86. Pîr-i Şâlih geldi teşhîz ile teklîfiñ kılub
Tabuta koyub muşallâya getürdi bî-zârâr
87. Şâh-ı Müslim geldi imâmiñ namazın kıldurub
Gördiler nîzelü kırk âdem kadar geldi süvâr
88. Aldılar o dem imâmı nâ-bedîd oldu kamu
Anda hayrân oldu Şâm ehli şığâr ile kibâr
89. Pehlivân-ı 'âlem şöyle yâ Allâh didi
Teberin aldı eline didi ey Mervân-ı hâr
90. Öyle mi zann ı kıyâsiñ vardur ey mel'ün-u şîr
Tâ saña kala imâmiñ intikâmı der güzâr
91. Nâmeysi aldım imâmdan üşde fetvâ-yı şerîf
Ben Hürüsân'a giderem 'azm-i râh-ı şehriyâr

92. İnşā-Allāh saña on iki imāmıñ 'aşkına
On iki mismār başıña ururam ey nā-bekār

93. Ölümünü isteyen ardımca gelsün yanıma
Göstereyim aña hayrı nice olur kār(u)zār

94. Kal'a çapısından ol dem çıkdı rāha girdi o
Pīr-i Şālih'e gelüb refiqlerin buldı o yār

ŞĀH-I EBĀ MÜSLİM HAZRET-İ İMĀMDAN EMĀNETLERİ ALUB ŞĀM-
I ŞERİFDEN RUCŪ' İTDİGİDİR
(fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün)

1. Pīr-i Şālih'e vedā' itdi emīr
Kerbelā'ya geldiler ey merd-ü şīr
2. Seyyidi gördü o gice toyurur
Kerbelā'yı geçme tehī buyurur
3. Nāgihān irişdi seksen biñ kişi
Kerbelā'yı şardılar gör bu işi
4. Bunları irsāl iden Mervān idi
Başları ğazüb ile ğazbān idi

5. Şāhı öldürmeye bunlar geldiler
Hem emānetleri andan alalar
6. Şāh daḥı aldı bile yāranlarıñ
Karşu geldi ceng açıldı yer yerin
(22b)
7. Āsumāna irdi ol dem na‘ralar
Sed olundı küştelerden püşteler
8. Şāh-ı Müslim ol kadar ceng eyledi
Nüh felek heb aña taḥsin eyledi
9. Mü'minīn tāb u tüvānı kalmadı
El emān yā ‘ Abdü-raḥmān söyledi
10. Der sā‘at yüz tutdı Allāh’a emīr
Didi ey düşmişlere sen destegīr
11. Gördi nāgāh geldi kırk atlu kişi
Ellerinde şeyde heybetlü kişi
12. Girdi bunlar ḥārīciler içine
Ceng odı yandı duduşdı hem yene
13. Tāki seksen biñ havāricden hemīn
Seksan ādem kaldı zende ber zemīn

14. Bākīsi fi'l-cümle hep oldı helāk
Kerbelā şahrāsı cümle oldı pāk
15. Şāh-ı Müslim şordı ol kırk ādeme
Didi kimsiz baña diyüñ ey heme
16. İçlerinden bir ulusı söyledi
Ben ki Pīr-i 'Abdü-Vehhāb'ım didi
17. Ey oğul fetḥ-i dihān it göreyim
Saña bende var emānet vireyim
18. Var idi boynunda pīriñ ol zamān
İki şān beyz-i gögercīn hemçünān
19. Birisi geçdi emīriñ ağızına
Yetmiş iki dil aña oldı 'ayān
20. Birisi Baṭṭāl-ı Ġāzīniñ dürür
Aña virürem didi gelince ān
21. Ağızı yāridur rasülün ikisi
Birini virdim saña ey karudān
22. Elvedā' itdi bular ayrıldılar

Herbiri gitdi yolına nāgihān

(23a)

23. Rūz u şeb kırk gün yürüdi şāh-ı dīn

Geldi Lemlān'a imāma ol zamān

24. Bildirüb didi şehīd oldu imām

Ağladı hep gözlerinden aqdı qan

25. Didi bile Ḥorosān'a varalum

Seni tahta geçüreyim rāyigān

26. Rāzı olmadı Muḥammed Baqirī

Ḥuccet-i fetvāyı virdi ol zamān

27. Yazdı ol dem anda bī'at nāmesin

Virdi buña anı daḥı 'ālī-şān

28. Elvedā' idüb bular ayrıldılar

Şāh-ı Müslim kıldı 'azm-i Ḥorosān

29. Vālidesine vuşul itdi emīr

Dest-i būs idüb oçurdu bir zamān

30. Döndi andan soñra sirdāba gelüb

Ehl-i İslām ile görüşdi hemān

31. Huccetin oꞗutdı fetvā-yı ŧerīf
Sem‘a tā‘an itdi cümle merdümān
32. Geldi fi'l ḥāl on iki biñ mü'minūn
ŧāh'a bī‘at eylediler ŧād(u)mān
33. Geldi Sehlān daḥı bī‘at eyledi
‘Asker daḥı aniñla cāvidān
34. Çağırub itdi münādīler nidā
Devr-i Mervān geꞗdi biliñ bī-emān
35. Pīŧivā devr-i Ebā Müslim gelüb
ŧer‘i Aḥmed zāhir oldı der cihān
36. Naŧr-ı Seyyār'ıñ yürüdi leŧkeri
Ceng açıldı ŧehr içinde ol zamān
37. Ehl-i İslām na‘ra urdı her biri
Yedi baŧlu ejdehā oldı hemān
38. ŧāh-ı müslim çekdi kudret tiğini
Na‘rasından ditredi çarḥ āsumān
(23b)
39. Naŧrı Seyyār'a eyitdi ey la‘īn
Gel benim meydānıma ey ḳaltabān

40. Çakam on iki imāmın aşkına
On iki mülh başına ey nātüvān
41. Hārīcī deryā mişāli yürüdi
El ayak uçdı havāya aqđı kan
42. Şāh-ı Müslim şaldı kudret tīgini
Biñden artuk şaldı yere ol zamān
43. Münhezim oldı havāric leşkeri
Her biri bir yaña oldı bī-nişān
44. Ehl-i İslām birbirine irmedi
Hıfz-ı Rabbānile bir zaħm-ı sinān
45. Naşr-ı Seyyār cümle mālın hıfz için
Çār dolāb kal'esine koydı revān
46. Şāh-ı Müslim arada fırsat bulub
Kal'eyi cebr-ile aldı nāgihān
47. Naşr-ı Seyyār çün eşitdi āh idüb
Ağladı itdi şadā-yı el emān
48. Gitdi mālım ey 'aceb hālim n'ola

Her tarafa nāmeler şaldı hemān

49. Talḥa Nişābūrī seksen biñ kadar

‘Asker-ile geldi cümle qahrımān

50. Geldi Şafvān ol iki yüz biñ daḥı

Naşr'a imdāda irişdi nāgihān

51. Geldi bunlar Şāh-ı Müslim servere

Oldılar aña mülākī nā-gihān

52. Geldi Behrām müşterī dört biñ kadar

Geldi cümlüsi ‘arāq-ı nā-gihān

53. İki ‘asker cenge iqdām eyledi

Çār dolāb sahrāsına tutdı mekān

54. İzn alub şāhdan o dem Hurdeng-i pīr

Girdi meydān içine ol pehlüvān

(24a)

55. Çıkdı qarşusına anıñ bir belīd

On beş arış qadd-ile bir qaltabān

56. Ḥamle kıldı urdı ol dem tīğini

Bıçağımı qarşu virdi pīr hemān

57. Döndi andan karşı virdi pîr aña
Bir kılıç urdı aña ol pāk u cān
58. İki biçdi hāke yeksān eyledi
Hārīcī nār-ı cahīme virdi cān
59. Bir te‘ākub on yedi merd ü dilîr
Geldi meydānına anıñ karudān
60. Dem-be-dem Hürdeng i āhengir u pîr
Cümlesini yere şaldı ol zamān
61. İki leşker hamle kıldı bir güzîñ
Na‘radan tıldı zemîñ ü āsumān
62. Çürimiş olmuş yürekler dirilüb
Her biri bir ejdeha oldu ‘ayān
63. Dökdiler kanı ‘adūdan bî-kıyās
Münhezim oldu havāric nā-tüvān
64. Her birisi bir yaña tıtdı sebîl
Hırosān'da eyledi ārāmu cān

MEHMET OĞLI MİZRĀB-I CĠGĀNGĪRĪŃ ŐĀH-I EBĀ MÜSLĪM'E
BĀRĠGAH-I YŪSUF'I GETÜRDĠGĪŃ BEYĀN İDER
(fā' ilātün fā' ilātün fā' ilātün fā' ilün)

1. Rāvīler öyle buyurdu diñle ey Őāhib cemal
Kim havāzerm hākimi Őāh-ı Mehemmed hoş-hisāl
2. Bir gice ru'yāda gördi didiler ey pāk(1)-dīn
Yārın ez-cānib yemīne tağa eyle intiķāl
3. Anda Şöyle bir mekānı hāfr idesin ey emīn
Bulasın dürlü emānātı eyüce Őaķla al
4. Ey Muħammed Őāh yakında toĝa bir oĝluñ seniñ
Çünkü on beş yaşına ire tamām bī-kīl ü kāl
5. Ol emānetleri anuñ-ıla irsāl idesin
Getüre Őāhib-ħurūca kıla aña irtiķāl
(24b)
6. Vardı hāfr itdi o yeri indi der-ķa' r-ı zemīn
Gördi vāsi' anda bir ķubbe gözükdı bī-miŐāl
7. Anıñ içinde nice polād-ı Őandıķlar yaķur
Açdı bir nāme birinden aldı itdi imtiŐāl
8. Nāmeyi baķdı oķudı anda Şöyle yazılı

Ey zaman-ile gelen bunda Muḥammed Şāh-ı ḥāl

9. Ben ki Yūsūf İbn-i Ya'kūb nebī peygamberem

Bī- vefālīk ide ümmet anda ol dem bī-zalāl

10. Āl-i evlādı şehīd idüb ḥalāk-ı nā-sezā

Şoñra ismi 'Abdürahmān geliser bir merd-i ḥāl

11. Alısar āl-i rasūlīñ intikāmın ol dilīr

Ben de anıñ çün kodum şol yādigārı kütlu ḳal

12. Devletimi aña Mızrāb-ı cihangīr getüre

Oğlın ile bārigāhım aña eyle ittişāl

13. Aldı geldi ḥānesine Şāh Muḥammed ol gice

Anda Mızrāb-ı cihāngīr rahma itti intikāl

14. Geldi dünyāya daḥı hem irdi on beş yaşına

Devleti aldı getürdi Şāh-ı Müslim'e nevāl

15. Bārigāhı ḳurmada şöyle yazılmış idi kim

Anı altmış biñ sipāhī ḳuralar bī-infişāl

16. Daḥı altmış biñ silaḥdār ḳaraḳolluḳcısı hem

Ola altmış biñ daḥı bile ideler vecd-i ḥāl

17. Biñ yedi yüz k bbe üzere b rig h  k rular
Yedi k pusı var idi dürlü Şan‘atlar men l
18. Her iki k pu arası nice fers h yer idi
B b-1 evvelde on iki biñ ola serheng-i al
19. On iki biñ i  aĝalar al geyimlü her biri
On iki biñ aŐfar  ħil‘at geyimlü iŐtim l
20. Ellerinde tür kem n Ő h ñ k fasın g zley b
Altı biñ hem altıyüz Şandalı anda der-mis l
(25a)
21. Defter-i H k n de  yle yazılmış idi heb
Nice dürlü Şan‘at ile z net anda irtiĥ l
22. Ő h daĥı k rdı bu  sl b üzre bir Şekl-i bedi‘
Her diy rda her mek nda k'anda idi irtiĥ l
23. Ő h-1 Müslim ‘azm idüb   n Telli Senc n’a varub
Anda  r m eyledi k ndı oŐurdı l -yez l
24. Naşr-1 Seyy r yirmi dört kez yüz biñ ‘as kir cem‘ idüb
Ő h-1 Müslim gelüben eyledi ceng i cid l
25. Geldi M zr n-1 cih ngir anda cenge irişüb
 aldı k lıcı ‘ad ya eyledi anda k t l

26. Şāh-ı Müslim çekdi şol kudret teberin yürüdi

Çaldı kudret tīgini a' dāyı itdi pāyimāl

27. Pehlūvān-ı 'ālem anda na'ra urdı bir güzīn

Şandılar kim şūr-ı İsrāfīl çalındı ke'n-nimāl

28. Lā-fetā illā 'Alī lā-seyfe illā zū'l-fikār

Öyle deyü bir şadā çıkdı teberden i'tidāl

29. Bu şadāyı çünki anda ehl-i İslām işüdüb

Cūşa geldi her biri bir ajdehā oldı o hāl

30. Ol kadar a' dāya anda tīg-ı bürrān şaldılar

Tahsīn itdi heb melā'ik kānyā Rüstem'le zāl

31. Naşr-ı Seyyār Yezīd'e la'net deyüb itdi firār

Horosān'a geldi ārām eyledi itdi vişāl

ÇI KUNEM EZ DEST-İ TU BE Kİ REVEM CARĖ-I FELEK
AN ĖÜDĀ NUŞRET DEHED ĖAYYŪM ĖATTA ZŪ'L CELĀL
(fā' ilātün fā' ilātün fā' ilün)

1. Şāh ile görüşdi Mızrāb-ı dilir

Teslim itdi bārigāhı merd-i şir

2. Pādişāh aldı añı kucakladı
Hoş kudüm ile bizi bulduñ didi
3. Bārigāhı cāmi‘yi kurdı emīr
Tahtı Yūsuf‘da oturdu dād(1)gīr
4. Eyledi bī‘at emīre bu yaña
Çār(1)gūşı eşhebi virdi aña
(25b)
5. Aşl-ı deryādan hürüc itmişidi
Añı Mızrāb şāha teslīm eyledi
6. Bile Mızrāb‘ın ‘asākiri kāmū
Şöyle altmış biñden artuğ yā ‘amū
7. Bu yañadan Zirķ-i Ğammāz n‘eyledi
Naşr-ı Seyyār‘a gelüben söyledi
8. Didi Mızrāb ‘azm-i sultan eyledi
‘Askerimizi perīşān eyledi
9. Bārigāh-ı devleti virdi kāmū
Bundan ayru devrimiz döndi kāmū
10. İtdigimizi kāmū bulsağ gerek
Hakipāye cümlemiz kalsağ gerek

11. Yazdılar Mervān'a nāme ol zamān

Bunları hep kıldılar bellü beyān

12. Tīz sekiz yüz biñ süvāri merdümān

Naşr'a irsāl eyledi Mervān(ı)gān

13. Naşr-ı Seyyār yine geldi der zamān

İki ' asker cenge tırdı bī-emān

14. İki leşler Һarbe itdi Һamleler

Na'ra urub ra' da döndi cümleler

15. 'Älemi tıtdı kılıç çağıldısı

Kelleler uçdı havāya nicesi

16. Ol kadar Һarb-ı şedīd oldu o gün

Leşker-i İslām olmuş-ıdı zebūn

17. Pehlivān-ı 'ālem anda bā-şafā

Yüz tıub eyledi Allāh'a du'ā

18. Didi ey düşmişlere sen dest(e)gīr

Қıl 'ināyet bize ey 'āl-ī naşīr

19. Altı biñ hem altı yüz ma‘ süm-u pāk

Cümlesi şıbyān-ı mektep bī-fikāk

20. Oқurıdı her biri fetḥ-i şerīf

Eyle nuşret yā naşīr u yā laṭīf

(26a)

21. Baş açık cümle du‘āya başladı

Ṭaş-ıla a‘ dāyı cümle taşladı

22. Der‘ aқab bir toz belürdi ol zamān

On iki ‘alem göründi nāghān

23. On iki biñ pehlivān merd ü dilīr

Girdi ol dem ḥārīciye dād(1)gīr

24. Cemlūñ oğulları idi şāhları

‘Abd-i Mecīd ‘Abd-ü Mācid serverī

25. Ehl-i İslām daḥı cūşe geldiler

Na‘ra-yı Allāhu Ekber didiler

26. Ḥaқ ‘ināyet kıldı gālib oldılar

Ḥārīciyi kıldılar zīr ü zeber

27. Ḥārīciden şaydılar yüz biñ fikāk

Heb kılıçdan geçdi oldılar helāk

28. Naşr-ı Seyyār yene düzdi leşkeriñ
‘Azm-i meydān eylediler yer yerīn
29. Çün alāy baġladı cümle durdılar
Geldi şahrādan üç ādem gördiler
30. Öñlerince bir kılıçlu nemed-pūş
Bir göled başında bir dervīş-i hoş
31. İki ‘asker bunlara kıldı nazar
Ey ‘aceb bunlar kim ola didiler
32. Ol ‘abā-pūş didi ey zullāme siz
Kurret-ü ‘ayn-i rasūle n’etdiñiz
33. Bu gün ol gündür ki size t̄alayım
İntikāmını bulariñ alayım
34. Naşr itdi yoġ mıdur bir pehlivān
Tāki aña virmeye bir dem emān
26. H̄ārīciden eceli gelmiş biri
Girdi meydānına añun serseri
27. Bir kılıç urdı aña ol nemed-pūş

Ortasından iki pāre kıldı hūş

(26b)

28. Kesdi başın çengele aşdı hemīn

Er diledi yine ol dem pāk-u dīn

29. Bir daḥı meydāna geldi ilerü

Anı daḥı öyle kıldı māhi-rū

30. Hāşılı yetmiş kişiniñ başını

Çengele aşdı o gün қallāşını

31. Aḥşām olur vardı қondı her biri

Gördiler taḡa çekildi serverī

32. Çün yārındası gün oldu turdı hep

Şāf ālāy bağladı cümle gördi hep

33. Kim gire meydāna derken geldi bu

Na'ra urub er taleb eyledi o

34. Cūş idüb meydānına geldi bir er

Anı daḥı eyledi zīr ü zeber

35. Naşr-ı Seyyār hey қoman didi şaқın

İki biñ ādem hücüm itdi yaқın

36. Nemed-pūş şāh cihāna söyledi
Kimseyi gönderme meydāna didi
37. Ğamda-pūş üç dāne-yi çevgān atub
Düşdi bunlarıñ arasına yanub
38. Pāre pāre oldu heb ateşleri
Hārīciler yandı bitdi işleri
39. Yandı āteş olmadı o gün hamūd
Tenleri öyle yanardı hem-çü od
40. Geldi şāha bī'at itdi ğamda-pūş
Ehl-i İslām şād u hürrem oldu hoş
41. Zirķ-i ğammāz Naşr'a ol dem söyledi
Anlara bir hoş velī geldi didi
42. Aḥmed-ü Zemcī imiş adı anıñ
‘Ālemi tutdı idi dādı anıñ
43. Nesli ḥaydardan turur bir hoş-sıfāt
Şāhib-i keşf i kerāmet ‘ālī-zāt
(27a)
44. Gördi ru'yā Aḥmed ol şāhib kemāl
Şāh-ı Müslim ide çünkim intiķāl

45. Yerine bu kâim ola ol zemân
Bu dahı şâhib hürûc ola hemân
46. Naşr-ı Seyyâr nâme yazdı Şâm'a hem
Aḥmed'i bildirdi Mervân'a ehem
47. 'Abd-i Cabbâr'a eyitdi ol la'în
Aḥmed'e bir er muḳâbil bulasın
48. Tâgûlîyi aña irsâl eyledi
Çok 'Alî'den 'ilm-i hikmet okudu
49. Bir müneccim kişi bir 'ayyâr idi
Ḳuds-ü şerîfde mekânı var idi
50. Aḥmed'i aña eger bildirseler
Gelmez idi ger anı öldürseler
51. Şems'e 'aşık idi lâkin o la'în
Anuniçün geldi Seyyâr'a mu'în
52. Emr-u Mervân ile geldi hem Sinân
Dört kez yüz biñ 'asâkirle inân
53. Şâh-ı Müslim dahı çıkdı bir gice

Bir suyn yanına irdi bir gice

54. Tāgūlī geldi Sinān'a ol zemān

Didi bir hile aña ey kār(u)dān

55. Geldi Şāh-ı Müslim'i buldı Sinān

Didi ru'yā gördüm ey şāhib kırān

56. Ba'dehü İslām'a girdim bu zemān

Hem dağı oldum muhibb-i hānedān

57. Şād olub dürlü muhabbet kıldılar

Dönüb andan bārigāha geldiler

58. Tāgūlī şerbete dārū katdı hem

Şāh-ı Müslim içdi mest oldı behem

59. Qayd-ı bend idüb emīri ol zamān

Qoydılar bir şanduğa idüb nihān

(27b)

60. 'Askerine aldı getürdi Sinān

Begleriyle meşveret kıldı hemān

61. Didiler Mervān'a alub gidelüm

Bunı aña biz hediye idelim

62. Tā ki vire her birimize tīmār
Baḥş ider bize nice dār u diyār
63. Aldılar Mervān'a rāhī oldılar
Gice gündüz yol yürüyüb gitdiler
64. Ehl-i İslām pādişāhı bulmadı
Her birisi āh idüben ağladı
65. Didiler qanı noldı sulṭānımız
Qanda gitdi cān u cānān cānımız
66. Aḥmed'e şordılar anı ol zamān
Qandadır sulṭānımız ey kāmurān
67. Çünki Aḥmed bunu eşitdi hemān
Hırqaya çekdi yaşını bir zemān
68. Başını kaldırdı andan yā dilīr
Didi biliñ şāhımız oldı esīr
69. Lākin ammā maḥzūn olmañız qatı
Qurtarurlar anı izz ü şevkati
70. Tāgūlī geldi ḥaber virdi anı
Naşr-ı Seyyār eşidüb yandı cānı

71. Didi Şām'a ger varır ise Sinān
Tahtımı Mervān aña virir hemān
72. Şāh-ı Müslim'i elinden alalım
Aña vāfī ' asker ile talalım
73. Tāgūlī yüz biñ ' asākirle tamām
Geldi ceng itdi Sinān ile kıyām
74. Tāgūlī'ye bir kılıç urdı Sinān
Kalkana aldı anı ve şavdı hemān
75. Döndi andan Tāgūlī şaldı aña
Şol ğarayibe bıçağını aña
(28a)
76. İki pāre düşdi ātından Sinān
Hem cehennem āteşine yandı cān
77. Yüridi ol dem Sinān'ın leşkeri
Tāgūlī'nin üstüne cümle varı
78. Naşr-ı Seyyār oğlu Tāhir geldi hem
Dağı Şafvān geldi zāhir oldı hem
79. Şol Sinān'ın ' askerinden bir ahad

Qalması cümle helāk oldu meded

80. Tāhir aldı yüridi şāhı hemīn

Geldi qondı şöyle Bağdād'a yaqīn

81. Yārın erken varalım Mervān'a der

Bunu teslim idelim sultāna der

BAŞRA ŞĀHI ŞAHİB-ĶIRĀN ʿĀLEM-i BEHZĀD-I CĪHANSUZ
ŞĀH-I EBĀ MÜSLĪM'İ ĤAVĀRĪCDEN ĶURTARDUGĪN BEYĀN İDER
(mefā ʿīlün/ mefā ʿīlün/ mefā ʿīlün/ mefā ʿīlün)

1. Rivāyet eyledi rāvī ki Behzād-ı dilāver hem

Yaturken gördi bir ru'yā didiler aña ey hem-dem

2. Var imdi Müslim-i Şāhı ĥalāş eyle selāmetle

Uyandı çün menāmından hemān āh eyledi pür-gam

3. Yanına oğlı Hāşim'i alub derĥāl kıyām itdi

Tamām kırk biñ ʿasākirle erişdi Tāhire aĥşām

4. O dem bir naʿra-ı Allāh-u Ekber bir şadā itdi

Mehābetden şadāsından felekler inledi kem kem

5. Kılıçlarıñ çeküb birden bulara girdiler erden

Ķıyāmet qopdı ol yerden döküldi başlar aqdı qan

6. Daĥı ol bir tarafından āh negāra irdi vaveyla

Ki Şem ʿün-ı ʿArab hem-rāĥ kıtāle başladı muĥkem

7. 'Asākiri añā ilhāk tamām kırk biñ me'al-mızraq
İderler qanları iħrāk havārīcden qamū her dem
8. Dilīrān nāmūdāramı gör imdi ehl-i ĩmānı
Şu denlü dökdiler qanı erişdi heybet-i Rüstem
9. O gice hem havāricler biri birini kırdılar
Bu hālī çünki gördiler didiler Tāhir'e pür-nem
(28b)
10. Varalım k'obendi biz keselim başını aksın
Alurlar şandığı hergiz açarlar pīşeyi kerdem
11. Baqar şāh-ı cihān ol dem biri geldi yalın kılıç
Elini qaldırub ya'ni ki boynını ura azlem
12. Görürler oldı cellādın zemīne kellesi ğaltān
Turur yanında bir oğlan kılıcı elde bir eslem
13. O dem turdı emīr-i şāh kırar bendlerini nāğāh
Alur ma'sūmı ider āh oyar gözlerini ğurrem
14. Didi kimsin didi Behzād'ın oğlı Hāşim'em ey şāh
Saña geldim erişdim āh havārīc kırmada merdem
15. O dem bir na'ra urdı şāh kıyās itdi havārīciler
Çalındı şūr-ı İsrāfīl kıyāmet oldı bu 'ālem
16. O dem Behzād ile Şem'un eşidüb na'rasın şāhın
Qatına geldiler māhın qodılar payına ser hem

17. Bes andan dökdiler kanı erişdi hışm-ı Yezdānī
Havāricler münhezim oldı perīşān-hāl ile ol dem
18. Havāric mālını yağmā idüben aldı gāzīler
Semen-ber tāhiriñ tahtın iderler pāre pāre hem
19. Kaçan Tāhir firār itdi gelüb Naşr'a karar itdi
İki leşker tamām kırk gün kadar ceng eyledi muhkem
20. Erenler harb ı darbından kılıçlar āh idüb nālān
Döküldi el ayak tenler kırıldı bī-hisāb ādem
21. Şehīd oldı bekā buldı temāmet altı biñ sünnī
Cinān ı 'adn i firdevsi ziyāret kıldılar ekrem
22. Helāk oldı havāricden tamām üç kerre yüz bin er
Edebsiz mürdegān olur kamusı buldılar mātem

RASŪL-İ ĀLĪ EVLĀDINIŃ KANIN YERE DÖKMEK DEĞİL
ASĀN Kİ ZĪRĀ ZENB-İ A'ZAMDİR Kİ AŃA BEŃZEMEZ HER KAN
(Mefāilün/mefāilün/feŭlün)

1. Bu hāli gördi çünkim Naşr-ı Seyyār
Kırıldı pehlivan u yār u deyyār
2. Kırıldı kalmadı edgün u ermün
Dağı kartūs ile arkası mel'ün
(29a)
3. Helāk oldı la'īn ol Zir-k-i Ğammāz

Ḳamū cengāveri lemmāz ı hemmāz

4. Mufaşşal yazdı hem Mervān'a nāme
Bir ādem ile irsāl itdi Şām'a
5. Ebū'l Ḥiccān'a irsāl itdi Mervān
Daḡı Mehmehe'yi fīli sūvārān
6. Var imiş bunlarıñ bile sūvārı
Ki seksān biñ dilīrān nāmūdārı
7. Gelüb Naşr'ın yanına ḳondı aḳvam
İki leşker ḳitāle ḳıldı aḳdam
8. Didiler kim ide evvel ūcece'at
'Aceb meydāna kim gire bu sā'at
9. Hemān Mehmehe ḳıldı 'azm-i meydān
Didi gelsün baña bir merd-i aḳrān
10. Ebā Müslim'e geldi Ḥīt-i Mümtāz
Didi baña izin vir ḳılma e'āz
11. Ebā Müslim didi kendim ḳıḳaram
Ki anıñ ḡālī nicedür baḳaram

12. Hemān dem çār ı gūşı eşhebī ol
Binüb meydāna sürdi eyledi yol
23. O dem bir na‘ra urdı Şāh-ı ‘ālem
Selām virdi aña hem-rāh-ı ‘ālem
24. Selāmıñ aldı Mehmehe tütüb yol
Ne hūb şavtıñ var ey şāhım didi ol
25. Aşam idi kulaqlarım açıldı
Ki çün na‘rañ kulağıma saçıldı
26. Emīr ider aña şimdi tıyasın
Ne lāyıkdır o fāsıka uyasın
27. Var imdi bu gice kıl istiḥāre
Ne gösterse aña eyle mūdāra
28. Güzel didi velākin ceng idelüm
Hele şimdi cihānı teng idelüm
(29b)
29. O gün ceng eyledi iki dilīrān
Biri birine ɗarb urub kemākān
30. O gice vardı kıldı istiḥāre
‘Ayān oldu müsilmān oldu pāre

31. Tütüb bağladı anı Naşr-ı Seyyār
Seyāsete çü gördü şöyle nāçār
32. Kılıç aldı uzandı aña cellād
Biri callādı urdı kıldı bīdād
33. Alub Mehmehe'yi uçdı havāya
Bes andan indi anıñla ovaya
34. Yetişdi Aħmed aña gördi bir pīr
İki yaña açılur gözleri pīr
35. Didi kimsin beyān eyle baña sen
Muħabbet eylediñ bize buña sen
36. Didi Çin pādişāhıyam ey cānān
Yūsuf peygāmbere kılmışam ĩmān
37. Mübārek gül cemālin seyr kıldım
Hüseyn'e Kerbelā'ya dağı geldim
38. İzin virmedi baña cenge girsem
Didi kayd-ı şehādet oldı pişem
39. Benim ismim denildi Abdü-rahmān

Vedā‘ olsun size ey cān u cānān

40. Bes andan ġāib oldu nā-bedīdān

Bulara şāha geldi şād u ḥandān

41. Ebû'l Ḥiccān daḥı geldi emīre

İderler bī‘atı şāh-ı zamīre

42. Bularıñ daḥı seksān biñ tamāmet

‘Asākiri gelüb itdi iḳāmet

43. Bu ḥāli görđi çün kim Naşr-ı Seyyār

Hemān āh eyledi aġladı ey yār

44. Ne kim belāda geçdi ḥāl ü aḥvāl

Yazub Mervān'a kıldı cümle irsal

(30a)

45. O dem ‘azl eyledi Seyyār'ı Mervān

Yerine naşb ider Merre'yi Mervān

46. Alur Merre tamām yüz biñ süvāri

Gelür Naşr'a dilīrān nāmūdāri

47. Ḥaberdār oldu Seyyār ḥāli bildi

Aña tācını virdi teslīm itdi

48. İki leşkerine oldu muķābil
Tedārik eyledi cenge muķātil
49. Gelüb Kīs evvelā meydāna girdi
Ki Merre'niñ karındāşı bu idi
50. Ziyāde cenge kādīr bir er idi
Bunuñ meydānına Aħmed yürüdi
51. Çü kıldı Ahmed'e üç kerre ĥamle
Üçüni daħı men' eyledi cümle
52. Çıķardı tīg-ı baṭṭālī velāyet
Yürüdi ĥamle kıldı aña Aħmed
53. Ki anuñla aña bir đarb urdı
Ol mel'ūnu iki biđdi ayırdı
54. Çü gördi Merre bir āh eyledi ol
Ķomañ deyü nidā ile tutub yol
55. Hemān dem' askeri birden yürüdi
Müsilmānlar daħı birden yürüdi
56. Kılıç çeküb yürüdi iki leşker
Kesildi el ayaklar düşdi leşler

57. Zemīne ğaltān oldu düşdi başlar
Ki kıandan la'le döndi kıara taşlar

58. Gice geldi çalındı tabl-ı ārām
Gidüb yerli yerine kıondı aqvām

59. Şehīd oldu o ğün üç biñ müsilmān
Yedi biñ hāricī terk eyledi cān

60. O gice Tāğülī Merre'ye geldi
Dedi Merre eyā şeyhim ne oldu

30b

61. Didi ğördüm Yezīd-i mülcemī ben
Baña didi var oğlum Merre'ye sen

62. Vefā ehli Üzeyme anı bildim
Fütūhātı tūrābī anı kııldım

63. Kıamūdan intikāmımı alan o
Benim düşmanımı hāke şalan o

64. Eşitdi çün bunu şād oldu Merre
Şabāhdan cenge bünyād urdı Merre

65. Girüb meydān içinde kıldı cevlān
Nidā itdi benem şāh-ı Ḥorosān
66. Fütühātı türābiyān olan ben
Buları ḥāke yeksān kılān ben
67. Yüridi ‘azm-i meydān itdi Aḥmed
Çıkardı tīğ-i Baṭṭālī vilāyet
68. Kaçan üç ḥamle geçdi ol yüzi nūr
Buña bir darb urub nūr-u ‘ālā nūr
69. Yıkıldı yere iki pāre düşdi
Cehennem āteşine cānı uçdı
70. Segirtti Ṭāğulī Seyyār'a vardı
Alub anı yene tahta çıkardı
71. Çü tahtına ‘urüc eyledi Seyyār
Ḳoman deyü nidā eyledi deyyār
72. Girü ol dem karışdı iki leşker
Kılıç çakıldısı töldi felekler
73. Döküldi baş-u leşker aḳtı kanlar

Ƙanat urub havāya uçdı canlar

74. ‘İnāyet eyledi Hıallāk ı Yezdān

Havārīc leşkeri oldu perīşān

75. Bu hālī gördi çün kim Naşr-ı Seyyār

Yazub Mervan'a ta‘rīf itdi ey yār

76. Ƙırım şāhına nāme yazdı Mervān

Melikzāde idi bir merd-i azman

31a

77. Ki Türk ‘askeri Tātār ile ol

Horosān'a nüzül itdi tutub yol

78. İki leşkerine oldu muķābil

Tedārik eyledi cenge muķātīl

79. Melikzāde'nin oğlı Şāh Mehemmed

Yüridi girdi meydāna müeyyed

80. Buña ol dem Sa‘īd oldu muķābil

Ki Sehlān oğlı idi bir muķātīl

81. İkisi bir zamān ceng eylediler

Ƙurūb u heybeti teng eylediler

82. Sa'îd'i gürz ile âlûde kıldı
Meḥemmed anı tıtdı bende çekdi
83. Bes andan Ceml'ün oğlı 'Abd-i Mâcid
Karındâşı hem andan 'Abd-ü Mecîd
84. Bunuñ meydânına Mâlik yüridi
Esîr oldu o dağı key eridi
85. Yigirmi dört o gün Őehzâdelerden
Esîr oldu buña er-zâdelerden
86. Gice geldi çalındı tağl-ı ârâm
İki leşker oturub kıldı ârâm
87. Teberdâr Ağmed'e buyurdı ey yâr
ĖalâŐ eyle buları bu gice vâr
88. Varub Ağmed o gice bād u ābād
Ki Őehzâdeleri heb kıldı āzād
89. Güneş toğdı gözükdi āfitābı
Girü ol dem açıldı ceng-i bābı
90. Melikzāde hemān meydāna girdi

Mübāzīr diledi cevlāna girdi

91. Bunuñ meydānna Hīt-i dilāver
Diledi ‘azm ide anda serāser

92. Ebā Müslim didi cengini anuñ
Birine virmezem sultān ı hānuñ

(31b)

93. Suvār olub yürüdi ‘azm-i meydān
Selām virdi aña ol cān u cānān

94. Buyurdu yā melik saña revā mı
Uyasın zālime saña revā mı

95. Vekīl-i āl-i evlādam resūlīñ
Emānetler katımdadur rasūlūñ

96. Melik ider celālīsın dediler
Zulümden lā-bezālīsın didiler

97. Didi hāşā kamu kizb ü yalandır
Bular Mervān şifātıdır ‘ayāndır

98. Seni ben yā melik kıymam yürü sen
Baña bir hamle eyle gel berü sen

99. O gn ceng itdiler asam olunca

ılılar Şaldılar kullar kalinca

 asam oldu didi Őāh-ı ‘ālem

EŞit sen yā melikzāde demādem

101. Bu gice didi eyle istihāre

Ne gsterse anuñla kıl mdāra

102. O gice vardı kıldı istihāre

Grr kpdı kıyāmet āŐikāre

103. Grr anda zuhr itdi imāmeyn

Yaķasından Şunub ttdu imāmeyn

104. Vekīlimze ‘isyān idesin āh

Bizim dŐmanımıza gidesin āh

105. Őefā‘at kanı Őāh-ı bir uŐle

Őikāyet kıldılar andan resle

106. Melik ağladı dŐvār oldu hālet

Eyitdi yā reslullāh Őefā‘at

107. Buyurdu aña ol sultān-ı gevneyn

Cihānın āfitābı nūr-u ayneyn

108.Şefā'at saña ola o zamānda

Ki şādık tā'ib olasın bu anda

32a

109.Ebā Müslim'e idesin i'ānet

Dağı Mervān'a idesin 'adāvet

110.Hemān dem uykusından oldu bīdār

Fiğān ı āh idüben ağladı zār

111.Didi ister beni bu kavim ey şān

İdeler kendüler gibi perīşān

112.Yarındası gün oldu ceng açıldı

Hücüm idüb iki leşker katıldı

113.Yüridi ehl-i islām bir taraftan

Melikzāde dağı hem bir taraftan

114.Şu denlü dökdiler kanı 'adūdan

Anıñ bī-ḥadd ü pāyānı 'adūdan

115.Firār eyledi ol dem Naşr-ı Seyyār

Ḥorusān'ı diledi çıkdı ey yār

116.Ne kim var bārigāh u mallarını

Müsilman gāziler aldı ‘ayyār

117.Ebū Müslim anıñ tahtını aldı

Urub hem pāre pāre kıldı deyyār

118.Melikzāde gelüb şāh-ı emīre

İder bī‘at dağı olmadı bīzār

119.Geldi bād-ı yeldānın evlādı ‘Amir

Geldi Ca‘fer-i Hıcazī nāmūdār

120.İbn-ı ‘Amir İşfihān'a geldi hem

Tābi‘ oldılar emīre ser-ķarār

121.Geldi Tālib'le Mu‘āvīnzāde şāh

Ya‘ni Mervān oğı imiş iki yār

122.Vāki‘a görüb müsilman oldılar

Ķıldılar bī‘at emīre şehriyār

123.Pīr-i Antākkiye şāhı irüşüb

Oğı Mālik hem Muḥammed payidar

MUḤAMMED BAKIRĪ HAZRETLERĪ KAYSERĪ MEN' İTTÜGİN
BEYĀN İDER

(32b)

(mefā'ılün/ mefā'ılün/ mefā'ılün/ mefā'ılün)

1. Gel ey hem-dem temāşāya seniñle varalım ey yār
Girelim bir gülsitāna ki anı görmedi deyyār
2. Naşır Seyyār firār itdi Ḥorusān'da qarār itdi
Qatı ağladı zār itdi oturdı tahtına tekrār
3. Bes aldı destine ḥāme yazar Mervān'a bir nāme
Ki irsāl eyledi Şām'a beyān itdi kamu ey yār
4. Oqudı nāmeyi Mervān elem-nāk oldı pür aḥzān
Eyitdi 'Abd-i Cebbār'a seni qatl iderem nāçār
5. La'ın didi ki ey şāhım mühirin vir baña māhım
Yedi kıralı hem-rāhım ḥavāle ideyim hemvār
6. Bu güne yazdı name[yi] diyār-ı zār-i destimde
Celālī bir guruh bunda zühūr itdi bilā isār
7. Gel ol dem def'ine bīdād baña siz eyleyüb imdād
Elinden eyleyüb āzād i'āne ide siz enşār

8. Kamāme Kud̄s-ü Şerīf'de eger lāzım ise size
Geliñ imdādıma şimdi ola siz tā aña seyyār
9. Ve illā hāk ile yeksān iderem anı der azmān
Bu gūne nāmeyi Mervān'a vuşul itdi ilā küffār
10. Yesīr-i müddet içinde yedi kırāl kıyām itdi
Otuzar biñ dilrānı müheyyā itdiler ihzār
11. Ki ser'asker vekilleri kamunıñ kayşer-i Rūmī
Ki Koştantiniye üzre 'asākir cem' olub füccār
12. Nihāde 'Abd-i Cebbār hem erişdi kayşer-i Rūm'a
Aña iqbāl ider kayşer ziyā katler kıllur her-bār
13. Ebū Mislim haber aldı eyitdi Aḥmed ile Hīt
Varalım def'ine bizler bu yaña olmaya seyyār
14. Eba Müslim emīr i şāh o gice gördi bir ru'yā
Ki Zeyne'l-'Ābidin aña buyurdı ol yüzi gülzār
15. Yerine sākin ol bu dem birini eyleme irsāl
Muḥammed Bākiri'yi bu işe eyledim muhtār
16. Tedārik eyledi kayşer yārın göç idelüm ider
O gice aña vec'-i ser-ḥavāle oldı yā cebbar

(33a)

17. Yaķın oldu helāk ola ki aña oldu müstevlī
Hekimler ‘āciz oldılar ki aña itmege tīmār
18. Kaçan üç gün mürūr itdi iki dervīş zuhūr itdi
Yanına kaçsere yetdi ‘abā-pūşlar idi sālār
19. Dediler hālīni bildik ‘ilāç içün saña geldik
Resūliñ ālini bulduñ ki bizi eyledi bīdār
20. Muḥammed Bakırī saña buyurdu yazdı bir nāme
Dağı ‘ırkıyyesin virüb ki irsāl eyledi iş‘ār
21. O dem ırkıyyeyi kaçser şarar başına ser-tā-ser
Başından gitdi vec‘ ser-şifā buldı temām ey yār
22. Bes andan nāmesin aldı imāmıñ yüzine sürdi
Oқudı nāmeyi bildi yazardı anda istişār
23. Ki evlād-ı resūli şol Muḥammed Bakırī’yem der
Ne lāyaқdur ki Mervān'a i‘āne idesin reh-mār
24. Benim şol ceddimiñ kanın taleb iden vekīlime
Ki aña suiқasd ile ‘adāvet idesin izhār

25. Cehūlen kılduđın için bu gūne oldu müstevlī
Ki bir dağı olur ise ki cāndan olasın bīzār
26. Oğudı çün bunı kayser semi'nā ve ağa'nā der
Gelen dervīşlere in'ām idüb irsāl ider ey yār
27. Eşitdi 'Abd-i Cebbār er şifā buldı o dem kayser
Katına gelüben ol dem temennā eyledi gaddār
28. Şükür şāhim seni gördüm hoş imdi huccete irdik
Varalım yol mübarekdür temāşā idelim esfār
29. Ayāşofyā'ya heb insān gelüb cem' oldılar yeksān
Cihānda qalmadı ruhbān gelüb irdi kamu yek-bār
30. Açar bir hücreyi kayser bir altūn tađtı üstünde
Mücevher anda bir sandık yaturdı zīveri hemvār
31. Bu kez sandık içinde ħub ħarīre şarılu mergüb
Yatur şu ħāfir-i merkeb çıkardılar anı berdār
32. Yuyub şuyın 'azīzāne koyub şişelere oldem
Hedāye ideler ya'ni yedi kırala der işār
- (33b)
33. Teveccüh eyledi kayser eyitdi 'Abd-i Cebbār'a

Ne dersin bu bizim āyīn ü erkānımıza tayyār

34. Lisānlarda denilmişdi ki aña hazret-i 'Īsā

Binüb oldu aña rākib haberde söylenüb āşār

35. Anuñçün i'tibār aña ideriz her zemānda biz

Aña binmişidi 'Īsā ya binmemiş ola huş-yār

36. Niçün siz āl-i evlāda 'adāvet idesiz didi

Dilersiz kendiniz gibi beni de idesiz eşrār

37. Var imdi kelb-i Mervān'a haber vir ey Yezīd mel'ün

Lisāna almasun bizim kamāmeyi hemī zinhār

38. Perīşān hāl ile rāha çü şaldı 'Abd-i Cebbār'ı

Gelüb Şām'a haber virdi nekim gördi ise aḥbār

39. Gelüb Meymün ile Tāmūs-u Zengī Naşr-ı Seyyār'a

Ebā Müslim daḥı geldi Horusān'a ma'al-aḥyār

40. Girü anda iki leşker muḳābil oldu merdāne

Yüridi girdi meydāna ki tāmūs zengī bir kendār

41. Bunuñ meydānına ol dem muḳābil yüridi Behzād

İder ḥamle aña tāmūs kılıç şaldı buña murdār

42. Siper viridi aña Behzād ki def itdi anı bīdād
Dönüb bir zarb ile anı ki irsāl eyledi fi'n nār
43. Bu hālī gördi çün Seyyār kıoman deyü nidā itdi
Havāriçler hemen birden yürüdi cümlesi yek-bār
44. Yürüdi asker-i islām döküldi el ayak ecsām
Bozuldı hāricī aqvām döküldi kal'aya nāçār
45. Yürüdi Aḥmed ile Hīt gelüb kal'a kıapusında
Şu denlü döktiler kıanı ki seyl oldı nite enhār
46. Kilīdin çaldılar ol dem iderler pāre pāre hem
İçerü girdiler muḥkem kıılıçlar şaldılar ebrār
47. Naşır Seyyar firār itdi gelüb Belh'e kıarār itdi
Fiğān ile medār itdi diyārından olub bīzār
48. Ebā Müslim anıñ taḥtın aluban zabt ı rabt itdi
Ki 'Osmān'a Süleymān'a anı baḥş eyledi ey yār
(34a)
49. Temām on üç sene idi firākı ehl-i islamın
Diyārından mesākinden ahālīden bilā ihfā
50. On iki biñ temām sünnī gelüb ezvācını buldı
Biri fevt olmadı aşlā ne şüher ne zenān-u bār

51. Oĸundi ħuṭbe-i İslām müezzinler şalā itdi

Cihār(u)-yārın esmāsın ħaṭibler eyledi izhār

RASŪL-İ ĀL-İ EVLĀDİNİN ĶANIN YERE DÖKMEK DEGİL SAN,
Kİ ZĪRĀ ZENB-İ A'ZAMDİR Kİ AÑA BEŅZEMEZ HER ĶAN
(fā' ilātün fā' ilātün fā' ilātün fā' ilün)

1. Naşr-ı Seyyār Belĥ'e çün buldı Ķarār

Yazdı Mervān'a beyān itdi o yār

2. Didi imdād itmez isen baña sen

Ben daĥı varur türābī oluran

3. Çün eşitdi Ķazaba geldi hemīn

'Abd-i Cebbār'a eyitdi ey la'īn

4. Şimdi seni pāre pāre iderem

'Āleme dürlü seyāset ederem

5. Didi ey şāhım bir işim var daĥı

Ĥāṭırıma geldi bir ĥīle āĥı

6. Emr idüb cem' eyledi 'ālimleri

Anlara eyle suāli yeryeri

7. Sor ki devlet āl-i rasūlin midür
Togru diyũñ yohsa ceddimin midür
8. Tahtı vir āl-i resūle bir zemān
Tā tūrābīler olunca bī-nişān
9. Soñra anı zehr ile idem helāk
Seni tahta çıkarayım bī fikāk
10. Sordı ‘ālimlere bunu ol la‘īn
Didiler āl-i resūlündür hemīn
11. Didi bilũñ ey efendiler himem
Bir daħı bu devleti ben istemem
12. Benim olmayan baña lāzım degil
Viriñ anı şāhibine şāğ u şol
- (34b)
- ...
- (35a)
13. Şandı ‘ālimler ki inşāf eyledi
Nuṭka geldi her birisi söyledi
14. Didiler Şirvān’da var bir pādişāh

Seyyid-i Kaḥṭab'dur ismi 'ālī-cāh

15. Anası imām Ḥasan kıızı imiş

Taḥta lāyık 'āleme yüzi imiş

16. Didi Mervān kendimi 'azl eyledim

Taḥtımı virin aña uş söyledim

17. Yazdı 'ālimler anı getürdiler

İndi Mervān taḥtı aña virdiler

18. Bī'at eyledi ḥalāyık fevc ü fevc

Zāhir oldı hoş 'adālet mevc ü mevc

19. Döndi Mervān 'Abd-ü Cebbār'a didi

Taḥtım alub virdiñ aḡyāra didi

20. Gör bir iş yoḡsa seni ḳatlı iderem

Böyle ṭurmaḳ ile olmaz n'iderem

21. 'Abd-i Cebbār geldi didi yā imām

Şol teberdāra ne lāyık bu nizām

22. Hoş emānetleri andan alasın

Şevket ü cāha muḥalled ḳalasın

23. Yazdı bir nāme emīre ol zemān
Vir emānetini ceddimūñ hemān
24. Daḥı gelüb baña bī'āt idesin
Ṭağıdasın 'askeriñni gidesin
25. İbn-i Hāşim nāmeyi aldı gelür
Şāh-ı Müslim oқudı cümle bilür
26. Bir zemān efkāra şaldı kendini
Bir zemān āşāra şaldı kendini
27. Der Melikzāde elem çekme buna
Şāhibidür vir emānātı aña
28. Emīr ider dimedi baña imām
Şāhibi gelince vir aña temām
(35b)
29. Aḥmed ider ey vezīr eyle şurū'
Ya'ni Қаһтаб şāhına eyle rücū'
30. Di aña gelsün emīre müstaķīm
Bī'āt eylesün buña olsun muķīm
31. Yoқsa gelür yaқasından tutaram

Getürüb cebr ile bî'ât etdürem

32. İbn-i Hâşim'i vezîri ol zemân
Kodı gönderdi anı Şâm'a hemân

33. Kaḥtab eşitdi ğazābnāk oldu ol
Çok 'asâkir ile tutdı Belh'e yol

34. Aḥmed ider Ebā Müslim celîl
Devleti ben vireyim mâni' degil

35. Lakin ammâ intikâm olmaz daḥı
Ey 'aceb ben nice kılam ey aḥı

36. Didi Aḥmed saña devlet-i imâm
Virdi Zeyne'l 'Ābidîn anı hümâm

37. Bu Ḥasan'ın kıızı oĝlıdur muḳîm
Buña devlet yokdur uş şer'-i ḳavîm

38. İki 'asker cenge bünyād eyledi
Seyyid ol dem 'azm-i meydân eyledi

39. Girdi meydāna Ebā Müslim daḥı
İkisi oldu muḳâbil ey aḥı

40. Seyyid ider hizmetiñ oldı güzel

Vir baña şimdi emāneti güzel

41. Emīr ider cānıma minnet benüm

İntikām qalur velākin ey tenüm

42. Var bu gice istihāre kıl didi

Aña göre bir müdāre kıl didi

43. Gördi ruyāda Ḥasān'ı ol gice

Didi yoqdur saña devlet ey nice

44. Devlet evlād-ı Ḥüseyniñdür hele

Seni Mervān aldı bin mekr ile

(36a)

45. Var vekīlümüze bī'āt eyle sen

Böyledür bizden saña qavl-i ḥasen

46. Nevm i ḥābından hemān bīdār olur

Begler ile hem oğulların alur

47. Qıldılar bī'at emīre ol zemān

Ehl-i İslām cümle oldı şād(u)mān

48. Naşr-ı Seyyār yazdı Mervān'a biti

Cümlesin aña beyān itdi qatı

49. ‘Abd-i Cebbār’a ğaźab kıldı la‘īn
Didi üç ğün vir baña mühlet hemīn
50. ‘Abd-i Cebbār cem‘ ider kāhinleri
Heb mūneccimleri aldı ileri
51. Didi bir ğālib teberdāra buluñ
Yoğsa sizi ğatl iderem hoş biliñ
52. Cūmlesini cāsūs eflāk aldılar
Mağribī Sertācı ol dem buldılar
53. Didiler kırğ ğüne dek ol merdān
Rūdesini dōke meydāna hemān
54. Yazdı Mervān anı ta‘yīn eyledi
Mağribī Sertāc-ı eslem n’eyledi
55. On iki biñ ‘asker ile ol la‘īn
Yola girdi ‘azm-i rāh itdi hemīn
56. Belğ’e ‘azm idüb gelürken nāğihān
Ħorusān’a yañılıb düşdi hemān
57. Cebr ü ğahr ile duğul itdi aña

Tahtı alub zabt ıder öñden soña

58. Nicesini eyledi anda şehīd

Nicesini hem esīr itdi belīd

59. Bunı eşitdi Ebā Müslim emīr

Bir zemān fikr ile oldu hazīn

60. Anda Şirāzī Meḥemmed n'eyledi

Mağribī'nin ṭālī'ini yokladı

(36b)

61. Der Melikzāde aña gālib durur

Ol la'īne ṭālī'ī gālib durur

62. Şāh-ı Müslim ey Melikzāde didi

Sen yūri cengine hem yāre didi

63. Ol daḡı aldı yüz altmış biñ süvār

Ḥorusān'a 'azmī kıldı nāmūdār

64. İki leşker cenge bünyād eyledi

Eslem ol dem 'azm-i meydān eyledi

65. Na'ra urub cenge cevlān eyledi

Mağribī sertācıyam bilün didi

66. Ölümünü isteyen gelsün berü
Kim gelürse şağ esen varmaz girü
67. Girdi meydāna Melikzāde hemān
Na'ra urdı hemçü-ra'd u āsumān
68. Hamle kıldı ol la'īni hākisār
Nizesin kıldı havāle nābekār
69. Aldı elinden Melikzāde anı
Atdı şahrāya 'adīm itdi anı
70. Çekdi kılıcını 'uryān eyledi
Hamle kılub cenge cevlān eyledi
71. Dirsegine muşt urub ol nāmūdār
Kılıcı düşdi yabana bī qarār
72. Döndi bir gürz urdı aña ol emīn
Ol la'īni eyledi naqş-ı zemīn
73. İndi atdan çekdi muhkem bağladı
Ol la'īn itdi ricāyı ağladı
74. Ey efendim beni āzād eyle sen
Ben ğarībi 'āleme şād eyle sen

75. angı yerde t kim ismin aıla
Varmayam ben ol arafa yanıla

76. Ata binüb hem ılıç uşanmayam
'Ahdim olsun bir daı ceng itmeyem

(37a)

77. Ram ider ol dem Melikzade aa
alıvirdi anı gitdi bir yaa

78. 'Askeri daı perşn oldılar
N bedid olub hirsn oldılar

79. Mallarımı aldı cümle nmüdr
orusn tatında oldu bir arr

80. Fethini yazdı emre ol zemn
ıldı cümle l i avli beyn

81. h-ı Mslim nme yazdı hem aa
Y Melikzade urasın ol yaa

82. Tki nmem gelmeyince saa dir
Gelmeyesin sen daı bu yaa der

SERTĀC-I MAĠRĪBĪ EBĀ MÜSLĪM ŖĀHĪN ĶARNIN YARDIĠIN
BEYĀN İDER

(fā' ilātün fā' ilātün fā' ilātün fā' ilün)

1. TaġŭlĪ tutdı bu yüzden Naşr-ı Seyyār'a kıyām
Didi şol derbend-i Nişāburı bağla ey hümām
2. Şāh-ı Müslim'den Melikzāde'ye kimse varmasun
Andan aña daġı öyle kaṭ' ola nuşret temām
3. Gönderür Şafvān'ı altmış biñ süvār-ile o dem
Geldi zabt eyledi anı ṭurdı anda ber-devām
4. RāvĪ ider eslem-i zerrĪn-i tāc-ı maġribĪ
On iki biñ 'Askerinden biñ kadar ḳalmadı tam
5. YezĪd'e Mervān'a la'net didi hem itdi firār
'Azm-i Maġrib'i zemĪn idüb fiġān ile nizām
6. TāġŭlĪ geldi yolını aldı didi yā dilĪr
Saña YezĪd ḳıldı nice nice dürlü iḥtirām
7. Hem seni ḳıldı fütŭḥātı türābiyānı o
Gel teberdārın şikemin yār aña eyle kıyām

8. Didi eslem ey ‘azîzim korqđı gözüm gāyeti
Kavm-i Tātār pençesinden el emān el hiyām
9. Didi ben derbendi tutdum eyleme andan hāzer
Geldi eslem Naşr-ı Seyyār’a irüb virdi selām
(37b)
10. Tağulī har ol kadar bir müfsid-i ‘ayyār idi
Aħmed olmasa eger ‘asker içinde ber devām
11. Birgün içre ‘ālemi kıılır idi zîr ü zeber
Lakin ammā şerrini def` ider idi ol hümām
12. Aħmed’e göz ağrısı oldu havāle yā meded
Güc ile divāna geldi gözleri halk-u emān
13. Yürüyüb ey pādişāhım geldi eslem mağribī
Tāli`inde vardurur kırk gün nühüset iltizām
14. Kırk gün içre çıkma cenge ey şehinşāhım benim
Didi n’ola öyle olsun ey qarındāşım kirām
15. Kırk günü kırk pehlivāna taqsīm itdi bā-sezā
Ya`ni Mızrāb ile İsmāil’e İbrahīm’e tām
16. Mehmehe Ebû’l Hıccān cümlüsüne Behzād’a hem

Hāşılı her birine ta'în ider bir gün temām

17. Aḥmed ider ḥūş Melikzāde aña ğālib ola
Lakin ammā n'idelim bunda yoḡdur i'tinām

18. Nāme yazdı iki ādem ile irsāl eyledi
Tutdı Şafvān nāmelerin aldı ol yüzi zalām

19. Anları zulm ile ol dem eyledi a'lā şehīd
Baḡdı Melik bir ḡaber olmadı aña inzimām

20. Nāme yazdı Şāh-ı Müslim'e daḡı irsāl ider
Anıñ ādemlerini hem ḡıldı eyle in'idām

21. Geldi dördünci gün eslem cenge iḡdām eyledi
Girdi meydāna bir alay ile ḡıldı iḡtişām

22. Didi ey ḡavm-i türābiyān eşidüb biliñiz
Maḡribī sertācıyam geldim erişdim irtisām

23. Ölümünü arayan meydānıma gelsün bugün
Göstereyim aña erlik nice olur intikām

24. Diledi Mıẓrāb anıñ meydānına gire o dem
Nāḡihān bir aḡrı müstevli aña oldu 'izām

25. Āh idüb ol dem yıkıldı ber zemîne ser-nigün
Bārigāhına getürdiler anı bī-iltiyām

(38a)
26. ‘Askerinden ol la‘īn kırk ellisin kıldı şehīd
Yigirmi beş ādem dahı oldu zaḥmıdār ihtimām
27. Yazdı hem nāme Melikzāde’ye gönderdi emīr
Hāmil-i nāme kazāya oldu istigrāk-ı tām
28. Pür gazāb oldu Melik Zāde neḥāl oldu deyü
Nāmeyi gönderdi olarda oldu ke’l-evvel merām
29. Pehlivānlar ḥāşılı fi’l-cümle ḥasta oldu heb
Her biri bir dürlü rence mübtelā oldu müdām
30. Bunlarıñ ‘askeri ceng içinde maḡlūb oldılar
‘Āciz oldu her biri bī-çāre kaldı bī-nizām
31. Çün otuz toḡuz gün oldu Tāḡulī geldi hemān
Eslem’i aldı getürdi bārigāha ibtisām
32. Geldi Eslem Bārigāh-ı Yūsuf’a girdi o dem
Tā yedinci kapuya dek irdi mel‘ūn u mülām
33. Oldı çün tahta muḡābil na‘ra urdı ol la‘īn

Eslem-i Sertâc-ı Mağribî benem zü intikâm

34. Gel benim meydânıma yâran mısın ey k'obend

Dökeyim kanını dünyâdan ideyim maḥv-i nâm

35. 'Ulemâdan ğayrı anda yoĝıdı ferd-ü eḫad

Cenge çıkdı cümlesi illâ marîz olan enâm

36. Ol la'înin na'rasını çünki eşitdi emîr

Kendüyi taḫtdan atub etdi aṣaĝıya kıyâm

37. Pür ğazâbla der mehâbet ḫamle kıldı Eslem'e

Turamadı heybetine kaçdı mel'ün u şimâm

38. Şâh-ı Müslim der-peşince bârigâhı devr idüb

İrüşüb urdı la'îni kıldı anı inhidâm

39. Âh idüben yâ Yezîd deyüb yıkıldı ser-nigün

Geldi üstüne emîr diler anı ide temâm

40. Ol la'înin tîĝı 'uryân idi elinde meger

Şaldı tîĝı nâsezâyı cevfine aldı ḫüsâm

41. Rûdesi bir cânibinden eyledi taṣra ḫurüc

Arkası üzre yıkıldı Şâh-ı Müslim yâ sehâm

(38b)

42. İç ağalar ol la'îni pāre pāre kıldılar
Şāh-ı Müslim'i getirüb bārigāha müstedām
43. Aḥmed-ü Zemci murākabe varub kıldı niyāz
Gözleri hoş oldu emrullāh ile buldı nizām
44. On iki biñ 'ulemā heb kāt ı ender kāt olub
Başlarını açdı cümle ağladı itdi kıyām
45. Aḥmed açdı başını eyledi Allāh'a du'a
Cümle 'ālimler kamu āmīn didi zü-ihtirām
46. Gördiler geldi Muḥammed Bākırī itdi zuhūr
Yanına geldi emīrin eyledi anda maḳām
47. Rūdesin kıldı yerine ağızyārın sürdi hem
Ḳum bi-izni'llāh didi bes ğāib oldu ol imām
48. Şāh-ı Müslim şihḥatin buldı semāya girdi hoş
Didi Aḥmed bir yeşil ḥaḫ gördüm anda ber-devam
49. Na'ra idüb tahtına geçdi oturdı şāh-ı dīn
Çün eşitdiler erenler cümle oldu şād(u)kām
50. Rāvi ider kırk server süst-endām idi heb
Gördiler ruyā 'aliyü'l mürteżā geldi merām

51. Tenlerini sıgadı cümle şifâ buldı o dem
Girdiler meydâna cümle na'ra urub zü'l kirâm
52. Girdi Behzâd-ı cihânsuz bir tarafda cenge ol
Na'rasından inledi cerh u zemîn u her maqâm
53. Bir taraftan girdi Mıẓrâb-ı cihângir-i dilîr
Heybetinden ditredi şahrâ mebâdan her enâm
54. Bir taraftan dağı girdi cenge Şem'un u 'Arab
Bir taraftan girdi Ağmed Hîl-i Sehlân ey Hümâm
55. Bir taraftan Kızıl Arslân hem dağı hâriş-i pîr
Hem şâh-ı Mehemmed ile Hüsrev  ol zengî şâd(1)kâm
56. Dökdiler kanı 'adüdan bî-naẓîr ü bî kıyâs
Düşdi tenler uçdı cânlar  opdı feryâd-u zulâm
57. Çürümüş olmuş yürekler cûşa geldi  aynadı
Ehl-i İslâm her biri biraz rehâ oldu tamam
39a
58. Hâriciler münherim olub perîşân oldılar
Naşr-ı Seyyâr rahşa binüb  açdı mel'un u meşâm
59. Mallarını rahtlarını Şâh-ı Müslim aldı heb

Bārigāh-ı Yūsuf'a geldi oturdı inzimām

60. Melikzāde gördi şāhdan olmadı aña h̄aber

Aldı etbā'ını cümle 'azm-i Belh̄ itdi hemān

61. Şāh yüzini dönderüb ey nā-bekār-ı Türk didi

Görmesün gözüm seni bir daḡı bunda şubḡ u şām

62. Melik ol dem emr ü fermān pādişāhıdır didi

Aldı etbā'ını cümle rāha girdi bī-h̄isām

63. H̄orusān tahtına geldi oturup oldu nişīn

Adına h̄uḡbe oḡıdub oldılar kendüye rām

MIZRĀB-I CĠGĀNGĠR SĀKĠNE BĀNU'YI TEZVĪC İTDİĞİN BEYĀN
İDER

(fā' ilātün fā' ilātün fā' ilün)

1. Çıkdı Mızrāb-ı cihān durdı örü

Şöyle bir seyr u temāşaya varu

2. Sākine Bānu'yı gördi nāgihān

'Āşık olub ḡodı biñ baş ile cān

3. Yandı 'aşḡ odına pervāneveş

Gice gündüz her zemān dīvāneveş

4. Āh idüb şabr u qarārı kalmadı
Gitdi elden ihtiyārı kalmadı
5. ‘Aşķ odı cānına kār eyledi
Derd(i)-mendi ‘āşıkı zār eyledi
6. Aħmed ol dem vākıf oldu ħāline
Didi dermān ola saña ħāli ne
7. Rāvi ider Naşr-ı Seyyār mālını
Aldılar çün bildi cümle ħālinı
8. Buldılar nāmeleri anda kāmı
Yıtmiş iki nāme anda yā ‘amū
9. Şāh-ı Müslim kaldı ħayrān ol zemān
Didi yā Aħmed ħaṭa itdım hemān
(39b)
10. Ey ‘aceb n'oldı Melikzāde kātı
Ben aña zulm eyledim ‘āde kātı
11. Kim bizi barışdırursa göreyim
Her ne lāzım ise aña vireyim
12. Başlarını yere şaldılar kāmı
Bir cevāb virmedi kimse yā ‘amū

13. Zīrā bildiler Melikzāde binā
Bir ġazūb insān imiş ol ‘ālī-cāh
14. Turdı Mızrāb anda bir āh eyledi
Aḥmed’e baḫdı ki āġāh eyledi
15. Ahmed ider ey bizim sulṭānımız
Ġāyet aş‘ab işdir ey cānānımız
16. Bildigim Mızrāb’ı gönder o yaña
Tezvīc idüb Sākine’yi vir aña
17. Didi n’ola verdim anı ona ben
Geydirüb Mızrāb’a ḫıl‘at cān-ı men
18. Merd-i da‘vā eyledi ol nevcivān
İki yüz ādem alub oldı devan

[fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün]
19. ‘Andelibiñ gülden ayrı ola mı hiç dirligi
İşbu ḫūri-cinānı ol güle gitse gerek
20. Ḥasretile ben yene yanub yaḫılam bir zemān
‘Öd aġācı gibi yanub dün ü gün dütsem gerek

21. Bahtı tāli‘ düşdi devlet yaqdı bu hicrān beni
Terk ider ola mı aña irmeden bu cān beni
22. Ğurbet i ḥasret elinden bu ciger oldı kebāb
Tā koyub gideli gözden ol sehī sulṭān beni
23. Dürlü dürlü çok cefālar dünyāda gördüm delim
Daḥı ḳangı yere şala ey ‘aceb devrān beni
24. ‘Ālemi seyr eyleyüb seyrān idüb gezdım ḳamu
Nice ilete her yere götüre ṭayrān beni
25. Yalvarıram kıyma baña saña ey cerḥ el amān
Vaşl-ı şaydına irince kıl revān ḳurbān beni
40a

(fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün)

26. Ḥorasān'a geldi ol merd-i güzīn
Görüşüb oturdı birkaç gün ḥazīn
27. İ‘tibār itdi Melikzāde aña
Çok sever idi anı öñden soña

28. Didi seni ey oğul gördüm hazn

Bana bildir hlini ey nzenn

29. Trdı Mızrb ana bir h eyledi

Hlime rahm eyle ey Őhım didi

30. Sana geldim bana isn eyle sen

‘Őıķam derdime dermn eyle sen

31. Didi elimden gelen olmaz dirĞ

‘Avn-ile sa’yım sana olmaz dirĞ

32. Didi emn htemini vir bana

Hlimi t ki beyn idem sana

33. Htemini ıķarub virdi ana

Ayağına dŐdi ağladı tna

34. N-mrdım hlime rahm eyle sen

Ber-murd i[y]le beni y ze’l minen

MIZRB-I CHNGR SKNE BNU’YA ŐIĖA OLUB MELKZD’IN
SEBEBYLE ALDĞIN BEYN İDER

[f‘iltn f‘iltn f‘iltn f‘iln]

1. İŞbu yolda ben beni belkim helk itsem gerek

‘Aşk meydânında başım top edüb itsem gerek

2. Olmasun ansız bu dünyâda baña dirlik harâm

‘Älemiñ hep varlığını terk idüb gitsem gerek

3. Biliñiz kim diri kalmaz bu beden cân gidicek bu yaña

Tütü gibi n’ideyim dost deyüben ötsem gerek

(fâ‘ilatün fâ‘ilatün fâ‘ilün)

4. Kime ‘âşıkısın beyân eyle didi

Ṭurdı andan hâlini cümle didi

5. Pâdişâhıñ ‘özrini kıldı beyân

Didi ey oğul hazîn olma ‘ayân

6. ‘İrızımız yıkılmasın ey merd-i Rab

Ber-murâd olmağıña oldı sebeb

(40b)

7. Aldı etbâ‘ını râha girdiler

‘Azm-i Belḡ idüb vişâle irdiler

8. Geldi Mıızrâb ilerü virdi haber

Şâh-ı Müslim’e beyân itdi meger

9. Vüzerâ erkân-ı devlet çıkdı heb

‘Ulemâ a‘yân-ı ‘izzet çıkdı heb

10. Karşı çıkub cümle istikbāline
Şāh-ı Müslim'e getürdiler yine
11. 'Āşık irdi devlet-i ma'sūkına
Vāşıl olub 'izzet-i maḥbūbına
12. Hoca Muḥammed-i belḥī bā-heme
Virdi miftaḥları Şāh-ı Müslim'e
13. Şāh-ı Müslim 'azm-i rāh itdi hemīn
Belḥ'a girüb cümlesi oldı emīn
14. Hoca daḥı Şāh'a ta'zīm eyledi
Minnet-i Bānū'yı teslīm eyledi
15. Naşr-ı Seyyār itmişidi çün firār
A'nī Demgān'a varub itfi karar
16. Yirmi dört kez 'askeri yüz bin olub
Cem'i kıldı k'anda ḥāzır eyledi
17. Şāh-ı Müslim 'azm-i Demgān eyledi
'Askeri on altı kez yüz biñ idi
18. İki leşker cenge bünyād eyledi

Şaf dutub meydānı ābād eyledi

19. Kim gire meydāna derken merdümān

Ĥīt-i Mümtāz girdi meydāna hemān

20. Na'ra idüb didi ey kavm-ü cefā

Düşmān-ı āl-i resül-i Muştafā

21. Ĥīt-i Mümtāz'am irüşdüm rüberü

Ölümünü isteyen gelsün berü

22. Çıkdı meydānına Demgānī Yūsuf

Nizesin kıldı havāle hayķıru

(41a)

23. Ĥīt añā İskender-i kalkanını

Karşu viridi def'i kıldı māhi-ru

24. Nevrüz-u Şāh'a bıçağın çekdi bu

İki biçdi ol la'īni ayıru

25. Der-akāb kırķ pehlüvān-ı nāmudār

Geldi meydānına anıñ ilerü

26. Her birini iki biçdi bī-emān

Cümlesini toprağa şaldı girü

27. Naşr-ı Seyyār hay koman didi şaķın

Hārīciler cümlesi tırdı örü

28. Na‘rasından nüh felek virdi şadā

Hārīciye şöyle merdāne varu

29. Yedi biñ geldi piyādesi bunuñ

Żarb-ı Rüstem her biri cenge tıru

30. Şāh-ı Müslim bir işāret eyledi

Ehl-i islām daħı birden yüridi

31. Na‘ralardan tıldı ‘ālemler şadā

Tīġ-ı berrān parlayub itdi nidā

32. Çıkdı cānlar düşdi tenler bī-şümār

Maġlūb oldu hārīciler neki var

33. Naşr-ı Seyyār ‘āciz oldu sernigūn

Pādişāhdan mühlet aldı yirmi gün

34. Yazdı Mervān'a mufaşşal nāme ol

Yene irsāl eyledi hem Şām'a ol

35. Yazdı cümle al'aları aldılar

Beni undan una yola aldılar

36. aşdı sensin imdi saa 'azm ider

Ayık ol kim tc ı taht elden gider

37. El virir mi saa byle urasın

Bu umrın aresini gresin

38. n oudı fikre vardı der zemn

Başını aldı zemne bir zemn

41b

MEEMMED BKIR'NİN DNYYA TERFLERİNİ VE NAR-I
SEYYR'IN HELKINI BEYN İDER

(f'iltn f'iltn f'iltn f'iln)

1. Rvsi yle rivyet eyledi ey mh-lia

m'da bir adem var idi kmil  m'min sea

2. Hca Hammm diy nmında bir zt-ı erf

Vı'ada grdi bir nrn pr geldi aa

3. Didi yanında bulasın ez-nus-ı ekl-i ke

Zr i tahtında apusı vardurur nevnm

4. ızını pk eyleyb geydir libs-ı fire

Anñ içine koyub bend eyle muhkem bā-şafā

5. Zikr-i bismillāh ile iş yā mübārek di aña
Yürür emru'llāh ile dīvāna var eyle vefā
6. Bir muharrer yarın añun-ıla dīvāna varur
Didi Mervān'a bu ma'nāyı beyān eyle baña
7. Cem' ider Mervān kamu 'ālimlerin itdi suvāl
'Āciz oldı her biri hayretde kaldı fi'l verā
8. Didiler zindanda şol imām aña virir cevāb
Didi Mervān bunu zindana götüriñ bī-ḥafa
9. Yüridi keşş anlar ile zindāna varub
Didiler bu müşkili ḥal eyle şimdi zāhirā
10. Didi Zeyn'ül 'Ābidīn bu gice dursun yanıma
Gele siz yarın cevābın vireyim ola edā
11. Ol gice kırklar gelüb Bānū'ya kıldılar nikāh
Ol gice Bānū imāmdan ḥāmile oldı 'ulā
12. Keşşe giri yine Bānu bellüsiz oldı dahı
'Abd-i Cebbār ile ḥoca geldi yarın bī-ḥirā

13. ‘Abd-i Cebbār keşf idebildin mi didi yā imām

Didi hak yerini buldı geldi taqđır-i Hūdā

14. Tedbīr-i nāsıñ aña bir kâidesi yoqdurur

Yürür emrullāh ile gelür gider bulur vefā

15. Bānū ile anası vaqt ı zemān ile dağı

İkisi bir gicede vaz‘ eyledi kıldı edā

(42a)

16. İmām'ın oğlına Mehemmed deyü verdiler ad

Hocanıñ oğlına Fetħa derler idi dāimā

17. İmāmıñ oğlını izhār itmediler kimseye

İki oğlanlar müşābih birbirine der-sevā

18. Otururken fikr ider Mervān benim ‘ammim Yezīd

Āl-i evlādı şehīd eyledi cümle nāsezā

19. Koydı imāmı dağı zindāna maħbūs eyledi

Lāzım oldı munqatı‘ ola tenāsül inqıtā

20. Munqatı‘ olmaz velākin nesli anıñ didiler

Getürüb kâhinleri cem‘i kıldı müntehā

21. Yazdı bozdı cümlesi cāsūs-u eflāk oldılar

Didiler oğlı imāmin vardurur Şems'üz zuhā

22. Beş yaşına irdi sinni hocada olur mekīn

Yüridi Mervānīler hoca evine der melā

23. Hocayı ezvācını heb kıldılar a' lā Őehīd

Mahını cümle iğāre zabt iderler hāliyā

24. İmāmın oğlı muallimde bulundu ol zemān

Şandılar Fetħa imāmın oğlı ola deh-nümā

25. 'Abd-i Cebbār ellerinden Fetħa'yı itdi ħalāŐ

Aldı Őađladı yanına geçdi devr-i sālilhā

26. Biz gelelim kıŐsamıza çünki name okunub

Didi Mervān 'Abd-i Cebbār'a buña tedbīr-i rā

27. 'Abd-i Cebbār didi Şimdi taĥtını Fetħi'ye vir

Kılalım anı ħavāle intikām eyleye tā

28. Ba' deĥü zehr ile anı eylerim didi helāk

Ķala devlet elinizde tā ilā yevmü'l cezā

29. Fetħi'ye teslīm idüb taĥtını virdi ol la' ĩn

Eyledi anı ħavāle Őāh-ı Müslim'e revā

30. ‘Abd-i Cebbār Fethi’ye didi ki ey şāhım benim
Nāme yaz Zerbād-ı Tibrīzī’yi getür yanıña
31. ‘Ömer Ma’ di Gereb gāziniñ evlādı imiş
Yirmi iki kal’aya hükmi nüfūsı var sinā
42b
32. Kırk biñ imiş cengcisi heb pür-silāh ı tīg-ı zen
Magz-ı Şiz isminde añın oğlı var şāhib livā
33. Yirmi biñ cengāveri yanında vardur pür-silāh
Yazdı Fethā bunları cümle getürdi қatına
34. Çıkdı vāfir ‘asker ile Naşr-ı Seyyār'a gelüb
Yazdı Şāh-ı Müslim'e bir nāme gönderdi ‘aṭā
35. Yazdı қatımdan ki Zeyn'el ‘Ābidīn oğlı olam
Vir pederimin emānātını cümle sen baña
36. Şāh-ı Müslim bir zemān efkāra şaldı kendüni
İlerü geldi Melikzāde buña itdi nidā
37. Biz rızā'ullāh için sa’y ideriz dāim didi
Fethā geldi şāhibī der vir emānātı aña
38. Didi Behzād-ı dilāver bu durur қavl-i şavāb

Her emānāt şāhibine virile ola edā

39. Didi Aḥmed ‘āleminde her biri eyler ḥazer

Ḥaḳḳı bāṭıldan ayırır zulmeti nūr-ı hüdā

40. Devleti Fetḥa alamaz ol imām oğlu degil

Başına yeşil ‘imāme şarmasun itsün cüdā

41. Düşeriz biz tīğ aña dillerde ola dāsītān

Kizb-i baṭlānı yaḳīnen bellü ola zāhirā

42. Çün eşitdi bunı Fetḥa pür-ğazāb oldu hemīn

Didi yarın ceng durur şol ḥarb ı zarbe ittika

43. İrtesi gün oldu çün meydāna girdi Magr-i Şīr

Didi ey ḳavm-i tūrābiyān celālī pür-ḥaṭā

44. Bir mübāriz var ise meydānıma gelsün bugün

Göstereyim aña erlik nice olur fi‘l verā

45. Girdi Sehlān oğlu Sa‘īd meydāna cevlān eyledi

Bir zemān ceng eyledi iki bahādır nā-sezā

46. ‘Ākībet gürz ile Sa'd'ı eyledi naḳş-ı zemīn

Bende çekdi baḳladı getürdi şöyle bī-nevā

47. Yene cevlān eyledi meydān içinde Magr-ı Şīr

Hāşılı yigirmi şehzāde esir oldu aña

(43a)

48. Girdi t̄alib İbn-i Mervān oldu ol daħı esīr

İbn-i Hāriş girdi meydānına anıñ iltikā

49. Çün Melik Zāde'niñ oğlı gördi bu hāli hemān

Qalmadı şabr u qararı girdi meydāna hemān

50. İki arslān birbirine kıldı nice hamleler

Hārb ı zarb ı def ü ref' u na' radan t̄oldı qazā

51. Tā o gün aħşām olunca gürz-ü giran ceng idüb

Gice oldu herbiri geldi yerine fi' l mesā

52. Ol gice vardı esirleri hālāş eyledi hīt

Çün şabāh oldu girü meydān açıldı istivā

53. Girdi meydān içine Zerbād-ı Tibrizi hemān

Didi meydānına gelsün şāh-ı Müslim ibtiğā

54. Şāh-ı Müslim emr idüb mehter ü zülāl-i eşhebi

Hāzır idüb bindi aña sürdi meydāna ziyā

55. Çün emīr oldu muqābil lütf ile virdi selam

Berķ urub yūzi cemālī ‘āleme virdi zīyā

56. Aldı Zerbād’ı selāmın bir nazār kıldı aña

Diledi ‘ıŝķına ol dem cānını ide fedā

57. Didi ey ŝāhım ki böyle çün kemālātın ola

Olasın öyle celālī yaķıŝur mı ŝānına

58. Ŝāh-ı Müslim didi hāŝā ben celālī degilem

Āhıret çün sa’y iderem gice gündüz dāimā

59. Belki Fethā āl-i evlād-ı imām oğlı degil

Var huzūrına anuñ benden selām eyle aña

60. Bu gice bir istiḥāre eylesün ābād ı bād

Ben size var i’timādım zāhir olur bu ḥıfā

61. Nevm i ḥābında imāmın oğlısın derler ise

Devleti virir aña teslīm iderem intihā

62. Vardı bildirdi o gice istiḥāre eyledi

Āŝikāre oldu aña neye irdi mācerā

63. Geldi Zerbād ile Fethā kıldılar bī’at temām

Bunlarıñ etbā’ı dağı geldi cümle māsivā

(43b)

64. Ehl-i İslām kıldı andan Naşr-ı Seyyār'a hücum
Dökdiler kanı 'adūdan kıldılar anda ğazā
65. Naşr-ı Seyyār ile oğlu Tāhir'i hayyān tutub
Kıyd ı bend idüb bunı dīvāne kıldılar 'inā
66. Bād-ı Şāh-ı 'ālem anda haqqa da'vet eyledi
Yüz çevirüb didi cānım Yezīd'e olsun fedā
67. Şāh-ı Müslim baytar u cellāda didi hāzır ol
Naşr-ı Seyyār'a seyāset eyle şimdi der fenā
68. Aldı baytar anı on iki imāmiñ 'aşkına
On iki miñ başına çaqdı belā ender belā
69. Aldı andan şonra anı şulb-u dār itdi dağı
Oğlu Tāhir'i dağı cellād urub itdi fenā
70. Kaçdı şemse Hemādān'a eyledi anda nüzül
Tāgūlī'ye didi var bir intikām eyle edā
71. Kanı tüffāh ı fu'adı Tāhir oğlum elfirāk
Kanı zevcim Naşr-ı Seyyār hasretā vā firkatā
72. 'Āşık idi Tāgūlī aña ziyāde bā ziyād
Hācetin andan görürdi gāhīce mäh(u)likā

73. Tāgūlī gayrı kemerin beline çekdi o dem
‘Azm-i Demgān eyledi mestürhāl oldı gedā
74. Yedi def‘a bāriḡāhları dolandı bir gice
Tālibe şāhiñ başını kesdi aldı nā-sezā
75. Bu idi Miqdād-ı İbn-i Esved oḡlı sevgülü
‘Ādeti bu her gice Qur‘ān okurdu dāimā
76. Hem Diyār-ı Bekri‘de şāh idi bir ‘ālī zāt
Çaldı anı muşhafı üzre yıkıldı bī-ḡaṡā
77. Şāh-ı Müslim bildi çün Mızrāb‘a emr itdi o dem
Şemse-i mekkāri‘ye nefi eyle didi bī-ḡayā
78. Otuz altı biñ süvāriyle yürüdi Şāh-ı zād
Nāme yazdı Şemse‘ye bildirdi ḡāl-i mācerā
79. Yazdı ḡasdım hemādāndan k‘anda hāre nefi ola
Böyledir ḡükmi emīriñ ayru yokdur māilā
(44a)
80. Tāgūlī Şemse‘ye didi dama ḡirme key şaḡın
Düşmanı dost ola şanma sözine olmaz vefā
81. Gördi Mızrāb ḡārīciden gelmedi aşla cevāb

Yüridi al'aya üç gün ceng ider şubh u mesā

82. Tāġūlī didi omanız ey Yezīd'in ulları

Altı biñ hārīcī ol dem yüridi ehl-i havā

83. Na'ra urub şaldı tīġı anda Mıẓrāb-ı dilīr

Adı anlar dūşdı tenler işleri oldu hebā

84. al'a apusını kırdı pāre pāre eyledi

Dūşdiler al'a içine çaldı tīġı bāşafā

85. Münhezim oldu havāric tārümār oldu amu

açdı Şemse burcları olandı ıldı ilticā

86. al'a burcından aşıġa atdı Şemse kendini

Pāre pāre oldu a'zā rūhı çıkdı bī-nevā

ŞĀH-I MÜSLİM DEMĠĀN'I FETH EYLEDİĠİN BEYĀN İDER

(fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün)

1. Pādişāh çün feth-i Demġān eyledi

Ba'dehü Māzenderān'a yüridi

2. İqlīm-i şānī odur bī-gāhī o

Hākimi zemmāmı Abdullāh'ı o

3. Şāh-ı Müslim nāme yazdı aña ol
Hāric olub itmedi hiç söz kabūl
4. İki leşker cenge bünyād eyledi
Cābir ol dem azm-i meydān eyledi
5. Dive dönmiş bir mināre boyı var
Cenge kâdir bir mühib-i nāmūdār
6. Kendüyi bulara garç itmişidi
Bir bülend āvāz ile gelmişidi
7. Nāra urub merd-i dehhāşı benem
Şāh-ı ‘abdullah qarındaşı benem
8. Ey türābiyān gelüñ meydānıma
Girü varmaz kim gelürse yanıma
(44b)
1. Sağa sola bir nazār kıldı emīr
Çünki anı gördi Behzād-ı dilīr
2. İzn aluban ‘azm-i meydān eyledi
Na‘ra urub cenge cevlān eyledi
3. Nīze ile hamle kıldı ol la‘īn
Kalkāna aldı anı oldı emīn

4. Bir daḥı tīgın havāle eyledi
Bu daḥı def -i melāle eyledi
5. Çün toḡuz ḥamle murūr itdi hemīn
Çekdi tīgın ḥamle kıldı bu emīn
6. Bir kılıç şaldı aña ol nāmūdār
İki pāre kıldı anı şan ḥıyār
7. Ehl-i islāmdan şadā çııdı katı
Cümlesi ‘aleyke ‘avn’ullah didi
8. Bunı gördi çünki ‘Abduh Zemām
Eyledi çāk-1 girebān müstedām
9. Didi her kim intikām eyler bürād
Virem aña her ne kim eyler murād
10. Geldi ardınca katı bir nābekār
Anı şaldı daḥı yere nāmūdār
11. Bir te‘ākub yetmiş iki pehlüvān
Şaldı yere anı ol şāhib kırān
12. Ḥārīciler bir güzīn kıldı gülü

Düşdi bunlarıñ içine sevgülü

13. Şāh-ı ‘ālem bir işāret eyledi

Ehl-i İslām dağı birden yürüdi

14. Çıkdı eflāke kılıç şakıldısı

Etleriñ sehli erenler Na‘rası

15. ‘Ālemi tutdı şadā ifgān ile

Vādiler tōldı zemīnū kan ile

16. Küştelerden püşteler oldı Rafi‘

El ayak burun kulağ uçdı seri‘

(45a)

17. Hārīciden hāke yeksān oldı çok

Kelleler toprağa gālān oldı çok

18. Aḥşām olub tabl-ı ārām oldılar

Her biri yerlü yerine geldiler

19. Çünkü dördüncü gün oldı tūrdılar

İki leşker yine cenge girdiler

20. Melik Zāde ‘azm-i meydān eyledi

Er diledi cenge cevlān eyledi

21. Çıkdı karşıısına ol dem bir belīd
İki biçdi anı kıldı nā-bedīd
22. Bir te'ākub kırk yedi merd-i güzīn
Na'ra urub çaldı yere nāzenīn
23. Hārīciler bir güzīn kıldı hücūm
Ehl-i İslām dağı geldi k'en-nücūm
24. Küştelerden yürüdi sil oldu kan
Püştelerden el emān el emān
25. Münhezim oldu la'īn oldu firār
Kal'aya girdi oturdu bī-ķarār
26. Her cevābından hücūm eyledi nās
Dökdiler kanı 'adūdan bī-ķıyās
27. Girdiler kal'eye cebr ü ķahr ile
Anda 'Abdullāh'ı koydular ele
28. Şu'ārādan idi bir fāris lisān
Telif ehli hārīci-yi ķaltabān
29. Buldılar otuz kitāb anda velī
Cümlesi medḥ-i Yezīd zemm-i 'Alī

30. Aldılar bunları cümle yaqdılar
Mel'ünün boynuna zencir taqdılar
31. Şāh-ı Müslim'e getürdiler anı
Āsumāna çıkdı feryādı üni
32. Şāh-ı 'ālem anı dā'vet eyledi
Kendü yüz dönderdi nefret eyledi
(45b)
33. Boynuna muhkem selāsil urdılar
Devr idüben 'askeri heb gördiler
34. Āl u evlāda hıyānet ideniñ
Böyle olur hāli aniñ didiler
35. Beline dek gömdüler yere hemān
Baytar u cellād irişdi ol zemān
36. On iki muh başına urdı girü
Āsumāna vardı feryād u vāru
37. Andan emr itdi emīrū'l-müslimīn
Şulb-u dār eylediler anı hemīn
38. Pehlüvānlar oğa tıtdılar anı

Uçdı ol dem tamuya vardı cānı

39. Gevdesini oda yaqdılar hemīn

Verdiler bāda remādını yaqīn

40. Kal'ayı fetḥ eyledi şāh-ı cihān

Oğlı ka'be tahtını virdi hemān

41. 'Azm-i Şirvān eylediler şādumān

Fetḥ idüben anı dağı ol zemān

42. Şāhını katl eylediler yā emīn

Pīr-i Şāliḥ tahtına oldu mekīn

43. Pādişāh dāmānı kıldı der-meyān

Eyledi cümle 'azm-i İsfahān

44. İsfihān şāhı Huzeyme'ye şāh-ı dād

Yūsuf-ı Ḥaccāc'ın ođlı nāmurād

45. Tāğülī geldi aña virdi ḥaber

Ol dağı kıldı tedarikden eşer

46. Yirmi kal'a beyleriñ cem' eyledi

Zengileri zengibarı topladı

ŞĀH-I HUZEYME ISFĪHĀN ÜZERİNDE EBĀ MÜSİM'İN ALĀYINI
TEMĀŞĀ İTDİĞİÑ BEYĀN İDER VESSELAM
(fā' ilātün fā' ilātün fā' ilātün fā' ilün)

1. Rāvīsi öyle rivāyet eyledi ey 'ālīşān
Isfihān şāhı Huzeyme didi ey enbā' -ı ān
(46a)
2. Çıkalım bir yüce yere bir temāşā idelüm
Şāh-ı Müslim'in alāyın seyr idelim bir zemān
3. Seyr iderken gördiler bir toz belürdi key raqī'
Çü nefir mehter şadāsı şöyle kim tıldı cihān
4. Ol ğubāra geldi bir bād-ı şabā karşı varub
Dāmeninden çağ idüb irdi geribāna hemān
5. Otuz altı dāneler altun 'alem itdi zühür
Ya'ni otuz altı biñ eriñ nişānıdır hemān
6. Her 'alem dibinde var menkāle bir merd-i güzīn
Cümlesi cevher yaçalı cübbeler giyer 'ayān
7. Hoş metīn cevşenleri hem cübbeleri sīm ü zer
Önlerince boyı uzun bir dilīr ü nevcivān

8. Ser-be-ser altun cevāhir cübbeler geymiş dūrūr
Cevşenü bulara ğarķ olmuş gelür bir kāmūrān
9. Zenciri alķun şārılı başında bir çelenk
‘Askeri simden geyümlü düĝmelü alķun hemān
10. Zīr ü bālā cümlesi buları ķalkān pūr silah
Öñlerince develer yedek çekilü bī-girān
11. Bārigāh-ı Yūsūfı ķurdı oturdı şol yere
Cāmi ‘i mescid i mināre zāhir oldı der mekān
12. Bunı gördi çün Hūzeyme didi kimdür bu gelen
Tāĝülī didi ki Mıźrāb-ı cihāngirdir bu ān
13. Bārigāh-ı Yūsūfı şāha getüren budurur
Şimdi dāmādı daķı ser ‘askeridür yüce şān
14. Der- ‘aķab bir toz daķı çıķdı zühūr itdi o dem
Çıķdı on altı ‘alem altun ser-cümle nişān
15. Her ‘alem dibinde var bir ejdaha-yı heft-ser
On iki yedek çekilür żarb u mehterhāne ān
16. Öñlerince şöyle atbaşı berāber iki şīr
Tāĝülī didi ki Hārīş oĝlıdur bu iki şān

17. Der-‘aķab bir toz dağı ıķdı semāya devr idüb
On iki altun ‘alem ıķdı gözükdi nāgihān
(46b)
18. Öñlerince kır şaķallu bir bahādır nāmūdār
Bilesince şāh-zāde bir bıyıķlu nevcivān
19. İki tıĝ iki seyir pūlāda ĝarķ olmuř gelür
Tāĝūlī didi ki Sehlān dađı oĝlıdur hemān
20. Bunı Mervān gönderübdı Naşr-ı Seyyār'a didi
Budur evvel bī‘at iden Şāh-ı Müslim'e inān
21. İki leşker çeküb Şāh'a kıtāle geldiler
Gördiler ru'ya velī oldu ikisi müslimān
22. Şāh-ı ‘alem dağı kıldı bunlara ĥüsn-ü naşar
Ulu devlet bunlara virmiş dürür cānān u cān
23. Der‘aķab bir toz dağı ıķdı semāya kaplayu
Kırķ sekiz altun ‘alemler zāhir oldu hemçünān
24. Her ‘alem dibinde var bir ajdehā-yı heft-ser
Kırķ sekiz biñ ‘askeri ĝāyet müzeyyen pür-sinān
25. Öñlerince iki şehzāde gelür bir taĥt-ı zer

Seyr ider ŧāhāne hem baŧları ūzre sāyebān

26. Önlerince hoŧ oğur ‘ayyārları medḥ u ŧenā
Cümlesi altun teber altun külāhlu rāy(i)gān

27. Ṭāęūlī didi ki bunlar Mervān oęlıdur eyū
Biriniñ adı Mu'āvin biri Ṭālib imtinān

28. Geldi Hāŧim İbn-i Behzād bu siyāk ūzre daḥı
Himmeti ‘ālī cevāhirlere ğarę olmuŧ hemān

29. ‘Askeri kırę biñ ķadar cümle tūvānā pūr-silāḥ
ŧāh-ı ğūristān gelūb kırę biñ ‘asākirle hemān

30. Geldi kırę biñ ‘asker ile ŧāh-ı Ḥūsrev Őzbekī
Geldi ŧem ‘ūn-u ‘Arab kırę biñ ‘asākirle revān

31. Zāhir oldı der ‘aķab kırę baŧlu altun ser ‘alem
Her ‘alem dibinde bir ser-heft ejder ķāhırmān

32. Arķa virmiŧ ‘aleme cevŧenleri pūlād-ı pūŧ
Őnce bir nūrānī pīr taḥt ūzerinde ‘āliŧān

33. Hoŧ mūzeyyen taḥtını hem ğūtūrūr dūrt dāne fil
Ķurulu ķadır hūmāyūn ūzerinde sayeban
(47a)

34. Tāgūlī didi Hāvāzerm pādişāhıdır gelen
Adına Şāh-ı Muḥammed söyledi ehl-i zemān
35. Der‘aḳab bir toz belürdi ‘ālemi tutdı şadā
Toz yarıldı gördiler elli ‘alem oldu ‘ayān
36. Elli biñ ‘asker tüvānā cübbeler altun ḳamu
Şāhları siyyāh şaḳallu yüzi nūr eyler fişān
37. Tāgūlī’ya şordı anlar kim dūrür bu bād-ı şāh
Şāh-ı Ebādi durur didi gelen zāhir nihān
38. Elli biñ daḫı kemān-keş tīr(i)-endāz geldi heb
Şāhları Tātār begi şol kızıl arslān pehlüvān
39. Der‘aḳab bir toz belürdi yüz ‘alem itdi zuhūr
‘Askeri yüz biñ tüvāna heb silāhlu pür-sinān
40. Şāhları taḫt üzerinde şöyle bir nurānī pīr
Tāgūlī didi ki sultān-ı ‘Arāḳīdir bu ān
41. Toz belürdi der‘aḳab elli ‘alem itdi zuhūr
Elli biñ ‘asker ḳamu dillerde oldu dāsītān
42. Öñlerince şöyle atbaşı berāber iki şīr
Cüml’üñ oğlıdur bular şehzāde iki nevcivān

43. Der‘aķab geldi zuhūr eyledi altmış biñ dilīr
Rū-siyāh heykel ‘aceb zengī ‘asākir lā-emān
44. Tūl-u zengī şāhları gūyā ki āhenden cebel
Bir hışımnāk göreniñ ‘aķlı giderdi el-emān
45. Nāgihān bir toz belürdi ‘ālemi tıtdı şadā
Hāy ı hūy-ı dādıgīri men sera tā āsumān
46. Çıķdı rengārenk ‘alemler kırķ kadar itdi zuhūr
Her ‘alem dibinde şol eceder mişāli serverān
47. Cümlesi altun kuşāķlu şöyle hoş zīnet ‘abā
Cümleden evvel muķaddem iki dāne pehlüvān
48. Başları ‘ālemlere şöyle berāber lā-nazir
Kisveler altun cevāhir her biri şāhib kırān
49. Tāgūlī didi biri Zeryād-ı Tibrizī dūrūr
Biri daķı oğlı Mağrı şīr ola bir kārudān
(47b)
50. Der‘aķab bir toz daķı tıtdı cihānı yā meded
Kırķ ‘alem kırķ biñ ‘asākir zāhir oldı nāgihān
51. Kırķ yedek cümle cevāhirden licāmı belīce

Pādişāh-ı ğarķ-ı āhen bir tūvānā olu hān

52. Bunlarıñ ħarbine tākāt zārb-ı rüstem der-kelil

Tāġūlī der bu melik-zāde tūrur merd-ü zemān

53. Oġlı geldi Şāh Muħammed ‘askeri kırķ biñ daħı

Biri Antākıyya geldi ‘asker ile zen-i sān

54. Mehmehe geldi ‘asākiri ki yetmiş biñ qadar

İbn-i ‘Āmir İşfihān’ı ‘asker ile yūce şān

55. Geldi eflātun Muħammed geldi ekvānı vezir

Geldi ardınca cihān şāhı ‘asākir bī-girān

56. Geldi Ca‘fer-i Hicāzī geldi hem Dāvud-u Şāh

Geldi İbrāhim ü İsmā‘il ü Muşlı revān

57. Bā-tūvānā geldi cem‘ oldı ‘asākir bī-‘aded

Gürz-ü girān cevşen-ü polād kalkan-u pür-sinān

58. Der‘akāb bir toz daħı geldi cihānı kapladı

Toz yarıldı kırķ ‘alem geldi zuhūra bī-nihān

59. Başravī server dilāverleri hem kırķ biñ daħı

Başra şāhı geldi Behzād ‘āleme şāhib kırān

60. Çün süvārān nāmūdārān geldi vāşıl oldı heb
Geldi yedi biñ piyāde kān ile Ebū'l Hicān
61. Geldi Aḥmed yedi biñ anda piyādesi bile
Yedi biñ piyāde ile Ḥīt-i Mümtāz-ı zemān
62. Ba‘dehü geldi Ebā Müslim ki ḥāş el-ḥāş idi
Ḥāş alayı zāhir oldı cümlesinden yüce şān
63. On iki biñ 'ulemā atlarınıñ na'lı kamu
Fızza idi müḥları dinār-ı aḥmar bā-ḥisān
64. Müftisi bir zāt-ı a‘zam müşterī behrām idi
Altı biñ hem altıyüz ma‘şüm mekteb-[i] nevcivān
65. Dillerinde zıkr-i esmā oqunur fetḥ-i şerīf
Yalvarurlar ḥazret-i yezdāna cümle ān ān
(48a)
66. Herbiriniñ başı üzre raḥlesi altun idi
Hocaları berheme İbrāhīm idi hoş lisān
67. Yolları düz eyleyen tırpancı idi altı biñ
Altı biñ kürekçisi ḥāzır müheyyā bī-gümān
68. Altı biñ sāki Ḥasan ile Ḥuseyn'in ‘aşkına
Ellerinde maşraba altun tutar yā müste‘ān

69. Fî-sebîlillâh sebil eyler zulâl-i şerbeti

Altı biñ sâki dahı yollarda şu eyler fişân

70. Nice nice develer üzre mehâfeler gelüb

Ol mahâfelerde cümle ehl-i beyt i hânedân

71. Cümleñiñ ser çeşmesi olan seniyye-i nefîs

Maḥfesinin zâhirinden şâg u şolda bî-nihân

72. Ḥasan'ın pîrâheni şol zehr ile rengi şaru

Hem Hüseyñ'in aşılı pîrâheni âlüde kân

73. Ehl-i beyt ağlar kamu âh-u Ḥasân vâh-u Ḥüseyñ

Ağlayub feryâd idüb eyler kamu âh u fiğân

74. Ḥaykırışub ey pâdişâhım ḥakkımızı alıvir

N'etdi bunlar kurratü- 'ayn-i resüle el-emân

İŞFİHÂN CENĞİÑ VE FETHİN BEYÂN İDER

(fâ 'ilâtün fâ 'ilâtün fâ 'ilün)

1. Çün Ḥuzeyme gördi bunları hemân

'Âciz olub kaldı ḥayrân ol zamân

2. Didi bilsem böyle salṭanat 'aceb

Bu oduncıya neden oldu sebeb

3. Var ise budur Süleymān-ı zemān
Devlet-i İskender-i Şāh-ı cihān
4. Şāh-ı Müslim geldi çün buldı vuşūl
Taht-ı Yūsūf'da oturdu key-melūl
5. Beglere didi ki ey cān u tenüm
Şöyle biliñ Kerbelā'm budur benüm
6. Ba 'dād'ın çöli imāma Kerbelā
İşfihān oldu baña kerb i bela
(48b)
7. Atamı bunlar kılub bunda şehīd
Anamı a 'mā idüb hel-min-meẓīd
8. Kıldılar beni yetīm bir kimsesiz
Yola rāha şaldılar aç u şusız
9. Ey 'aceb bunlar neler kıldı baña
Yok bulara merhamet öñden şoña
10. Bir naşīhat nāme yazdı ol zamān
Çün Huzeyme oқudu bildi hemān

11. Kıldı Zengī begler ile meşveret
Didiler cengdür buña faşl-ı meret
12. İsteriz tāmūs-u zengī kıanını
Bugün öldür şād ideriz cānını
13. İki ‘Asker cenge bünyād eyledi
Zengī kânūs ‘azm-i meydān eyledi
14. Na‘ra urub ey türābiyān-ı rū
Ölümünü isteyen gelsün berü
15. Bir demürden dağa benzer key metīn
Biñ dilīre şayılırdı ol la‘īn
16. Şāh Muḥammed İbn-i Melikzāde añā
Çünkü anı gördi oldu bī-ķarār
17. Sürdi atın ‘azm-i meydān eyledi
Na‘ra urub cenge cevlān eyledi
18. Ḥamle idüb nīze urdı nābekār
Kalkāna aldı anı ol nāmūdār
19. Döndi anda cümle kıldı şāh añā
Def‘i kıldı ol daḡı öñden şoña

20. Döndi üç kez hamle kıldı evvel la'în

Her birini def'i kıldı bu emîn

21. Na'ra urub bir kılıç urdu emîn

İki biçdi eyledi naqş-ı zemîn

22. Ehl-i İslâm'dan nidâ geldi eyü

Cümlesi 'aleyke 'avnullâh deyü

(49a)

23. Kardâşı Keynüs-i Zengî yürüdi

Bir tüvânâ cenge qâdir er idi

24. Anı dağı iki biçdi şah-ı zâd

Bir dağı meydâna geldi nâmurâd

25. Hâşılı yirmi leşkerkeş benâm

İki biçdi şaldı yere ol hümâm

26. Hâricî birden yürüdi servere

Nicesini zarb ile urdı yere

27. Geldi Behzâd ile Aḥmed serveri

Geldi Hīt ile Melikzâde berü

28. Tığlarını cümle 'uryân eyledi

Na'ra-yı Allāhuekber söyledi

29. Şaldılar a'dāya tīg-ı fevc ü fevc

Dökdiler kanı 'adūdan mevc ü mevc

30. Aқdı kanlar düşdi tenler bī-'aded

El ayak başlar döküldi yā meded

31. Ol kadar olmışıdı zarb-ı şehīd

Tā otuz biñ ādem olmışıdı şehīd

32. Hāricīnin haddi bī-beyān idi

Ölüler haddi bī-ımkān idi

33. Aşşam oldı tabl-i ārām urdılar

Herbirisi meskenine vardılar

34. Defn-i mevtā kıldılar üç gün temām

Kıldılar dördünci gün cenge kıyām

35. Hārb odına her biri pervāneveş

At vü fil gergedānlara oldı süvār

36. Geldi Haytānūş-u zengī nabekār

Cenge bile toқuz biñ fili var

37. Bir demürden tağa benzer ol la'în

Žarbına rüstemler ider āķarîn

38. File binüb sürdi meydāna hemān

Na'rasından heybet aldı bu cihan

(49b)

39. Didi beni bilmeyen bilsün bu gün

Alp-i Haytānūş-u Zengiyem bu gün

40. Atamñ kanını sizden alayım

Maħv ideyim sizi hāke şalayım

41. Çıkdı Behzād oğlı Hāşim nevcivān

Na'ra urub cenge ũurdu bir zemān

42. Ħamle kılub birbirine dād-ı ĝır

Ħarb u darbu def' u ref' u lā-nażır

43. Geldi Ħāriş oğlı melik irişüb

Hāşim'i meydān içinden çıkarub

44. Girdi melik cenge mağlüb oldu hem

Cenge ķardaşı Muħammed geldi hem

45. Aña dağı ĝālib oldılar ol la'în

Melik zāde oğlı yüridi hemān

46. Şāh Meḥemmed cenge girdi bir zemān

Ol dađı mađlūba vardı der-ziyān

47. Der‘aķab cengine girdi Mağr-ı Şir

Ol dađı mađlūba vardı dad(1)gīr

48. Bunı gördi ķünkü Behzād-ı cihān

Ķalması Şabr u ķararı der-zemān

49. Sürdi atın cenge cevlān eyledi

Na‘ra urub ḥamle devrān eyledi

50. Birbirine ḥarb u đarb def‘ u ref‘

İki leşker ḥamle seyrān eyledi

51. Didi Behzād ey la‘īn ü ķaltabān

Gel müsilmān ol ki bulasın cāna aman

52. Şetmi ķıldı ol la‘īn-ü bī-ḥayā

Didi Behzād aña gel ey bī-ziyā

53. Didi al bunı elimden yādigār

Bir ķılıķ Őaldı aña ol nāmūdār

54. Āh idüben yā Yezīd didi la'īn
İki pāre düşdi yere nāzelīn
(50a)
55. Hāriciden kopdı feryādı anın
Ehl-i İslām şāha didi āferin
56. Şīr-u zengī kardaşı çıkdı meger
Anı daħı eyledi zīr ü zeber
57. Kardaşı Haytālī Zengī āh ider
Hāy koman diyü nida-yı hām ider
58. Hāriciler yürüdi cenge kamu
Ehl-i İslām daħı geldi yā 'amū
59. Düşdi tenler çıkdı canlar bī-'aded
Bir kıyāmet kopdı ol dem yā meded
60. Aħşam olub tabl-ı ārām urdılar
Her biri yerlü yerine geldiler
61. Turdılar üç gün kamu yerlü yerin
Defni kıldı her biri mevtālariñ
62. Zengibār begleri geldi girü
Ol toķuz biñ filleriñ çekdi örü

63. Hārīciler ‘askeri artuğıdı
Ehl-i İslām'dan ziyāde çoğıdı
64. Kāhir u Tahmās-ı Hindī geldi hem
Dāmūn u Kaytās-ı Zengī geldi hem
65. Geldi Mağhur Dimişķī nābekār
Tāhir-ü Kūfī irişdi hākisār
66. Kīs-u Zerrīn Tāç-u zerrīn geldiler
Herbirinde var ikişer yüz biñ er
67. İşfihān şāhına geldiler kamu
Geldiler imdāda aña yā ‘amū
68. Hem Huzeyme leşlerin dōrt baş idüb
Yā Yezīd didi kamuşı yürüyüp
69. Şāh-ı Müslim bir işāret eyledi
Ehl-i İslām dağı birden yürüdi
70. Şāh-ı Müslim eşhebe oldu süvār
Sürdi atın cenge girdi nāmūdār
(50b)
71. Na‘rasından nüh felek virdi şadā

Cūşa geldi her biri bāy u gedā

72. Ol kadar dökdi 'adūdan kanı bu

Ol zamānıñ haydar-ı sultānı bu

73. Kahrımānlar cengine kılsa nazār

Kan kaşanur her biri eyler hazar

74. İki leşker birbirine uğradı

Tiğ birrān gövdeleri doğradı

75. Kopardı tozlar yeryüzi oldı siyāh

Bir zulumāt kopardı ol dem āh u vāh

76. Yıldırım gibi kılıçlar parladı

Gürz ü gīrān ra'da döndi gürlledi

77. Kişnedi atlar böğürdi gergedān

Ġarġarası filleriñ tıoldı cihān

78. Ceng iderdi her birisi cān ile

Işfihān şahrāsı tıoldı kan ile

79. On iki biñ 'ulemā itdi kıyām

Sancaġ-ı resūl dibinde zü'l kirām

80. Baş açık cümle du'ā eyler kıatı
HālİK'a dürlü ricā eyler kıatı
81. Yüz çevirüb hāricī döndi kıamu
Yuh Yezīd'e deyü kaçdılar kıamu
82. Hāricīler kıamu indiler ferār
Her biri iqlimine itdi kıarār
83. Çün Huzeyme gördi bu hāli hemān
Kaçdı girdi kıal'aya oldı nihān
84. Ehl-i İslām mallarını aldılar
Tağ gibi altun cevāhir yıgdılar
85. Girdiler kıal'aya cebr ü kıahr ile
Tutdılar Huzeyme'yi alub ele
86. Şāh-ı Müslim didi aña ol zamān
Ol muhibbi çār(ı)yār-ı hānedān
(51a)
87. Kıal'alarıñ cümle saña vireyim
Bā-ziyade saña ikrām ideyim
88. Didi mel'un ey oduncı k'obend
Yezīd'e cānım fidā olsun tebed

89. Pādişāh buyurđı fermān eyledi
Tāgūlī lebbeyk deyūben yūridi
90. Ol la'īniñ boynuna zencir taqub
Bir zemān gezdirdi seyrāna baqub
91. Bā'dehū getürdi anı ser-sere
Bir demür kazık ile çaqđı yere
92. Baytar-u cellād irişdi nāgihān
On iki miş bilesince ol zamān
93. Çağdı on iki imāmıñ 'aşqına
On iki muşı başına bī-emān
94. Koltuğında şalbdār eylediler
Oğa tutdı anı cümle pehlüvān
95. Yağdılar andan tenini ateşe
Verdiler bāda remādını hemān
96. Şāh-ı Müslim İşfihān'ı ser-be-ser
İbn-i 'Āmir'e virüb itdi ihsan
97. Didi haqqıñ baña çoqđur ey ata

‘Ālemi virsem saña olmaz edā

ŞĀH-I EBĀ MÜSLİM HAZRETLERİ ‘ASĀKİRİ BĪ-GİRĀN İLE
BAĞDĀD'A GİDÜB FETH EYLEDİĞİÑ BEYĀN İDER

(mefā ‘īlün mefā ‘īlün mefā ‘īlün mefā ‘īlün)

1. Tevārih ehli didiler eşit ey şāhib-i iķān
Ebā Müslim cihān şāhı buyurdu eyledi fermān
2. Çü feth-i İşfihān idüb yürüdi şehr-i Bağdād'a
Anıñ ser-‘askeri Mızrāb idi serçeşme-i devrān
3. O dem ‘azl itdi Mızrāb'ı getürdi Şāh-ı Tibriz'i
Yerine naşb idüb ol dem geyürdi hıl‘at-i ekvān
4. Girü tırdı velī Mızrāb bu hāle oldı ol maḥzūn
Giderken yolda bir nehre cesirden düşdi der azman
(51b)
5. Hızır geldi süvār almış elinde bir yeşil kāmçı
Didi aña cününun var yedi yıl olasın sekrān
6. Yedi yıl çün zühūr ide Mısır'dan olasın zāhir
Velī şimdi ḥalāyıķdan yedi yıl olasın nihān
7. Ebū Müslim melūl oldı aradı Şāh-ı Mızrāb'ı
Yaķın itdi kāmı ‘ālem ki mevtā oldu ol cānān

8. Eşitdi Sākine anı aķıtdı gözleri kıanı
Kılur āh ile ifġānı özünü eyledi nuķsān
9. Diledi kendüye ħançer ura ol dem helāk ide
Kıomadılar anı cümle teselli virdiler ol ān
10. Kara mātem libāslarla oturdı her zemān dāim
Aķardı gözleri yaşı iderdı āh ile ifġān
11. Yüridi Tāġülī ol ān hemān dem geldi Baġdād'a
Süleymān'a ħaber virdi tedārik eyledi nādān
12. Ebū Müslim gelüb kıondı daġı şahrā-i Baġdād'a
Oturdı taġt-ı Yūsūf' da temāşā eyledi sultān
13. Bes andan yazdı bir nāme getürdiler Süleymān'a
Okudı bildi mezmūnın bu ġüne ħıttā-ı 'invān
14. Emīr-i 'Abdurraġmān'ı Ebā Müslim teberdāram
Seniñ daġı eġer 'aķlıñ var ise idesin iz'ān
15. Dalāletden çıķub ħaķķa giresin her zemān dāim
Resūl-i ālī evlāda ħıyānet eyleme ħüsrān
16. Ebū Bekr ü 'Ömer 'Osman 'Alī[y]i eyleme tefrīķ
Daġı hem idesin bī'at budur ancaķ saña mīzān

17. Süleymān der aramızda kılıçdır fāzıl u hākīm
Yarın cengdir görüşürüz kaçan kim açıla meydān
18. Şabāh oldu ziyā geldi münevver oldu bu 'ālem
Fil ü at gergedānlara süvār oldu nice insān
19. Çalındı ceng i harbīler alaylar bağlanub şaflar
Yemīnāne yesārāne cenāh-u kalbu gāhu el
20. [O]n iki kerre yüz biñ er süvār oldu teberdārīñ
Tokuz kerre idi yüz biñ Süleymān'ın kamu fersā
(52a)
21. Bir ādem ğark-ı āhen geldi meydāna Süleymān'ın
Turub ol dem binüb raḥşa tolandı eyledi cevlan
22. O dem bir na'ra urdı ol yürüdi döndi saĝ u sol
Benem şol Ehremeni ğül kabā-puş şāh-ı Dāĝıstān
23. Benim meydānıma bugün ölümün isteyen gelşün
Cihāndan nāmınızı ben keserem ey türābiyān
24. Niķabdār çıķdı bir ādem Ebā Müslim alāyından
Sürüb atın o dem bir na'ra urdı didi yā sübhān
25. İki arslān tutuşdı ceng-i şīr ile gürz-i ğirān hāy

Đurub ĥarb i đarbı def' u refu ĥaddi bī-pāyān

26. O ĥün aĥşām olunca tā ikisi tıtdı meydānı

Yarındası ĥün oldı çün küşāde oldı ol meydān

27. O ĥün daĥı bu ikisi muĥābil oldı merdāne

'Azīm ceng ü cidāl idüb iki leşker ĥalur ĥayrān

28. Dedi server eşit ey fil ü endām nīkü-güftārı

Gel imdi din-i İslām'a seni kāĥımayam nālān

29. Ėazab itdi la'īn ol dem ki şetm-i nā-sezā itdi

O dem server ider ĥamle ĥılıcın eyledi 'uryān

30. Ĥavāle eyledi server la'īne tīĝ-ı bürrānı

Ťurur muĥkem aña ĥarşu siperin virdi ol nādān

31. La'īn yā ref' u savt-ı yā Yezīd didi nidā itdi

Meyānından zemīn üzre iki pāre düşer bī-cān

32. Buni çün leşkeri ĥördi hemān āĥ u figān itdi

'Asākiri nice yüz biñ yürüdi ĥavm-i dāĝıstān

33. Niĥabdār ĥördi bu ĥālī ĥılıcın eyledi 'uryān

Muĥābil yürüdi cenge döküldi başlar aĥdı kan

34. Teberdārīn alāyından nümāyān oldı şeş ādem
Niķāb ehli idi cümle yürüyüb tīğları ‘uryān
35. Dāğīstān leşkeriñ bunlar perīşān itdiler ol dem
Peleng-i la‘le döndüler havāriç oldı ser-gerdān
36. Çün aḥşām oldı ‘askere girüb hem oldılar nā-būd
Ebā Müslim zemīn şāhı te‘accübde kalur hayrān
(52b)
37. Yarındası süvār olub kıtāle yürüdi Behzād
O dem bir na‘ra urdı ol felekler inledi yaḳtān
38. Bunuñ meydānna ol dem gelüb Dārād-ı Ba‘dādī
İder üç ḥamleler buña veli men‘eyledi āsān
39. Bes andan sonra bir nīze hemān urdı aña Behzād
Mu‘allaḳ düşdi atından gözükti dūzaḥ u nīrān
40. Bunuñ cengine nice pehlüvānlar geldi leşkerkeş
O gūn meydānı tutdı bu gelene virmedi amān
41. Nice serkeşleri yere çalub kıldı iki pāre
Ḥavāric kaldı bī-çāre komadı bir ulu merdān
42. Süleymān didi ol gice yarınki ceng benim olsun

Eyitdi Ʀāġŭlī aña sözimi dinle yā sultān

43. Nŭcŭmdan tali‘in gördüm bu dem ġāyet nüĥŭsetde

Ziyāde ĥavf iderem ben ki iriŧe saña noġŧan

44. Yarındası ġŭn oldu çŭn Süleymān girdi meydāna

Didi gelsün Ebā Müslim benim meydānıma aġrān

45. Hemān dem çār-ı ġŭŧu eŧhebe bindi Ebā Müslim

Yüridi girdi meydāna selām virdi o ‘ālī ŧān

46. Ki aña tañrı arslānı naŧihāt eyledi muĥkem

Ķabŭl itmedi ol mel‘ŭn yŭzi gözi özi ĥŭsrān

47. Bes andan bu iki ādem muġābil oldılar muĥkem

Emīr bir çarb urub ol dem zemīne naġŧ ider ol ān

48. ŧunub tŭtdı kemerinden bes anı atdı deryāya

ŧuya ġarġ eyledi anı ceĥīme baġladı evġān

49. Çŭ gördi Ʀāġŭlī ol dem ħoman deyŭ nidā itdi

İki leŧker ħarıŧdı heb kıyāmet ħopdı yā Deyyān

50. Yüridi Aĥmed ile Ĥīt daĥı cŭmle dilāverler

Ĥavārīciler me‘an birden yüridi leŧker-i tuġyān

51. Döküldi el ayak tenler zemîne sîl olub qanlar
O dem pervâz idüb canlar kılıçlar ah ider nālân
52. Havârîc münhezim olub perîşân oldılar cümle
‘Înâyet geldi Allah'dan irişdi heybet-i merdân
(53a)
53. Kılur ol tañrı arslânı serâser feth-i Ba‘dâdı
Havârîc mallarıñ dağı yığıldı yâ uli‘l îmân
54. Suvâl itdi Ebû Müslim didi sizden bilen var mı
Huseyn İbn-i Alî'nin qabrini ey şâhib-i edyân
55. Gelüb bir pirezen hâtun dedi ben bilürem anı
Anuñla vardılar cümle o yere kıldılar vücđân
56. Ebâ Müslim ziyâret eyledi merqadlarıñ şâhın
‘Îmâret eyledi üstün bina-i türbe-i bünyâd
57. Dönüb andan Ebâ Müslim nüzül eyledi Ba‘dâd'a
Cihâr(u)-yârın esmâsın hatıpler eyledi i‘lân
58. La‘în-i Tâgûlî dağı firâr eyledi bir semte
Yahüdî kavmini buldı şu denlü hadd-i bî-pâyân
59. Eyitdi hâliyâ geldim zulümât dâmeninden ben
Ki deccâlem size geldim vaqit geldi bilün fer-cân

60. Hemān dem tābi‘ oldılar yahūdī aña fi'l cümle
Hürüc idüb gelüb bunlar gice ħali kamu fettān
61. Gelür ba‘zı gice bunlar iderler orduya şebĥün
Yetişdi Seyyid-i Kaĥtāb ġazāya eyledi erkān
62. La‘īniñ leşkerinden hiç komadı zende bir kimse
Tāġülī yā Yezīd deyü yalıñız kaçdı bī-iĥvān
63. Didi Seyyīd firār itme benim meydānıma gel sen
Tāġülī didi yā Seyyīd ki vir bu ġün baña emān
64. Ki zīrā yoġladım baġdım ki kendi tālī‘ime ben
Zuhūra geldi ben gördüm ‘ayān oldı baña ey cān
65. Bir evlād-ı resūliñ ben ki olam mevtine bā‘iř
Girü andan beni daĥı helāk eyle kamu yeksān
66. Atın sürdi aña Seyyīd sözine itmedi ıřfā
Giderken Seyyīd’iñ raĥşı yıkıldı oldı ser-gerdān
67. Mübārek başı bir taşa urub řaĥ oldı yā mevlā
Cinānī ruĥı firdevsi ziyāret eyledi ĥandān
68. Ebā Müslim melül oldı anuñçün ağladı ħan yaş

Ḥuseyn'in kabri yanına bunu defn eyledi cānān
(53b)

69. La'īnin kayd-ı bābında yürüdi Aḥmet ile Ḥīt
Varub bir kıyede anı adayub buldılar ḥayrān

70. Nice dürlü seyāsetle sürüp getürdiler anı
Ebā Müslim aña dürlü naşīhat eyledi aḡsān

71. Qabūl itmedi ol mel'ūn ki şetm-i nā-sezā itdi
Bes anın aḡzına Aḥmed urub bir darb ile erzān

72. Bes andan gelüb bu ḥīle vücūdın kıldı ālūde
Bu gūne yaqdılar nāra çıkub uçdı ceḥīme cān

73. Didi rāvī la'īni çün o yerde yaqdılar bunlar
Çemen bitmedi ol yerde nihāye tā ebed noqşān

HĀŞĪM İBN-İ BEHZĀD'İN ŞEHĪD OLDUĞIÑ BEYĀN İDER
(mefā'īlün mefā'īlün fe'ülün)

1. Ebū Müslim çü kıldı fetḥ-i Baḡdād
Diledi Muşıl'a ğaram ide ābād

2. Didi Behzād'ın oḡlı Hāşīm ey sır
Baña ey devletim atā izin vir

3. Varayım vālidemle görüşeyim

Bes andan hizmetüne irişeyim

4. Yola girdi biñ âdem bile aldı
İzin alub irüb Başra'ya geldi
5. Şalâ itdi kamu yârenler ile
Bulışub görüşüb yârenler ile
6. Her işleri müheyyâ itti ru'yâ
Pederinün umürinñ kıldı ru'yâ
7. Bes andan 'askere döndi tutub yol
Gelürken yolda kıondı bir gice ol
8. Yezîd eşitdi bunı İbn-i Mervân
Budur İskenderiyye hâkimi ân
9. Gelüb dört kerre yüz bin 'asker ile
Gice bindirdi aña leşker ile
10. Heb uyıkuda bular gâfîl yaturken
Hücüm eyledi a'dâ dört tarafından
11. Nice başlar zemîne oldı gâltân
Şehîd oldı nice sünnî müslimân

(54a)

12. Uyandı Hāṣīm ata bindi 'uryān

Nice a' dāyı kıldı zār u giryān

13. Kemendler kıldılar buña havāle

Yaķīn oldu ki tā ire zevāle

14. Bes anı baġladılar hāh u nā-hāh

Didi hāṣim ey ata itdi bir āh

15. Ne hāl oldu baña feryādıma yet

Kaẓā geldi eriş bīdādıma yet

16. Tenimde var iken cismimde cānım

Gel ey bād-ı şabā imdādıma yet

17. Tenümi eylemeden pāre pāre

Ĥalāş eyle beni cellādıma yet

18. Aña buladı zencir urdılar hem

Demür kafes içinde katı muḥkem

19. Yürüyüb kandasın Iskenderiyye

O mel'ūnuñ her işi ebteriyye

20. Ebā Müslim görür bir āh u efgān
Ne hāl oldu nedür bu āh u nālān
21. Fiġān idüb didiler qanı Hāşīm
Esīr olmışdurur ol cān Hāşīm
22. Eşitdi çünki Behzād itdi bir āh
Felek āyinesini kıldı siyāh
23. Üç evlādım ġıyāba irdi belli
Bunuñla göñlüm iderdi teselli
24. Bütün feryāda vardı ehl-i dīvān
Qamusı Hāşim için ağladı qan
25. Alur Behzād temām kırk biñ dilāver
İnüb İskenderiye'ye ser-ā-ser
26. Yezīd bağladı qal'a kapusını
Oturdı muhkem kıldı bābusını
27. Didi Behzād baña vir Hāşim'i sen
Eger 'aqlıñ saña yār ise aqsen
(54b)
28. Ve illā qal'anı almaq hirāsān
Anıñ işi qatımdadır bir āsān

29. Yezîd didi nekim gelse elinden
Diriğ itme rucû' itme yolundan
30. Getürdi Hâşim'i burca yüzine
Babasınıñ hemân karşı gözine
31. Kılıç çekdi uzandı aña mel'ün
Urub boynun ayırdı eyledi dün
32. Başını atdı Behzād'ın önüne
Tefekkür itmedi anıñ soñuna
33. Çü gördi Hâşim'iñ başını Behzād
Hemân āh eyledi yıkıldı bî-dād
34. Zamāndan soñra çün buldı ifākat
Yüridi kal'eye kıldı şecā'at
35. İder kal'a kapusın pāre pāre
Yüridiler içine āşikāre
36. Şu deñlü dökdiler kanı 'adūdan
Yezîd ol dem aradı bir müdārā
37. Safîne ile itdi 'azm-i deryā

Firār itdi Irağ'a yā bidāra

38. Ahāli al'e geldiler emāne

Ricā eylediler Behzād'ı āra

39. Bes aldı Hāṣīm'in nāzik tenini

Anı Baṣra'ya gönderdi dilāra

40. Alub İskenderiyye malını heb

Virüb ḥurdeniñ āhengir yāra

41. Buları Ṣāh-ı müslim'e getir sen

Ġanimet malıdur devr-i müdāra

42. Tonatdı yirmi iki pāre sefīne

Yezīd'in der-peşince kār(u)zāra

43. Ebā Müslim gelüb Muşıl'a irdi

Anıñ ṣāhı Kilāb idi ḥayāra

(55a)

44. Anı naşb eyleyen Mervān-ı ḥākım

La'in ḥārici bir seng-i ḥāre

45. Tutub anı seyāset eylediler

Vücūdın eyleyüben pāre pāre

46. Ebā Müslim çü kıldı Muşıl'ı pāk
Bes andan 'azm-i Şām itdi şikāre
47. Üç oğlu var idi Behzād-ı şāhıñ
Üçüni dağı Çin aldı penāhıñ
48. Ferāmez biri Hamza biri Qāyim
Bu gūne virdiler bunlara isim
49. Yedi yaşında Qāyim oldu nābūd
Anı çalan beri şāhı idi būd
50. Adı Kāhir Hazī idi nerre div
Qāyim ile eyledi çat' -i garīv
51. Buni haşmına iderdi muqābil
İderdi intikāmı ğayr-ı kābil
52. Ganāim ile āhengīr-u hāle
Gelürken altı biñ ādemi bile
53. Meger Qaytās'ı irsā itdi Mervān
Bile kırk biñ dilīrān nāmūdārān
54. Tarafeyn yolda oldılar muqābil
Yüridi cenge meydāna muqābil

[fā' ilātün fā' ilātün fā' ilün]

55. Çıkdı kâfir leşkerinden bir belîd

Adı Mehyâr idi mişli lem yelid

56. Çıkdı meydânına ahengîr-u pîr

Birbirine hamle kıldı iki şir

57. Kıldılar bunlar 'azm-i cenge asās

Harb ü darb u def' u ref' u bî-қыās

58. Pîr eyitdi aña ey gâfil mebāş

Al bu kılcı elimden acı yaş

59. Bir kılıç ile iki bölde anı

Düşdi yere tāmūya vardı cānı

(55b)

60. Ehl-i İslām bir şadā itdi eyü

Cümlesi 'aleyhe 'avnüllāh deyü

61. Çıkdı küffârdan şadā-yı dādıgîr

Hāy ı hūyı kopdı feryād u nefir

62. Çıkdı Mehyâr'ın karındāşı girü

Anı dağı yere şaldı māhi-ru

63. Der-‘aķab on beş kadar geldi dilīr
Cümlesini yere Şaldı merd ü Şir

64. Ćün bu ĥālī görđi Ķayķās-ı la‘īn
Leşkerine hay ķoman didi hemīn

65. Leşkeri birden hücüm itđi ķamu
Gevdeler düřđi zemīne yā ‘amū

66. Ehl-i İslām leřkeri oldı zebūn
‘Arz-ı ĥāl itdiler Allah'a o gün

67. Geldi Ķāsım İbn-i Behzād ol zemān
On iki biñ ‘asker ile nevcivān

68. Ćin ‘askeri ķamu řāĥib sinān
Girdiler küffāra ol dem bī-emān

69. Didi Ķayķās Ķāyim'e ey nevcivān
Bana söyle aduñı eyle beyān

70. Der mehābet kimsin ey bād-ı řāba
‘Askerimi eylediñ böyle hebā

71. Didi Ķāyim ey la‘īn-i nātüvān

Gel müsilmān ol ki bulasīñ emān

72. Ol la'īnçün herzevāta söyledi

Çaldı anı iki pāre eyledi

73. Baş gidince ayak olmaz pāyidār

Kaçdı adamları oldı tārūmār

74. Görüşüb ħurdeng i āhengīr-u pīr

Ḳāyim ile mācerā-yı lā-naẓīr

75. Ḳāyim ider ben kimim bilür misin

Didi bilmem baña bildir yā dilīr

(56a)

76. Didi Behzād oğlıyam 'azmim benüm

Şāh-ı Müslim'e atama dād(u)gīr

77. Pīr daḡı Behzād'ı bildirdi aña

Ḳardaşı ḡālını hem öñden soña

78. Atasına yazdı bir nāme hemān

Bir perī getürdi aña ol zemān

79. Nāmeyi Behzād oқudı nāgihān

Şāzlığından ağladı ol kāmūrān

80. Yazdı aña nāmesi oldu delīl
Yerime bu dem seni kıldım vekīl

81. Şāh Ebū Müslim şimdi gidesin
Cengine varub i'ānet idesin

82. Ben Yezīd'e intikāma giderem
Ba'dehü size girü 'azm iderem

83. Aldı nāmeyi geldi Qāyim'e
Aldı Qāyim uydu sürdi yüzüne

84. Nāmeyi oқudı bildi yā zarīf
Girdi yola k'andasın Şām-ı şerif

ŞAĦİB QIRĀN-I 'ĀLEM BEHZĀD'İŅ OĞLI QĀYİ'İŅ PEDERLERİYLE
VE MADERİYLE MÜLĀQĀT İTTİĖİŅ BEYĀN İDER
(müstef'ilün müstef'ilün müstef'ilün müstef'ilün)

1. Kıldı Ebū Müslim dađı bir ulu şahrāda qarār
Didi bura ceng yeridir bunda olalım pāyidār
2. O yere bā-cümle varub şol bārigāhları qurub
A'dāya muntazır tırub tā gele Mervān-ı hımār
3. Mervān dağı tırdı örü 'asker tınandı rü-be-rü

Leşkerle geldi ilerü qurb-u mekânı nâbekâr

4. Hân-ı 'ucübî getürüb şaldı anı ser- 'askere
On iki yüz biñ âdeme mâlik idi melûn-u hâr
5. Çıkdı Ebâ Müslim dağı bir yüce yere ey ağı
Seyr u temâşaya sehi 'askere Mervân'a baqar
6. Gâfil iken bunlar nücüm geldi 'Ucüb itdi hücum
Degil idi böyle rüsüm kim nâmesiz ola hâsar
(56b)
7. Key şaşdı İslâm 'askeri hayranda qaldı her biri
Gâfil dururken yer yeri eylediler tağa firar
8. Yüridi Mervân-ı la'în zabt itdi bārigāhların
Şimdi didi hatunlarıñ nice kılalım iştiḥār
9. Mihmān dost itdi kıyām didi ki ey şāh-ı benām
Eyle 'adālet müstedām kıılma zalāli ihtiyār
10. Mervān kamu hatunları gönderdi Şam'a ileri
Kīs aldı bunları girdi yola ağıyār u eyār
11. Sākine'yi gördi la'în 'aqlı gidüb oldu ḥazīn
'Aşık olur aña hemīn 'ışkından oldu bī-qarār

12. Yazdı aña nāme hemān şem‘-i şebistān-ı zamān
Raħm eyle hālime amān hūri-cinānım lāle-zār
13. Ger baña söz virmez iseñ dükeli ħatunları ben
Yağmaya virürem kamu rüsvā-yı ‘ālem şermi-sār
14. Bir toz belürdi nāgihān on dört ‘ālem oldu ‘ayān
On dört biñ er şāhib sinān anda gözükdü āşikār
15. Öñnce bir tāze civān heybetlü gelür bī-emān
Rüstem zamān-ı kahrımān bir ejderha-yı şehsüvar
16. Kāyim idi şordı ol dem kimdür bu hevdecler gelen
Türābīler ħatunlarıdır didi bunlar şīvekār
17. Harem Ebā Müslim bile Behzād u hem Mızrāb bile
Bunları getürüñ ele Şām'a gideriz kār u zār
18. Eşitdi Kāyim ey gedā komañ deyü itdi nidā
Çin ‘askeri itdi şadā girdi bulara neki var
19. Taşlar havādan yağdırub hem daħı dizeler urub
Hāricīleri şöyle kırub ey lā yezāl u nāmūdār
20. Kāyim daħı Kīs'i bulur bir ħarb ile iki kılur
On iki biñ ādemlerin kırdı geçürdi hūru-zār

21. Geldi harem apısına itdi svl amusına
Htun-ı Behzd'ın yine sizden kim ola istinr
22. Geldi biri didi benem yım eyitdi ey anam
yım senin oğlın benem geldim erişdim nevbehr
(57a)
23. Htun eşitdi szlerin oğlımın öpdi gzlerin
ıldı ziyret yzlerin şd oldu cümle b-arr
24. Hrdeng dağı geldi berü yım didi ey bhir
Hremler ile sen girü aeste gel eyle medr
25. Ben ilerü cenge varam dşmişde yardım irem
Varub ne hl oldu görem dost u 'ad ağyr ı yr
26. Rv didi Müslim şh beglerin aldı yüzi mh
A' dya girdi hh u rh cenge yüridi şehr-i yr
27. Bir yüce na'ra eyledi seb'ı semvt gürledi
Ol gün atı ceng eyledi döküldi tenleri b-şmr
28. Ağşam olunca döndüler Sencr Tğına ondılar
Atdan zemne endiler eylediler anda arr
29. yım dağı geldi gice in 'askeriyle bilece

Orduya girdi ey nice ādem helāk itdi nizār

30. Deryā mişālî geldi Çin tondı havā-yı dād(u)gīr

Ateşler etdi ber zemīn yaqdı ‘adūyu bā-zarār

31. Ba‘zıları kılıç urur carcılarını iki kılur

Ba‘zıları taşlar döker başlarını iki yarar

32. Şordı Ebā Müslim aña ey şah-bāzım söyle baña

Kimsin ki geldiñ bu yaña kıldıñ bize imdād ı kār

33. Didi zühür ı kahrīmān Behzād'ıñ oğlıyam hemān

Bildirdi hālīñ ol civān eyledi cümle āşikār

34. Āh eyledi Müslim Şāh kanı ‘ayālımız benāh

Kayım didi ey pādīşāh size yaşarız bī-şümār

35. Hurdeng-i Kaytās'ı hemān zıkr eyledi kıldı beyān

Ahvāli Kīs'i hānedān bildirdi cümle nevbēhār

36. Begler gelüb görüşdiler Kāsıma tahsın itdiler

Hadden ziyāde sevdiler cān-ı gönülden lāle zār

37. Çinler icāzet aldılar şol kūf-u kāfa geldiler

Hūrideng dağı vāşıl olub geldi haremle vaşl-ı yār

38. Her biri aldı bānūsın çekildi bārigāhına
Hamd eylediler Hālik'a kim aña yoğ hadd u kenār
(57b)

39. Kaçdı 'Ucūb itdi firār kıldı diyārında qarār
Kaçdı girü Mervān-ı hār Şām'a duğul itdi hımār

40. Oturdı bir kaç gūn melūl bađmadı ašla sađ u şol
Turdı bes andan nāme bol yazdı civāra nābekār

41. Yedi kırala nāmeler gitdi oğundi ser-be-ser
Yüzer biñ ādem virdiler fireng pehlivān hākisār

42. Efrenc kıralı Ciniviz Nemçe kıralıdır biri
Ālī ĩurūna Venedik Feransız'la kayser-şı'ār

43. Bağmadı Kayser sözine virmedi hem 'asker buña
Ya 'ni geçen sābık aña bağ ağrısı oldu medar

KĀYİM NEVCIVĀN EHL-İ İSLĀM ĞATUNLARINI ĞALĀŞ İDÜB
MÜSLİM ŞĀH İLE GÖRÜŞÜB ĞALEB'İN FETHİN BEYĀN İDER
(fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün)

1. Şāh-ı Müslim didi ey yārenlerim
Ey benim mađbūb u cān u cānlarım
2. Kim dūrür sizden ider fetĥ-i Ğaleb

Eylerem miftāhlarıñ sizden taleb

3. Aḥmedü'z Zemcī buña itdi kıyām

Ben varuram fetḥine bā-iltiyām

4. Hīt ile Qāyim Melikzāde daḥı

İttifāk itdi yedi ādem saḥī

5. Yedi biñ ādem bile vardı kamu

Şardılar qal'ayı cümle yā'amū

6. Yazdı Aḥmed Cālūt'a nāme hemān

Yazdı bī'at eyleyesin bu zamān

7. Olmaz ise bilmedüm bildim dime

Ceng ideriz seniñ ile bā-heme

8. Calūt ider bildiginden qalmasun

Küştesini rüzigāra şalmasun

9. Qal'ada ḥoca Muḥammed var idi

İbn-i Şerīf-zāde kāmil er idi

10. Dirdi on beş biñ müslimān ol gice

Cem'i kıldı hazır itdi ey ḥoca

(58a)

11. Aḥmed'e bir na'me yazdı ol zamān

Oḡ-ıla atdı yabana rāyigān

12. Yazdı on beş biñ müslimānız girü

Biz açarız siz de girüñ içerü

13. Ḳal'a ḳapusını ḳıldılar güşād

Ehl-i İslām yürüdi ābād u bād

14. Ḳopdı gice hāy u hūy ı dād u gīr

Āsumāna çıḳdı feryād u nefir

15. Bir ḫarafdan Ḥīt-i Aḥmed serveri

Bir ḫarafdan hem Melikzāde beri

16. Yürüdi Şem'un Ḳāsım nevcivān

Düşdi başlar yürüdi sīl oldı ḳan

17. Az kimse ḳaçdı ḳurtuldu revān

Bākīsini şaldı yere nevcivān

18. İçerüce ḫārīce üç gūn temām

Leşkeri ḫaşıdı cümle ḫās u 'ām

19. Şāh-ı Müslim daḫı geldi der-Ḥaleb

ıldılar Cum 'a namazın anda heb

20. Oturub üç beş gün  r m eyledi

 onra andan 'azmini   m eyledi

21. Begleri Merv n'a ıldılar rec 

 ıalım bir yüce yere iltic 

22.   h-ı Müslim yoldadır gelür saçı

Bir al yın seyr idelim bir da ı

23.  ıdılar seyr ne cümle vardılar

  h-ı Müslim 'in al yın gördiler

24. Al yımı bileyim dersen eger

S bıının zikrine eyle nazar

25. Girdiler   n amu  ayr n aldılar

Dem nefes dutuldu sekr n oldılar

26. Didi Merv n ey oduncu n bek r

Bu ne devlet virdi sa a r zig r

(58b)

27.  h ki senden intik mim almadım

Sen geleli bu cih na g lmedim

EBĀ MÜSLİM HAZRETLERİNİN SEBEB-İ ŞECĀ'ATİN BEYĀN İDER
(fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün)

1. Didiler mi'rāca giderken ol resūl-i kâināt
Bir naẓar kıldı havādan yeryüzine 'ālī zāt
2. Gördi bir şahrā ziyāde mevc ururdu ẓan ile
Şordı Cebrāil Emīn'e kim nedendir bu şıfāt
3. Didi Cebrāil bu şahrāya dinildi Kerbelā
Seyyīd'i bunda şehīd eyleyeler bī-seyyiāt
4. Ol Huseyn'in ẓanıdır bu gördüğün deryā-yı ẓan
Bī-vefālīk ide ümmet şala bu şahrāya at
5. Çün eşitdi ol mübārek gözlerinden aqdı āb
Nāzil olub İşfihān şahrāsına indi şiyāb
6. Bitdi andan bir şükūqa olur idi her sene
Bir ẓuzusı yedi Haccāc'ın anı itdi şumāt
7. Büyüdi cāmus ẓadar oldu ẓudd u ẓāmeti
Bir havāriç ẓomazıdı anı eylerdi memāt
8. Onuñçün uğrayamaz oldu aġnāma ziyān
Kıldılar andan şikāyet yürüdi ẓavm-ü 'uşāt

9. Gönderir Haccâc-ı Yusûf Sa'îd'i beş yüz er ile
Urdı ol hayvân buları kıldı cümle bî-hayât

10. Geldi Esed didi aña ol Huseyn'in 'aşkına
Gel seni kurbân idem bu yola nefsiñi şat

11. Geldi ol hayvân-u mübârek Esed'e oldı muñi'
Aldı kurbân itdi anı eyledi zıbh ı zekât

12. Yüregini aldı yedi zevcesiyle cem' olub
Hâmile oldı Ebâ Müslim'e hatun pāk-u zāt

13. İş bu ma' nadan Ebâ Müslim olub gâyet şeci'
Kılıcından ser çeküb bulmadı bir a'dâ necât

14. Ol mübârek kudretiñ şuyı katıldı nuţfeye
Ol sebebden Şâh-ı Müslim açdı dünyâya kanat

(59a)

EBÂ MÜSLİM HAZRETLERİ ŞÂM'I FETH EYLEDİĞİÑ BEYÂN İDER

(fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün)

1. Şâh-ı Müslim geldi Şâm'a ol zemân
Bir müferrih sâyesinde râyigân

2. Kõndı cümle bārigāhlarıñ kurb

Zıkr-i Yezdān ile cümle oturub

3. Pādişāha bir nāme yazdı sevgülü
Nice dürlü nuş u bend ile tolu
4. Evvelā ol hālīka medh-u senā
Şāniyā fahr-i Muḥammed Muştafā
5. Sālişā yazdı kerāmet evliyā
Bā-ḥuşuş çār(1)yārı bā-şafā
6. Ben Emīr-u 'Abdu-Raḥmān'am şehā
Sen ki Mervān-ı ḥimār iken sehā
7. Āl-i resūli kıra siz bī-zarīf
Var senūñle da 'vām ūş şer'-i şerīf
8. Tā'ib ol hem bī'at ehli olasın
Tā ki seyfinden amānı bulasın
9. Ḥazrettime ger muḥālif varasın
İki 'ālemde cezāñı göresin
10. Nāmeyi okudı Mervān-ı ḥimār
Söz kabūl itmedi ol murdar(1)hār

11. Anda bir fāl itdi Mervān-ı la'īn
Öyle geldi fālına ol dem hemīn
12. Evvelā katl ide ƙangı nāmūdār
Ol ƙarafdan nuşret ola payidar
13. İki 'asker cenge bünyād eyledi
Alp-i 'Ayyād 'azm-i meydān eyledi
14. Na'ra urdı ey türābiyān-ı rü
Ölümünü isteyen gelsün berü
15. Bindi Mālik cenge cevlān eyledi
Na'ra urub ƙamle devrān eyledi
(59b)
16. Ƙamle ƙıldı birbirine iki şīr
Ƙarb u ƙarb u def' u ref' u lā-nazīr
17. Mālik ol dem bir ƙılıç urdı aña
İki pāre eyledi öñden şoña
18. Gördi Mervān eyledi āh u enin
Didi fālım gelmedi oldu ƙazīn
19. Ƙardaşı Sa'dān yürüdi nā-bekār
İntikām itmek diler ol ƙākisār

20. İki arslān cenge durdı bir zemān
Harb u darb u def^ç u ref^ç u lā-emān
21. Hāşılı mağlūba vardı bu emīn
Kardaşı geldi Mehemmed nāzenīn
22. Tā o gūn meydānı tırdı ol la^çīn
Kime geldi zaḥm ile döndi hemīn
23. Aḥşam olub taḫl-u ārām oldılar
Her biri geldi yerine tırdılar
24. Çün bahār geldi ziyā oldı nehār
Yene Sa^çdān oldı cenge bī-ḫarār
25. Çıkdı meydānına Ḳāsım nevcivān
Na^çra urdı ditredi çarḫ-u āsumān
26. Ol la^çīne bir kılıç urdı hemīn
İki pāre eyledi naḫş-ı zemīn
27. Yüridi Ḳālūn-u Hizī der-zamān
Anı daḫı şaldı yere pehlūvān
28. Yüridi Ekvān-ı Hindī nā-bekār

Anı dağı şaldı yere nāmūdār

29. Bunı gördi çünkü Mervān-u la‘īn

Leşlerine hāy koman didi hemīn

30. İki leşker birbirine girdiler

İki ‘asker birbirini kırdılar

31. Küştelerden püşteler oldu Rafi‘

Ağdı kanlar ruğları uçdı seri‘

(60a)

32. Aşşam oldu her biri döndi hemān

Meskenine eyledi ārām-u cān

33. Yüridi Heylūn-u Zengī nā-bekār

Rū-siyāh ‘askeri seksān biñ kadar

34. Her biri ifrite beñzer ejdehā

Kan dökücü pür-fesād ı hā-ve-hā

35. Rū-siyāh kaṭrāna beñzer her biri

Geldiler Mervān'a cümle ber-yeri

36. Çün şabāḥ oldu açıldı cenge bāb

Girdi Heylūn ‘azm-i meydān habab

37. Zîşt-i heykel bir münâredür cesed
Rengi kâtrân pür-ğazûb pür-ğased
38. Heybet ile çıkaruban virdi ün
Didi beni bilmeyen bilsün bugün
39. Zengî Heylût er benem şâhib kırân
Baña gelsün bir behâdır pehlvân
40. Kâtilim Behzâd'ı bu gûn isterem
Kardaşım kanını senden aluram
41. Kâsım eşitdi çü Behzâd ismini
Ol sa'at meydâna atdı resmini
42. Sürdi atın cenge cevlân eyledi
Na'ra urub cümle devrân eyledi
43. Didi Heylût ey cemâl-i nevcivân
Saña yazıkdır ölüm ey mâh-ı yâr
44. Dön gerüye olmasın saña haţâ
Çocuk ile ceng baña olmaz revâ
45. Didi Kâsım ey la'în-ü ser-nigûn
Üşde Behzâd oğlıyam geldim bu gûn

46. Ҳамле eyle ey la'īn-ü nā-bekār

Tā göresin nice olur kār(u)zār

47. Ҳамле қıldı ol la'īn-ü ḥākisār

Nizesin қıldı ḥavāle ne-bekār

(60b)

48. Nizeyi tutdı elinden nevcivān

Çekdi aldı yabāna atdı hemān

49. Gürz ile bir ḥamle itdi nā-bekār

Anı daḥı çekdi aldı nāmudār

50. Tīğımı қıldı ḥavāle ol la'īn

Dirsegine muşt urur ol dem emīn

51. Düşdi қılıcı elinden ol zemān

Döndi Қāsım ol dilīr-i nevcivān

52. Bir қılıç urdı la'īne pāk(u)dīn

İki biçdi eyledi naқş-ı zemīn

53. Bir kez āh eyledi la'īn қaltabān

Yā Yezīd deyü ceḥīme virdi cān

54. Ҳāriciden қопdı feryād u fiğān

Ehl-i İslām oldu cümle şādumān

55. Bunı gördi zengibārī ‘askeri

Ḳāsım’a yürüdi seksān biñ eri

56. Hārīciler bir güzīn kıldı hucūm

Ehl-i İslām daḡı geldi k’ en-nücūm

57. Tīḡ-ı İskender elinde nevcivān

Şaldı tīḡı bunda ol ḡahrimān

58. Bir ḡarafda yürüdi Aḡmed hemān

Tīḡ-ı Baḡḡālī elinde lā emān

59. Bir ḡarafda daḡı Şem’ūn-u ‘Arab

Bir ḡarafda Ḳāsım ol a’lā neseb

60. Bir ḡarafdan Mehmeche Ebū’l Hīcān

Öñine kim gelse hiç virmez emān

61. Hem Melikzāde Muḡammed Şāh ile

Ḳızıl Arslān ceng eri hem-rāh ile

62. Şāh-ı Ğūristān āhengīr-u pīr

Dökdiler ḡanı ‘adūdan lā-naḡīr

63. Şāh-ı ʿālem cenge girdi nāmūdār

Çār(1)-gūş eşebe oldu süvār

(61a)

64. Naʿra urdı şandılar kavm-i fücūr

Raʿd-ı İsrāfīl havāda urdı şūr

65. Yüridi heb pehlüvānān-ı zamān

Her biri meydān içinde kahrımān

66. Şāh-ı Müslim kangı semte uğradı

Heb perişān itdi cümle toğradı

67. Girdi Mervān dahı cenge ol laʿīn

Leşkerine hāy koman didi hemīn

68. Naʿralardan tıldı ʿālemler nidā

Hamlelerden nüh felek virdi şadā

69. Tīg-ı birrān parlayub virdi ziyā

Gürz-ü girān gürleyüb irdi ziyā

70. Aқdı қанlar düşdi tenler bī-ʿaded

Düşdi gāltān oldu başlar yā meded

71. Aқdı Şām şahrāsı tıldı қan ile

Pişe-yi āh-u şadā ifgān ile

72. Kūştelerden pūşteler oldu rafī‘
Yüz çevirüb Hārīcī döndi serī‘
73. Kaçdı Mervān düşdi tācı ber-zemīn
Aldı anı Hīt-i Mümtāz-ı Emīn
74. Rāvī ider Şām’da Mervān-ı hımār
Bir vekīli var idi bir nāmūdār
75. Adına Mihmān Mehemmed dost
Derler idi aña bir cānān-ı dost
76. Şām’daki sünnīleriñ cem’ eyledi
Hārīcileri kırub men’ eyledi
77. Kal’a kapusını muhkem bağladı
Pehlūvānlar burç u bārū bekledi
78. Geldi Cebbār haykıruban virdi ün
Kal’a kapularını fetḥ eyleyün
(61b)
79. Didiler bunda işiñiz kalmadı
Şaşdı Mervān n’idecegin bilmedi
80. Ehl-i İslām yürüdi serverleri

Döndi şirâz ejdehâya her biri

81. Anda bir âh eyledi Mervân-ı hımâr

Kaçdı Mısr'a begler ile or(u)-zâr

BEHZÂD-I CİHÂSUZIN İSKENDERİYYE'Yİ FETH EYLEDİĞİNİ BEYÂN
İDER

(mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün)

1. Ebâ Müslim kılıç ile kaçan feth eyledi Şâm'ı

O dem mihman-ı dost geldi Mehemmed cân u cânânı

2. Getürdi kal'e-yi Şâm'ın mefâtihiñ kılur teslîm

Ebâ Müslim alur ol dem kucaqlar bûs ider anı

3. Geyürdi fâhire hil'at ider i'zâz u ikrâmı

Hezârân dürlü taşsinler ider aña kemākânı

4. Dağı Şâm'ın civârında Yezîdî komadı aşla

Yazıldı adına sikke oқundi huţbe erzânı

5. Cihâr(u)-yârın âsumânı lisânşarda olur mezkûr

'Adâlet bâbını açdı şerî'at tutdı meydânı

6. Alur Seyyid 'Alî 'yi hem ki İbn-i Seyyid-i Kahtâb

Nişîn-ı taht ider Şâm'da vekîl naşb eyledi anı

7. Bes andan aldı etbā'ın mübādīler nidā itdi
Ki Mısr'a oldılar rāhī adadı kelb-i Mervān'ı
8. Ebā Müslim 'asākirle verāya geçdiler Nil'i
Verāda bārigāhlarıñ kurub bī-ḥadd u pāyānı
9. Turub cem' eyledi Mervān 'asākir lā-ḥadd ü emkān
Bu daḥı bārigāh-ı ān kurub oturdı seyrānī
10. Didi rāvī ki Behzād'ın üç oḡlı ḡāib olmuşdı
Biriniñ ismidür Ḥamza Ferāmez biri cānānı
11. Ki bular tıfl-ı neveste iken çaldı buları Çin
Birisi Dālimūn Şāhı birisi yemliha kanı
12. Oқıdub 'izz ü nāz ile kemāle irdiler muḥkem
Muḡābil itdiler ḥaşma bularda açdı meydānı
(62a)
13. Eşitdiler Ebā Müslim gelüb Mısr'a nüzül itdi
On iki biñ 'asākir le gelür her biri ḥübānī
14. Didiler ol vaқit Behzād sefineler ile ābād
Yezīd'ın der-peşince ad yürüdi kıldı vücānı
15. Yezīd ol dem firār itdi Cezīre'de qarār itdi
Ḥayātına medār itdi bulur Efrenç-i Қumrān'ı

16. Didi umrān ki ey Őehzād elem ekme hāzīn olma
Ki seniñ intikāmını aluram devr-i ferhānı
17. Gelüb Behzād hūrūc itdi ılā‘-ı zīr-i Őahrāda
Ki anda bārigāhlarıñ uruban tıtdı evtānı
18. Bes andan aldı bir nāme yazub gönderdi umrān'a
Yezīd'i ātilimi vir bulasın tā selīmānı
19. ü gördi söz abūl itmez yürüdi al‘eye Behzād
Metīn al‘a idi ammā Őu‘ūbet idi her yanı
20. Var idi anda bir Őayyād faır-hāl idi key bīdād
Müsilman oldu Őād u bād gice ıdı nedīmānı
21. atına geldi Behzād'ın didi aña ki yā Behzād
Ziyāde bir faır hālem abūl eyledim īmānı
22. Didi Behzād aña ol dem seni al‘eye Őāh idem
Eger nuşret virür olsa baña ol Ferd ü Yezdānı
23. Bes oldu yolına rehber ki der zīr u zemīn eyser
Yürüdi al‘eye server bilece pehlīvānānı

24. O dem Behzād veyānında çıkardı tīg-ı Daḥḥāk'ı
Geçilmez oldu leşlerden şu denlü dökdiler kanı
25. Şabāḥ oldu ziyā geldi nesīm ile açıldı ceng
Döküldi el ayak tenler gör imdi āh u efgānı
26. Yezīd Kumrān olur nāçār menāl i mālını şaçar
Gice ḥālī çıkub kaçar Irağ'a oldu pūnhānı
27. Ahālī ḳal'e gördiler ki şāhları 'adīm oldu
Emāna geldiler cümle imāna geldi yeksānı
28. Bes andan emr ider Behzad erişdi ḳatına Şayyād
Anı Şāh eyledi ābād ahālī ḳal'eye danı
(62b)
29. Ḳulavuzlar ḥaber virdi Yezīd'e Efrenc-i Heytāl'e
Varub anda ḳarār itdi gör ol āyin u erkānı
30. Tedārik eyledi Heytāl 'asākir cem' ider ol ḥāl
Ki dört kez yüz biñ er fi'l ḥāl müheyyā itdi şīrānı
31. Muḳābil yürüdi Behzād temām kırk biñ dilīr ile
Çalındı ceng i ḥarbīler piyāde ger süvārānı
32. Yürüdi bu iki leşker ḳıtāle başladı muḥkem
Döküldi bī-ḥisāb ādem şadālar dutdı ezmānı

33. Kılıçlar yıldırım gibi görünür berç-i lemmâ'î
Zemîn üzre düşen leşker anıñ bî-ḥadd u im'ânı
34. 'Ināyet eyledi Allāh erişdi nuşret-i Mevlā
La'iner münhezim olub diledi cümle amānı
35. Yezîd'i on bir evlâdı daḥı Heytāl ı Qumrân'ı
Esîr eylediler ol dem getürdiler ḥazînānı
36. Velâkin anda Qumrâ'nın başını kesdiler bî-rayb
Çü ısrâr ı 'inād ile ḳabûl itmedi îmānı
37. Velî Heytāl rücû' idüb gelür tevḥîd i îmāna
Ahâli ḳal'esi daḥı müsilmân oldu ihvânı
38. Bes iḳbāl eyledi Behzād Yezîd'e didi ey mel'ün
Saña ben nāmeler yazdım diledim Hâşimî cānı
39. Sözime itmediñ işfâniçün anı şehîd itdiñ
Baña söyle eyā zālîm ne idi cürm ü işyânı
40. 'Arebî anda bir sille urur ol dem dihānına
Şu deñlü kim şadâ itdi eşitdi ehl-i cirānı
41. Bes andan on bir evlâdıñ getürdi ḳatına ol dem

Birer birer boğazladı kamu zār u perīṣānı

42. La‘īniñ dest i pāyına demürler urdılar muhkem
Metīn bulād kafas içre getürüb koydı şeytānı

43. Bes altun tācını aldı başına koydı bir külāh
Yüzine sürdi engübin eziyyetler hezārānı

44. Nice dürlü seyāsetle getürdiler gice gündüz
Ebā Müslim deyüb geldi dilinde zıkr-i mennānı
(63b)

45. Melik Zāde girer cenge Zerbād-ı Tibrīzī
Birer gūn ceng ider bunlar beraber geldi yeksānı

46. Girer meydānına Kāsım temāmet ceng ider üç gün
Birisi olmadı gālīb gör imdi iki arslānı

47. Cihān ṣāhı girer cenge dahı hem Mehmehe-yi fil
İkisi hem Ferāmez'den yaralu döndi giryānı

48. Bu ceng üzre zühūr idüb ki Behzād eriṣdü geldi
Ferāmez'i görür cengde gelene virmez amānı

49. O dem bir na‘ra urdı ol eṣer kıldı semāvāta
Ferāmez bir nazar kıldı görür bir piri nūrānı

50. Didi ey pīr-i nūrāni rücū‘ eyle selāmetle
Temām kırk gūn tūrur tūtdum yalanız işbu meydānı
51. Didi bir hāmle kıl şimdi yūri ey nābekār oġlān
Cihānı eylesen hāli kıyās itme ‘adīmānı
52. Ferāmez gūrzini ol dem havāle eyledi bī-dād
Anı def‘ eyledi server tedāfüyle selīmānı
53. Bes urdı aña bir sille Ferāmez oldu lā ya‘kul
Elinden bī sehi gūrzi yere düşdi zelīlānı
54. Bes andan dest urub Behzād şunub tūtdı kemerinden
Havāya kaldırub ol dem gör imdi şāh-ı merdānı
55. Bu hāli gördi çün Hāmza kılıcın eyledi ‘uryān
Kō imdi kardaşımı der elinde tīg-ı bürrānı
56. Kōlına muşt urur ol dem elinde fırladı tīgı
Anı dağı kemerinden tūtar ol cān u cānānı
57. Bir eline birin aldı bir eliyle birini hem
Ebā Müslim huzūrına getürdi bu iki hānı
58. Ebā Müslim dağı kıldı buları bī‘ate da‘vet
Hümāyūn ile didi size kıluram küll-i ihsānı

59. Ferāmez didi ölümdeñ benüm yoğ zerrece Һavfum

Hemāñ şol bildigini sen dirig itme nigebāñı

60. Bes andan bunları ol dem seyāsete çü gördiler

Beri şāhı gelüb ol dem beyāñ itdi kemākāñı

(64a)

61. Bular Behzād'ıñ oğlıdur bulara kıymañız didi

Ve illā kamuñızı biz kılaruz Һake yeksāñı

62. Çü bildiler bunı ol dem bunları kıldılar azād

Te 'ānuqlar teşāfihler anıñ bi-Һadd-u pāyāñı

63. Alur Behzād kafesden şol Yezīd-i bed-fi 'āli ol

Getürdi Şāh-ı Müslim'e gör imdi Һubb u Һüsrāñı

64. Didi Şāhım bu zālimden bu dem Һaqqımı alıvir

Ziyāde kibr ü zulm ile ne kıldı cism ü cāñı

65. Kamu begler kamu sāhlar melāmet kıldılar aña

Ebā Müslim seyāsetle buyurdi emr u fermāñı

66. Yezīd'in boynına kemendler urdılar muĥkem

Bunı gerdirdiler buragm-ı Һalāyık kıldı seyrāñı

67. Bes andan getürüb anı yüzine karşı Mervān'ın
Zemīne gömdüler çāha beline dek o nādānı
68. Bes andan çār(u)etrāfa münādiler nidā itdi
Görün 'ibret aluñ bundan piyāde ger süvārānı
69. Resül-i ālī evlāda hıyānet eyleyen ādem
Aña lāyık olan budur qarın u kurb-ı şeytānı
70. Turur şol begler ü şāhlar halāyık kāt ı ender kāt
Erişdi baytar u cellād dilinde zıkr-i sübhānı
71. On iki mih kafasına gözine urdılar muhkem
Çıqub seb' semāvāta Yezid'in āh u efgānı
72. Bes andan şulbudār idüb la'ini aşdılar ol dem
Tir-endāzlar aña muhkem iderler tir ü bārānı
73. Bes andan yaqdılar oda remādın virdiler bāda
Ki anıñ cān u nābākı ziyāret kıldı nīrānı
74. Bu hāli gördi çün Mervān cigeri katı hūn oldu
Dutuşdı yandı nīrāne bes aqdı gözleri qanı
75. Bes andan sonra yine ceng açıldı
Dilīrān u nāmdārlar heb seçildi

76. Alāy saflar kaçan kim bağladılar
‘Aceb meydāna kim gire didiler
(64b)
77. Ferāmez sürdi atın kıldı cevlan
O dem bir na‘ra urdı şāh-ı hūbān
78. Yezīdīler Ferāmez'i çü gördi
Kamusı havf ile korquya vardı
79. Kaçan kim kelb-i şāh gördi zehī ten
Dedi bir pehlūvānna yūri sen
80. Yüridi mağribī kim dīve beñzer
Anıñ kadd-i mināreye berāber
81. İki birbirine kıldı hamle
Edenler gördi hayrān oldu cümle
82. Ferāmez didi ey mel‘ūn u hārī
Al imdi benden işbu yādigārı
83. Hemān dem yıldırım gibi kemīne
Anı bir darb ile şaldı zemīne
84. Yüridi Mağribī Kaplān geldi

Ferāmez anı dağı yere Şaldı

85. Yüridi Mađribī evren dilāver

Anı dağı yere Şaldı serāser

86. Celīhā geldi iki pāre dūŐdı

Felīhānın başı havāya uçdı

87. Ferāmez yalıñız meydānı aldı

Temām uđ gūn gelenin yere Őaldı

88. Çü gördi kelb-i Őāh anda bu ĥāli

Ki yokdur kimseniñ cenge mecāli

89. Temām dōrt kerre yüz biñ leşkerine

Ėomañ didi bunlarıñ her birine

90. Yüridi Mađribīler tiğ-ı 'uryān

Dađı Mervānīler geldi sūvārān

91. Ferāmez hūcūm eyledi yeksān

Sanasın keşret-i deryā-yı 'ummān

92. Beriden ehl-i İslām pehlūvānı

Yüridiler ĥamu pīr u civanı

(65a)

93. Hücüm idüb qarışdı iki leşker
Döküldi el ayaklar düşdi başlar
94. Uçub şahrâda gâltân oldı başlar
Ki kıandan la'le döndi kara taşlar
95. Kılıçlar parlayub virdi şadâlar
Yere düşdi nice bây u gedâlar
96. 'Amüdlar gürleyüb başları yardı
Cidâlar kırılayub tenlere irdi
97. Erenler na'rası tutdı zemânı
Şadâlar hemçü-ra'd-u âsumânı
98. Feresler filler ile gergedânı
Şadâsı bunlarıñ tutdı cihânı
99. El ayak baş u leşden töldi şahrâ
Hisâbı yok kırılan âdem arâ
100. Hemân Mervânîler mağlûba vardı
Uruldu tabl-ü ârâm anda tırdı
101. İki leşker yerine kıldı ârâm
Kimi giryân kimi handân kimi râm

102. Alub def' ittiler mevtâlarını
Oñardılar şınıklı yeryerini

103. Yezîdîler ziyâde oldu maḥzûn
Müsilmanlar kamu şād ı memnun

RESÛL-İ ÂL-İ EVLÂDININ ḲANIN YERE DÖKMEK DEĞİL ÂSÂN Kİ
ZÎRA ZENB-İ EKBERDİR Kİ BENZEMEZ AÑA HER ḲAN
(müstef' ilün müstef' ilün müstef' ilün müstef' ilün

1. Mervân yazub nâme hemân gönderdi Şâh-ı Müslim'e
Mühlet alub bir nice gûn kıldı tedârik nâ-sezâ
2. Aḥmed şikâre seyr idüb çıkdı temâşâya varu
Gördi ki bir çâbuk süvâr şahrâda gezer zâhira
3. Suvâl itdi ol civâna Aḥmed'e ḥamle eyledi
Elinde şöyle dâl-ı tîğ yürüdi geldi ez-ḳazâ
4. Aḥmed kemerinden tutub urdı zemîne naḳş idüb
Diledi başını anıñ teninden eyleye cüdâ
(65b)
5. Ağladı anda ol yigit âh u fiġân itdi ḳatı
Server eyitdi er olan ḥavf idüb eyler mi bûka
6. Yigit ol dem âh eyledi didi baña mühlet buyur

Bir hālîmi vaşf ideyim güş eyle ey nūr-u Hüdā

7. Didi adım Hāvlān imiş nām u şān ehli idim
Beri kabā' il şāhıyam din şāhibi şemsü'd-ḍuḥā
8. Ağnī Yemen sultānınıñ bir kıızı var idi eyü
Gördüm anı bir pāre māh kim hüsñüne olmaz behā
9. Mişli yoğdı der-cihān şöyle Zeliḥā-yı zemān
'İşkından ol dem bī-mekān ḥayretde ey şāh-ı rızā
10. Atasına yazdım meded gönderdim aña bir aḥad
İtdim ricā-yı bī-'aded virdi nikāh ile baña
11. Düğün ile gelür iken baña ol maḥbūb-u cihān
Bir cāzū var 'āşık olub ḳapdı anı aldı aña
12. Andan berü mecnūn-veş tağlara düşdüm āh ile
Cāzū elinden almağa gelmez elimden ey şahā
13. Ḥasret kıyāmete ḳala deyü firāk nā-murād
Ölüm içün ağlamadım anuñ-çün-durur bu
14. Server didi ma'şūḳañı saña virürem ey yigit
Ḳanda imiş ol sāhiriñ sen yerini göster baña

15. Üç gün yürür gelür bunlar Leylün Tağı'na geldiler
Sāhiri anda buldılar Aqlīmūn isminde edā
16. Bir qal'ede idi nişīn bir ejderhāy-ı hem-çü tīn
Qal'eyi şardı key metīn yedi kez anı mā-yeşā
17. Aḥmed çü geldi ilerü kıldı hücūm aña varu
Aḥmed 'aşa ile girü bātıl ider anı fenā
18. Qal'eye girdi bu ulu gördi içi cümle tolu
Arslān qaplān gūlü hücūm itdi cümle aña
19. 'Aşā ile girü daḥı bunları maḥvetdi saḥı
Nice kerāmetler daḥı izhār idüb anda 'ulā
20. Bir taḥt-ı 'ālī üstünde gördi la'īni bir nişīn
Gözleri meş'ale-veş yanar gūllḥan-veş ağızı nümā
(66a)
21. Yedi kız oḡlan yanına zencīr ile bend eylemiş
Kim yūzi beñzi bunlarıñ şol zağferān-veş rehnümā
22. Aḥmed'e didi ol la'īn çün yakılıb geldiñ hemīn
Ben zulumāta şalayım şimdi seni ey bī-nevā
23. Öñünde bir zencir yatur efsūn ider aña la'īn

Bir ecder oldu key 'azīm ateşler atar hāvehā

24. Hırkayı açdı bu şerīf dāmānı altından zarīf

Çıkdı bir arslān-ı 'arīf ejderi kıldı der-fenā

25. Gördi çünkü bunu la'īn şişeye üfledi hemīn

Karıncalar tıldı zemīn deryā mişāli istivā

26. Yere 'aşāyı urdı bu cāh-ı 'azīm itdi zuhūr

Bātıllub maḥv oldu şu bellüsiz oldu inmiḥā

27. Kağıdı girü la'īn bir taşta üfledi hemīn

Taşdı şu oldu bu zemīn deryā mişāli istivā

28. Server diḥānını açub mübārek ağzından şaçub

Yeşil 'alev çıkdı uçup yakdı kamu bī-mūriḥā

29. Yetmiş iki sihirlerin ibtāl ider yerlü yerin

Kerāmet ile her birin maḥv eyledi kıldı fenā

30. Şol tīg baṭṭāl velāyetin çeküb aña 'uryān ider

Bir kerre yā Allāh deyüb urdı la'īni kıldı müntehā

31. Kıldı iki ol nāmūdār şol mişl i mānend-i cihān

Dökildi kanı bī-şümār tāmü aña oldu cezā

32. Kızları açdı bu emîn bunlar dahı geldi hemîn
Başlar koyub öpdî zemîn servere itdiler du‘ā
33. Server suvāl itdi o dem kimdir kıızı Şāh-ı Yemen
Geldi biri eydür ki ben kııldı nice yüz bin şenā
34. Ma‘şūqayı ‘āşıkına virdi buları kııldı şād
Bir duhter itdi ey ulu cānım saña olsun fedā
35. Atam benim Şāh-ı Fıreng çok şan‘ata māhir dūrür
Merhem Süleymān‘ı bilür ‘ācizlere eyler devā
36. Çün bize eylik eyledin hizmet ‘azîmdir atama
Ger lâzım olursa devā atam saña eyler ‘atā
(66b)
37. Çün girdi aña cümleler tıtdı cihānı hamleler
Cenge Ebā Müslim Şāh kırdı ‘adüyı ol hümā
38. Aña muqābil āh u vāh bulmadı çāre kelb-i şāh
Ağulu oklar gāh u gāh atdı belā ender belā
39. Oklar çü geldi ağulu nicesi oldı yaralu
Müslim-i Şāh-ı sevgülü oldı yaralu fi‘l verā
40. İnsān içinde bir hekīm idemedi aña devā
Devr-i medāre ‘acz-i tām irdi kamuya bī-nevā

41. Aḥmed getürdi ol yeri Fireng ḥekimi ilerü
Kıldı devâyı yeryeri sağladı heb buldı şifâ

[fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilün]
42. Ey selâmîñ ḳadrini bilen emîrim gel berü
Dinle saña ne diyem ey hoş lisânım gel berü
43. Şaçayım devr-i cevâhir gevher-i yektâyı ben
Hıssa al bu ḳışşadan ey merd i şîrim gel berü
44. Bülbül isen gel temâşâya gülistânım ‘aceb
Ḥikmet’ullâh’a nazâr ḳıl ey dilîrim gel berü
45. Ol vaḳit Mıẓrâb ki şaha çün muḥâlif yürüdi
Köprüden düşdi şuya geldi hızır aña örü
46. Yüz ata binmiş elinde bir yeşil ḳamçı olub
Aldı Mıẓrâb-ı cihângiri ‘azîzâne ṭuru
47. Şol dirâğüşa çeküb şudan anı itdi ḥalâş
Yedi yıl mecnûn-veş tağlara gezdi ilerü
48. Ba’dehü emr eyledi ol Ḳâdir u Ḳayyûm u Ferd

‘Aklı geldi başına çün nazar kıldı örü

49. Ağlayub āh eyleyüb der bu ne hāl oldu baña

Ey felek senden kime idem şikāyet rüberü

50. Āh u hasret ey dirīgā kıanı ma‘şūkıı benüm

Ƙanı peder ile māderim nice oldular edü

51. Ƙanı yā şol devlet ü sulţānlıgım oldu hebā

Ey ‘aceb bilsem hālālim kimler iledir girü

52. Ƙaddini nün yaşını ceyhün idüben ağladı

Tāvühüş ile sema heb oldu cümle kıaygulu

(67a)

53. Pīr-ü Vehhāb oldu nāgihān oldu nümāyan irişüb

Gözlerinden öpdü Mızrāb -ı cihānı sevgülü

54. Yedi yıldır sen bu vādileri lā ya’kul gezüb

Şimdi vaqt oldu hürücüñ himmetiñ ‘āli eyü

55. Çık furuvān ‘asker ile velvele vir ‘āleme

Hāli dünyā bu ola gāh şād u gāh-nāşād o

56. Pādişāha var bir ulu hizmetine bulunub

Saña bir düşman galebe eylemez şimden girü

57. Bir arafi bu yeriñ ejderhān imiş
Bunda bir řāhib kırān geldi cihāna bir ulu
58. Adına Bařrī Zülālī didiler Sām İbn-i Nūh
Dine getürdi (tamāmen) bu cevābını amu
59. Altı kez yüz biñ ‘asākir cem’ idüb girdi yola
Diledi ide i ‘āne řāh-ı Müslim'e varu
60. Çünki geldi bu araya key marīz oldu atı
Bildi anı yok alāřı mevt ola aña nemün
61. Hükemāların amu cem’ eyleyüb itdi suvāl
řoñra benden bu maāma gele mi bir merd-i ū
62. Reml idüb anlar dağı cāsūs-u eflāk oldılar
Didi bunlar bu maāma gele bir merd-i ulu
63. řāh-ı Müslim'in yakını ola dāmādı imiş
Ol dilāveriñ urūcı bu maāmdan ola
64. Kıldı andan řoñra ol dār-ı beāya irtihāl
Var emānetını al andan hurūca ur örü
65. Sām-ı Bařrī'nin hemān nāmıyla idesin urūc
Biri vedā’ eyledi andan gāib oldu nīk-ū

66. Geldi Mıẓrāb anda bir yazıyı buldı o꣓udı
Ey zemān ile gelen bunda bahādır sevgülü
67. Ger Havāzerm Şāh Muḥammed oĝlısın ey şāh-ı zād
Bunda senüñ-çün ıodum şol yādıgārım al deyü
68. Nerde dünyāda zemānımda bir ulu şāh idim
Ne kim ammā bu felek güldürmeyüb itdi ğulü
69. ‘Āşık oldı saña ol dem bunıñçün eşitdi
Bu dahmede senüñ-çün yādıgārıñ ıodı o
(67b)
70. Zār u giryān u āh ile gönderdi beni nāmurād
Ey felek kime şikāyet eyleyem senden erü
71. 70ksan altı ıubbe üzre bāriĝāhım ıurılur
Yetmiş iki pāre ālāt ḥarba ıarba rengi bu
72. On iki biñ er içün ıodum silāḥ ı cübbeler
Tūgganlar māl ı emvāl-i fürevān ey ulu
73. Evvelā İlyās-ı Şāh gelür saña olur muṭī‘
Var iki şāḥib ıırānım bu cihānda key ulu
74. Zulumāt dāmenine ḥükm ider anlar lā-nazīr

İki kardaşdır bular Behrüz ile Firüzī o

75. Her ne kim var pehlüvânlarım kamu gelür saña

Däbbe-yi sihrī bir atım gele sekiz pâyılı

76. Bu kamuyı al Ebā Müslim'e imdāda eriş

‘Askere cümleye gālib ola anda bir ‘adū

77. Daħmeyi açdı cümle yerlü yerin buldı heb

Geydi kuşandı bezendi pür-silāh tūru

78. Heşt ayaklu ata bindi bir mehābet bağladı

Nerre divler anı görse cümle havf ile tūru

79. İki yüz biñ ‘asker ile yürüdi İlyās-ı Şāh

Geldi ħasrū nice yüz biñ ‘asker ile ilerü

80. Geldi Behrüz ile Firüz ‘asker ile bī-‘aded

Geldi cümle pehlüvānlar tābi‘ oldılar girü

81. Uğradı nice kılāğa eyledi ceng-ü kıtāl

Fetħ idüb İslām'a getürdi heb ahaliyi de hemu

82. Ħabeş'e geldi ki anda var idi Şamşām-ı Şāh

Ceng açıldı na‘ralardan zīr u bālā inleyü

83. Anlara server dağı gālib olub kıldı es̄ir

Anları dağı getürdi din-i İslām'a kamu

84. Ba'dehu Firengüş'a vardı eyledi gāzā

Dökdi kanlar fetḥ idüb imāna getürdi girü

85. Çok firāvān 'asker ile eyledi 'azm-i Mısr

Bildi 'ālem Sām-ı Başrī yola girdi bahtlu

(68a)

86. Pehlüvān üç kerre yüz biñ 'asker ile 'azm idüb

Gice gündüz zıkr-i Yezdān ile idi güft ü gü

MAĞRİB DİYARINDA KELB ŞAHIN OĞLI BULŪṬ BAKKĀRİN
MEVLŪDİNİ BEYĀN İDER

(fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün)

1. Rāvī ider Kelb-i Şāhı Mağribī bir gün hemān

Geldi bir deryā kenarında oturdu nā-sezā

2. Çıkdı deryādan yanına geldi bir timsāḥ ı ḥūt

Kös(ü)-zen gibi var idi ağdu-azzu

3. İştihā idüb anıñla cem' olur Kelb-i la'īn

Ṭoğdı andan bir veled geldi cihana pür-ḥatā

4. Ayağı deve ayağı pençeler arslān(ı)- veş

Gevdesi başı anıñ insān(ı)- veş idi nümā

5. Şöyle bir hayvān şıfatlu aḥmaḵ idi ҡaltabān
Altmış arıṣ ҡad çeküb çün irdi sekiz yaşına
6. Reng-i balıḵ rengine pul idi endām-ı vücūd
İsmi Bulūt hiç silāḥ kār eylemez idi aña
7. Kelb-i Şāh Mervān ile çün cenge maḡlūb oldılar
Bulūd'ı getürdiler ҡıldılar aña ilticā
8. Ehl-i İslām ҡarşusına şaldılar cenge anı
Var idi bir mīl elinde şaḵlar idi dāimā
9. Mīli urdı bir ҡayaya iki ‘arşun şapladı
Heybetine ҡuvvetine zerredir ‘ālem buña
10. Pīr-i Şirāzī Meḥemmed ṭāli‘ini yoḵladı
Şāh-ı Müslim ‘askerine geldi ḡālib ҡamuya
11. Aldı iki şāh-zade fażla ҡodı adların
Bunlara ṭābdı ziyāde şaḵlar idi yanına
12. Ol melik Zāde'nin oḒlı ismi Nūru'ddīn idi
Biri daḡı Şāh Meḥemmed oḒlı idi reh-nümā
13. Bunlar aña didiler öldürme bir ferdi şaḵın

Kim senüñle ceng iderse bize getür hākezā

14. Erdebīlī geldi Sa‘dan buña bir nīze urub

Urdı heybetle velī yapışmadı zerre añā
(68b)

15. Dutdı Sa‘d’ı yaķasından aldı geldi bir haķır

Fazlanın yanına anı ķodı şöyle bī-nevā

16. Şāh-ı Meħemmed geldi cenge ol daķı oldu esīr

Otuz altı şāh-ı zāde heb esīr oldu añā

17. Didi Sehlān oğlumı saña emānet eyledim

Pādişāhım ben giderem elvedā‘ olsun saña

18. Bulūt’a geldi añā gürzin havāle eyledi

Ser-nigūn itdi Bulūt’ı yıķdı anı pür-‘anā

19. Ol daķı döndi buña mīlin havāle eyledi

Pāre pāre oldu ķalkān hā‘il olmadı buña

20. Urdı andan ol mübārek başına oldu şehīd

Ehl-i İslām ağladı cümle añā itdi buña

21. Şāh-ı Müslim ağladı akdı mübārek tenini

Erdebīle anı irsāl eyledi defne hemān

22. Geldi Hāriş cenge girdi ol daħı oldu esīr
Çün şabāh oldu girü meydān açıldı zāhirā
23. Çün güneş toğdı Melik Zāde yürüdi cenge
Tā o gūn aħşam olunca ħarb i ħarbe bā-cefā
24. Nice dürlü ħīle ile tutdı meydānı o gūn
Lākin ammā bir yeri ħalmadı şağ a 'zāsına
25. Çekdi Nevrüz Şāh bıçağın yürüdi Hīt-i dilīr
Yıldırım gibi havādan indi ol nūr-u Hüdā
26. Boynını urdı la 'īniñ kuvvet ile key metīn
Şöyle yüz üstüne düşdi ol la 'īn itdi şadā
27. Urdı yere lākin ammā kesmedi bir ħılını
Gāh havādan gāh ovadan tā o gūn geldi mesā
28. Girdi Behzād-ı dilāver ceng ider bir gūn daħı
Girdi Ħamza hem Ferāmez ceng iderler ħāliyā
29. Hāşılı cümle dilāver yaralı döndi girü
Ey diriğā bu cihāna gelmedi böyle belā
30. Bunuñ üzre geldi Mıżrāb-ı cihān itdi zuhūr
Döndiler seyrine anuñ iki leşker bā-sefā

(69a)

31. Taḥsīn ittiler alāyın heb begendi cümlesi
Pür-silāḥ cevher geyimlü heb tüvānā pür-ziyā
32. Bārigāhlarıñ ḳurub ayrı oṭurdı nāmūdār
Didiler Sām İbn-i Nūḥ'dur geldi ḳondı fi'l ḳazā
33. Girdi Behzād girü andan ol la'iniñ cengine
Dedesi şāḥib ḳırān gürz ile urdı bir şadā
34. 'Askerine hay ḳomañız didi Mervān-ı la'in
Yā Yezīd didi yürüdi cümlesi ehl-i havā
35. Ehl-i İslām'dan on altı kerre yüz biñ merd i şīr
Yürüdi cenge ḳarışdı iki leşker ha ve ha
36. Bir ṭarafdan Aḥmed ile Ḥīt Mümtāz-ı dilīr
Bir ṭarafdan Şāh-ı Muḥammed Ca'fer-i Ḥāriş mażā
37. Yürüdi ṭālib Mu'avīn hem Melik Zāde daḥı
Pehlivānlar na'rasından ṭoldı 'ālemler şadā
38. El ayak burun ḳulaḳ başlar döküldi bī-'aded
Aḳdı ḳan deryā mişāli ṭoldı şahrā istivā
39. Bulūd ile ceng iderdi anda Behzād-ı dilīr

Gāh bāşed gāh(u) nebāşed zīr-u balā der-melā

40. Gördi Mızrāb Ehl-i İslām ‘askeri oldu zebūn

Gözleri yaşıla doldı ağladı māh-ı rızā

41. Ey diriğā bunlarıñ cengin temāşā itmedim

Düşelü şāhımdan ayrı geçdi devr-i sālilhā

42. Bu firāka oldu hōd Zeryād-ı Tibrīzī sebeb

Āh u ḥasret intikāmı kalısar mı yanına

43. Otuz altı ceng-i ālāt ile āreste olub

Qalmadı şabr u qararı bir kıyām itdi Hümā

44. Heşt ayaklu bahr-ı cāmūsa süvār oldu dilīr

Sürdi atın girdi cenge ‘aşıkāne ey dilā

45. Şaldı tīğı ḥāricileri perīşān eyledi

Bulūt'a erişdi na‘ra itdi anda fi‘l verā

46. Bulūt'a didi ki ey mel‘ūn u hār u qaltabān

Senden ayru dahı er yok mı kıyās itdiñ eyā

(69b)

47. Öyle bir gürz urdı aña çıkdı bir āli şadā

Şanki bir dāğ indi anıñ başına virdi cefā

48. Ser-nigün oldu yıkıldı düşdi lâ-ya'kıl-veş
Aldı anı çekdi bende bağladı muhkem rehā
49. Şāh-ı Müslim'e getürdi didi al düşmānıñı
Döndi andan bārigāhına gelüb itdi şenā
50. Şāh Bulud'ı ol dem seyāset itdiler
Ol kadar ālāt ı cerb ile ururlar mā-cezā
51. Bulūd'un āh u fiğānı āsumāna irişüb
Bir kılmı lākin ammā kesdüremeyüb fenā
52. Hīt-i Mümtāz geldi didi ey şehinşāhım benim
Bulūd'un seyāsetini şimdi viresiz baña
53. Kurşunı aldı eritdi ağzına ol dem anıñ
Çıkdı cānı def^o olub ol dem belā ender belā
54. Küştesini oda yaqdılar remāda virdiler
Şükr-ü Yezdān ile cümle kıldılar hamd ü şenā
55. Yezīdīler gördi bunı inhizāma başladı
'Ucz u hayr ı havf irüb n'idesin bilmez reva

[fā' ilātün fā' ilātün fā' ilātün fā' ilün]

56. Şāh-ı Müslim beglerine söyledi

Sām-ı Başrī bize eylik eyledi

57. Devletimize bu dem oldu sebep

Eylik aña ne ideydik ey ‘aceb

58. Aḥmed ider aña iḥsān-ı ‘ivaz

İdecek şey var imiş ola ‘ivaz

59. Sākine Bānū’yı viresin aña

Aña iḥsān yetişür öñden şona

60. Pādişāh didi münāsib vireyim

Ben aña bir hoşça nāme yazayım

61. Nāmesinde yazdı ey Sām İbn-i Nūḥ

Çün erişdiñ eylediñ fetḥ i fütūḥ

62. Devletime şimdi sen olduñ sebep

Nice Mızrāb oldu evvel yā edeb

(70a)

63. Lākin ammā merḥūm oldu ol dilīr

N’idelim el-ḥükm’ül illāh’il-ḳadīr

64. Saña lāyık ğayrı iḥsānım ḳatı

Hemşiremi saña vireyim hanı

65. Nāmesi Mızrāb'a çün buldı vusūl

Oқudı çün nāmeyi kıldı kabūl

66. Didi Mızrāb ey kerīm u lā-yezāl

Hikmetiñden çün saña olmaz su'āl

67. Eyligimize helālimiz 'ivāz

Bu ne hikmet ey hakīm u bī-ğaraż

68. Buyurur Şamşām-ı Şāh'a ol zemān

Ben seni şimdi vekīl itdim hemān

69. Var tebārdāra nikah idiñ didi

Çok hediye virdi irsāl eyledi

70. Turdılar 'aқd-i nikāhıñ sözine

Baқdı Aћmed pādişāhıñ yüzine

71. Didi şāhım Sākine'ye varasın

Var mıdır buña rızāsı göresin

72. Pādişāh girdi harem kapusına

Қardaşı elini aldı Sākine

73. Pādişāh didi aña yā Sākine
Her zemān mātem libāslar neye
74. Mızrāb oldıysa mu‘ādil bir naşīb
Saña buldum andan a‘lā bir ʔabīb
75. Didi şāhım nice bunı söylediñ
Nice dürlü ‘ahd ü peymān eyledim
76. Andan ayrı dağı ere varmayuz
Pādişāh didi ki ne dimek bu söz
77. Ben seni virdim ne sözdür bu kelām
Vir icāzet kim nikāh ola temām
78. Didi beni güç ile virsen aña
Şöyle bir hañçer ururam ben aña
(70b)
79. Pādişāhıñ hışmı oldı izdiyād
Cāriyeler didi bī- ābād u bād
80. Sākine'niñ biz vekīliyüz hemān
Saña ızın var nikāh eyle bu ān
81. Pādişāh vardı anı aqđ eyledi
Sākine eşitdi bunı aqladı

82. Aḥmed'i getürdi ol dem yanına
Gördi feryād ile ağlar Sākine
83. Didi Aḥmed ne sebebdır bu fiğān
Didi ırardaşıım elinden el emān
84. Didi Aḥmed Sām didikleri hemān
Belki Mızrāb der ki yoğ ayru nişān
85. Güç ile Sākine'yi koydı yola
Müjdegāniler haber virdi elā
86. Didi Mızrāb 'ahdine ey bī-vefā
Bellü 'avrat sözine olmaz vefā
87. Sākine'yi bāriğāha indirüb
Haremi gülşān ı māha döndürüb
88. Yengeler didi bu kıziñ yaşları
Ağlamağdan sile döndi yaşları
89. Karalar geymiş libās-u matemı
Āh u efgān ile imiş hem-demi
90. Didi Mızrāb şol libas-ı fāhire

Getürüñ geysün libas-ı fâhire

91. Didi ben eşvâblarını geymezem

Baña er lâzım degildir almazam

92. Āh ki düşdüm öyle şāhımdan cedā

Bu nikāha vermedim şimdi rızā

93. Geldi Mızrāb gerdege girdi gice

Didi gel ey cānımıñ cānı nice

94. Ne sebep bu gūşene kaldın hazīn

Gel ki ‘ış u ‘ışrete ey nāzenīn

(71a)

95. Didi saña ‘avrat olmam yā dilīr

Çekme zaḥmet fāri‘ ol ey merd i şīr

96. Sābıķ erim ile ‘ahdim var benim

Varmayam bir ğayra ey cān u benim

97. Güç idersen kendimi idem helāk

Ġayri şöḥbet lâzım olmaz el-fikāk

98. Var benim maḥbūbe dōrt yüz cāriyem

Her gice koynına birer atayım

99. Didi ey cānım neden bu imtinān
Ger hayātda olsa Mızrāb-ı cihān
100. Cenge girsem anuñ-ıla cān-u men
İki pāre kıılır idim anı ben
101. Nice öyle nā-bekārı bī-ḥasen
Medḥ idersin anı baña şimdi sen
102. İstemezsen ben de seni istemem
Cāriyelerini daḥı istemem
103. Sākine didi niçün ‘ār eylemez
Öyle ḥamleler baña kār eylemez
104. Didi Mızrāb'ı göreydin bu gice
Ṭanıyabilür midiñ anı nice
105. Didi yüz yıl geçse yine bilürem
Bu fiğāmı anuñ-içün kılıram
106. Didi hem Mızrāb'uña benzer miyem
Sākine bir kerre āh eyledi hem
107. Sākine baḫdı didi ru'yā mıdır
‘Aklı gitdi ey ‘aceb şeydā mıdır
108. Aldılar yüzine saçdılar gül-āb
‘Aklı geldi başına ḥüsn-ü me‘āb

109. 'Aşık irdi devlet i ma'şûkına
Şād u hürrem dağı oldu Sākine
110. Bu firāka oldu zer-bād-ı sebeb
İntikām ile teselli ola heb
(71b)
111. Şāh-ı Müslim beglerini gönderüb
Sām'ı da'vet ile ol dem yürüyüb
112. Server ider davet-i şāhın güzel
Lākin ammā hācetim var lem-yezel
113. Didi baña hācetini kıl beyān
Didi bür(u) lālām anda hemçünān
114. Adına Zerbād-ı Tibrīzī dinür
Pādişāha şimdi serasker durur
115. Eli bağılu anı göndersün baña
Ba'dehü ben dağı gelürem aña
116. Bāna göndermezse anı pādişāh
Harb u çarb ile aluram anı āh
117. Didi beğler bu münāfık sözidir
Cümlemiz anı bilüriz sözidir
118. Kerem Ğāzī evlādıdır o
Hāş şahābe Sa'dī evlādıdır o
119. Didi server hele göndersün baña

Bir nişānım var göreyim ben aña

120. Didigüm ise seyāset iderem
Degil ise sağ selāmet döndürem

121. Beglere hil'at geyürdi pehlüvān
Pādişāha geldiler anlar hemān

122. Çünkü Zerbād bu kelāmı diñledi
Pür-ğazab oldu n'idesin bilmedi

123. Didi çıksun cengime Sām İbn-i Nūh
Kendimi bildireyim aña şurūh

124. Girdi meydāna bu iki pehlüvān
Üç 'asākir seyre durdı ol zemān

125. Sākine tırdı temāşāya dağı
Yüce bir altın kafesden ey ağı

126. Dabbe-i şecere süvār oldu dilīr
Girdi meydān içine ol nerde şīr
(72a)

127. Bir bülend-āvāz ile itdi nidā
Sām-ı Başrī'yem deyü itdi şadā

128. Didi Zerbād'a ki gel meydānıma
Kaçmağı göstereyim saña heme

129. Dedi Zerbād gel yabana söyleme
Böyle sözler ne gerek saña dime

130. Nīzesin buña havāle eyledi
Benden işbu yādigārı al didi
131. Karşu virdi siper-i Sām'ı aña
Def i kıldı darbini öñden şona
132. Hamle kıldı aña Mızrāb-ı dilīr
Nīze urdı bu daħı ey merd i şīr
133. Siperini karşu virdi bu daħı
Haşılı def eyledi anı aħī
134. Ol kadar ceng eyledi iki dilīr
Da 'vāsına nādım oldu merd ü şīr
135. Pāre pāre oldu ālāt u silāħ
Harb u darb ile kamu ister felāħ
136. Na 'ra urdı anda Mızrāb-ı emīn
Tutdı Zerbād'ı kemerinden hemīn
137. Kaldırub anı zemīne naqş idüb
Bende çekdi bārigāha getürüb
138. Sākine gördi eyitdi āferin
Didi kuvvet koluña merd i güzīn
139. Bir dīvān eyledi Mızrāb-ı dilīr
Hazır itdiler anı hem-çü esīr

140. Didi Mıẓrāb var nişānım göreyim
Şimdi toğrı vaķf-u hāle ireyim
141. Açıdı gördi didi ben itdim haṭā
Bu baña oldı münāfıķdan ‘atā
142. Ey dirigā saña ‘iṣyān eyledim
Suçumı ‘afv eyle saña söyledim
(72b)
143. Didi kıldıñ ‘ırzımızı pāyimāl
Gel tutayım şimdi ideyim helāl
144. Böyle didi ikisi de ağladı
İşidenler heb yüregın tağladı
145. Fıkr ider Mıẓrāb ki istināf ider
Baña kılduğın seniñ izāf īdi
146. Geydirüb hil‘at yola virdi anı
Hoş tesellī yab anda cānı
147. Şāh-ı Müslim çün eşitdi ol zemān
Eleminden pür-ğazab oldı hemān
148. Didi yarın Sām ile ceng ederem
Bu rezālet cānıma oldı verem
149. Çün şabāh oldı ziyā geldi nehār
İki leşker cümlesi oldı süvār
150. Şāh-ı Müslim dağı Mıẓrāb-u dilīr

Girdiler meydān içine dādug̃r

151. Birbirine ḥamle kıldı serverān
Nīzesin kıldı ḥavāle ṣāh-ı cān

152. Siper-i Sām aña karşı virüb
Her ne ḥāl ise anı men' eyleyüb

153. Döndi Mızrāb ḥamle kıldı bu daḥı
Nīzesin kıldı ḥavāle ey saḥı

154. Siperini karşı virdi Ṣāh aña
Ol dah-ı def' eyledi öñden soña

155. Ḥāşılı ol gün ikisi ceng ider
Birbirine bu cihānı teng ider

156. İrtesi gün yine cenge girdiler
Tā o gūn aḥşām olunca urdılar

157. Tā otuz gün ceng iderler hākezā
Birbirinden gördiler ḍarb-u edā

158. Üç 'asākir ḳatı ḥayrān oldılar
Ḥarb u ḍarb(e) cümle seyrān oldılar
(73a)

159. Ceng iderken anda Mızrāb-ı cihān
Ḳuvvetin pazuya getürdi hemān

160. Sürdi atın yıldırım gibi irüb
Nevbetinde ṣāha bir gürz indirüb

161. Virdi gürzini berāber ŧāh aña
Pāre pāre oldu çün qaldı taña
162. Toz içinde qaldı iki nāmūdār
İki leŧker oldu cümle bī qarār
163. Gıtdi Mızrāb bārigāhına hemān
ŧāh-ı Müslim dağı döndi ol-zemān
164. Didi qanı Sām'ı Baŧrī nābekār
İki pāre ideyim anı hāsār
165. Bunı derken geldi Mızrāb-ı cihān
Ayağına düŧdi ŧāhın ol-zemān
166. Pādiŧāhım suçımı 'afv eyle sen
Cürm 'ıŧyān ŧāhibiyem üŧde ben
167. Baqmadı yüzine aŧla ŧāh aña
Didi ey ŧāhım nazar eyle baña
168. Baqdı çün tanıdı bildi ol zemān
Didi sen misin ey oğlum cān u cān
169. Gözlerinden öpdü Mızrāb'ı görüb
İki hāsret birbiriyle qavıŧub
170. Vardı bād-ı yeldā beŧāret eyledi
Anasına atasına söyledi

171. Beglere vardı haber virdi hemān
Görüşüben oldı cümle şādumān

MERVĀN'IN HELĀKIN VE İSKENDERİYYE VE MIŞR'İN FETİHLERİN
BEYĀNINDADIR

(fā 'ilātün fā 'ilātün fā 'ilātün fā 'ilün)

1. Şāh-ı Müslim beglerine bir nazār kıldı hemān
Didi biliñ isterem Mervān'ı sizden bu zemān
2. Ceng i harbīler çalındı açılıb meydān-ı ceng
Şağ u şol şaflar düzeldi kalb(i) gāh serverān
(73b)
3. 'Aşq ıla cenge yürüdi Ehl-i İslām 'askeri
Her biri ser-ejdehā-yı heft-ü ecder qahrımān
4. Turdı Mervān 'askerine istimālet eyledi
'Askeri cümle yürüdi harb u çarbe lā-emān
5. Şāh-ı Müslim çün bu hālī gördi tahtından inüb
Sancağı 'ālimlere teslīm ider ol 'ālī şāh
6. On iki biñ kapusı kulıyla cenge yürüdi
Kopdı ol dem bir kıyāmet yā Mu'in yā Müste'an
7. Yıldırım gibi kılıçlar gövdelere uğradı
Harb u çarbe anda bir āh eyledi pīr ü civān

8. Atlarıñ sehl-i şadāsı pehlüvānlar na‘rası
Zehreler çāk eyleyüb tōldı zemīn ü āsumān
9. Üç gūn üç gice devāmi tīg ü berrān şaldılar
Meş‘alelerden giceler güne döndi rāyigān
10. Ol kadar uçdı havāya dest i pāy ı baş u kol
Gevdeler üzdi demāya yürüdi sil oldı qan
11. Baş u leşden at u ādem yürüyimez oldı heb
Ayrılub Freng ‘askeri bir cānibe oldı revān
12. Qāsım ı Hāzra Ferāmez dağı Mızrāb-ı dilīr
‘Ālem-i naḥs-i Yezīd’e eyledi qaşd-i ‘inān
13. Nice yüz biñ Yezīdiler hā‘il oldı sed olub
Bī-edebler kırilub nār-ı ceḥīme virdi cān
14. Şāh-ı Müslim yürüdi elde teber-i mu‘teber
Her ki geldi önine oldı mekānı lā-mekān
15. Na‘ra urdı Şāh-ı ‘ālem şöyle şarşıldı zemīn
Şandılar kim şūr-u İsrāfīl çalındı ol zemān
16. Ol kadar kırdı ‘adūyı kıldı Rüstem āferīn

‘Älem-i naḥs-ı Yezîd'e geldi irdi kāmūrān

17. Bir Yezîdî gürzini şāha ḥavāle eyledi

Mu‘teberin karşı virüb men‘ kıldı bî-ziyād

18. Döndi andan soñra Şāh-ı ‘ālem anda pür-ğazab

Şaldı aña zülfikārı iki biçdi hem-çü-ān

(74a)

19. Na‘ra urub yā ‘adüvvüllāhı Mervān-ı la‘în

Şol Emîr-ü ‘Abdü-Raḥmān'am çün irişdim bu zemān

20. Ser çeküb bu dem kılıcımdan ḥalāsıñ yoḡdurur

İttigini bulasın āl-i resüle bî-emān

21. Heb ‘alemderi anda pāre pāre eyledi

Sürdi Mervān-ı la‘îniñ üzerine ‘āli-şān

22. Atdı Mervān kendüyi taḥdan aşığa eyledi

Ata binüb Kelb-i Şāh ile firār oldı hemān

23. Mışr'a geldi çün görür eyler münādîler nidā

Mışr-ı devlet Şāh-ı Müslim'iñ durur kevn ü mekān

24. Bir ‘alāḳa bunda Mervān-ı ḥımārıñ ḳalmadı

Kim bulursa ḥārīciyi ḳatl ide anı ‘ayān

25. Gördi Mervān Şāh'ı Mıŝır ez-türābiyān imiş
Beni görse Şāh-ı Müslim'e getüre armaġān
26. Kaçdı gice anda şöyle bir manastıra irüb
Girdi ruhbānlar içinde gizlenüb oldu nihān
27. Begleri her biri bir yaña firār oldu gidüb
Kimi ele geçdi kimi geçmeyüb oldu mühān
28. Mervān oġulları Cimŝid idi hem biri 'Ubeyd
Kaçdı Mehlān'a varub Maġrīb diyārına revān
29. 'Abd-i Cebbār daġı kaçub eyledi ol dem firār
Ol daġı Maġrīb diyārına firār itdi mihān
30. Şāh-ı Müslim Yezīdī 'ālemlerin yaġdı kamu
Mervān'ın malını heb etbā'ınıñ aldı cinān
31. Aldı Mervān beglerinden nicesin kıldı esīr
Secde-yi ŝükrāna kıldı didi kim yā Müste'ān
32. Aġmed didi baña şimdi Mervān'ı buluvir
Didi fermān pādiŝāhıñdır bulayım bā-ġisān
33. Aldı bād-ı yeldāyı bile aradı cevhlān idüb
Ĥāŝılı ruhbānlara buldı nihāyet yüce ŝān

34. Bir kenifin kerizinde buldı anı der hıfā
Aldı getürdi Ebū Müslim'e ol cānān u cān
(74b)
35. Aḥmed ider bu gün oldur ittiginı bulasın
Āl-i evlāda ne itdiñ ey la'īn ü ḳaltabān
36. Şāh-ı Müslim tırdı andan ḳırdı divān-ı 'aceb
Ol la'īni ḳarşusına ḫazır itdi ol zemān
37. Didi yā Mervān Yezīd'den yüz çevirüb dönesin
Ol muḫibbi āl-i evlād-ı resūl-i ḫānedān
38. Āḫiret ü dünyā 'azābından olasın tā emīn
Pür-şafā ile saña āsān ola iki cihān
39. Didi Mervān-ı la'īn behey oduncı k'obend
Yezīd'e cānım fedā olsun devām ı her zemān
40. Yetmedi mi eyledin bunca ḫaḳāretler baña
İtmediñ girü ḳanā'at idesin fetḫ-i lisān
41. Böyle sözleri baña söylemeye ḫaddiñ midür
Tā ebed cedd-i Selāṭim geldin idi 'alışān
42. Ḳarṭ Yezīdī ey 'aceb şimdi Müsilmān ola mı

Bildüğinden girü kalma anı eyle bî-emân

43. Şâh-ı Müslim emri kıldı dâr ağaçlar dikilüp

Dört vezîriñ bile Mervân'ın getürdi bā-ziyân

44. Beline dek bunları gömdü zemîne hıfr idüb

Baytâr u cellâd erişdi emr u fermân ile ân

45. On iki mûh anda on iki imâmiñ 'aşkına

Her biriniñ başına urdı toğudı kâr(u)dân

46. Gördi Mervân beglerini bağı hûn oldu katı

Bunlarıñ âh u figâni men şerâ-tâ-âsumân

47. Döndiler andan girü Mervân'ı aldılar berü

Bir köhne tolgayı oda kodı anlar bir zemân

48. Ol kadar kızdı kızıl altına döndi yâ meded

Ahmed anı ol la'îniñ başına kodı hemân

49. Anda feryâd u figâni âsumâna irişüb

Baytâr u cellâd gelüb kondı başına bî-gümân

50. On iki mûh aldı on iki imâmiñ 'aşkına

Her imâmiñ ismini zıkr eyledi kıldı beyan

(75a)

51. Şağ gözine şol gözine cephesine başına

On iki mülhı kafasına doğudı ān u ān

52. Leşini dağı ağaca şulb(ü)dār eylediler

Pehlüvānlar oĸa dutdı bunları pīr u civān

53. Her biriniñ leşleri nā-būd u şol nā-bākini

Yağdılar nār-ı ‘azīme eylediler bī-nişān

54. Verdiler bāda remādını ĸamuniñ bī-hilāf

Şükr-ü Yezdān ile ol dem oldı cümle şādumān

55. Hīt-i Mümtāz Mışr'ı gezdi Kelb-i Şāh'ı aradı

‘Āĸibet buldı anı katl eyleyüb itdi nihan

RASŪL-İ ĀL-İ EVLĀDİNİN ĸANIN YERE DÖKMEK DEGİL SĀN OL
SEBEBDENDİR Kİ BU HER ĸANA BEŅZER ĸAN DEGİL
(mefā’īlün/mefā’īlün/mefā’īlün/mefā’īlün)

1. Cihānda bir şehinşāh-ı mua‘zzāmdur Ebā Müslim

Havārīc kırmada merd-i müsellemdir Ebā Müslim

2. Tonan dāmānını ihlāş ile mağfūr olur elbet

Velī hılĸat o sultān-ı mufahĸamdır Ebā Müslim

3. ‘Azīmet itse her ĸanda bulur tevĸīf-i reyyānı

İşāret ile mu‘tāda mu‘allemdir Ebā Müslim

4. Kerāmāt olduğın zātında inkār itme ey zāhid
İnāyetle icāzetle mükerrerdir Ebā Müslim
5. İmāmeyniñ vekīl-i muṭlaķı olduğına Şek yok
Aliyyü'l mürtezā taciñ muammemdir Ebā Müslim
6. Kaçan kim eđnine alsa rasūliñ hırķa-i pākiñ
Őanasın ser-te-ser nūr-u mücessemdir Ebā Müslim
7. Temām oldu imāmān intikāmın hārīcilerden
Cihānda bir ŐehinŐāh-ı mu‘azzamdır Ebā Müslim

RASŪL-İ ĀL-İ EVLĀDİNİN ŐANIN YERE DÖKMEK DEĞİL SĀN Kİ
ZĪRĀ ZENB-İ A‘ZAMDİR Kİ AŅA BEŅZEMEZ HER ŞAN
(fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün)

1. Őāh-ı Müslim çünki Mervān'ı helāk itdi o yār
Hārīciden cümle pāk oldu ķamu dār u diyār
2. Zāhir oldu hoş ‘adālet oldu heb āsude hāl
Őāh-ı Müslim'e du‘āda heb sıđār ile kibar
(75b)
3. Yezīd'e Mervān'a la‘net eyler İdi cümlesi
Zā‘īl oldu zulm-ü bi‘at sūnnet oldu āŐikār

4. Şāh-ı ‘ālem destūr itdi beglere ve ‘askere
Mensübına yerlerine her biri ide qarār
5. Zīrā otuz yıl devāmı cengde idi nicesi
Altı yıl Iskenderiye cengi idi pāyidār
6. Haq te‘ālā yüzüñizi cümleñiñ āğ eylesün
Rāzī olsun didi sizden ol Raḥīm ü Girdigār
7. Din yolunda her biriniñ hizmeti oldı güzel
İşiñizi kamu āsān eyleye perverdigār
8. Her birine hoş du‘ālar eyledi Müslim-i Şāh
Manşūba lāyık olana virdi itdi i‘tibār
9. Bākīsine ‘izzet ü in‘ām u iḥsān eyledi
Elvedā‘ eyledi cümle girdiler rāha medār
10. Sābıķı ‘Abdül‘azīz’i Mıṣr’a sultan eyledi
Didi eyle hoş ‘adālet zīr-ü destiñde ki var
11. Melik Zāde atasıyla eyledi ‘azm-i Kırım
Erdebil’e oğlı Sühlān’ın daḥı itdi qarār
12. Mekke’ye sultanı ğarhi ahmedüzzemci varub
Āl-i Hāşim’den tezevvüc itdi bir duḥter ey yār

13. ‘Azm-i Tibrîz itdi Zeryād ile oğlı Ma‘ zişîr
Anda ārām eyleyüb vaşl-ı řalāyı nevbehār
14. Ğorusān'ı virdi ‘Oşman'a Süleymān'a emîr
Iřfihān'ı İbn-i ‘Āmir'e virüb ol kām(u)kār
15. Anda Behzād'ın oğulları vedā‘ idüb varub
‘Azm-i Cabelsā idüb kıldılar anı ihtiyār
16. Vardı Behzād-ı dilaver Başra'da oldu muķîm
řām'a hem emîr ‘aliyye eyledi ol dem nisār
17. Ğaleb'i Emîr Mużaffer'e virüb itdi atā
Hem Keřān iķlimi Ebû'l Ğıcan'a āřikār
18. Mehmehe'ye virdi Hindistān'ı i‘tā eyledi
Ğuri‘ye Ğarhi velayetin virüb ey řivekār
(76a)
19. Ğît-i Mümtāz oğlı řām ol ‘azm-i ābādî deyüb
Mervān oğullarını kıldı vezîr ol řehriyār
20. řāh-ı İlyās dağı EjderĞān'a gitdi irişüb
Ğabeş'e şamşam řāh eyledi ‘azmi gül-‘izār
21. řāh-ı Müslim geldi ‘Arz-ı Kerbelā'ya uğradı

Merķad-i İmām Hüseyn'i der-ziyāret nāmūdār

22. Didi ey mazlūm-u ŧāhim ey ŧehīd-i Kerbelā
Her ne kim geldi elimden sa'yini ķıldım niŧār

23. Biñ baķardañ biñ koyun hem biñ deve ķurbān idüb
Heb teŧadduķ eyledi dervīŧlere ŧāh-ı kibār

24. Kūfe'ye geldi Alī'yi hoŧ ziyāret eyledi
Geldi andan ŧehr-i Baġdād'a nüzül itdi nisār

25. ŧehr-i Baġdād'a ķalub Mızrāb ile oldu muķīm
Ol meķāmı hoŧ girüb kendüye itdi ihtiyār

26. Ćār(1) eṭrāfa 'adālet virdi cümle 'āleme
ŧādumān oldu ķamusı heb ŧükürde bī-zarār

27. Kađıoġlı tercümelerine ķatmadı kelām
Rāvīsi hoca Muḥammed naķl ider ol yāruġār

28. Ćoķ ŧüvāġil müddetimde bunı telif eyledim
Bī- müheddeb inziḫāķa baķmasun aġyār u yār

29. Nazmına çekdim emekler yādiġār olsun deyü
Ey kitābımı oķuyan din ķarındāŧım civār

30. Zıkr-i ḥayr ile beni yād eyle nisyān eyleme

Baňa zıkrinden ziyāde saňa virsün girdigār

31. Ey diriğā ‘ömrimiz der çün seri‘ inkışā

Yerler altında yatub bize gerekdür yādigār

32. Yā ilāhī okuyanı dinleyeni yazanı

Yarlığa cümle günāhıñ kılma anı şerm(e)sār

33. Cümleden a‘lā ziyāde bāhuşuş nāzımı

Yerini Firdevs-i a‘lā eyle yā rabbe'l kibār

34. Ol resül-u faḥr-i ‘ālem ‘ışq-ı bākī ḥurmeti

Sen kabül eyle du‘āmı yā raḥīm u bī-şümār

(76b)

QIRIM ‘ASĀKİRİYLE ḤĀKĀN-I CĀSĀR’IÑ CENGİNİ BEYĀN İDER

(mefā‘ilün/ mefā‘ilün/ mefā‘ilün/ mefā‘ilün)

1. Melik Zāde kaçan geldi diyārında karar itdi

Nişān-i taḥtı olur ol dem yile ibā ile ebnā

2. Ahālīyle oturdu bir zemān āsūde ḥāl üzre

Bes andan geldi bir nāme aña īşāl ile vaşla

3. Yazardı şöyle mazmūnı ki ben ḥākān-ı Cāsār'am

Sen anda ey Melik Zāde Qırım ḥānısın ey şāhā

4. Otuz yıldır virilmemiş harâcîñiz turur bâķī
Viresiz anı fî'l cümle ki irsâl ile siz baña
5. Oķundı nâmesi anda bilindi ĥalķa maźmūnı
Melik Zāde eşitdi çün ġazabnāk oldu ol cānā
6. Müsilmān kāfire didi harāc virmek olur mı hiç
Gelen elçileri kayd-ı zemīne eyledi ilkā
7. Gelen elçilerin ol dem keser enfiyle āzānıñ
Ĥakāretle yola şaldı perīşān ĥāl ile ednā
8. Kulaķ burun iken maķtū' çü geldi elçi ĥākāna
Ĥazabnāk oldu key ĥākān ider hem nāmeler imlā
9. Venedik ile Efrenc'e Feransız'a Ciniviz'e
Daķı Nemçe Kırılma Alikuruna'ya cem'a
10. Kāmu kırıl i'āne eylediler cümle ĥākāna
İ'āne itmedi Kayşer ne evvelden ne ĥod ĥāla
11. Alur dört kerre yüz biñ er Kārahān oġlı ĥākānın
Yüridiler Kırım üzre kıtāle geldiler cem'a
12. Temūr kapuda ķondılar ne kim var leşler-i küffār

Melik Zāde ‘asākır le tedārik eyledi ra‘nā

13. Gıce ḥālī gelür ol dem bulara eyledi şeb-ḥūn

Şu deñlü dökdiler ḳanı kesildi el ayaḳ a‘zā

14. Gıce ğāfıl iken küffār biribirini kırdılar

Bularñ āh u efġāmı semāya irdi vāveylā

15. Ḳodılar bārigāhlarıñ ne kim var taḥt u baḥt u māl

Melik Zāde alur cümle Ḳırım'a geldiler elā

(77a)

16. Bular feryād u zār ile ḳamusı geldi ḥāḳāna

Perīşān ḥāl ile ol dem fiġān ile ḳalan A‘dā (isim mi neden büyük)

17. Ferīde-i ‘aşr-ı bir kıızı var idi anda ḥāḳānım

Elif Ḥaḫāyi isminde cemāli aḥsen-i ḥüsnā

18. Didi ey devletim ata baña ‘asker vir imdi sen

Ḳarındaşlarımı daḫı ḳoşasın varalım ḥālā

19. Varayım anlara mekr-i zenānı ögredeyim ben

Münāsib gördiler cümle vezīrlər didiler innā

20. Bes andan aldı dört yüz biñ dilīrān nām(u)dārānı

Yola rāhī olub geldi Ḳırım'a eyledi pervā

21. Melik Zāde daḥı geldi 'asākir le açıldı ceng
Muḳābil oldu merdāne iki leşker senāsınā
22. Elif Bānū suvāl oldu daḥı cümle dilīrānı
Elinde tīġ-ı birrānı yürüdi girdi meydāna
23. Kılıçlar yıldırım gibi cesedlere ider nālān
Döküldi bī-ḥisāb ādem bulaştı nīzeler ḳana
24. Melik Zāde yaralandı kezālik nice gāzīler
Bu ḥāl üzre firār olup döküldi ḳal'eye cem'a
25. Kızıl arslān ḳapu açdı bular daḥı düḥūl itdi
Elif Bānu daḥı geldi kıl'aya şöyle mā-ehvā
26. Ḳapular bend olunmuş çün oḥurdı zīr-u şahrāda
Muḥāşara oḥurdılar perīşān ḥāl ile māşā
27. Ḥakīm geldi Melik Zāde yarasın baġladı muḥkem
Atası ey oġul didi elem çekme buña aşlā
28. Ziyāde ḳuvvetiñe sen gurūr itdiñ bilürem ben
Anuñçün Ḥaḳ Te'alā'llāh bunu ḳıldı saña i'tā
29. Tatar begleriyle ol dem muḥāvere ider muḥkem
Didi bunlar teberdāra ḳıl imdi nāmeler imlā

30. Bes aldı nāmeyi yazdı iletđi Şehr-i Baĝdād'a
Bes oldu ĥāmil-i nāme ‘Am(1)r oĝlı bād-ı yeldā
31. İki aylık yolu iken iki günde vuşul itdi
Ebā Müslim oĝudı çün ‘ayān oldu aña her ĥāl
(77b)
32. Buyurđı anda Mıẓrāb'a ilerü sen yüri evvel
Size ben daĝı gelürüm ‘asākir Şöyle bī-hemtā
33. On iki biñ ‘asākir in o gün heb kıldı āmāde
Yarındası alāyını ĥamu seyr itdirüp Őāhā
34. Yola girdi revān oldu Ķırım ĥayŐer ĥanı didi
Ebā Müslim daĝı yazdı civāra nāmeler vaŐlā
35. Meger İlyās-ı Őāh görđi yaĝurken nevm-i ĥābında
Gelüp bir bir aña didi ne kim var zīr ile bālā
36. Melik Zāde'nin aĥvālīñ ‘ayān itdi aña bir bir
İki yüz biñ ‘asākir le bu dem ‘azm eyledi ĥāna
37. Bile Behrüz ile Fīrüz daĝı ĥīs u müdebbir hem
Dilāver ĥān ile ĥāmān ‘asākir bī-‘aded emmā
38. Elif Bānū hücum itdi ĥılā‘a fetĥ-i ābāde

Yakīn oldu ki feth ide kılā'ı harb ile darban

39. Bunıñ üzre iken bunlar 'ālemler oldılar zāhir

Kim ola ey 'aceb bunlar buyurdu hem ulu'l erā

40. O dem İlyās-ı Şāh geldi dağı cümle dilīrānı

Bilindi ehl-i islām heb sevindiler ulu'l erā

41. Kızıl arslān buyurdu hem açıldı kal'e ebvābı

Girer İlyās-ı Şāh ol dem görüşdiler ayā hezā

42. İki leşker girü anda kıtāle başladı muhkem

Dilāver hān süvār olub yürüdi girdi meydāna

43. O dem Banu tariğden yürüdi bir belīd mel'un

İkisi girdiler cenge tolanub zīr ile bālā

44. Urub bir gürz ile ol dem la'īni eyledi nābūd

Zemīne naqş ider ol dem ceḥīm oldu aña me'vā

45. O gün meydānı tutdı bu geleniñ eyledi nābūd

Otuz yedi bahādır Freng yere şaldı ider mevtā

46. Bu ḥālī gördi çün Bānū gāzāba geldi ey cānā

Binüb raḥşın süvār olub hemān dem sürdü meydāna

47. Yetişdi didi ey h n-riz nedir ey n bek r oğl n
Hüner meyd nını h li kıy s itme bil -if 
(78a)
48. Ölen  demlerin kanın aluram senden ay n kes
Bu dem bir hamle kıl řimdi saňa göstereyim amm 
49. Dil ver rahşını ol dem y rid b virdi meyd nı
Dik bına başub muhkem erişdi B n 'ya h l 
50. Hem n dem bir 'am d urdı katı muhkem dil r ya
Siper virdi aňa B n  ki men ' itdi anı haķķa
51. Bes andan bir 'am d dađı buňa urdı Elif B n 
Dil ver hem 'am dını o dem karřu virir aňa
52. Bu h l üzre urub bunlar o günde t  olur ağş m
Zafer bulmadı hiç biri birine ceng ile h ş 
53. Yarındası gün oldu  n ikisi girdi meyd na
Yedi gün h şılı bunlar  olandı z r ile b l 
54. Sekizinci gün oldu  n gażab kıldı Elif B n 
Buňa   darb urur muhkem el urdı t g-ı b rr na
55. Zahımd r oldu  n anı çıkardılar girü cengden
S v r oldu girü hem n yüridi girdi meyd na

56. Birbiriyle ceng idüp nice hamle haṭā geçdi
Bu daḥı zeḥm ile ol dem girü döndi berü şāna
57. Girüb Behrüz ile Firüz daḥı kı̄s i müdebbir hem
O gūn her kim aña geldi yaralu döndi giryāna
58. Kızıl arslān daḥı İlyās bu ḥāle oldılar mahzūn
Ki z̄irā Bānū öñine ṭurur ḳalmadı bir cānā
59. Yarındası gūn oldu çün alāylar baḡlu saflu
Elif Bānū girü ol dem girer meydāna merdāna
60. Bu ḥāl üzre iken bunlar peruşān ḥāl ile cümle
O dem bir ṭoz zuhūr idi nazarda ey naḳar bina
61. Görürler bir süvār ol dem nümāyan oldu key muḥkem
Yüzine nerre divler hem baḳamaz devr-i āmennā
62. Uzun boylu yüzi nurlu düşüpdi şaḳalına aḳ
O dem bir na'ra urdı ol felekler iñledi minā
63. Elif Bānu didi kimsin bu dem irişü geldiñ
Geçen gibi seni daḥı kıluram şimdi nābeyna
(78b)
64. Kim idüğim beyān idüp saña göstereyim didi

Baňa nöbet gelince sen görürsin ol zemn ra' n

65. Ki MıZRb-ı cihngiri zuhr-ı ahrımnım ben
Baňa bir amle ıl Őimdi bulasın kenz-i l-yfn

66. Elif Bn daı grzi avle eyledi buňa
Bu daı gürzini virdi berber aňa istiĝn

67. İki leşker nazr ıldı o dem arbe daı men 'a
Hazrn dürlü tasinler iderler bunlara Őin

68. aan nöbet gelüp ol dem erişdi Őh-ı MıZRb'a
Didi yle ururlar mı 'amd Şir-u Őirne

69. Didi bri al imdi benden iŐb ydigri sen
Ba imdi nice ururlar 'amd merd-i merdne

70. evirp dbbe-i baħr virüp Şol raŐına mehmz
Hemn dem gürz- sm bu avle ıldı menn

71. Elif Bn aňa grzin avle eyledi arŐu
ırıldı Bn'nın grzi döküldi preler edn

72. aurdu başını raŐıñ başına eyledi yeksn
'Amd Şol arada olan Őipere oldu yeksne

73. Şarıldı boynına rahşîñ hemân dem oldı lâ-ya'kûl

Çü gördi oğlı hâkânîñ bu hâle kaldı hayrâna

74. O dem 'askerine ol dem koman deyü nidâ itdi

O dem dört kerre yüz biñ er hücüm eyledi ey dâñâ

75. Hücüm itdi kamu şâha araya aldılar anı

Alup Bânû'yı lâ-ya'kîl iledüp bârigâhına

76. Bulara server-(i) 'âlem yüridi kılıcı yalın

Kime urdı iki bölde gör imdi şîr-u yezdâñı

77. Kızıl arslân dağı İlyâs çü gördiler bu aḥvâli

Nekim var ehl-i islâm hep el urdı tîğ-ı bürrâna

78. On iki biñ dağı geldi dilâverleri Mızrâb'ın

Ḳamusı girdiler cenge bulaşdı gövdeler kana

79. Feres Sehl'i erenler na'rası irdi semâvâta

Ḳırıldı bî-hisâb âdem gör imdi âh u efgânâ

(79a)

80. Bu hâli gördiler çünkim bozuldu leşker-i A'dâ

Perîşân hâl ile ol dem firâr eyledi hüsrânâ

81. Yığıldı tağ gibi mallar Ḳamusın aldı gâziler

Görüşdi begler ü şâhlar gör ey ...mevlânâ

82. Ebā Müslim daḥı tırdı civāra nāmeler yazdı
Tamām dört yüz daḥı kırk dört vezīri geldi sultānā
83. Tamāmet pür-silāḥ ‘asker idi kerre idi yüz biñ
Ki Bağdād'dan revān oldu Ebā Müslim senā-i sinā
84. Gelüp iqbāline kayşer hazārān dürlü ta ‘zīmler
Ziyāfetler ider üç gūn gör ol āyin ü erkāna
85. Bes andan Kayşer'e ol dem Ebā Müslim vedā‘ itdi
Kırım'a ‘azm-i rāh idüp temāşā ide seyrāne
86. Kaçan kim üç konak kaldı gelür şāhlar buna karşı
Görüben merḥabā ile şafālar buldı vücūnā
87. Ebā Müslim daḥı kıldı bulara dürlü ikrāmı
Nüzül eylediler andan Kırım'a devr-i azmāna
88. Bes andan kerre fer ile yürüdi cengle ḥāḳāna
Yetişdi begleri anıñ ricālar kıldı ḥāḳāna
89. Bu dem bir yüce yere biz çıkalım bir temāşāya
Ebā Müslim alāyını görelim devr-i ferḥāna
90. Çıkar ḥāḳān yedi kıral sağında daḥı şolunda

Yüce yere temāşāya kıyāma tırdılar cānā

91. Ebā Müslim alāyını temāşā itdiler çünkim

Tehayyürde kalur cümle ‘aқıllar döndi elvāna

92. Didiler bu kadar devlet olur mı dār-ı dünyāda

Ziyāde havfa düşdi heb yürekler döndi pür yana

93. Ebā Müslim alāyını kanı dil kim idem taqrır

Zikirde sābıқından çok ziyāde olasin dānā

94. Kuruldı bārigāhlar heb oturdı taht-ı Yūsūf da

Münāre mescid-ü cami ‘ müheyyā cümlesi mīnā

95. Bes andan yazdı bir nāme iletdi anda hāқāna

Bu idi şöyle mażmūn-ı helimmū emr i fermānā

(79b)

96. Kaţımdan Şāh-ı İslām-ı Emīr’i Abdü-Raḥmān’am

Eger ‘aқlıñ saña yār ise ey zullāme-yi ednā

97. Zālāletden hurūc idüp küfürden olasin bezār

Saña lāzım olan oldur giresin din i īmāna

98. Kılıcımdan ḥalāş olup benim bu dār-ı dünyāda

Duḥūl itmeyesin yarın ḥacīme daḥı nirāna

99. Müsilmān kāfire didi ḥarāç virmek olur mı hiç

Keriyeh oldu ziyāde bu bizim āyin ü erkāna

100. Bize virmiş durur kuvvet ziyāde Ḥaḳ Te‘āla‘llāh
Aluruz kāfirinden biz ḥarācı dāimā innā

101. Didi ḥāḳan ki da‘vāmız ḳadīmdir ki ḥudūtı yok
Yarın cengdir münādiye nidā itdirdi ey cānā

102. Yarındası iki leşker muḳābil geldi meydāna
Alāylar bağlanup şaflar ṭarāvet düşdi insāna

103. Fehām āhen süvār olup gelür meydān-ı ḥāḳāna
Gazir diledi ol dem nidā iddi müsilmāna

104. Melik Zāde süvār olup girer meydānına anıñ
O dem bir na‘ra urdı ol zülaldir düşmāna

105. Yerimden ḥarāç almak didi anda hüner olmaz
Hüner oldur cevāb virmek baña şimdi bu meydāna

106. Fehām āhen didi Şebḥūn saña göstereyim ki ben
Tatar piçi seniñ ḥileleriñ geçdi mürūrāna

107. Melik Zāde didi lafin seniñ bir habbe degmez
Baña bir ḥamle ḳıl şimdi görürsin ol zemān şānā

108. Hemāndem nīzesin buña ḥavāle eyledi mel‘ūn
Siper virdi aña server tedāfu‘la delīlāne

109. Bes andan nîzelerini zemîne saçdılar bunlar
'Amüdların ele alup gör imdi iki arslânâ
110. O gûn birbirine bunlar şu deñlü urdılar gürzi
Temâşâ eyledi cümle 'ağıllar kaldı hayrânâ
111. Yarındası gûn oldu çün ikisi girdi meydâna
Zuhûr vaqti olunca tâ ururlar darb-ı merdane
(80a)
112. La'în zıkr eyleyüp Lât ı Menât ı Mühmelât'ını
Hemân bir darb urur ol dem ğazabla Şâh-ı Sulţâna
113. Ne hâl ise anı dağı o dem men' eyledi server
Turup anda Melik Zâde el urdı tîğ-ı bürrâna
114. La'îni bir kılıç ile zemîne eyledi ilkâ
Ki anıñ rûhı nâbâkî mülâki oldu nirâna
115. La'îniñ leşkeri kırk biñ hücum itdi buña ol dem
Bunuñ da otuz altı biñ 'asâkir i kalur cânâ
116. İki leşker hücum idüp kıtâle girdiler muhkem
Şu deñlü dökdiler kanı erenler üzdiler kana
117. İki leşker gürühında kırıldı nice biñ âdem
Düşen başdan yatan leşden geçilmez oldu bir yana
118. 'Azîm ceng itdiler ammâ berisi olmadı ğâlib

Çalındı tabl-i ārāmı didiler cümlesi innā

BAŞLIKSIZ

(fā' ilātün/fā' ilātün/fā' ilātün/fā' ilün)

1. Rāvīsi hoca Mehemmed didi ol şāhib maķām
Ol vaķit Iskenderiyye cengi idi müstedām
2. Bulutuñ seyrine çıķdı anda nisvān-ı gürūh
Heybetinden cümlesi kaçdı firār oldu hemān
3. Minnet-i Bānū Ebā Müslim-i Şāh'ın hātunı
Vaẓi' haml ile bir oğlı kaldı yolda şubh-u Şām
4. Bir deveci anı buldı bir harīre şarılı
Aldı getürdi evine kıldı aña inzimām
5. Adını Firūz(u) Fer deyü kodı anıñ için
Berķ-i lāmi' idi çün kim yüzi nūr-ı ber-devām
6. Şāh-ı Müslim aradı bulamadı çün oldu melūl
Zīrā andan ğayrı dağı oğlı yoğıdı Hümām
7. Atası gibi şeci' oldu ziyāde şāh(ı) zāt
Dört yaşma irdi çünkim oldu bir ulu ğulām

8. On yaşında olan oğlanı yakāsından kapup
Naķş iderdi bir zemīne der-mehābet zū'l-kirām
(80b)
9. Niceniñ kolın ayağıñ kırdı mecrūh eyledi
Kıldılar andan Őikāyetler ahāli iħtiŐām
10. Deveci biy itdi anı bir kabīle begine
Beg daħı aldı develerine rā'ī kıldı Őām
11. Develeri ra'y iderken anda mahbūb-u cihān
BeŐ Esed geldi hūcūm itdi develere temām
12. MuŐt urup ol dem buları eyledi cūmle helāk
Kaldı ħayretde aĝāsı kıldı aña iħtirām
13. Bire hey oĝlan sen 'aceb Şahib kırān oĝlı mısın
Nedür ol bu sendeki kuvvet ey mahbub-u ĝulām
14. Didi ĝöñülünde ne ki ħāŐā kul ola bu serveri
Nesl-i pāk a'lā nesepzāde imiş bu nīk-i nām
15. Geldiler konup ħaħā ile Ħoten tācirleri
ĝördiler Firūz'ı cūmle añladı bildi temām
16. İçlerinde ħoca isminde müsem mā bir kişi
Eyledi belki recālar bunı vir baña hemān

17. Didi yüz dināra anı iştirā itdim velī
Altı biñ dināra emmā vireyim ola merām
18. On biñ altun virdi hoca iştirā itdi anı
Aldı geydirdi bezetdi pür-silāh idüp sehām
19. Sīm-ü cübbe çifte tīg eline bir gehlān-ı rahş
Kıldı hoş gāyet müzeyyen girdiler rāha muķām
20. Uğradılar yolda bir ķarye ahālisi didi
Yöñünüzde şöyle bir derbend var imiş der-maķām
21. Anda şol Ķaḥṭān-ı gūhī bir ḥarāmi var imiş
Baş kesici ķan dökici bir belīd ebter mülām
22. Nice malları aldı nice ḥāneleri söndirüp
Bile dört yüz eşkiyāsı var imiş cümle zülām
23. İlerü şāhzāde geçdi aldı kırķ atlu kişi
Bunları çün gördi Ķaḥṭān bir nazar kıldı şümām
24. Didi bir oğlan var imiş içlerinde lā-naẓīr
Didi ḥāzin idem anı gelse baña bu ğulām
(81a)
25. Mengelūs isminde anda bir ḥarāmi var idi

Sürdi atın yola indi sedd-i rāh itdi emām

26. Didi ey oğlan berü gel diyecegim var saña

Şāh(1)zāde berü gel didi ey melün-mülām

27. Na‘ra urdı şāhızāde gümledi çarḥ-u felek

Ol la‘īnün gıtdi ‘aqlı kıldı anda bī-ḥıšām

28. Kıabdı Firüz ol la‘īni kemerinden ol zemān

Kaldırup urdı zemīne kıldı anı ḥūd-ruḥām

29. Dersā‘at yirmi ḥarāmi şāh(1)zāde irişıp

Hay diyince anları daḥı yere şaldı temām

30. Çün bu ḥālī gördi Kıaḥtān āh idüben ağladı

Aldı etbā‘ını cümle yürüdi elde ḥüşām

31. Nitekim derrāce bāzı girdi ol dem şāh(1)zād

Urdı Kıaḥtāni'ye bir darb kıldı anı in‘idām

32. Bākīsini yere şaldı on başın kıldı esīr

Ḥoca daḥı geldi irdi oldı cümle şādugām

33. Ḥoca aldı zade şāhı eline kucaqladı

Öpdi iki gözlerinden kıldı nīk-i inzimām

34. Çıkdılar tağa harāmi mallarını aldılar
Tağ gibi mallar yığılmış kıldılar aña kıyām
35. Hocaya didi seniñdir al bu malı ey peder
Şülüşini hocalara virdi kıldı iğtinām
36. Gitdiler hāqāna yolu uğradı tācirleriñ
Hoca vardı Şāh-ı Müslim'i ziyāret kıldı tām
37. Şāh-ı Müslim gördi çün Firūz'a kıldı bir nazār
Gitdi 'aqlı gözleri yaşıla taldı ol Hümām
38. Didi 'Osmān'a Süleymān'a haber virin baña
Tāzeligimde gibi beñzer mi baña bu gulām
39. Dediler 'aynī müşābih zerre yok anda hața
Lākin ammā nesep olmaķ lāzım olmaz iltiyām
40. Didi ey hoca Mısır'dan gā'ib oğlum var benim
Kimdürür bu söyle ey hoca baña toğru kelām
(81b)
41. Didi ey şāh-ı cihānım şulb-u evlādım durur
Bir cemīle cāriye hūsnādan oldı bu nizām
42. Didi ey hoca kesilme her zemān divāna gel
Saña daħı oğluña ben eylerem ikram-ı tām

43. Aḥmed'e keşf oldı bu ma'nā diledigim deye
Geldi karşıısına bākirī Muḥammed ol imām

44. Didi yā Aḥmed beyān eyleme anı sākıt ol
Emr-i Ḥaḳ emr-i Ḥüdā budur aña eyle kıyām

BAŞLIKSIZ

(fā'ilātün / fā'ilātün / fā'ilün)

1. Ceng i ḥarbīler çalındı adada
Çıgırışup itdi münādīler nidā
2. Şaf alāy bağladı cümle turdılar
İki deryā yene cūşa geldiler
3. Kālb-gāhda pādişāhın nīm-u taḥt
Kurdılar oturdı anda nīk-u saḥt
4. Üstüne çetr-i hümāyün kurdılar
İç ağalar hizmetine durdular
5. Meymenede geçdi Behzād-ı cihān
Meyserede geçdi Mızrāb-ı zemān
6. Kim gire meydāna derken nāgihān

Girdiler meydāna girdi bir civān

7. Bir dilāver key azīm polādı-pūş
Cübbesi altun cevāhir kıldı hoş

8. At sürüp meydāna cevlān eyledi
Ey perest Yezdānīler bilūñ didi

9. Ben Ƙarahān ođlu HāƘānam bu gūn
Er gerek meydānıma gelsūn bu gūn

10. Devlet-i Lāt u Menāt ı mehmelāt
İşler ideyim size ola merāt

11. Şāh Muḥammed'e didi Firūzufer
Bir ğanī küffārı öldür sen eger
(82a)

12. Malını hırƘasını virür misin
Didi heb olsun seniñ varur mısın

13. Didi şunuñ cübbesi eyler behā
Bir varayım cengine aniñ şehā

14. Sürdi atın cenge girdi nāzenīn
Bir nazār kıldı ricāl'il müslimīn

15. Şāhı Müslim begleriyle gördiler

Haq deyü şol nevcivāna didiler

16. Ehremen elinde olısar helāk

Bilmemezlik ile kıldı ‘azm-i pāk

17. Aḥmed ider çekmeñiz aña elem

Atasına beñzer ol nūr ı zulem

18. Ḥorusān'da atası şaldı teber

Hārici'yi eyledi zīr u zeber

19. Belki arslān enigi arslān olur

Nar ağacıñ meyvesi rummān olur

20. Didiler bu Aḥmed oldı bī-ḳarār

Cāzibe tutmuş dīvāne sözi var

21. Ḳandadır şehr-i ḥaṭā ile ḥaten

Ḳandasın şehr-i Ḥorusān ey neden

22. Yār-ı Firūz ‘azm-i meydān eyledi

Bir hüner gösterdi cevlan eyledi

23. Didi baña ḥamle kıl ey nābekār

Ne kıyāsıñ var seniñ ey bī-ḳarār

24. Cübbe eşvābıñ ider hayli behā
Cümlesini aluram ey bī-vefā
25. Çün eşitdi pür ğazabnāk oldu hān
Gürzini kıldı havāle bī-emān
26. Gürzini virdi berāber şahzāde
Darbını def eyledi ābād-ı bād
27. Didi gönülinden bunı kılsam helāk
Pārelenür cübbesi yā ola çāk
(82b)
28. Gürzini buña havāle eyledi
Benden iş bu yādigārı al didi
29. Gürzini verdi berāber hān aña
Fırladı uçdı elinden bir yaña
30. Başını kaçurdı aldı zahrına
‘Aklı gitdi düşdi anıñ boynına
31. Tutdı şehzāde kemerinden kapup
Kaldırup hoca öñine getirüp
32. Urdı yere soydılar eşvābını

Çıkarup aldı kamu ālātını

33. Arkasına çekdi bir kebe-i siyah
Başına bir tilki kuyruklı külāh

34. Pādişāh öñine irsāl eyledi
Bire bu düğün çavışı ne didi

35. Şāh Mehemmed bir tebessüm eyledi
Nice idüğini şāha söyledi

36. Çıkdı kāfir leşkerinden bir belīd
Adı Şīrāhan ki mişl-i lem-yelid

37. Didi Firüz cübbesi itmez behā
Bu baña lāzım degildir hā ve hā

38. Kāndehāri çıkdı meydāna ‘Alī
Cenge başladı anuñ ile velī

39. Arada geçdi nice hamle hātā
Şīr ğazaba geldi işi pür hātā

40. ‘Ali’ye tīğın havāle eyledi
Zahm urup anı melāle eyledi

41. Geldi Mıẓrāb aña feryād irişüp
‘Ali’yi meydāndan aldı çıkarup
42. Döndi Mıẓrāb na‘ra urdı ol zemān
Kıldı bir ɗarb ile anı bī-niřān
43. Gördi hākān hay koman didi şakın
Leşkeri a‘dā yürüdi bir güzīn
(83a)
44. Çekdi Mıẓrāb kılıcıñ ‘üryān ider
Şaldı tīġı anları giryān ider
45. İki leşker birbirine uğradı
Tīġ-ı bürrān gövdeleri doġradı
46. Çıkdı aflāka kılıç şakırtısı
Atlarıñ sehli erenler Na‘rası
47. ‘Amüd ile güzleriñ gürüldisi
Nīze ile oġlarıñ fişıldısı
48. Kōbdı tozlar ‘ālemi tıtdı hemān
Kān bihārı men řerā tā āsumānı
49. Kelleler karpuz miřāli dökülür
Ten ceset topraġ miřāli başılır

50. El ayak burun kulağ uçdı seri‘
Küştelerden püsteler oldu rafi‘
51. Ağdı kan deryā getürdi leşkeri
Ağlamağdan sile döndi yaşları
52. Niceleriň nesli oldu münkatı‘
Nice yār ayrıldı yārinden seri‘
53. Ağşam oldu tabl-i ārām urdılar
Her biri yerli yerine tırdılar
54. Ol lāinin pehlüvānı çoğudı
Leşkeri dağı yine artuğdı
55. Ehl-i İslām eyledi defn-i řehīd
Pehlüvānlar geldiler hel-min-mezīd
56. Aldı hākān leşkerini ol belīd
Yağdı nāra kıldı hamle nā-bedīd
57. Çünki dördünc gün oldu tırdılar
İki leşkerine cenge girdiler
58. şaf alāy bağladı cümle tırdılar

Girdi meydāna bir ādem gördiler

59. Bilesince iki tīġ iki siper

Sürdi rahşı eyledi 'arz-ı hüner
(83b)

60. Na'ra urup ey perest yezdānīler

Kardeşimi bağlamak olmaz hüner

61. Şarīhān şol oġlı hāķānam bu gün

Er gerek meydānıma gelsün bu gün

62. Çıkdı karşıasına Tibrīzī Yūsuf

Cenge bünyād eyledi ol dem Yūsuf

63. Hamleler altmış kadar geçdi haķā

Harb u darb u def' u ref' u arada

64. 'Āķibet bir gürz havāle eyledi

Yūsuf'ı urdı melāle eyledi

65. Hāşılı meydānı tutdı hān o gün

Her ki geldi cengine oldu zebün

66. On yedi merd-ü dilīr ol zemān

Cümlesin mecrūh idüp virmez emān

67. Gördi Firüz kalmadı şabr u qarār
Sürdi atın girdi cenge nevbehār
68. Didi çok sergeşligiñ oldı girü
Şimdi baña hamle eyle gel berü
69. Didi bende cenge cevlan eyledim
Senüñ için 'azm-i meydān eyledim
70. Tīgimı buña havāle eyledi
Bu dağı def[^]-i melāle eyledi
71. Diledi bir dağı ura ol zemān
Kırdı Firüz'ı beliñden nāgihān
72. Şıkdı şöyle düşdi kılıç yere
Şarhān istedi kim aklın dere
73. Sīnesine muşt urur şāh-ı cihān
Muştu lā-ya 'kūl olup düşdi hemān
74. Kemerinden kırdı ol dem serveri
Hocanıñ yanına geldi ileri
75. Şoydı aldı her ne var eşvābım
Bir külāh başına koydı yā Ğanī

(84a)

76. Arkasına çekdi bir eski ‘abā
Pādişāha gönderür öyle heyā
77. Minnet-ü Bānū kafesden āh ider
Anı her gördükçe ağlar vāh ider
78. Bu benim oğlum disem olur velī
Babası yanındadır ama elī
79. Çün şabaḥ oldı açıldı cenge bāb
Sürdi at meydāna bir ehl-i niḳāb
80. Esdi rüzgār eyledi def‘-i niḳāb
Şanki bulutdan göründi āfitāb
81. Şāh-ı Müslim gördi bir ḥüsn-ü cemāl
Vardur anda ‘aklı oldı pāyimāl
82. Didi kim bu āfet-i devr-i zemān
Ey ‘aceb kimdür bu mahbūb-u cihān
83. Der melikzāde Elif Bānū’dur o
Kāmeti serv-i ḥirāmānudur o
84. Öyle ‘ayyār-ı cihān ancaḳ budur

Hîle-yi gerden geşâne öğredür

85. Baña zaḥm urup kapatdı kal'eye

Ḍarb ile zaḥm urdı daḥı niceye

86. Vir bunuñ meydānını şimdi baña

Ḍarb urup bir intikām idem aña

87. Şāh didi budur murādım göresin

Açmadan el urmadan getüresin

88. Öyle getürürsen anı veresin

Olmaz ise el çeküp oturasın

89. Didi şāhım oldurur merd-i zemān

Bi kılıç var bilesince lā-emān

90. Rengini ateşden almışdur kılıç

Fi'lini şudan ki yokudur mişli hiç

91. Anuñ-ile kimseye virmez emān

İstemez canım ki ölem bu zemān

(84b)

92. Anda olan bunu çünkim diñledi

Hiç biri buña cesāret itmedi

93. Elif Bānu na'ra itdi rüberü
Ölümini isteyen gelsün berü
94. İbn-i Hāvlān 'azm-i meydān eyledi
Bānū ile cenge cevlān eyledi
95. Bir kılıç urdı aña ol māhirü
Düşdi atdan 'adna firdevse varu
96. Aḥmed aña hışma geldi ğāyeti
Zīra bir hāş ādemi idi ḳatı
97. Bānū didi pehlivān gelsün berü
Bir dilāver varamadı ilerü
98. Görđi Firüz cübbesi eyler behā
Hem cevāhirler var anda müntehā
99. Sürđi atın 'azm-i meydān eyledi
Na'ra urup cenge cevlān eyledi
100. Didi ey mekkāre-yi devr-i zemān
Ḥamle ḳıl baña şimdi ṭurma hemān
101. Ḥamle ḳıldı bir kılıç urdı aña
Şöyle kim anı gören ḳaldı ṭaña

102. Pehlŭvān aña siper virdi seri´
Men´(i) kıldı ɗarbını oldı rafi´
103. Çünkü Bŭbet geldi ŧāhına ol zemān
Didi ey mekkāre-yi devr-i zemān
104. Benden al bu yādigārı sen didi
Saña ɗarbı gŭstereyim ben dağı
105. Yıldırım gibi eriŧdi nevcivān
Gŭrzini kıldı havāle nāgihān
106. ŧāh-ı Mŭslim didi size sŭyledim
Ben size ŧyle mi fermān eyledim
107. Uŧ bāzircān zāde ɗatle ´azm idŭp
Bende fermānımı size cezm idŭp
(85a)
108. Ağmed ider ey ŧāhā ɗekme elem
Firŭz anı gŭrz ile urmaz bu dem
109. Mađŧadı dāma dŭŧŭrmekdir anıñ
Dŭŧŭre ɗŭn ŧād ola cān u teniñ
110. Her ɗarafdan bunlara kıldı nazār
Aña bir ɗarb ura ođlān didiler
111. Bānŭ gŭrdi yıldırım gibi gelŭr
Siperini baŧına ɗekdi ɗurur
112. Tezce ol dem Bānŭ'ya atdı kemend

Tā meyānına irüben oldı bend

113. Nīzesinle ol daḥı baḡlu durur
Kuvveti raḥş ile çeküp getürür

114. Ehl-i İslām aña taḥsīn eyledi
Cümlesi ‘aleyke ‘avnüllāh didi

115. Pādişāhıñ ḥazretine getürür
Şāh-ı Müslim daḥı anda buyurur

116. Ḥarem-i ḥāşa hemān irsāl ider
Dürlü ḥil‘at geydürür ikmāl ider

117. Şevbini Firüz'a teslīm eyledi
Her ne kim anda cevāhir var idi

118. Pādişāh Firüz'a kıldı i‘tibār
Eyledi aña cevāhirler nişār

119. Yirmi biñ altün virüp baḡışladı
Hem kılıç ḳaftān virüp saḡışladı

120. Döndi Firüz ‘azm-i meydān eyledi
Ḳavm-i a‘dāyı perişān eyledi

121. Her ki geldi cengine oldı helāk
Ḥab u ḍarb urup yaḳalar kıldı çāk

122. Hem o gün aḥşām olunca ol dilīr
Yirmi iki pehlüvān kıldı eşīr

123. Țurđı Țoca h̄ile kıldı iħtiyār
Ol gice Firūz ile kıldı firar
(85b)
124. Bildi yarına Țalursa Țanalar
Şāh-ı Firūz'ı elinden alalar
125. Pādişāh aradı ammā bulamadı
Didi niçün gitdi izin almadı
126. Geldi Aħmed didi ol Firūzufer
Pādişāhın oğlıdur ol şīr u ner
127. Şāh-ı Müslim çünki buñı diñledi
Gözleri yaşıla Țoldı ağladı
128. Didi böyle ola mı ey bī-Țarār
Dimediñ anı ey ‘azm-i nābekār
129. Didi niçün Țılmadıñ bunu beyān
Emr-i ĥaȚ budur didi ey kāmurān
130. Pādişāh ādemler irsāl eyledi
Çāru eȚrāfi aradı bulmadı
131. Mīnnet-ü Bānū eşıtdi ađladı
Eşidenler hep yūregin dađladı
132. Mīnnet-ü Bānu iderdi da ‘veti
Elif Bānū'ya her gün minneti

133. Ey kızım eyle dalâletden hürüc
Rütbe-i 'ulyāya idersin 'urüc

134. Ey kızım İslām'ı eyle ihtiyār
Tā olasın dü cihānda i'tiyār

135. Beglerim birine seni vireyim
Seni a'lā Rütbeye ir güreyim

136. Gördi aşlā vermedi aña cevāb
Didi söyle ey cemāli āfitāb

137. 'Ahdim olsun pādişāha virürem
Tek dalâlet zulmetinden kalma sen

138. Didi benim de murādım bu idi
Girdi İslām'a hem 'inād itmedi

139. Pādişāh geldi harem çapısına
Minnet-ü Bānū durdı tabusına
(86a)

140. Bir öpüp ol dem aña kıldı du 'ā
Pādişāhım bir recām vardur saña

141. Şöyle iş itdim idi şudur dilek
Bānū'yı saña nikāh itsem gerek

142. Şāh-ı Müslim canıma minnet didi
Haţırın lâzım seniñ baña didi

143. Bānū'yı 'ağd-i nikāh itdi hemān

Yedi gün düğün iderler şādumān

144. Eşidüp hākān buña oldu hazīn
Beglerini cem' i kıldı bir güzīn

145. Didi şimdi nice kılavuz hemīn
Didiler hāraca razı olasın

146. Başılır gavğa oluruz hep emīn
Nāmeyi yazup öyle kıldılar hemīn

SONUÇ

1. Eserin tespit edilen tek nüshası Ankara Millet Kütüphanesi Yazma Eserler Bölümü nr. A.4674'te "Dâstân-ı Ebâ Müslim" adıyla kayıtlı nüshadır. Nüsha 86 varaktan ve 42 başlıktan oluşmaktadır. Nüshanın kontrolü yapıldığında kopuk ya da tahrip olmuş bir sayfaya rastlanmamıştır. Bunun yanında 34b varağı ve son iki başlığın sonradan yazılmak üzere boş bırakıldığı fakat tamamlamadığı için eksik olduğu tespit edilmiştir.
2. Eserin kütüphane katalogunda yazıldığı gibi Kadıoğlu'na ait olduğu metnin üç farklı yerinde geçen mahlaslarla teyit edilmiştir. Şairin hayatı hakkında hususi bilgiler bulunmayan eserde, Hoca Muhammed Horzendi hikâyenin tercüme edildiği kişi olarak bahsedilmiştir. Sebebi telif bölümünde şair, ravi olarak tanımladığı Horzendi'den bahsederek eseri öldükten sonra hatırlanmak için kaleme aldığını belirtmektedir.
3. Türk Edebiyatında Kadıoğlu mahlasını kullanan toplam üç şair tespit edilmiştir. Bunlar Abdülvasi Çelebi, Kadıoğlu Ebû Muhammed ve bu çalışmada eseri çalışılan 17. yüzyıl şairi Kadıoğlu'dur.
4. Eserin adı katalogta "Dâstân-ı Ebâ Müslim" adıyla kayıtlıdır. Bunun yanında eserin ilk başlığında şair, "Cengnâme-i Ebâ Müslim" adını kullanmaktadır. Eserin cengnâmeler arasında bir tür olan Müslimnâme olduğu tespit edilmiştir. Eser destan hususiyetlerini de muhafaza ettiği için iki isim de tanım için uygun görülmektedir.
5. 2653 beyitten oluşan eserin farklı nazım şekilleri ve beş ayrı aruz vezniyle yazılmış bir manzume olduğu görülmektedir. Şairin vezinleri başarıyla kullandığı tespit edilmiştir. Bunun yanında kullandığı edebi sanatlar ve çeşitli ahenk unsurlarıyla anlatımı güçlendirdiği tespit edilmiştir.

6. Yazım tarih bilgisinin bulunmadığı eserde yapılan dil çalışması neticesinde, eserin 17-18.yüzyıllar arasında yazıldığı düşünölmektedir. Eski Anadolu Türkçesinde tek şekilli olduğu için dudak uyumunu bozan bazı eklerin, eserde hem yuvarlak hem düz şekillerinin kullanılmasıyla dudak uyumunun sağlanması bu tespitin en kuvvetli dayanaklarından biridir. Hoca kelimesi gibi kelimelerin sözlükte yer aldığı gibi değil, okunduğı gibi yazıldığı imla farklılıkları tespit edilmiştir. Bunun yanında alıntı kelimelerden oluşturulmuş çoğul yapılı kelimeler, tekil kabul edilerek tekrar Türkçe çoğul eki almıştır. Evlâd/ evlâdlar bu duruma örnek teşkil etmekle birlikte günümüz kullanımına yakın bir halde görölmektedir. İmla ve fonetik özelliklerin Eski Anadolu Türkçesinden sonraki dönemi göstermesi neticesinde eserin tarihlendirilmesi buna göre yapılmıştır.
7. Eser Türkçe, Arapça ve Farsça kökenli kelimelerin kullanımı ile oluşturulmuştur. Buna rağmen üslubu sade ve akıcıdır. Hikâye içerisinde gerek monologlar gerekse diyaloglarla anlatım güçlendirilmiş ve monotonluk kırılmıştır. Betimlemeler oldukça iyi kullanılmış, özellikle savaş hikâyelerinde kelimelerin hem görsel hem de işitsel özelliklerinden faydalandığı tespitler arasındadır.

DİZİN SÖZLÜK

A

- āb (F.): su 19a.10, 58b.7, 71b.14
- ābād (A.): bayındır 62a.2, 62a.16, 81a.15 (12)
- ‘aceb (A.): şüphe tereddüt 6a.5, 12b.7, 18a.15 (22)
- acı (T.): yakıcı etki bırakan 7a.8
- ‘āciz (A.): gücü yetmeme durumu 15a.2, 16b.10, 33a.1 (7)
- a. +ler
- +e 66a.15
- aç (T.): aç, yemek yememiş
- a. -ık 7b.3
- aç-: (T.): kapalı örtülü durumdan çıkarmak 20a.14
- a. -ar 19b.4, 33a.14
- b. -dı 9a.11, 14b.5, 15a.16 (17)
- a. -ıl 14a.1-2, 17a.6, 19b.1 (28)
- a 13a.11-14-16, 51b.13,
- a. -dıkda 19b.2, -sa 18a.13
- a. -ık 26a.1, 50b.10,
- a. -ub 66a.8,
- a. -ma 19b.8-9
- a. -madan 84a.12
- ad (T.): isim 42a.1, 2a.6
- a. +ı 2a.14, 9a.6, 15a.5 (8)
- a. +ıñ 17b.7 (2), -uñ 55b.10
- a. +ıñız 8a.14
- a. +ların 68a.13
- a. +ışmak 10b.13
- ‘adālet (A.): hak ve hukuka uyma 35a.6, 56b.3, 61b.8 (6)
- Ādem (A.): insan, beşer 9b.13, 11a.13, 12b.4 (38)
- a. +e 3b.10,
- a. +i 16a.11-13, 18a.5
- a. +ler 85b.7
- a. +lere 18b.1
- a. +leriñ 18b.14, 56b.14, 78a.1
- a. +lerini 37b.11
- āferīn (A.): beğenme, takdir 2b.16, 73b.14
- āfet (A.): güzellik 2b.2, 84a.7
- āfitāb (A.): güneş 2b.3, 84a.5, 85b.13
- a. +ı 8a.6, 31a.13, 31b.15
- ‘afv (A.): af kelimesinin asıl şekli 72a.16, 73a.8
- ağ (T.): beyaz 37a.13, 75b.4

ağa (M.): sözü geçen nüfuslu kimse

a. +sı

ağaç (T.): kereste veya odun olmaya elverişli, uzun ömürlü bitki

a. +lar 74b.9

a. +ın 82a.8

a. +a 75a.2

ağız (T.): ağız

a. +ı 65b.16; +na 22b.13, 53b.3, 69b.7, +ndan 66a.8

ağızyār (T.): tükürük, salya

a. +ın 38b.6

a. +ı 22b.15

ağla- (T.): ağlamak

a. -dı (39) 4a.2, 4b.10, 5a.6

a. -r (6) 7b.4, 13b.12, 21b.16

a. -ş (2) 9a.4, 19b.6

a. -makdan (3) 11b.15, 70b.10, 83a.8

a. -ma (1) 65b.9

a. -yu (6) 3b.14, 4a.5, 4b.11

a. -yub (3) 14a.12, 48a.8, 66b.13

ağma (A.): körlük 6b.13

ağrı (T.) acı 37b.15

a. +sı (1) 57b.5

ağyār (A.): başka, diğer 20a. 13, 21b.7, 57a.3

a. +a (1) 35a. 7

āh: ünlem ifadesi 4a.1, 4a.4, 7a.4 (75)

a. -eylemek 19b.6, 20b.7, 28a.9 (16)

a. -etmek 81a.6, 84a.2, 49b.16 (15)

a. -la- 12b. 11

aḥad (A.): bir 28a.3, 65b.6

a. +dan 8a.5,

ahālī (A.): bir memleket ve şehirde oturanlarında hepsi 62a.15, 76b.3

a. +si 9a. 6

a. +den 34a.1

āḥar (A.): başka, diğer

a. +a 16b.1

aḥbār (A.): haber 33b.6

‘ahd (A.): yemin, ant 70a.13

a. +im 14b.7, 36b.16, 71a.2 (4)

a. +in

+e 70b.8

āhen (F.): demir 47b.2, 52a.1, 79b.8 (4)

a. +den 47a.11

āhenger (F.) demirci 10b.1,
24a.6, 54b.13 (7)

āheste (F.): ağır, yavaş sakın
57a.2

aḥı (A.): erkek kardeş 35b.7,
35b.11

āḥiret (A.): ölümden sonra
gidilecek alem 43a.11, 74b.4

aḥmaḳ (A.): akli kıt, kalın kafalı
68a.6

aḥsen (A.): çok güzel 10a.5,
54a.16, 77a.2

aḥşam (T.) akşam 31b.7, 31b.8,
49a.11 (10)

aḥvāl (A.): haller 29b.16

a. +i 12b.14, 37a.4, 57a.13 (4)

a. +in 11a.3, 77b.5

aḳ- (T.): akmak

a. -dı 11b.10, 13a.11, 20b.14 (17)

a. -ar 51b.6

a. -ıt 8b.6, 51b.4

a. -sın 28b.1

aḳdam (A.): ayaklar 29a.5

‘aḳl (A.): fikir, düşünce

a. +lar 16b.11, 79a.12, 79b.15

a. +ı 2b.4, 12a.6, 47a.11 (11)

b. +ıñ 51b.10, 54a.16, 79b.1

a. +ım;

+ı 2b.6

‘āḳıbet (A.): son, nihayet
gelecek 75a.5, 83b.5

aḳrān (A.): yaşlılar 17a.7,
29a.7, 52b.8

aḳvā (A.): en kuvvetli 9b.3

aḳvam (A.): kavimler 30a.14,
33b.12, 29a.5

al- (T.): almak 4b.5, 4b.16,
8b.14 (22)

a. -a 8a.13, 8b.13, 10a.8,

+lar 22a.15, 85a.1

a. -ayım 15b.12, 16b.5, 26a.13

(8)

a. -asın 21a.12, 21a.13, 35a.10

(4)

a. -alım 27b.13

a. -un 10a.12, 64a.8

a. -an 30b.3

a. -maz 42b.9, 70b.13

a. -dı 48b.12, 49a.16, 53b.10

(107)

-m 22a.5

-n 5a.5, 16b.14

-lar 6a.14, 6b.1, 11b.13 (16)

a. -sun 12a.3

a. -ma 18a.14, 33b.5, 58b.1 (4)

a. -ub 18a.16, 23b.16, 27b.2 (15)

a. -uban 33b.16, 44b.2, 15b.6

a. -ur 9a.9, 28b.4, 30a.2 (18)

ālāt (A.): aletler 15b.1, 67b.2,
69a.13 (5)
a. +ı 82b.5
alāy (T.): askeri birlik 26a.9,
64a.16, 81b.7 (4)
a. +ın 46a.1, 52a.4, 52a.14 (11)
a. +lar 78a.12, 79b.7
āl (A.): nesil 1b.3, 2a.2, 6b.2
(24)
a. +i 14a.11
+(n)i 33a.3
‘alem (A.): işaret 26a.2, 46a.4,
46a.5 (14)
‘ālem (A.): evren 12a.7, 12b.5,
16a.12 (22)
a. +e 1b.4, 1b.9, 5b.11 (12)
a. +i 1b.5, 5b.12, 25b.11 (11)
a. +de 59a.9
alev (T.): ateş 66a.8
‘ālī (A.): yüksek, yüce 4a.6,
4a.8, 5b.11 (23)
Allāh (A.): yaratıcı, Allah
66a.10, 62b.6, 20a.11 (5)
a. +a 19a.1, 20a.14, 22b.4 (5)
Allāhuekber (A.): Allah en
büyüktür 12a.5, 15b.2, 26a.5 (5)
alt (T.): alt
a. +ı; (n)a 21a.6, 21a.7

+(n)da 10a.1,
altı (T.): altı sayısı 12b.4, 13b.1,
19b.4 (27)
altmış (T.): altmış sayısı
24b.11, 24b.12, 25b.2 (9)
altın (T.): altın 19a.16, 46a.8,
48a.1 (20)
ālūde (F.): bulaşmış 31a.6,
48a.7, 53b.4
āmīn (A.): dualardan sonra
hayır temennisi için söylenen söz, âmin
38b.4
ammā (A.): fakat 5b.6, 8b.5,
9a.1 (30)
ammī (A.): amca 2b.12
a. +si 2a.15, 2a.16
‘amūd (A.): sütun, direk 78a.3,
78a.4, 78b.9
a. +ı 78b.5, 78b.6
a. +lar 65a.4
ān (F.): güzellik, cazibe 14b.1,
17b.9, 22b.14 (19)
aña (T.): ona 26a.14, 26a.16,
27a.5 (233)
ana (T.): anne 7b.4, 13b.9,
13b.11
a. +sı 7b.5, 5b.8, 7a.10 (20)
anda (T.): orada 6a.6, 6b.13,
7a.9 (129)

- a. +dır 21a.14, -dur 19b.8
 andan (T.): ondan 1b.5, 2b.15, 3b.4 (92)
 anı (T.): onu 4b.16, 5a.1, 5a.2 (193)
 anıñ (T.): onun 1b.2, 4a.13, 6b.15
 a. +la 23a.11, 29b.5, 68a.5/ anuñ 2a.15, 11a.12, 20a.5 (19)
 anla- (T.): anlamak, idrak etmek 7b.5
 a. -dı 13a.6, 80b.7
 anlar (T.): onlar 3a.8, 5b.16, 16b.9 (11)
 a. -a 13b.11, 26b.14, 34a.10 (5)
 a. -ı 37b.10, 67b.14, 81a.5 (4)
 a. -ıñ 12a.8,
 ara (T.): uzaklık, mesafe
 a. +sı 17b.13, 24b.14, 26b.10
 a. +mız 51b.13,
 ara- (T.): aramak
 a. -dı 3b.2, 8a.6, 51b.3 (9)
 a. -r;
 +ken 20b.15
 ārām (F.): durma, dinlenme 3b.12, 25a.3, 25a.11 (16)
 a. +u 24a.10
- āreste (F.): süslü, süslenmiş 69a.13
 art (T.): arka, son
 a. +ım; +ca 22a.8
 a. +ın; +ca 44b.10, 47b.6
 arış (F.): elin orta parmak ucundan dirseğe kadar olan mesafedeki uzunluk ölçüsü 24a.1, 68a.7
 arka (T.): arka 46b.15
 a. +da 78b.9
 a. +sı 19b.16, 28b.16, 38a.16 (5)
 armağān (T.): hediye 74a.7
 arslān (T.): aslan 11b.9, 38b.14, 43a.3 (20)
 a. +ım 54a.14
 art- (T.): fazlalaşmak
 a. -ur 4a.2
 a. -ur; -ub 4a.4
 a. -uk 23b.4, 25b.2, 50a.9 (4)
 ‘arż (A.): sunma, takdim etme 2a.6, 55b.7, 76a.3 (4)
 ‘aşā (A.): uzun sopa, değnek
 ‘asākır (A.): askerler 15a.11, 25a.4, 32b.11 (23)
 a. +le 27a.9, 27b.14, 28a.10 (4)
 aşam (A.): sağır 29a.13
 āsān (F.): kolay 8a.9, 52b.2, 54b.1 (6)

- āṣār (A.): eserler 33b.2
- aş- (T.): asmak
- a. -dı 26b.1, 26b.3, 64a.5
- a. -ıl 7a.9, 10a.2, 48a.7
- āsiyāb (F.): su değirmeni
- a. +ı 8a.6
- ‘asker (A.): asker 12b.4, 23a.11, 23b.15 (30)
- a. +e 52a.16, 53b.12, 56a.15 (5)
- a. +i 30a.11, 31a.1, 37a.2 (22)
- a. +im
- +i 10b.5, 55b.11
- aşl (A.): kaynak, kök 25b.1
- aşla (A.): hiçbir zaman 34a.2, 77a.12, 85b.13 (9)
- asūde (F.): huzurlu 10a.13
- āsumān (F.): gökyüzü 14b.2, 15a.13, 23a.16 (9)
- a. +a 5a.10, 7a.3, 17a.15 (10)
- a. +ı 15a.14, 61b.9, 83a.5 (4)
- aşağa (T.): aşağı 20b.13, 44a.7, 74a.4
- a. +a 38a.11
- ‘āşık (A.): aşık 2b.4, 27a.8, 39a.9 (9)
- a. +am 40a.5
- a. +sın 40a.14
- a. +ı 39a.12 ;+(n)a 66a.14
- a. +âne 69a.14
- āşikār (F.): belli, açık 19b.2, 19b.11, 31b.10 (9)
- āşinā (F.): tanıdık 4a.8
- ‘aşk (A.): aşk 39a.10, 39a.12, 40a.11 (4)
- a. +ı
- +(n)a 43b.5, 48a.3, 51a.7 (7)
- at (T.): at 49a.13, 51b.14, 73b.9 (5)
- a. +a 36b.16, 54a.1, 54a.3 (6)
- a. +ın 48b.11, 49b.11, 49b.16 (12)
- ;
- +dan 52b.3
- a. +dan 3a.2, 36b.13, 57a.6 (4)
- at- (T.): atmak
- a. -ar 66a.3
- a. -dı 6b.1, 8b.7, 10a.16 (19)
- a. -ub 26b.10, 38a.11
- ata (T.): baba 51a.11
- a. +m 66a.15, 66a.16;
- +a 21a.2, 56a.1, 66a.16
- +ı 15b.11
- +ıñ 16b.4, 16b.5, 49b.2 -uñ
- 15b.12
- a. +nıñ 7a.9, 16b.14
- a. +sı 7a.10, 13b.14, 77a.12 (6)

- +a 56a.3, 65b.6, 73a.12 (4)
 aṭa' nā (A.): inandık 33a.10
 atbaşı (T.): beraberlik 46a.15,
- 47a.9
 āteş (F.): ateş 21b.5, 26b.12
- a. +i ;
 + ne 28a.1, 30b.9, 12b.14
- a. +e 51a.9,
 a. +den 84a.15
 a. +ler;
 +i 26b.11
 āvāz (F.): ses 44a.14, 72a.1
- a. +ı 20b.15
 'avrat (A.): kadın 70b.8, 71a.1
 ay (T.) ay 3b.4, 78a.1
 āyā (F.): acaba 8b.6, 10b.16
 ayak (T.): ayak 6a.16, 10b.16,
- 12b.8 (19)
- a. +lar 30a.12, 65a.1
 a. +lu 67b.9, 69a.14
 ayık (T.): akli başında 41a.14
 ayır-(T.): ayırmak
- a. -u 42a.2
 a. -ır 42b.8
 a. -dı 16a.5, 30a.9, 54b.4
 'ayne'l-yaqīn (A.): gözle
 görülmüş, kesin bilgi 3a.6, 4a.10
- ayrı (ayru) (T.): ayrı 39b.10,
 69a.2, 69a.11 (4) / ayru 5b.3, 6b.15,
 25b.5 (7)
- a. +lık 6a.5
 ayrıl- (T.): ayrılmak
 a. -dı 22b.16, 23a.6
 a.-ub 73b.9
 azāb (A.): acı
 a. +a 2a.3
 a. +dan 12b.11
 a. +ı;
 +(n)dan 74b.4
 āzād (F.): serbest bırakma
 32b.6, 4b.1, 13a.15 (6)
 a. +sız 4a.13
 azlem (A.): çok zalim 28b.2
 'azm (A.): azim 3b.6, 3b.8,
 12b.3 (63)
- a. +i 36b.3, 76a.2
 +(n)i 58a.10
 a. +im 56a.1
 azmān (T.): çok iri 32b. 9
 a. +a 79a.8
 a'dā (A.): düşmanlar 8b.3,
 9b.12, 12b.16 (8)
 a. +(y)a 25a.10, 49a.7, 56a.12 (4)
 a. +(y)ı 25a.8, 54a.1, 85a.13 (4)

a'lā (A.): en yüksek 8b.8,
12b.15, 37b.10 (10)

a'nī (A.): demek istiyorum ki,
yani 40b.10

a'yān (A.): şehrin ileri gelenleri
40b.3

a'zā (A.): organlar 12b.14,
44a.7, 76b.14

a. +sı 68b.10

B

bā- (F.): ile anlamında ön ek
1b.3, 4b.15, 37b.6 (25)

ba'dehu (A.): ondan sonra
14a.15, 42a.13, 44a.9 (9)

bāb (A.): kapı 20a.13, 20b.12,
24b.14 (5)

a. +ı 1 31a.13

a. +ı

+(n)ı 15b.16, 21b.4, 61b.9

a. +ın

+da 53b.1

baba (T.): baba 13b.15

a. +ñ 4a.13

a. +sı 84a.3;

+nıñ 54b.3

baca (F.): hava yeri, baca 10a.8

bād (F.): rüzgar, yel 32a.11,
46a.3, 54a.5 (17)

a. +a 51a.9, 64a.13, 75a.4

bāde (F.): şarap, içki 5a.11, 6a.7

a. +(y)i 6a.7

bāğ (F.): üzüm yetiştirilen
bahçe

a. +a 6a.6

a. +ıñ 2b.7,

bağ (T.): bir şeyi bağlamaya
yarayan araç

a. +lu 10a.12, 10a.14, 10b.6 (6)

bağdādī (A.): bağdatlı 8a.1

bağışla- (T.): affetme 6b.12

a. -dı 85a.12

bağla- (T.): ip veya başka bir
araçla bir şeyi bir yere tutturmak 37a.8

a. -dı 15a.9, 26a.9, 29b.3 (15)

-lar 6b.9, 54a.3, 64a.16

a. -alum 11a.12, 11b.2

a. -ub 12b.9

a. -n/ bağlan- 79b.7, 51b.15

a. -mağ 83b.1

bağır (T.): ciğer

a. +ı 6b.11

a. +ım ; +ı 3a.7

<p>bahādir (F.): usta savaşçı 42b.14, 46b.1, 67a.13 (4)</p> <p>başş (F.): verme, bağış</p> <p>a. başş it- -er 27b.3 -üb 50a.14</p> <p>a. eyle-; -di 33b.16</p> <p>başt (F.): şans, talih 76b.16</p> <p>a. +ı 39b.12</p> <p>a. +lu 5b.10 67b.16</p> <p>baş- (T.): bakmak 78b.6</p> <p>a. -ar 28b.2, 56a.15; -am 29a.9</p> <p>a. -ub 51a.4</p> <p>a. -ma; -dı 57b.2, 57b.5 -sun 76a.10</p> <p>a. -amaz 78a.14</p> <p>bākī (A.): ebedi ya da kalan 21a.2, 76a.16</p> <p>a. +si 19a.5; +(n)i 58a.7, 81a.8 +(n)e 75b.7</p> <p>bālā (F.): yüksek, üst 9b.11, 46a.9, 67b.13 (7)</p> <p>balta (T.): balta 9a.13, 9b.12</p>	<p>bārgāh (F.): makam, dergah 25b.5, 32a.8, 61b.13</p> <p>a. +ı 24b.11, 24b.13, 25a.15 (6) +(n)a 37b.16, 57a.16, 69b.3 (5)</p> <p>a. +ım 24b.7</p> <p>a. +a 27a.14, 38a.6, 38b.1 (5)</p> <p>a. +lar 79a.15 +(n)ı 43b.11, 56a.12 +ıñ 18b.7, 56b.2, 59a.2 (7)</p> <p>başır (A.): göreñ 4a.6</p> <p>baş (T.): kafa 12a.9, 14b.11, 19a.14 (13)</p> <p>a. +lar 6a.15, 11b.10, 15a.14 (15); +ı 55a.4</p> <p>a. +lar; +ı 22a.14, 46b.8, 47a.15 -ı 38b.3</p> <p>a. +ı 6b.15, 9a.15, 53a.15 (6) +(n)ı 3a.15, 10a.15, 29b.3 (15) +(n)a 9b.13, 23b.2, 33a.5 (20) +(n)dan 2b.4</p> <p>a. +ın 9b.7, 26b.1, 81a.8</p> <p>başla- (T.): başlamak</p> <p>a. -(y)alım 1b.1</p> <p>a. -dı 16b.9, 26a.1, 28a.13 (7)</p> <p>bāřıl (A.): doğru olmayan 42b.8, 65b.13, 66a.6</p>
--	---

- baṭn (A.): karın
- a. +1
- + (n) a 7b.14
- batur (Moğ.): yiğit 12b.15
- bay (T.): zengin 2a.11, 50b.1, 65a.3
- baytar (A.): veteriner 43b.4, 45b.3, 51a.6 (5)
- bazar (T.): pazar
- a. +a 4b.15
- ba'īd (A.): uzak 10a.10
- bed (A.): kötü 1b.10, 14a.14, 64a.3
- beden (T.): vücut 40a.13
- bedī' (A.): meydana getiren 25a.2
- beg (T.): ileri gelen nüfuslu kimse, bey 18b.7, 80b.2
- a. +ler 36a.2,
- behā (A.): güzellik 65b.4, 82a.2, 82a.12 (5)
- behem (F.): tamamen 27a.15
- beḳā (A.): ölümsüzlük 28b.12
- a. -a 1b.8, 67a.11
- bel (T.): bel
- a. +i;
- + (n)e 43b.10, 45a.3, 64a.7
- + (n)den 11b.3, 83b.12
- belā (A.): sıkıntı, keder 43b.5, 66b.2, 68b.15 (9)
- belīd (A.): ahmak 16a.4, 24a.1, 36a.14 (8)
- belki/ belkim (F.): kesin olmayan durumları gösteren edat 40a.11, 43a.12, 70b.6 (5)
- bellü (T.): belli, açık 5a.6, 25b.7, 42b.10 (4)
- a. +siz 41b.13, 66a.7
- belür- (T): belirlemek, ortaya çıkmak
- a. -di 19a.1, 26a.2, 46a.2 (8)
- ben (T.): birinci şahıs, ben 3b.16, 4a.1, 4a.16 (72)
- a. +de 22b.11, 83b.10, 84b.16
- a. +den 2b.8, 13a.10, 16a.8 (12)
- a. +i 2b.7, 2b.9, 3a.5 (32)
- a. +im 2b.6, 3b.15, 5a.4 (36) /+üm 2b.15, 17b.6, 17b.8 (11)
- a. +a / baña (T.): bana 2b.12, 2b.14, 3a.6 (99)
- benām (F.): namlı, ünlenmiş 49a.3, 56b.3
- bend (F.): bağ 6b.1, 11b.2, 12b.3 (11)
- a. +e 31a.6, 42b.15, 69b.2 (4)
- beñze- (T.): benzemek

- a. -r 60a.3, 60a.4, 64b.4 (8)
- a. -mez 28b.başlık, 34a.başlık, 75a.başlık (4)
- ber (F.): üzere, üzerinde anlamlarına gelen ön ek 2b.12, 22b.7, 37a.3 (13)
- berāber (F.): birlikte 8b.11, 19b.4, 46a.15 (11)
- berdār (F.): dar ağacına çekilmiş 33a.15
- berḳ (A.): şimşek 2b.3, 10a.3, 43a.8 (6)
- berü (T.): beri, yakın, yakına 4b.5, 5a.10, 5a.11 (30)
- a. +si 80a.7
- a. +den 64b.16
- bes (F.): kuvvetlendirme edatı 1b.5, 9a.2, 9b.2 (52)
- beş (T.): beş sayısı 9b.8, 11a.13, 12a.11 (16)
- a. +er 9a.14,
- beyān (A.): açıklama 3a.6, 5a.6, 8a.13 (58)
- a. +āt 2a.1
- beyz (A.): beyaz 22b.12
- beyzā (A.): beyazlar 12b.13, 13a.3
- bıçak (T.): bıçak, kesme aleti
- a. +ı 17b.11
- +(n)ı 24a.2, 27b.16
- a. +ın 14b.13, 15a.13, 17a.13 (5)
- bī (F.): olumsuzluk anlamı katan ön ek 2b.9, 5b.6, 6b.4 (106)
- bi (A.): ile anlamı katan ön ek
- a. bi-izni'llāh (Allah'ın izni ile) 38b.6
- bī'at (A.): biat etme 2a.14, 2b.13, 2b.14 (16)
- bīdār (F.): uyanık 3b.7, 36a.2, 13a.3
- bid'at (A.) sonra türeyen gelenekler
- a. -ı 1b.11
- bīzār (F.): bıkmış, usanmış 33b.15
- biç- (T.): biçmek
- a. -di 11b.8, 13a.14, 14a.14 (13)
- bihterin (F.): en iyi 6b.3
- bil- (T.): bilmek
- a. -di 3b.1, 4b.5, 5a.14 (18);
- ler 3b.2, 39b.4, 64a.2
- a. -dir 19a.9, 40a.3, 55b.16 /-dür 13a.10
- eyim 71b.13
- üb 23a.2

- se 27a.7
- a. -en 53a.2, 66b.6
- a. -ür 7b1, 18a.9, 35a.13 (8)
- a. -me
- di 9b.5, 61b.1, 71b.12
- diñ 2b.9
- düm 57b.13
- en 49b.1
- m 55b.16
- mez+lik 82a.5
- a. -mez 6b.11
- a. -sün 10a.7, 49b.1, 60a.7
- a. -iñ 9b.9, 23a.12, 27b.9 (9)
- a. -in 76b.6, 77b.9
- bilā (A.): olumsuzluğu kuvvetlendiren ön ek 32b.6, 34a.1, 77b.16
- bilād (A.): beldeler
- a. -a 8b.4
- bile (T.): hatta, üstelik 4b.8, 9b.8, 18b.14 (20)
- bilece (T.): beraber 3b.8, 57a.7, 62a.11
- bin- (T.): binmek
- a. -di 43a.7, 52b.9, 54a.1 (5)
- a. -dir 53b.14
- a. -me 33b.3
- a. -miş 33b.3, 66b.10
- a. -üb 29a.10, 33b.2, 36b.16 (8)
- biñ (T.): bin sayısı 1b.2, 4a.12, 10b.3 (137)
- a. +den 23b.4, 25b.2
- binā (A.): yapı, eser 4a.8, 18a.12, 39b.4
- bir (T.): bir sayısı 2a.5, 2b.1, 2b.2 (601)
- birden (T.): beraber 16a.13, 28a.12, 30a.11 (11)
- biri-birisi (T.): bir kimse 3b.5, 7b.2, 8a.11 (80)
- birāder (F.): erkek kardeş 20a.15
- biraz (T.): azıcık 38b.16
- birbiri-biribiri (T.): birbiri
- a. +e 23b.6, 42a.2, 43a.3 (14)
- a. +i 59b.15, 76b.15
- birsüri (T.): çok 11b.9
- Bismillāh (A.): Allah'ın adıyla 21a.7, 41b.6
- bit- (T.): sona ermek
- a. -di 26b.11, 58b.8
- a. -me 53b.5
- biti (T.): mektup 12a.14, 36a.4
- biz (T.): üçüncü çokluk şahsı 5a.12, 11a.11, 11a.14 (16)
- a. +e 3a.8, 7b.7, 7b.8 (19)
- a. +i 9b.14, 10a.11, 12a.1 (13)
- a. +im 31b.12, 33b.1, 33b.5 (5)

- a. +den 12a.2, 36a.1
bol (T.): fazla 4a.15, 4b.3, 57b.2
boy (T.): uzunluk
- a. +ı 44a.13, 46a.6
a. +lu 78a.15
boyın (T.): boyun
- a. +ı (8) / +u (5)
+(n)a 45a.14, 45b.1, 51a.4 (6)
+(n)ı 6b.14, 8b.6, 21b.14 (5)
+(n)da 22b.12
boz- (T.): bozmak
- a. -dı 42a.6
a. -ub 11a.1
a. -ıl 16b.3, 33b.12, 79a.1
böl- (T.): bölmek, parçalamak
- a. -di 10b.15, 16a.15, 55a.16 (4)
böyle (T.): böyle 2b.7, 3a.10, 6a.3 (25)
- a. +dür 36a.1, 43b.16
bu (T.): bu 44b.5, 44b.5, 46a.15 (328)
bul- (T.): bulmak
bular (T.): bunlar 2a.6, 4b.9, 7b.5 (17)
- a. +a 8b.16, 9b.10, 16a.15 (14)
a. +ı 8b.14, 8b.15, 19b.3 (13)
a. +ın 10b.6, 10b.15, 26a.13 (5)
- a. +dan 2a.4
bura (T.): burası 12b.10, 56a.11
būs (F.): öpme, öpüş 6b.12, 10a.5, 15b.4 (8)
büy (F.): koku 13a.3
buyur- (T.): söylemek, emretmek
- a. -dı 1b.12, 22a.12, 24a.12 (15)
a. -ur 18b.3, 22a.12, 70a.6 (4)
bükā (A.): ağlama, ağlayış 65b.1
bülbül (F.): sesiyle meşhur kuş 66b.8
bülend (F.): yüksek, ulu 44a.14, 72a.1
bünyād (F.): kurmak, girişmek 53a.4, 59a.14, 83b.3 (9)
bütün (T.): eksiksiz, tamamı 10a.4, 54a.13
- C-Ç
cāh (A.): yüksek mevki 35a.2, 39b.4, 66a.6
- a. +a 35a.10
a. +ı 5b.11
caḥīm (A.): cehennem 1b.6
- a. +e 1b.10, 24a.4
cāme (F.): elbise

- a. +ler 17a.9
cāmi' (A.): namaz kılınan yer
- a. +i 25a.15, 46a.10
cān (F.) ruh ve sevgili 2b.4, 6b.5, 7b.11 (45)
- a. +ı 2a.1, 7b.15, 16a.7 (12)
+(n)a 14a.12, 39a.12
+(n)ı 43a.9, 48b.6
- a. +ım 4a.3, 5a.4, 43b.3 (7) /+um
17b.6
+a 3b.16, 35b.13, 72b.6
+ı 4a.4, 5a.11
+ıñ 2a.1, 70b.15
- a. +dan 7a.11, 33a.9
- a. +lar 16b.2, 16b.9, 38b.15 (5)
- a. +ımız 27b.6
cānān- cānāne (F.): sevgili 2b.6, 5b.3, 27b.6 (10)
- a. +ı 15b.8, 61b.5, 61b.14 (4)
- a. +ım 3b.15
- a. +ımız 39b.6
- a. +si 2b.6
cānīb (A.): taraf, yön 24a.13
- a. +den 15b.9
- a. +e 73b.9
- a. +i 38a.16
- cāriye (A.): halayık 4b.16, 5a.1, 5b.13 (6)
- a. +m 3b.11, 71a.4
- a. +si 4b.9, 4b.16
- a. +yi 7b.11
- a. +ler 70b.1
cāsūs (A.): ajan 36a.8, 42a.6, 67a.10
cāzibe (A.): dikkat ve ilgiyi üzerine çekme özelliği 82a.9
cāzu (F.): büyücü 21b.13
cebbār (A.): dilediğini cebir yoluyla yapan 6b.11, 12a.12, 32b.16
cebr (A.): zorlama 23b.8, 35b.3, 36a.13 (5)
cedd (A.): dede 74b.7
- a. +im 20b.13
+e 21a.2
+ıñ 33a.8, 34a.11 / -üñ 35a.11
cefā (A.): eziyet, sıkıntı 3a.8, 7a.12, 40b.14 (5)
- a. +lar 39b.14
cehennem (A.): ölümden sonra ceza için gidilecek yer 7b.15, 28a.1, 30b.9
cehīl (A.): bilgisizlik, cahillik 3a.13
cehūlen (A.): cahilce 33a.9

celālī (A.): devlete baş kaldıran
kimse 32b.6, 42b.12, 42b.13 (4)

a. +sin 31b.4

celīl (A.): çok yüce 35b.6

cellād (A.): idam hükmünü
yerine getiren kimse 6b.7, 6b.10, 6b.14
(16)

a. +iñ 6b.16

cemāl (A.): güzellik 24a.12,
60a.12, 84a.6

a. +i 43a.8, 77a.2

+ne 15a.7

a. +iñ 2b.8, 29b.9

cem' (A.): toplama, toplanma
18b.5, 18b.6, 18b.13 (27)

ceng (F.): savaş 11a.3, 16a.16,
18b.15 (58)

a. +e 11b.5, 13b.7, 15b.1 (77)

a. +i 21a.5, 75b.3, 80a.9

+(n)e 36b.2, 49b.9, 50b.3 (10)

+(n)i 31a.16

a. +im 71b.13

a. +de 63b.4, 75b.3

a. +den 78a.8

a. +dür 48b.5 / -dir 51b.13, 79b.6

a. +durur 42b.11

cengāver (F.): savaşta mahir
kişi

a. +i 29a.1, 42b.2

Cenneti'l-mevā (A.): cennet
katlarından biri 9a.2

cephe (A.): alın, savaş bölgesi

a. +si;

+(n)e 75a.1

cesāret (A.): yüreklilik,
korkusuzluk 84b.1

cesed (A.): cansız, ölü vücut
60a.6, 83a.6

a. +ler; +e 77a.8

cevāb (A.): soruya verilen
karşılık 39b.3, 41b.9, 44a.2 (5)

a. +ı 67a.6

+(n)dan 45a.10

a. +ın 41b.11

cevāhir (A.): mücevherler
46a.7, 47a.15, 50b.14 (7)

a. +den 47b.2

a. +ler 84b.7, 85a.11;

+e 46b.11

cevf (A.): boşluk 38a.15

cevher (A.): mücevher 46a.5,
69a.1

cevlān (A.): dolaşma, gidip gelme 3b.3, 30b.5, 36b.5 (20)

a. +a 31a.14

cevr (A.): haksızlık 2a.2

cevşen (F.): zincir ve puldan yapılan örme zırh 47b.8

a. +ü 46a.7

a. +leri 46a.6, 46a.15

cezā (A.): iyi veya kötü karşılık 59a.10

cidāl (A.): savaş 25a.4, 52a.7

ciğer (T.): karaciğer ve akciğerin ortak adı 2b.15, 8a.12, 39b.13

a. +i 64a.14

a. +leri 6b.11

cihān (F.): evren 1b.7, 3a.14, 11a.6 (28)

a. +a 1b.4, 5b.12, 8b.13 (7)

a. +ı 2a.2, 2a.11, 7b.6 (11)

a. +ım 5a.10, 81b.1

a. +ın 31b.15,

a. +da 7a.13, 11b.16, 33a.13 (7)

a. +dan 7a.16, 52a.3

a. +suz 38b.11

cihār (A.): yüksek sesle 34a.3, 53a.5, 61b.9

cism (A.): madde, nesne 64a.4

a. +im; +de 54a.5

cizye (A.): müslüman olmayanlardan alınan vergi

a. +(y)i 20a.1, 20a.2

cum‘a (A.): cuma günü 19b.2, 58a.9

cūş (F.): coşma 26b.8

a. +a 25a.9, 26a.5, 38b.16 (5)

cumhūr (A.): halk 11a.15

cübbe (A.): elbise üstüne giyilen uzun kıyafet 80b.11, 82a.13

a. +si 81b.12, 82a.2, 82a.16 (5)

a. +ler 46a.5, 46a.7, 47a.3 (4)

a. +leri 46a.6

cüdā (F.): ayrı düşmüş 42b.9, 65.16

cümle (A.): hepsi, bütün 1b.13, 4b.2, 6b.8 (132)

a. +e 67b.7

a. +den 47a.14, 76a.15

a. +si 6a.14, 15a.15, 15b.3 (26);

+(n)e 20a.4

+(n)i 25a.6, 36a.8, 41a.4

+(n)den 47b.13

cürm (A.): suç, kabahat 63a.11, 73a.8

çadır (T.): barınmak maksadıyla yere kurulan bezden ev 46b.16

çağır- (T.): bir kişiye gelmesi için seslenmek

- a. -u 11b.4
- a. -ur 11b.16
- a. -ub 23a.12

çāh (F.): kuyu

- a. +a 64a.7

çāk (F.): yırtık, yarık 20b.4, 21a.1, 21a.5 (8)

çağ-(T.): üstüne vura vura yerleştirmek

- a. -dı 43b.5, 51a.5, 51a.7
- a. -am 23b.2

çağıldı-şakıldı (T.): şakırtı, ses

- a. -sı 25b.11, 30b.12, 44b.14

çal- (T.): vurmak

- a. -dı 14a.14, 17a.10, 20a.11 (11)
- a. -ub 52b.5

çal- (T.): habersiz almak

- a. -an 55a.6
- a. -dı 61b.15

çal- (T.): çalgı çalmak

- a. -ın 10b.14, 16b.10, 25a.7 (12)

çār (F.): dört 23b.7, 23b.15, 64a.8

çāre (F.): devâ 9b.7, 38a.5, 52b.5 (4)

çarḥ (F.): gökyüzü 7a.13, 23a.16, 38b.11 (4)

çārsu (F.): çarşı, pazar 11b.11, 11b.15

çāryār (F.): dört büyük halife 12a.1, 21b.10, 20b.14

çek-(F.): çekmek

- a. -di 2b.5, 6b.13, 6b.16 (37)
- a. -üb 16a.5, 16a.12, 28a.12 (12)
- a. -il 26b.4, 46a.9, 46a.14 (4)
- a. -me 35a.15, 62a.4, 71a.1 (5);

-ñiz 82a.6

çengel (F.): bir şey asmaya yarayan eğri demir

- a. +e 26b.1, 26b.3

çerī (T.): asker

- a. +si 10b.3, 11b.13

çık- (T.): çıkmak 10a.10, 14a.7, 67a.3

- a. -ayım 4a.1
- a. -ma 6a.3, 37b.5
- a. -dı 6a.6, 7a.3, 11a.1 (58)
- a. -ar 79a.11;
- am 29a.9

- a. -ub 20a.13, 40b.4, 51b.11 (6)

- a. -alım 18a.1, 46a.1, 58a.11 (4)

- a. -sun 71b.13

- a. -ar-/ çıkarmak;

- dı 10a.2, 16a.3, 30a.8 (8)
- ub 19b.2, 19b.7, 40a.8
- uban 60a.7
- çıkagel-(T.): ansızın gelmek
7b.10, 14b.5
- çin (T.): ülke 55a.4, 55b.9,
56b.12
- çocuk (T.): insan yavrusu 6a.13
- çok (T.): fazla 39b.14, 40a.2,
45a.1 (13)
- a. +dur 8a.8, 51a.11
- çöl (Moğ.): sahra
- a. +i 15b.10, 48a.16
- çü (F.): çünkü 2a.3, 8a.3, 8b.7
(34)
- çün (F.): çünkü 8b.14, 9b.5,
10b.2 (142)
- çünki/ çünkim (F.): çünkü 1b.8,
4a.7, 4a.11 (42)
- çürü- (x): bozulmak 24a.8 /
çürü- 38b.16
- D
- da (T.): dahi anlamındaki
bağlaç 2a.4, 9a.13, 9b.12 (25)
- dā'imā (A.): her zaman 2a.16,
3a.8, 19b.2 (4)
- dād (F.): doğruluk, adalet 1b.7,
8b.13, 11a.3 (14)
- a. +ı 26b.15
- a. +ımız 12a.3
- dād-gīr (F. dād-er): adaletli
13b.1, 25a.15, 26a.3 (10)
- daḥı (T.): daha, bile 2a.2, 2a.15,
3a.11 (235)
- dāimā (A.): her vakit, sürekli
42a.1, 43a.11, 43b.12 (5)
- dalālet (A.): doğru yoldan
ayrılma 85b.14
- a. +den 51b.11
- dam (T.): küçük bina
- a. +a 44a.1
- dāmād (F.): güvey
- a. +ı 46a.12, 67a.11
- dāmān (F.): etek, uç, kenar
- a. +ı 66a.4;
- +(n)ı 75a.8
- +(n)den 46a.3, 53a.7
- +(n)e 67b.5
- dānā (F.): bilgili kimse 8b.16,
78b.11, 79a.14
- a. +dan 9b.1
- dāne (F.): tane 46b.16, 47a.14,
26b.10
- a. +ler 46a.4

dār (F.): idam yapılan ağaç 74b.9	+ken 26b.6, 40b.13, 73a.7 (4) +sen 58a.14
dār (A.): ev, mesken 1b.8, 9a.2, 19b.5 (9)	+sin 33b.1 defter (A.): defter 25a.1
darb (A.): vurma 49a.4, 49b.12, 9a.11 (27)	defterdār (A.): devletin gelir ve masraflarını tutan vazifeli memur 9a.3
a. +ı 6a.12, 9b.10, 84b.13; +(n)ı 84b.11, 82a.15 +(n)dan 28b.11	def (F.): uzaklaştırma 6a.3, 33b.10, 37b.2 (20)
a. +a 67b.2, 68b.9, 73b.2 (4)	a. +i ; +ne 32b.7
dāsītān (F.): destan 42b.10, 47a.8	def'a (A.): kere, kez, sefer 20a.8, 43b.11
da'vā (A.): ülkü, ideal 9b.1, 9b.4, 18a.2 (4)	def'āt (A.): def'anın çoğul hali 13b.9
a. +m 59a.8 a. +mız 79b.6 a. +sı 72a.8	degil (T.): öyle olmayan 5a.5, 34a.16, 35b.16 (7)
da'vet (A.): çağırma, davet etme 43b.3, 45a.16, 63b.14 (4)	a. -dir 70b.13 ; -dür 5a.1 a. -em 43a.11
a. +i 12b.6, 85b.9	dek (T.): e kadar, e değin 18b.15, 36a.9, 38a.7 (6)
de (T.): dahi anlamındaki bağlaç 3b.8, 15b.10, 16b.1 (15)	del- (t): üzerinde delik açmak
de- (T.): demek, söylemek	a. -di;-ler 5b.16
a. -di 52a.8, 64b.3, 72a.3 (5); -ler 12b.10, 31b.4, 33a.3 (4)	dellāl (A.): tellāl kelimesinin eski metinlerde kullanılan hali
a. -nil; -di 29.b 11 a. -miş; -di 33b.2 a. -r 3a.4, 3b.11, 7b.5 (27);	a. +a 4b.12
	dem (F.): zaman, nefes, içki 5a.16, 6a.15, 9b.9 (215)
	demādem (F.): her vakit, her an 31b.8

dembedem (F.): dâima 14b.11,
24a.6
demir/demür (F.): demir 51a.5,
54a.7
a. +den 48b.9, 49a.15
a. +ler 63a.14
denî (A.): alçak, soysuz 10b.7
denli / denlü (T.): kadar 10b.5,
20a.9, 28a.15 (8)
der (F.): kapı, -de içinde 19b.10,
22a.5, 22b.4 (27)
der-‘ağab (F.): hemen hemen,
arkasından 16b.10, 41a.3, 46a.16 (8)
derbend (F.): dar geçit, boğaz
37a.7, 80b.12
a. +i 37a.16
derd (A.): üzüntü 7a.12, 7a.13,
11a.8
a. +im;
+iñ 4a.3,
+e 40a.5
a. + iñ;
+e 20b.11
derhâl (F.): hemen, o anda
15b.15, 28a.10
dermân (F.): çâre, ilaç, devâ
39a.13, 40a.5
a. + ı 4a.3

ders (A.): bir öğreticinin belli
bir konuda öğrencilere verdiği bilgi
39a.12
dervîş (F.): hak yolunda
yürüyüp nefsinin ıslah eden kimse 5a.1,
26a.10, 33a.2
a. +ler;
+e 33a.10, 76a.5
dervîşâne (F.): dervîş gibi 5b.1
deryâ (F.): deniz, bir şeyin
bolluğunun sınırsız olduğunu anlatmak
üzere kullanılır 23b.3, 54b.10, 57a.8
(11)
a. +dan 25b.1, 68a.4
a. (y)a 16b.7, 52b.12
dest (F.) el 63a.14, 63b.10,
73b.8 11
a. +i;
+(n)e 32b.3
+(n)de 2a.11, 8b.4, 75b.8
destgîr (F.): yardımcı 4a.6,
22b.4, 25b.14
devâm (A.): bir durumun sürüp
gitmesi 9a.15, 37a.10, 37b.1 (8)
deve (T.): deve 68a.6, 76a.5
a. +ci 80a.12, 80b.2
a. +ler 46a.9, 48a.5;
+i 80b.2

- +e 80b.3
- a. +leri;
- +ne 80b.2
- devlet (A.): devlet 21a.2, 34a.11, 35b.9 (18)
- a. +i 24a.10, 25b.5, 34a.15 (6)
- a. +im 53b.8, 77a.3;
- +e 69b.16
- +i 24b.8
- a. +imiz;
- + e 69b.11
- devr (A.): zaman 2b.2, 8b.2, 20b.10 (19)
- devrān (A.): dünya, felek 39b.14, 49b.11, 51a.14 (6)
- deyyār (A.): zahit 5a.16, 28b.15, 30b.11 (5)
- deyyān (A.): hesap çeken, yüce Allah'ın ismi 52b.13
- dāde (F.): göz 3b.15
- dilāver (F.): yürekli, cesur kimse 14b.1, 28a.7, 31a.15 (13)
- a. iñ 67a.10
- a. ler;
- +i 47b.10, 78b.15
- dīn (A.): iman, inanç, ibadet 20b.8, 23a.1, 38b.8 (18)
- a. +i 1b.2
- a. +e 67a.6, 13a.13
- dīvān (F.): yüksek meclis 9b.7, 20a.3, 21b.15 (7)
- a. +a 6b.9, 10b.3, 41b.6 (4)
- a. +dan 7a.4
- dīvāne (F.): deli, mecnun 82a.9
- di- (T.): demek, söylemek
- a. -di 2b.6, 2b.9, 2b.11 (412);
- ler 6a.8, 6b.16, 8a.10 (50)
- a. -r 37a.6
- a. -(y)em 66b.6
- a. -(y)ecek 81a.2
- dip (T.): çukur bir yerin en alt kısmı
- a. +i;
- +(n)de 46a.5, 46a.14, 46b.7 (6)
- dehān (F.): ağız, söylemek 2a.5
- a. +ı;
- +(n)ı 66a.8
- +(n)a 62b.12
- +(n)dan 20a.9
- dil (F.): gönül 79a.14
- a. +ler 1b.11;
- +de 42b.10, 47a.8
- dile- (T.): +mek 2b.11, 13b.13
- a. -di 26b.1, 31a.14, 31a.15 (15);

-ler 11a.15	div (F.): dev 55a.7
-m 62b.10	a. +e 11b.5, 44a.13
a. -r 6b.15, 33b.4, 38b.14	a. +ler 67b.9, 78a.14
a. -(y)en 12b.16	diyār (A.): memleket, ÷lke,
a. -k 86a.2	belde 19b.5, 21a.1, 27b.3 (6)
dilīr (F.): cesur, yiğit 2a.13,	a. +da 25a.2
2a.14, 6b.2 (42)	a. +ı;
a. +i 5a.13, 5b.5, 15a.4	+(n)a 74a.10, 74a.11
a. +im 66b.8	+(n)da 2a.13, 7a.12, 57b.1 (4)
dinār (A.): altın liranın dörtte	+(n)dan 33b.15, 34a.1
biri olan eski para 17b.9, 47b.14	a. +ıñ 2b.7
a. +a 80b.9	a. +ımız; +da 19b.16
diñle- (T.): dinlemek 1b.12,	doğra- (T.): doğramak
19a.12, 24a.12 (6)	a. -dı 13a.14, 50b.4, 83a.2
a. -di 4a.11, 4b.1, 4b.10 (7)	dolan (T.): dönme, dolaşmak
a. -(y)en 76a.14	a. -dı 43b.11
dirīğ (F.): esirgeme 16a.10,	dost (F.): riyasız samimi
40a.6, 54b.2 (4)	duygularla seven, güvenilir kimse
dirigā (F.): çok yazık, eyvahlar	40a.13, 44a.1, 56b.3 (7)
olsun 4b.10, 67a.14, 69a.15 (6)	a. +ı;
diril- (T.): yeniden canlanmak	+(n)a 2a.7
a. -üp 16a.2, 24a.8	dök- (T.): dökmek
dirseg (T.): dirsek	a. -e 36a.9
a. +i;	a. -eyim 38a.9
+(n)e 36b.11, 60b.3	a. -di 50b.2, 67b.15;
ditre- (T.): titremek	+ler 24a.9, 28a.15, 28b.7 (14)
a. -di 23a.16, 38b.12, 59b.10	a. -ül;

- di 28a.12, 28b.11, 30b.13 (21)
- ür 83a.6
- dön- (T.): dönmek
- a. -di 5a.8, 6b.14, 17b.1 (40);
- ler 68b.16, 74b.13
- a. -miş 11b.5, 44a.13
- a. -dür;
- e 18b.1
- üp 70b.9
- em 71b.10
- a. -üp 27a.14, 33b.10, 53a.5
- dutuş- (T.): alev almak
- a. +dı 22b.6, 64a.14,
- duḥā (A.): kuşluk vakti 8b.11, 8b.15
- duḥūl (A.): girme, dahil olma 8a.7, 15b.13, 16b.7 (6)
- dūn (A.): alçak, soysuz 9a.10, 10b.7, 54b.4
- dur- (T.): durmak, kalmak
- a. -dı 2b.4, 39a.8, 59b.5 (6)
- a. -ma 3b.6
- a. -sun 41b.11
- a. -ur 74a.5, 81b.1;
- ken 56b.1
- Du'a (A.): bir şeyin olması için Allah'a yakarma 38b.4, 10b.2, 14b.4 (8)
- a. +(y)a 26a.1
- a. +da 75a.15
- a. +lar 75b.6
- a. +sı; +(n)ı 7b.13
- düğün (T.): düğün, evlilik merasimi 5a.16, 65b.7, 82b.7
- a. +e 20a.13
- dünyā (A.): dünya 6b.14, 10a.4, 67a.3
- a. +(y)a 9a.1, 24b.10, 58b.16 (4)
- a. +(y)ı 9a.2
- a. +da 39b.14, 40a.12, 67b.15 (5)
- a. +dan 38a.9
- dürlü (T.): çeşitli 2a.4, 8a.3, 8b.16 (29)
- dürre (A.): inci tanesi 12b.13
- düş (T.): rüya
- a. +i 6a.3
- a. +de 13b.8
- düş- (T.): düşmek
- a. -di 6a.14, 6a.15, 6a.16 (57);
- m 65b.8, 70b.14
- a. -er 42b.10
- a. -ür 85a.2
- a. -üp 78a.16
- düşmān (F.): hasım, düşman 40b.14, 67a.4

- a. +a 79b.9
- a. +ı 44a.1
- a. +ımız 31b.12
- a. +ım 30b.3
- düşvār (F.): zor, güç 31b.14
- E
- ebe (T.): doğum yaptıran kadın
- a. +ler 5b.8
- ebed (A.): sonu olmayan, gelecek zaman 11a.14, 53b.5, 74b.7
- ebrār (A.): hayır işleyen, salih kimse 33b.14
- ebter (A.): evladı olmayan, kesik 9b.6, 9b.8, 80b.13
- ecel (A.): ölüm vakti
- a. +i 26a.15
- ecsām (A.): cisimler 33b.12
- edā (A.): ödeme, verme 18a.14, 21a.5, 41b.16 (10)
- edeb (A.): terbiye, nezaket, utanma duygusu 4b.8, 69b.16, 73b.11
- a. +siz 28b.13
- ednā (A.): küçük, çok aşağı 9b.9, 10b.7, 12b.9 (6)
- a. +dan 15b.8
- edyān (A.): dinler 1b.2, 53a.2
- efendi (A.): kendisine uyulan kimse
- a. +m 4a.12, 4a.16, 36b.14
- a. +ler 34a.15
- efgān (F.): ıstırapla bağırma, feryat 54a.9, 70b.11
- a. +a 78b.16
- a. +ı 15b.8, 62a.13, 64a.11 (5)
- efkār (A.): fikirler, düşünce
- a. +a 35a.14, 42b.5
- ef'āl (A.): yapılan işler, eylemler
- a. +in 11a.3
- eger (F.): şayet 2a.1, 2a.5, 27a.7 (10)
- eḡad (A.): esmâ-i hüsnâdan tek, bir 3b.5, 4a.5, 4b.4 (4)
- ehl (A.): bir yerin, topluluğun halkından olanlar 6b.4, 13a.11, 19.12 (54)
- a. +i 9a.14, 22a.3, 45a.12 (7);
- +nin 20b.15, 20b.16
- ehvā (A.): arzular, istekler 8b.14, 10a.1, 10a.15 (4)
- ejdehā (T.): ejderha 6a.14, 23a.15, 60a.3 (5)
- ekber (A.): en büyük 8b.3, 8b.8, 26a.5 (4)
- ekrem (A.): cömert, kerem sahibi 10a.10, 28b.13

elçi (T.): bir devleti diğer bir devlet katında temsil eden kimse 19b.13, 76b.9

a. +m 19b.16

a. +ler;

+i 76b.6

+iñ 76b.7

elem (A.): keder, hüznün 35a.15, 62a.4, 77a.12 (5)

a. +i; +(n)den 72b.5

elvedā' (A.): vedalaşmada kullanılan söz, hoşça kal 3b.9, 6a.2, 14a.8 (9)

emānet (A.): emanet 10a.1, 20b.5, 23a.11 (5)

a. +ler 18a.4, 31b.4;

+i 18a.14, 21a.8, 21b.8 (6)

a. +i 35b.12;

+(n)i 35a.11, 67a.11

emīn (A.): güvenilir, inanılır 24a.14, 36b.12, 66a.12 (5)

emīr (A.): reis, başkan 5b.14, 7b.14, 8b.12 (32)

a. +im 66b.6

enām (A.): halk 38a.10, 38b.12

endād (A.): benzer, emsal 2b.3

endām (F.): beden, vücut, boy bos 52a.8, 38b.9

ender (A.): çok nâdir, pek az 38b.3, 43b.5, 64a.10 (5)

endir- (T.): indirmek

a. -di 14b.12

enhār (A.): nehirler 33b.13

envār (A.): nurlar, ışıklar

a. +a 12b.15

er (T.): asker 9b.5, 9b.7, 9b.16 (29)

a. +im 71a.2

eren (T.): derviş

a. +ler 28b.11, 38b.8, 44b.14 (8)

eriş- (T.): ulaşmak, yetişmek 54a.4, 67b.7

a. -di 10b.14, 16b.8, 16b.9 (15);

-m 28b.5, 37b.13, 56b.16

-ñ 69b.15

erkān (A.): adet, yol, üslup 40b.3

a. +a 79a.5, 79b.4

a. +ı 62b.1,

a. +ımız; +a 33b.1

erzān (A.): ucuz 53b.3

a. +ı 61b.7

esāmī (A.): isimler 21a.4

esīr (A.): tutsak 13b.2, 27b.9, 31a.8 (15)

- esmā (A.): isimler, adlar 47b.16
- a. +sı;
+ (n)ı 18a.6
- a. +lar; +ın 21a.6
- eşvāb (A.): kıyafet, elbise 5a.7
- a. +ı;
+(n)ı 83b.16, 82b.5
- a. +ları 70b.13
- eşit- (T.): duymak, işitmek 8b.2, 15b.7, 20a.16 (6)
- a. -di 3a.5, 5b.5, 6a.13 (33);
-ler 6a.9, 10b.2, 38b.8 (4)
- a. -en 21a.3;
-ler 85b.8
- a. -üp 27b.11, 28b.7, 37b.13 (4)
- eşyā (A.): şeyler, nesnelere
- a. (y)ı 4b.8
- etbā⁶ (A.): tâbi olanlar, hizmetkarlar
- a. +ı 43a.16
+(n)a 6b.5
+(n)ı 39a.3, 39a.5, 40b.1 (4)
+nıñ 74a.12
- evlād (A.): çocuklar 1b.3, 33a.7, 35b.16 (6)
- a. +ı 20b.14, 24b.5, 32a.11 (6)
+(n)a 6b.5, 14a.11
+nıñ 28b.başlık, 34a.başlık, 65a. başlık (5)
- a. +ım 54a.12, 81b.1
- a. +ıñ 63a.13
- a. +am 31b.3
- a. +a 33b.4, 45b.2, 51b.11 (5)
- ey (T.) dikkati çekmek ve güçlendirmek için kullanılır 1b.12, 2a.1, 2b.5 (331)
- eyit- (T.): söylemek 4a.9
- a. -di 4a.2, 10b.5, 12a.16 (18)
- eyle- (T.): etmek, yapmak 2b.12, 2b.13, 3b.6 (81)
- a. -di 12b.1, 13a.13, 13a.15 (333);
-ñ 2b.6, 2b.7, 3a.5 (10)
-m 4a.14, 6b.6, 32b.15 (14)
-ler 3b.9, 6b.8, 7b.6 (27)
- a. -üp 1b.5, 2a.5, 5b.12 (4)
- a. -se 2a.5, 2a.8;
-n 63b.7
- a. -me 2b.8, 7b.2, 13b.7 (9)
- a. -(y)em 2b.11, 67b.1
- a. -r 7a.7, 9a.9, 12b.1 (23)
-em 6a.2, 13b.8, 57b.8 (4)
- a. -mez 7b.2, 7b.7, 67a.4 (4)

- a. -sün 12a.2, 35b.2, 43a.13 (4)
- a. -meden 54a.6
- eyü (T.): iyi 13b.3, 19a.9, 48b.16 (6)
- eyyām (A.): günler 16a.1
- ezvāc (A.): eşler
- a. +ı;
- + (n)ı 34a.2, 42a.8
- F
- fācīr (A.): kötü işler yapan 9a.12, 10b.13, 16a.9
- fāḥire (A.): kıymetli, ihtişamlı elbise 20a.12, 41b.5, 61b.7 (5)
- fāḥr (A.): övünme, gururlanma 59a.5, 76a.16, 9b.2
- fāqr (A.): yoksulluk, fakirlik 3b.16, 62a.10
- falan (A.): belirtme sıfatı 9b.16
- fāka (A.): yoksulluk, ihtiyaç 3b.16
- fānī (A.): ölümlü, bâki olmayan 21a.4
- fāriğ (A.): el çekmiş, vazgeçmiş 6b.13, 10a.10, 13b.7 (4)
- fāsīk (A.): doğru yoldan sapmak 10b.13, 16a.9
- a. +a 29a.14
- fażl (A.): cömertlik, lütuf
- a. +ın 7b.13
- fedā (A.): bir şey uğruna değerli bir şeyden vazgeçmek 5a.4, 6b.5, 43a.9 (6)
- felāḥ (A.): kurtuluş, selâmet 1b.6, 72a.9
- felek (A.): gökyüzü, sema 7a.13, 22b.2, 41a.6
- a. +ler 9b.9, 16b.8, 28a.11 (6)
- fenā (A.): kötü 43b.4, 43b.6, 65b.13 (6)
- ferd (A.): eşi olmayan, tek 1b.1, 10b.2, 38a.10 (6)
- fermān (F.): emir, buyruk 10a.6, 39a.5, 51a.3 (7)
- a. +a 79a.16
- a. +ım; +ı 84b.16
- a. +ı 64a.5
- feryād (F.): yüksek sesle bağırma 5a.10, 7a.4, 7a.14 (19)
- a. +u 7a.3
- a. +ı 45a.15, 50a.1
- a. +ım; +a 54a.4
- fesād (A.): tabi halden çıkma, bozukluk 60a.3
- a. +ı 1b.11, 13a.başlık

feth (A.): bir yeri savaşıla
düşman elinden alma 20b.12, 22b.11,
25b.16 (22)

a. +in 48a.başlık

fetvā (A.): müsaade, izin
20b.13, 22a.6, 23a.9

a. +(y)ı 23a.4

fevc (A.): bölük, takım 35a.6,
49a.7

fevt (A.): elden kaçırma 34a.2

feyz (A.): bolluk, bereket 7b.8

fezā (A.): uçsuz bucaksız
boşluk, uzay 65b.9

fiġān (F.): ıstırapla bağırma
14a.9, 15b.13, 20b.16 (16)

a. +a 16b.9

a. +ım 4a.4, 5a.10

a. +ın 7a.14

a. +ı 7b.3, 69b.5, 74b.13 (4)

fikr (A.): düşünce 36b.15,
42a.3, 72b.3

a. +e 41a.16

firāk (a): ayrılık, ayrı düşme
6a.2, 7a.8, 15b.16 (5)

a. +a 69a.12, 71a.16

a. +ı 5a.11, 7a.8, 34a.1

firār (A.): kaçma, kaçış 3a.1,
3a.15, 4a.14 (30)

fırdevs (A.): cennet 76a.15

a. +e 84b.4

a. +i 28b.12, 53a.15

fırkat (A.): ayrılık

a. +a 43b.8

a. +ıñ 4a.4

füccār (A.): günahkar ve sefih
kimseler 32b.11

fütüh (A.): fetihler, zaferler
69b.15

fütühāt (A.): fetihler, zaferler

a. +ı 30b.2, 30b.6, 37a.14

G-Ğ

ġā'ib (A.): göz önünde olmayan
şey, kaybolmak 15a.6, 29b.12, 38b.6
(5)

ġaddār (A.): insafsız, zâlim
kimse 33a. 11

ġāhī (F.): ara sıra, bazen 7b.4

ġāhice (F.): bazen 43b.9

ġālib (A.): üstün gelen, yenen
20a.1, 20a.2, 20a.4 (14)

ġaltān (F.): yuvarlanan 28b.3,
30a.13, 45a.1 (6)

ġanī (A.): zengin, çok, bol 5a.2,
18b.9, 81b.16 (4)

ġarīb (A.): kimsesiz, zavallı,
biçâre

- a. +i 3b.16, 37b.14
ğarķ (A.): boğulma 13b.5, 46a.7, 46b.2 (7)
ğavğa (F.): kavga 86a.7
- a. +sı 18a.2
gāyet (A.): son derece, pek, çok 37a.16
ğayr/ ğayrı (A.): başkası 21a.4, 55a.8, 70a.2 (9)
ğazā (A.): savaş, cihat 6b.6, 43b.1, 67b.15
- a. +(y)a 53a.9
a. +ñ 16b.14
a. +sı 16b.11
a. +lar 10a.1
ğazab (A.): aşırı öfke, hışım 36a.5, 71b.12, 72b.5 (5)
- a. +la 12a.15, 21b.12, 80a.1
ğazābnāk (F.): hiddetli, öfkeli 76b.6, 76b.9
ğazbān (A.): öfkeli 22a.14
ğāzi (A.): savaştan şehit olmadan dönen kimse
- a. +ler 28b.9, 32a.8, 77a.9 (5)
a. +niñ 22b.14, 42a.16
ğazūb (A.): öfkeli, kızgın 22a.14, 39b.4, 60a.6
geç- (T.): geçmek
- a. -di 3b.4, 7b.14, 14b.1 (22);
-ler 61b.12
a. -me 22a.12;
-ñüz 18b.4
-üp 74a.9
a. -en 57b.5
a. -il;
-mez 62a.12, 80a.6
geçür- (T.): bir yerden bir yere geçmesini sağlamak
- a. -eyim 21a.1, 23a.3
a. -di 56b.14
gedā (F.): fakir, dilenci 43b.10, 50b.1, 56b.12
gel- (T.): gelmek 2a.9, 4a.3, 4a.4 (42)
- a. -di 1b.7, 1b.8, 1b.10 (287);
-k 33a.3
-ler 11a.13, 11a.15, 11b.13 (26)
-m 4a.14, 20b.10, 28b.5 (10)
- a. -e 2a.1, 8b.11, 18a.15 (8)
a. -elim 5a.12, 42a.11
a. -em 14b.7
a. -en 24b.3, 33a.10, 40a.6 (10)
a. -iñ 11a.13, 21a.3, 32b.8 (4)
a. -ince 5a.7, 21a.6, 22b.14 (5)
a. -iş;
-iñ 4a.9

- a. -me;
-ince 37a.6
-di 44a.2, 59b.3, 68b.15
- a. -mek; +dür 4a.12
- a. -mez 9a.15, 27a.7, 65b.8
- a. -miş 8b.1, 26a.15, 44a.14
- a. -se 16a.10, 54b.2, 60b.13 (4)
- a. -sün 22a.8, 29a.7, 35b.2 (17)
- a. -üp 2b.13, 12b.5, 14b.14 (46)
- a. -üben 25a.4, 25b.3, 33a.11
- a. -ün 18a.1, 44a.16
- a. -ür 9a.14, 9a.15, 9b.6 (25);
-üz 15b.5,
-ken 36a.12, 53b.12, 55a.9
-se 36b.6
-em 71b.5
ger (T.): eğer
gerçek: 13a.1, 18a.13, 20a.1
(16)
gerek (T.): lazım, gerekli olan
16a.8, 25b.6, 39b.10 (18)
- a. +dür 21a.4
gerü (T.): arkada bulunan taraf
9a.15
- a. +(y)e 60a.13
getir- (T.): bir şeyin bulunan
yere gelmesini sağlamak 12b.3, 54b.14
- a. -üp 82b.4
- getür- (T.): bir şeyin bulunan
yere gelmesini sağlamak 21a.4, 42a.15,
68a.15
- a. -di 3a.7, 5a.3, 5b.7 (36);
-ler 6b.9, 10a.14, 19b.7 (12)
- a. -üp 8b.7
- a. -mez; -se 10a.7
- a. -ün 10a.12
- a. -ür 85a.6, 85a.8;
-sen 84a.13
-ler 12a.1
-di 9a.9
- a. -elüm 11a.12
- a. -e 13a.10, 18a.7, 24a.16 (6)
- a. -en 46a.12
gevde (T.): gövde, vücut;
- a. +ler 15b.2, 55b.6, 73b.8
- a. +si 68a.6;
+(n)i 45b.7
gevher (F.): mücevher 15a.5,
16a.14, 66b.7
gey- (T.): giymek 20b.11
- a. -ür;
-di 5a.8, 9a.3, 10a.16 (7)
- a. -dır 41b.5;
-di 80b.10
-ür 85a.9

- üp 8b.16, 39b.8, 72b.4
- a. -in; +di 15b.1
- a. -im; +lü 24b.15, 69a.1
- a. -miş 70b.11;
- dürür 46a.7
- a. -sün 70b.12
- a. -mez; +em 70b.13
- ğılâf (A.): kılıfı kın
- a. +ı; +(n)da 10a.2
- gibi (T.): benzerlik bildiren edat
11a.16, 11b.9, 16a.6 (23)
- gice (T.): gece 3a.1, 3a.6, 3b.5
(80)
- gir- (T.): dışarıdan içeriye
geçmek, dahil olmak
- a. -di 4a.5, 5a.14, 7b.16 (90)
- ler 8a.4, 9a.5, 19a.3 (23)
- m 27a.13
- ñ 10b.6
- a. -e 26b.6, 29a.6, 37b.15 (6)
- ler 11a.15
- a. -elim 32b.1
- a. -me 44a.1
- a. -se 29b.10
- a. -üp 6a.5, 30b.5, 40b.7 (7)
- a. -üben 2a.8
- giryân (F.): ağlayan 13a.13,
54a.1, 65a.9 (5)
- a. +a 78a.10
- a. +ı 63b.3
- git-(T.): bir yerden bir yere
hareket etmek
- a. -di 1b.10, 7b.15, 12a.6 (19)
- ler 27b.4, 81a.12
- a. -se gerek 39b.10, 40a.12
- gizlen- (T.): saklanmak
- a. -üp 74a.8
- gizlü (T.): açıkça bilinmeyen
2a.6, 2a.8, 18b.1
- göç (T.): bir yerden bir yere
göçmek 32b.16
- göled (T.): akarsu yataklarında
suyun biriktiği çukur yer 26a.10
- göm- (T.): üzerini kapatacak
şekilde toprağa sokmak, gömmek
- a. -dü 74b.10
- ler 45b.3, 64a.7
- gömlek (T.): vücudun üst
kısımını örten kıyafet, gömlek
- a. +i; +(n)i 21a.10
- gönder-(T.): göndermek 3a.16,
39b.7
- a. -en 8b.3

- a. -ür 9a.13, 37a.10, 84a.1
- a. -di 15a.10, 35b.4, 38a.2 (10)
- m 19b.16, 65b.6
- a. -me 26b.9, 71b.6
- a. -üp 71b.1, 46b.3
- a. -sün 71b.5, 71b.9
- a. -mez 71b.6
- gör- (T.): görmek
- a. -di 2b.3, 2b.9, 3a.3 (106)/ +dü
22a.12, 29b.3, 5b.2 (20)
- ler 3a.1, 6b.15, 11b.1 (28)
- m 3a.6, 5b.2, 5b.3 (18)
- a. -e 18b.10
- a. -elim 20a.7, 79a.10
- a. -en 5b.14, 84b.10
- ler 5b.9
- iñ 47a.11
- a. -eyim 21a.4, 22b.11, 39b.2 (5)
- a. -iş;
- üp 17b.11, 17b.14, 17b.15 (5)
- a. -me
- di 2b.3, 5a.16, 32b.1; +ñ 7a.13
- sün 39a.4
- a. -üp 21b.13, 32a.14, 73a.11 (4)
- a. -ür 2b.1, 5b.15, 8b.10 (16)
- a. -üş
- di 11b.14, 15b.4, 23a.8 (7)
- üp 40a.1
- eyim 53b.8
- üben 73a.13
- a. -üñ 64a.8
- göster- (T.): görülmesini
sağlamak 20a.7, 65b.10
- a. -eyim 22a.8, 37b.14, 42b.13 (8)
- a. -se 29a.15, 31b.9
- götür-(T.): taşımak, ulaştırmak
7a.9
- a. -eyim 21a.1
- a. -iñ 41b.9
- a. -e 39b.15
- a. -ür 46b.16
- göz (T.): göz
- a. +i 52b.10;
- +(n)e 54b.3, 64a.11, 75a.1 (4)
- gözle- (T.): bir şeyi beklemek,
öenm vermek
- a. -r; -üz 21a.3
- a. -üp 24b.16
- gözük- (T.): görünmek
- a. -di 24b.1, 31a.13, 46a.16 (5)
- ğulām (A.): delikanlı 11b.1,
20a.15, 80a.15 (6)
- ğurbet (A.): yabancı memleket,
yad el 7a.8, 7a.12, 39b.13

güft u gū (F.): konuşma,
dedikodu 7a.4, 68a.1

gül (F.): gül 2b.8, 29b.9, 71a.14

a. +e 39b.10

a. +den 39b.10

a. +ü; +sin 2b.7

gül- (T.): gülmek

a. -di 2b.9

a. -me; -dim 58b.1

a. -dür 67b.15

gül-âb (F.): gül suyu 71a.14

gülistân/gülsitân (F.): gül

bahçesi

a. +ım 66b.8

a. +a 32b.1

gülzâr (F.): gül bahçesi 32b.14

gül'izâr (F.): gül yanaklı 76a.2

günah (F.): Allah'ın emirlerine

aykırı olan

davranış

a. +ıñ 1b.13, 76a.14

güneş (T.): güneş 17a.1, 31a.13,
68b.9

güruh (F.): topluluk, cemaat
32b.6, 80a.10

a. +ı; +(n)da 80a.6

gürz (F.): savaş aleti 31a.6,
36b.12, 42b.15 (16)

a. +i 63b.9, 78b.3, 79b.15 (4);

+(n)i 63b.8, 73b.15, 78b.3 (8)

a. +ler; +iñ 83a.4

güzâf (F.): boş laf 16a.5, 16a.9

güzâr (F.): geçme, geçiş 22a.5,
19b.8

güzel (T.): göze, kulağa hoş
gelen 8a.12, 29a.16, 35b.12 (6)

güzeşt (F.): geçme, geçiş 12a.15

güzîn (F.) seçkin, seçilmiş
2a.13, 2b.2, 6a.10 (11)

ğubâr (A.): toz, ince torak

a. +a46a.3

H

hâ'il (A.): engel 21a.3

hâb (F.): uyku

a. +ım;

+da 3a.6, 5b.2, 20a.16

a. +ın;

+da 3b.5, 4b.14, 8b.10 (9)

+dan 3b.7, 18b.4, 36a.2

haber (A.): haber, bilgi 6a.11,
7a.16, 14b.8 (15)

a. +de 33b.2

haberdâr (F.): haberi olan kimse
30a.3

hâbitât (i.): yaşam alanı 2a.8

Ḥac (A.): kâbe'yi ziyaret
etmeye dayanan farz ibadet 2b.1,

ḥacât (A.): ihtiyaçlar, istekler
2a.6

ḥacet (A.): ihtiyaç, istek 19b.1

a. +im19a.14, 71b.2

a. +in 43b.9

+i 71b.3

ḥadd (A.): sınır 21b.13, 32a.6,
53a.6 (7)

a. +i 49a.10

a. +den 57a.14

a. + iñ 74b.7

hâdi (A.): hidayet edici, Allah
2a.1

ḥāfir (A.): kazan, kazıcı 33a.15

ḥafıyyât (A.): gizli olan şeyler

a. +a 2a.8

ḥafir (A.): kazma, hendek açma
9b.16, 24a.14, 24b.1 (4)

ḥakarât (A.): küçük düşürme,
hor görme

a. +ı 2a.7

ḥakem (A.): yöneten,
hükmeden 17a.5

Ḥakīm (A.): her şeyi bilen
hikmet sahibi, Allah 1b.11, 70a.5

ḥakīr (A.): değersiz, itibarsız
16a.9, 16b.4, 68b.1

ḥākim (A.): hükmeden,
hâkimiyet kuran 51b.13, 55a.1

a. +i 14a.11, 14a.14, 14b.8 (9)

ḥakipāy (F.): ayağın bastığı
toprak 25b.6

ḥāksār (F.): toz toprak içinde
kalmış 21b.10, 36b.8, 50a.11 (5)

ḥāl (A.): durum 5a.13, 6b.1,
9a.14 (37)

a. +i 5a.14, 9b.3, 10a.13 (35)

a. + iñüz 5a.6

a. +iñ; +i 33a.3, 40a.3

a. +im 20b.9, 23b.10, 40a.4 (7)

a. +e 9a.14, 51a.16, 55a.9 (5)

ḥālā (A.): halen, şimdi 10a.7,
10b.13, 78a.2

ḥalāş (A.): kurtuluş 20b.4,
20b.15, 20b.16 (12)

a. +ı 67a.8

ḥālāt (A.): haller

a. +ı 2a.9

ḥalāyık (A.): yaratıklar, insanlar
16a.2, 35a.6, 64a.10 (4)

a. +dan 51b.2

ḥālet (A.): hal, nitelik 31b.14

a. +i 12b.2

Ḥalīfe (A.): müslümanların
önderi, devlet lideri 1b.7

ḥalīm (A.): yumuşak huylu,
yumuşak davranan, Allah 1b.13

Ḥallāk (A.): yaratma gücü
sınırsız olan Allah 29b.14

ḥalvet (A.): yalnız kalma 20a.13

ḥamāyil-veş (a.f.): kuşaklı
kimse 10a.4

ḥāme (F.): kalem 32b.3

ḥāmīle (A.): gebe 8a.5, 41b.12,
58b.14

ḥamle (A.): atılış, hücum 6a.10,
6a.13, 14b.12 (44)

a. +si; +(n)i 14b.13

a. +ler 25b.10, 43a.3, 52b.2 (6)

ḥançer (T.): iki yanı keskin
bıçak 51b.5, 70a.16

a. +i 7b.11, 7b.14

ḥāne (F.): ev

a. +si;

+(n)e 11a.2, 12a.12, 13b.4 (5)

ḥān (T.): beyliklerin
başkanlarına verilen isim, emir 83b.6

a. +ı 15b.13

a. +a 77b.5

a. +uñ 31a.16

Ḥannān (A.): çok merhametli,
Allah 15b.11

ḥarābe (A.): bina veya şehir
yıkıntısı 8a.6, 8a.7

ḥarb (A.): savaş 13a.16, 28b.11,
42b.11 (20)

a. +e25b.10

a. +i; (n)e 47b.3

ḥāriş (A.): koruyucu 46a.15

ḥāş (A.): özel 11a.7, 47b.13,
84b.5 (7)

ḥasār (A.): zarar, ziyan 20b.13,
73a.6

ḥasārāt (A.): zararlar, ziyanlar

a. +ı 2a.3, 2a.4

ḥasen (A.): güzel 14b.15, 36a.1,

ḥāşılı (A.): sonuç olarak 26b.3,
37b.7, 38a.4 (11)

ḥasret (A.): ayrı kalınana
duyulan özlem 39b.11, 39b.13, 65b.9
(7)

a. +iñ 5a.11

ḥasta (F.): sağlığı bozuk olan
38a.4

ḥāşā (A.): lafı bile edilmez,
tövme anlamında kullanılır 31b.5,
43a.11, 78a.5 (4)

ḥaşr (A.): kıyamet gününde
ölülerin dirilip bir araya toplanması
12b.8, 16b.10

ḥaṭ (A.): yazı 21a.7

ḥaṭa (A.): yanlış 42b.12,
43b.13, 60a.13 (19)

ḥaṭır (A.): izin

a. in 86a.3

ḥaṭīb (A.): topluluk karşısında
smz söyleyen kimse

a. +ler 34a.3

ḥātūn (F.): kadın 8a.8, 8b.11,
53a.3

a. +ı 80a.11

ḥavāle (A.): yöneltme, savurma
11b.8, 32b.5, 32b.16 (30)

havā (A.): hava

a. +(y)a 10b.16, 23b.3, 25b.11 (5)

ḥavf (A.): korku 2b.15, 5b.8,
52b.7 (7)

a. +a 79a.13

a. +um 63b.15

ḥayḳır- (T.): yüksek sesle
bağırarak

a. -uban 5b.8

a. -u 6a.9, 6b.15, 11b.7 (7)

ḥayrān (A.): şaşırıp kalan kimse
3a.5, 5b.5, 6b.16 (18)

ḥayret (A.): şaşkınlık 10b.14

a. +i 12b.4

a. +de 41b.8, 65b.5, 80b.4

Ḥay (A.): hayat sahibi, Allah
1b.1

ḥāzā (A.): bu, şu, o 10a.3

ḥazer (A.): sakınma, çekinme
37a.16, 42b.8

ḥazīn (A.): hüzünlü, kederli
2b.11, 11a.14, 14a.9 (13)

ḥazır/ ḥāzır (A.): hazır olma
6b.14, 16a.6, 21b.12 (10)

heb (f): bütün 4b.8, 8b.4, 10b.11
(59)

hedāye (A.): hediye 33a.16

ḥekim (A.): doktor

a. +ler 33a.1

a. +i 66b.5

helāk (A.): mahvolma 10b.5,
10b.9, 11a.1 (25)

a. +ın 73a.başlık

ḥelāl (A.): dinin yasaklamadığı
her şey, tebrik 16a.10, 20a.6, 20a.7 (5)

a. +imiz 70a.5

a. +im 7a.11

hele (F.): ayrıca belirtmek için
kullanılır 29a.16, 35b.16, 71b.9

hem (F.): üstelik, bir de, şu da
var 5b.12, 6b.7, 7a.7 (120)

hem-rāh (F.): yol arkadaşı 4a.1,
16b.12, 28a.13 (6)

hemān (F.): derhal, çabucak
3a.12, 3a.14, 3b.7 (110)

hemçü (F.): gibi 3a.2, 65b.12,
72a.13 (10)

hemdem (F.): arkadaş, dost
5a.10, 28a.8

heme (F.): bütün, hep, cümle
22b.9, 72a.2

hemīn (F.): hemen, her zaman,
ancak 36a.5, 35a.11, 40b.7 (28)

hemşīre (F.): kız kardeş

a. +m

+i 70a.2

a. +si 17b.14

hemvār (F.): düzgün, uygun
32b.5, 33a.14

herçibādābād (F.): ne olursa
olsun 12a.5

hergiz (F.): asla, hiçbir vakit
28b.1

heybet (A.): korku ve saygı
duygusu uyandıran etkili görünüş
16b.8, 28a.15, 49a.16 (5)

a. +i 6a.16,

+(n)e 38a.12, 68a.11

+(n)den 37b.12, 80a.10

+le 11a.1, 68a.16

+lü 19a.2, 22a.5, 56b.9

hezār (F.): bin 19a.16, 20b.12,
21b.15

hıfz (A.): koruma 16b.11,
23b.6, 23b.7

hımār (A.): eşek 1b.10, 9a.14,
19b.3 (9)

a. +ı 9a.9

a. +a 9a.13

a. +iñ 74a.6

hırka (A.): dervişlerin üzerine
giydiği giyecek 75a.12

a. +(y)a 27b.8

a. +(y)ı 20b.9, 66a.4

a. +sı; +(n)ı 82a.1

hışm (F.): öfke, kızgınlık 2a.3,
28b.8

a. +a 84b.5

a. +ı 70b.1

hıyānet (A.): ihanet etme 48b.2,
51b.11, 64a.9

hidāyet (A.): doğru yol, hak yol
13a.1

hikmet (A.): bilgelik, gizli
sebep 7a.2, 27a.5, 70a.5

a. +i 6b.16, 12a.16
+(n)den 70a.4
hikāyāt (A.): hikâyeler
1b.başlık
hile (A.): aldatma, kandırma
27a.11
hīzem (F.): odun 9b.2
hīl'at (A.): hükümdarlar
tarafından birine ödüllendirmek üzere
giydirilen giysi 9a.3, 20a.12, 24b.15 (9)

a. +ler 10a.16
himmet (A.): yardım

a. +i 12b.1, 46b.11
a. +iñ 67a.2
hizmet/ hizmet (A.): bir işin
yapılması için beden veya kafa gücü ile
yardım etmek 5b.3, 66a.16

a. +iñ 35b.12; +e 5a.5
a. +ü 53b.9
a. +i 75b.5; +(n)e 67a.4, 81b.9
hoca (F.): din hizmetlerinde
bulunan bir kimse 1b.12, 4a.9, 4a.11
(33)

a. +(y)a 4a.8, 4b.4, 10a.16 (6)
a. +sı; +nıñ 4a.16
a. + nıñ 9a.1, 17b.5, 42a.1 (4)

hoş (F.): duyguları okşayan,
beğenilen, güzel 14a.4, 24a.12, 26b.13
(12)
Hū (A.): Allah 6b.11, 7a.8,
7a.başlık (4)
hū (F.): huy 6a.1, 7a.2, 8a.12 (8)
hūb (A.): sevgi 1b.3, 64a.3
hūb (F.): güzel 29a.12
hūbān (F.): güzeller 64b.1
hūn (F.): kan 3a.8, 6b.11,
74b.12 (4)
hurd (F.): kırık, parça 20a.11,
hurūc (A.): çıkış, isyan 2a.10,
5b.11, 8b.12 (20)

a. +a 12a.2, 13a.10, 18a.4 (5)
a. + +ı 13a.2, 67a.10
a. +iñ 14b.7, 67a.2
huşyār(F.): akli başında olan
33b.3
huṭbe (A.): cuma namazından
önce ve bayram namazından sonra
yapılan dini konuşma 34a.3, 39a.6,
61b.8
huzūr (A.): önemli bir kişinin
bulunduğu makam
a. +ı
+(n)a 43a.12, 63b.13
hüccet (A.): delil, belge, izin
16a.8, 21a.8, 21a.12

hücre (A.): hapishanelerde
mahkûmların yalnız kapatıldıkları
küçük oda

a. +(y)i 33a.14

hücüm (A.): üstüne yürüme,
saldırı 5b.16, 9b.8, 16a.13 (27)

hüdâ (A.): Allah 3b.6, 14a.7,
41b.14 (8)

a. +(y)a 2a.6, 9b.15

a. +nın 8a.8

hüküm (A.): verilen karar,
hâkimiyet 8b.4, 67b.5

a. +i 42a.16, 43b.16

hümâ (F.): efsanevi kuş 66b.1,
66a.13

hümâm (A.): gayretli kimse
35b.8, 37a.8, 37b.2 (7)

hümâyün (F.): padişaha ait
46b.16, 63b.14, 81b.9

hüner (F.): maharet, bir işte
gösterilen ustalık 16a.3, 17a.6, 77b.16
(8)

a. +iñ 20a.7

hürrem (F.): sevinçli, şen 19a.6,
26b.13, 71a.15

I-İ

‘ırkıyye (A.): ırkla ilgili

a. +(y)i 33a.5

a. +sin 33a.4

ıslâh (A.): düzeltme, iyi duruma
koyma 21b.13

ibâ (A.): çekinme, kaçınma
6a.8, 76b.2

ibādât (A.): ibadetler

a. +ı 2a.9

ibn (A.): oğul 5a.15, 6b.5, 6b.12
(14)

ibtidâ (a.): başlama 18a.16

ibtisâm (A.): gülümseme 38a.6

iç (T.): iç, dahil 19b.5, 20b.2,
21a.3

a. +i 19b.5, 20b.2, 21a.3

+(n)de 5b.15, 10a.1, 14b.8 (22)

+(n)den 17a.6, 49b.5

a. +(n)e 6a.14, 10b.15, 12a.9 (21)

a. +leri 80b.16

iç-(T.): içmek

a. -di 27a.15,

içre (T.): içinde 12a.11, 13b.1,
14b.10 (6)

içün (T.): için,-den ötürü 2b.1,
5a.5, 23b.7 (20)

id-(T.): etmek

a. -e 1b.11, 5b.13, 7b.8 (24)

-ler 24b.12, 33a.16

-sin 9a.12, 12b.12, 24a.14 (17)

- siz 33b.4
- a. -elim 27b.2, 28a.6, 33a.12 (7)
- a. -em 2a.1, 2b.14, 6b.2 (15)
- a. -er 2a.1, 2a.13, 3b.1 (107)
- iz 1b.3, 9b.3, 33b.3 (7)
- a. -eyim 32b.5, 38a.9, 48b.2 (9)
- a. -üp 10b.16, 11a.5, 12b.3 (67)
- a. -üben 4a.5, 4b.10, 12a.5
- idāre (A.): tasarruflu harcama
9a.9
- ifnā (A.): yok etme 10b.6
- ifşā (A.): herkese yayma, ilan
etme 8b.9, 13a.6
- iftihār (A.): bir şeyden dolayı
haklı olarak övünme 21a.8
- ihānāt (A.): ihanetler
- a. +1 2a.2
- iḥfā (A.): gizleme, saklama
13a.5, 34a.1
- iḥrāk (A.): yakma 28a.14
- iḥsān (A.): bağışta bulunma,
bağışlama 8a.3, 9a.7, 19a.1 (7)
- a. +1 6b.3, 63b.14
- a. +iñ; +1 19b.1
- a. +ım 70a.2
- ihtimām (A.): bir şeyin iyi
olması için özenerek gayret gösterme
38a.1
- iḥtirām (A.): saygı, hürmet
37a.13, 38b.4
- iḥtişām (A.): düşmanlık 37b.12,
80b.1
- iḥtiyār (A.): tercih etme 21a.5
- a. +1 39a.11
- iḥzār (A.): hazır bulunma
32b.10
- iḳāmet (A.): bir yerde yerleşip
oturma 29b.14
- iḳbāl (A.): talih ve baht açıklığı,
mutluluk 32b.12, 63a.10
- a. +i; +(n)e 79a.5
- iḳdām (A.): bir şeyi elde etmek
için çalışma 23b.15, 37b.12
- ikmāl (A.): tamamlama 18a.8,
85a.9
- ikrām (A.): ağırlama,
misafirperverlik, bağış 3a.4, 51a.1
- a. +1 8b.14, 61b.7, 79a.8
- ilā (A.): -e kadar 32b.9, 42a.13
- İlāhī (A.): ey benim Allah'ım
1b.13, 76a.14
- ilerü (T.): öne doğru 4b.7,
6a.13, 6b.14 (20)
- ilet-(T.): getirmek veya
götürmek 7a.9
- a. -e 39b.15
- a. -di 77a.15, 79a.16

- ilhāk (A.): ilave etme 28a.14
- ilkā (A.): atma, koyma 9a.12, 80a.3
- illā (A.): ne olursa olsun, aksi takdirde,-den başka 10a.10, 25a.13, 32b.9 (7)
- ilticā (A.): sığınma, himaye altına girme 44a.6, 58a. 11, 68a.9
- iltihāb (A.): alevlenme 21a.5
- iltikā (A.): kavuşma, buluşma 43a.1
- iltiyām (A.): iyileştirme 37b.16, 57b.9, 81a.15
- iltizām (A.): birini veya bir şeyin tarafını tutma 37b.4
- İmām (A.): islam dininde öncülük eden kimse 18a.5, 18a.9, 18a.11 (19)
- a. +ı 8b.3, 20b.15, 22a.3 (5)
- a. +ıñ 15b.10, 20b.15, 21b.16 (15)
- a. +lar 20b.13
- a. +a 23a.1, 48a.16
- a. +dan 22a.6, 41b.12
- İmāmeyn (A.): iki imam 10b.8, 12b.15, 31b.11 (4)
- imdad (A.): yardım için gönderilen kuvvet, yardım 32b.7, 34a.6, 57a.10
- a. +a 50a.13, 67b.7
- a. +ım; +a 54a.5, 32b.8
- imdi (T.): şimdi 2a.9, 8b.14, 10a.10 (23)
- in- (T.): aşağı doğru gelmek
- a. -di 20b.4, 24b.1, 29b.5 (7)
- ler 50b.12
- a. -dir
- üp 70b.9, 73a.2
- a. -üp 20b.13, 73b.3
- inan- (T.): doğru olarak kabul etme
- a. -dı 7a.2
- ināyet (A.): lütuf, ihsan, iyilik 7b.13, 13b.15, 20b.9 (7)
- incit- (T.): zarar verme, gönlünü kırma
- a. -me 13b.10
- inhidām (A.): çökme, yıkılma 38a.13
- inkār (A.): kabul ve tasdik etmeme 6b.3, 75a.10
- inķitā (A.): kesilme, son bulma 42a.4
- iñle- (T.): acı ve üzüntüyü ifade eden sesler çıkarma
- a. -di 9b.9, 16b.8, 28a.11 (6)
- a. -(y)ü 67b.13

- inşāf (A.): acıyıp merhamet gösterme 35a.1
- insān (A.): insanoğlu 12b.8, 13a.9, 19b.6 (7)
- a. +a 79b.7
- a. +ı 16a.7
- inşā (A.): yapma, kurma 11a.2
- intihā (A.): son bulma 43a.14, 68a.4
- intikāl (A.): bir yerde başka bir yere götürme, geçme 24a.13, 24b.9, 27a.1
- intikām (A.): ölç alma 8a.12, 35b.7, 37b.14 (8)
- a. +ı 22a.5, 55a.8, 69a.12
- +(n)ı 16b.14
- a. +ıñ 8b.13, 75a.13
- a. +ım 15b.12, 58b.1
- intizār (A.): bekleme, bekleyiş 21a.7
- in‘ām (A.): lütuf, ihsan 33a.10, 75b.7
- a. +ı 8b.16, 19a.16
- ir- (T.): ulaşmak, nail olmak
- a. -di 5b.14, 14b.2, 19a.8 (25)
- ler 40b.1, 61b.16
- a. -iş
- di 16b.11, 22a.13, 23b.12 (7);
- +m 74a.1
- üp 21a.1, 49b.5, 67a.1 (8)
- eyim 53b.9
- a. -me
- di 23b.6
- a. -meden 39b.12
- irsāl (A.): gönderme, yollama 3b.1, 18a.8, 19b.15 (23)
- irtesi (T.): bir sonraki 42b.12, 72b.14
- irtihāl (A.): göçme 1b.8, 24a.16, 25a.1 (5)
- irtisām (A.): çıkma 37b.13
- islām (A.): islam dini 32a.5, 33b.12, 41a.8 (5)
- a. +dan 44b.7
- ism (A.): isim, ad
- a. +i 2a.15, 4b.14, 8b.12 (8)
- +(n)i 5b.13, 8a.10, 60a.10 (4)
- +(n)de 8b.5, 16a.4, 42b1 (7)
- iste- (T.): talep etmek, istemek
- a. -r 13a.8, 21a.3, 32a.3 (4)
- em 60a.9, 73a.15
- a. -di 83b.13
- a. -(y)en 22a.8, 36b.6, 40b.15 (8)
- istid‘ā (A.): arzuhal 9b.15

istiğlā (A.): el koyma 10a.9
istiğrāk (A.): bir şeyin içine
gömülme, dalgınlık 38a.2
istiğnā (A.): tok gözlülük 78b.3
istiḥāre (A.): bir işin hayırlı
olup olmadığı öğrenmek için yatılan
rüya 29a.15, 29b.2, 31b.9 (7)
istiḫbāl (A.): gelecek zaman
a. +i
+(n)e 12b.6, 40b.4
istilā (A.): bir yeri kuvvet
kullanarak ele geçirme 8b.12, 9b.4
istinār (A.): parlama, aydın
olma 20b.12, 56b.15
istivā (A.): ortada ve tam
yerinde 43a.5, 66a.5, 66a.7 (4)
işbu (T.): işte bu 1b.13, 4b.1,
65b.2 (9)
iş'ār (A.): bildirme 33a.4
işāret (A.): işaret 19a.7, 41a.8,
44b.13 (4)
iştirā (A.): satın alma 4b.16,
5a.2, 80b.9 (4)
ittika (A.): dayanma 42b.11
İzed (F.): iranlıların Allah için
kullandıkları kelimelerden biri
7a.başlık
izhār (A.): açığa çıkarma 6b.13,
33a.8, 34a.3 (5)

izīn (A.): bir şeyi yapmak üzere
verilen serbestlik 29a.8, 70b.2, 53b.8
(4)
i'āne (A.): yardım 12b.12,
32b.7, 33a.7 (6)
i'ānet (A.): yardım 32a.1, 56a.6,
i'tibār (A.): saygı görme,
gösterme, dikkate alma 9a.7, 14b.15,
19a.12 (6)
i'tidāl (A.): aşırı olmama,
ölçülülük 25a.8
i'timād (A.): güvenme
a. +ım 43a.13
i'zāz (A.): saygı gösterme,
ikram etme 3a.4, 61b.7
K
kā'im (A.): ayakta duran 5b.15
kā'ināt (A.): yaratılmış şeylerin
hepsi 1b.4
ḳabāḥat (A.): suç, kusur 4a.14
ḳabar- (T.): coşmak
a. -dı 16b.1
ḳabūl (A.): razı olma 5a.5,
7b.13, 44a.11 (11)
ḳaç- (T.): kurtulmak için süratle
uzaklaşmak
a. -dı 12a.11, 14b.11, 15b.3 (19)
-lar 11b.13, 50b.11

kaçan (T.): ne zaman ki 7b.9,
9b.15, 10b.13 (15)

kadar (A.): ölçüde, derecede
4a.15, 15a.16, 19a.4 (29)

kadd (A.): boy 24a.1, 68a.7

a. +i 20a.3, 64b.4,

kādīm (A.): geçmişî uzun
zamana dayanan 1b.7

a. +dir 79b.6

kādir (A.): kudret sahibi, Allah
2a.1, 14b.4, 20a.14 (8)

kadr (A.): değer, kıymet

a. +i 5b.11, 66b.6

kafa (A.): baş

a. +sı;

+(n)a 11a.12, 64a.11, 75a.1

kafes (F.): kafes 54a.7

a. +den 15a.16, 64a.3, 71b.15 (4)

kāfir (A.): Allah'ı,
pergamberlerini ve getirdiklerini inkar
eden kimse 10b.9, 55a.12, 82b.9

a. +e 76b.7, 79b.4

a. +i

+(n)den 79b.5

kaftān (F.): süslü ve kıymetli
kumaştan yapılmış elbise 85a.12

a. +ı

+(n)ı 21a.10

kağıd (f): kağıt 18a.16

a. +ı 18a.7, 18a.8

Ḳahhār (A.): kahreden, Allah

a. +a 2a.3

kāhin (A.): kehanet sahibi
kimse

a. +ler

+i 36a.6, 42a.5,

ḳahr (A.): üzüntü, keder 36a.13,
45a.11, 50b.15 (4)

ḳahrīmān (F.): savaşta yiğitlik
ve cesaret göstererek korkusuzca
dövüşen kimse 15b.1, 23b.11, 46b.14
(8)

a. +lar 50b.3

a. +ım 78b.2

ḳāide (A.): usul, kural

a. +si 41b.15

ḳāim (A.): yerine geçme 27a.2,

ḳal- (T.): kalmak 24b.7

a. -dı 3a.5, 5b.5, 7a.7 (24)

-lar 6b.16, 58a.15

-m 4a.1

a. -ur 9a.15, 10b.14, 16b.9 (7)

-sa 85b.1

- a. -ma 74b.8, 85b.14
-dı 12a.4, 14b.8, 17a.8 (22)
-sun 57b.14
- a. -dır
-dı 17a.10, 27b.9
-ub 14b.14, 20a.11, 28b.2 (7)
- a. -ısar 21a.2, 69a.12
- a. -ınca 31b.7
- a. -a 22a.5, 42a.13, 65b.9
-sın 35a.10
- a. -maz 40a.13
- a. -an 9b.13, 77a.1
-ı 11b.11, 12a.11, 14b.11
kāl (A.): söz 24a.15
kalk-(t): doğrulmak
- a. -dı 4a.11
- a. -ar 7b.4
kalkān (T.): darbeleri uzak tutan demir 46a.9, 47b.8, 68b.5
- a. +a 27b.15, 44b.3
- a. +ı; +(n)ı 41a.1
kaltabān (F.): namussuz, yalancı 10b.7, 15a.9, 16b.4 (11)
kal'e (A.): kale 3a.1, 33b.13, 44a.5 (16)
- a. +den 11a.2
- a. +(y)e 16b.6, 33b.12, 42a.16 (16)
- a. +si 23b.7
- a. +(y)i 23b.8, 45b.8, 57b.11
- a. +lar 41a.13
- a. +de 57b.15
kāmīl (A.): ilim, fazilet sahibi kimse 10b.1, 8b.9, 41b.2 (5)
kamu (T.): bütün, hep 4a.6, 4a.16, 4b.2 (75)
- a. +sı 10b.1, 28b.13, 50a.14
- a. +dan 10b.8, 30b.3
- a. +(y)a 8b.12, 66b.4, 68a.12
kāmīkār (F.): isteğine kavuşmuş, ikbal sahibi 20b.11, 75b.12
kāmūrān (F.): muradına ermiş 3a.4, 3b.6, 14a.7 (9)
kan (T.): kan, soy 5a.6, 6a.13, 6a.16 (32)
- a. +lar 10b.16, 11b.10, 15a.14 (11)
- a. +ı 10b.6, 10b.8, 20a.6
- a. +ımız 12b.16
- a. +ım 16a.10, 20a.7
kanat (T.): kanat, uçmak 30b.13, 58b.16
kanda (T.): nerede 3a.16, 5b.6, 27b.6 (5)
- a. +dur 18a.9

- a. +sın 54a.8, 56a.9, 82a.10
 kıanı (T.): hani 7a.12, 10b.8,
 27b.6 (17)
 kap- (T.): yakalayıp tutmak
 kıapu (T.): kapı 10a.8, 24b.14,
 77a.10
- a. +sı 24b.13, 41b.4, 73b.4;
 +(n)a 18a.13, 20b.1, 56b.15 (5)
 +(n)da 33b.13
 +(n)dan 22a.9
 +(n)ı 44a.5, 54a.15, 58a.3 (4)
- a. +(y)a 20b.2, 20b.3, 20b.4 (5)
 a. +da 76b.13
 a. +lar 77a.11
- kār (F.): kazanç, tesir 11b.12,
 14a.12, 20a.9 (15)
 kıara (T.): siyah 30a.13, 51b.6,
 65a.2 (4)
 kıarār (A.): hüküm, rahat 2b.9,
 4a.14, 9a.7 (38)
 kıardaş (T.): kardeş
- a. +ı 49b.6, 50a.2, 50a.3 (8)
 a. +ım 3a.15, 60a.9, 70b.5
 +ı 83b.1, 63b.11, 49a.1
 + ın 19b.12
- a. +dır 67b.5
- kıarga (T.): karga
- a. +lar 5b.16
- kıarı (T.): kadın
- a. +nıñ 10a.6
 kıarındaş (T.): kardeş
- a. +ı 15a.15, 31a.7, 44.15
 +(n)ı 9a.3
- a. +ım 37b.5, 76a.11
- a. +lar
 +ım
 +ı 77a.3
 kıarīn (A.): yakın 16b.2, 64a.9
 kıarşu (t.): karşı 15a.13, 18b.14,
 22a.16 (18)
- a. +sı
 +(n)a 3a.3, 4a.7, 20b.1 (9)
- a. +m; +da 19a.12
- kıartı (T.): yaşlı 74b.8
 kıarubān/kārbān (F.): kervan
- a. +ı 8a.1
- kıarye (A.): köy 9a.5, 80b.12
- a. +de 53b.1
 a. +nüñ 9a.6
 kıaşd (A.): amaç, niyet 73b.10
- a. +ı 41a.14
 a. +ım 43b.16
- kıat (T.): defa, kat 38b.3, 64a.10
- a. +ı

- + (n)a 7a.9, 13b.14, 28b.7 (8)
- + (n)da 7a.10, 12b.15, 18a.4 (4)
- kat- (T.): eklemek
- a. -dı 27a.15
- katı (T.): çok, pek 5b.2, 9a.16, 9b.6 (43)
- katıl- (T.): dahil olmak
- a. -dı 32a.4, 58b.16
- kātil (A.): birini öldüren kimse
- a. +im 60a.9
- +i 62a.6
- a. +den 6b.13
- a. +ler 6b.10
- katl (A.): öldürme 2a.5, 5b.6, 10a.7 (7)
- a. +e 7a.1, 84b.16
- a. +i; +(n)e 6b.10
- kaṭ' (A.): durdurma 37a.9, 55a.7
- kavī (A.): güçlü, kuvvetli 5b.11
- kavm (A.): aynı soydan gelen topluluk 37a.15, 37b.13, 40b.14 (10)
- kavl (A.): söz 36a.1, 42b.7
- kayğulu (T.): kederli 5a.13, 7a.14, 11a.14 (4)
- kayna- (T.): kaynamak
- a. -dı 38b.16
- ḳaysar (A.): hükümdar 19b.13, 33a.5, 33a.14 (8)
- a. +e 33a.2
- a. +i 32a.başlık
- ḳayyūm (A.): kendi zatı ile kâim olan Allah 1b.1, 66b.12
- ḳa'r (A.): derinlik 20b.12, 24b.1
- kebāb (A.): yanmış, yanık 6b.11, 39b.13
- kelām (A.): konuşma, söz 70a.15, 76a.9, 81a.16
- a. +ı 4a.11, 4b.1, 4b.10 (4)
- a. +lar 9a.12
- a. +ıñ 2b.15
- kelb (A.): köpek 2b.14, 3a.13, 33b.5 (13)
- a. +leri
- +(n)e 7b.15
- kelle (F.) baş, kafa
- a. +ler 25b.11, 45a.1, 83a.6
- a. +si 28b.3
- kemākān (A.): eskisi gibi 8a.9, 29b.1
- a. +ı 61b.7, 63b.16
- kemāl (A.): mükemmellik, noksansız 27a.1
- a. +e 61b.16

kemālāt (A.): olgunluklar	a. -di 6a.15, 8b.7, 11b.10 (9)
a. +ın 43a.10	a. -elim 28b.1
kemend (F.): bağ, kayış 6b.1,	a. -il;
85a.5	-di 30a.12, 76b.14
a. +ler 54a.2, 64a.6	-me 81b.2
kemer (F.): bel bağı	a. -er 76b.7; +em 52a.3
a. +i	a. -me; +di 68b.13
+(n)den 14b.14, 20a.10, 52b.12	a. -ici 80b.13
(12)	kesād (A.): durgunlaşma 9a.16
kendi (T.): kişinin öz varlığı	keşret (A.): bolluk 64b.15
2a.16, 12a.8, 53a.12	a. +i 17a.12
a. +m 29a.9	keşākeş (F.): çekişme,
+i 35a.4, 71a.3, 71b.13	mücadele 16a.11
a. +(n)i 35a.14, 44a.7	a. +de 16a.10
a. +niz 33b.4	kevn (A.): olma, ortaya çıkma
kendü (T.): kendi 45a.16	14b.6, 74a.5
a. +si 5b.15	key (F.): ne vakit, ne zaman ki
a. +(y)e 21b.16, 39a.6, 51b.5 (4)	31a.8, 44a.1, 46a.2 (17)
a. +(y)i 38a.11, 44a.14, 74a.4	kez (T.): defa, kere 10b.3,
a. +ler 32a.3	20b.7, 25a.4 (12)
kerem (A.): iyilik, merhamet	ķıķır- (T.): çağırma
12b.14, 15b.10, 71b.8	a. -dı 11a.5
Kerīm (A.): kerem sahibi	ķılıc (T.): kılıç 6a.14, 14b.12,
kimse, Allah 1b.1, 20b.7, 70a.4	16b.12 (47)
kerre (A.): defa, kez 10b.12,	a. +lar 28b.11, 31b.7, 33b.14 (9)
19b.9, 20a.11 (17)	a. +ı 25a.5, 28b.3, 36b.11 (6)
kes- (T.): kesmek 3a.16	+(n)ı 36b.11
	+(n)dan 60b.4

- +ım
- +dan 74a.2,
- kışşa (A.): kısa hikâye 2b.16
- a. +dan 66b.7
- a. +mız
- +a 42a.11
- kıtāl (A.): birbirini öldürme, vuruşma, savaş 25a.5, 67b.12
- a. +e 28a.13, 29a.5, 46b.4 (8)
- kıyām (A.): ayağa kalkma 3a.4, 8a.9, 15b.15 (17)
- a. +a 81b.4
- kıyāmet (A.): âlemin ve canlıların yok olması, tekrar dirilip ahiret hayatının başladığı zaman 6a.15, 12b.8, 16b.10 (9)
- kıyās (A.): mukayese etme, denk tutma 10b.14, 24a.9, 28b.6 (9)
- a. +ıñ
- kıymet (A.): değer
- a. +i;
- + (n)i 5a.3
- kız (T.): kız 66a.1
- a. +ı 8b.5, 17b.5, 35a.3 (7)
- + (n)ı 15a.3, 41b.5
- + (y)am 2b.10, 20b.10
- a. +ıñ 70b.10
- a. +ım 3a.16, 85b.10, 85b.11
- a. +a 17b.6
- a. +ları 66a.12
- kibār (A.): büyük, yaşlı 22a.3, 76a.5, 76a.16
- kifāyet (A.): yeter miktarda olma 4a.3
- kilid (F.): kapatma aleti 33b.14
- kin (F.): devamlı düşmanlık 3a.8,
- kirām (A.): şerefli, ulu 37b.5, 38b.10, 50b.9 (4)
- kişi (T.): insan, şahıs 17b.16, 19a.2, 22a.13 (11)
- kitāb (A.): kitap 45a.13
- a. +ım
- +ı 76a.11
- kızb (A.): yalan 31b.5, 42b.10
- ko- (T.): koymak
- a. -(y)up 5b.9, 22a.1, 33a.16 (6)
- a. -dı 9a.1, 9b.2, 10a.16 (12)
- lar 8a.10, 28b.7, 76b.16
- a. -du;
- +m 17b.7, 24b.6, 76b.3 (4)
- a. -ma;
- dı 9b.12
- sun 12a.3
- ñ 16a.16, 17a.11, 26b.8 (13)

- kol (T.): 12a.10, 14b.11, 73b.8
- a. +ı 63b.12
- koluk (T.): koltuk
- a. +ı
- + (n)dan 51a.8
- konak (T.): büyük gösterişli ev
17b.13, 79a.7
- kon- (T.): konaklamak,
yerleşmek
- a. -dı 12b.7, 15a.11, 17b.2 (13)
-lar 57a.6, 76b.13
- a. -up 80b.7
- kop- (T.): ortaya çıkma
- a. -dı 6a.15, 16b.10, 17a. 14 (16)
- korq- (T.): ürkmek, korkmak
- a. -dı 37a.15
- korqu (T.): korku
- a. +(y)a 64b.2
- a. +sı; +(n)dan 13a.6
- koş- (T.): hızlı gitmek
- a. -a
-sın 77a.3
- koyun (T.): koyun 76a.5
- köhne (F.): eski 74b.13
- köprü (T.): köprü
- a. +den 66b.9
- kör (F.): görmeyen 10a.6
- köşe (F.): köşe, yan
- a. +m 2b.15
- köy (F.): küçük yerleşim alanı
- a. +e 11a.2
- qubbe (A.): yarım küre şeklinde
olan bina, dam 10a.1, 24b.1, 14b.13 (4)
- a. +sı;
+(n)e 18a.12
- kucaqla- (T.): sarılmak
- a. -r 15b.4, 61b.6
- a. -dı 4a.11, 25a.14, 81a.9
- kuç- (T.): sarılmak
- a. -dı 5a.15
- qudret (A.): kuvvet, güç 14b.9,
16a.15, 17b.12 (9)
- qudüm (A.): gelme 17a.5,
25a.14
- kul (T.): köle, Allah tarafından
yaratılmış olan insan 2a.5, 4a.16, 9a.16
(4)
- a. +ıñ
+ı 2b.8
- a. +ı;
+yam 4a.13, 5b.2
+(n)a 11b.4

kulak (T.): kulak 44b.16, 69a.8,
76b.9 (4)
a. +lar;
+ım
kumaş (A.): kumaş 4b.3,
kur- (T.): kurmak, hazırlamak
a. -dı 9b.7, 46a.10, 74b.2 (8)
a. -a;
-lar 24b.11, 24b.13
a. -up 18b.7, 56a.12, 59a.3 (7)
a. -uban 62a.5
kurb (A.): yakınlık 16b.2,
56a.13, 64a.9
kurbān (A.): bir amaç uğruna
feda edilmek 19b.3, 39b.16, 58b.13 (6)
kurret (A.): aydınlık 10b.8,
26a.12
kurtar- (T.): kurtulmasını
sağlamak
a. -ur 27b.10
kuvvet (A.): güç 68b.12,
72a.12, 79b.5 (4)
a. +i 85a.6;
+(n)i 20a.8
+(n)e 68a.11
a. +iñ; +e 77a.13
küfür (A.): inkar etme

a. +den 79b.2
küffār (A.): kafirler,
inanmayanlar 32b.9, 76b.13, 76b.15 (4)
a. +a 55b.9
a. +dan 55b.2
a. +ı 81b.16
küşne (F.): ceset
a. +ler; +den 44b.16, 45a.8,
59b.16 (5)
a. +si; +(n)i 69b.8
L
lāfūgüzāf (F.): boş söz 16a.5
lākin (A.): ama, ancak 5b.6,
13a.6, 13b.8 (14)
lālezār (F.): lale bahçesi 20b.14
laṭīf (A.): hoş, en ince işleri
bilen Allah 25b.16
lāyak/ lāyık (A.): uygun,
münasip 35a.3, 35a.9, 64a.9 (8)
lāzım (A.): gerekli, lüzumlu
32b.8, 34a.16, 39b.2 (11)
la'īn (A.): lanetlenmiş 2b.14,
3a.13, 6b.13 (55)
a. +i 14a.14, 36b.12, 38a.13 (14)
a. +iñ 4b.13, 6b.12, 16b.3 (11)
a. +e 52a.10, 59b.11, 60b.5
a. +üñ 81a.3

la'1 (A.): parlak kırmızı taş	luṭf (A.): bağış, ihsan 12b.13,
a. +e 30a.13, 52a.15, 65a.2	43.8
la'net (A.): beddua okuma 6b.4,	M
10b.11, 21b.15 (6)	mācerā (A.): baştan geçen olay
leb (F.): dudak	12b.2, 43a.15, 43b.15 (4)
a. +ler	māder (F.): anne
+i 2b.8	a. +i 7b1.
lemmā' (A.): parıltı 2b.3, 62b.5	a. +im 66b.14
leşker (F.): asker 8b.3, 24a.7,	mağbūn (A.): kandırılmış 16a.9
25b.12 (39)	mağlūb (A.): yenilmiş 38a.5,
a. +i 16a.16, 16b.3, 23a.14 (14)	41a.10, 49b.6 (8)
+(n)e 30a.4, 31a.2, 55b.5 (6)	māh (F.): ay 2b.8, 3a.7, 16b.11
+(n)i 83a.13	(8)
levāzım (A.): askerin ihtiyaçları	a. +ım 2b.13, 32b.5
a. +dan 9a.7	a. +ıñ 28b.7
libās (A.): elbise 41b.5, 70b.11	a. +a 70b.9
a. +lar 51b.6, 70a.11	māh-likā (F.): ay yüzlü 41b.2,
Lillāh (A.): Allah için 16b.11,	43a.9
limān (y.): liman	māh-rū (F.): yüzü ay gibi
a. +ı 16b.7	parlayan güzel 4b.9, 12a.3, 13b.11
lisān (A.): dil 45a.12, 74b.6	maḥbūs (A.): hapsedilmiş
a. +ım 5a.11, 66b.6	14b.1, 18a.11, 20b.3 (4)
a. +ı 7b.7	a. +lar;
a. +a 33b.5	+a 20b.3
a. +lar; +da 33b.2, 61b.9	maḥfī (A.): gizli, saklı 4a.14
livā (A.): sancak, bayrak 42b.1	maḥşūş (A.): özel 12b.7
	maḥv (A.): yok etme 5b.13,
	38a.9, 49b.2 (6)

maḥzūn (A.): üzüntülü, kederli
6a.4, 10a.12, 20a.4 (7)
maḳām (A.): mekân, rütbe
38b.5, 38b.11, 80a.9 (4)
a. +a 67a.9, 67a.10
a. +dan 67a.11
māni' (A.): önleme 35b.6
marīz (A.): hasta 5b.2, 38a.10,
67a.8
Māsiwā (A.): Allah dışında
kalan her şey 43a.16
maşlūb (A.): asılmış, idam
edilmiş 7a.10, 15b.11
mātem (A.): yas 28b.13, 51b.6,
70a.11
ma'lūm (A.): bilinen 7a.16,
19b.15
ma'nā (A.): anlam 81b.3
a. +(y)ı 3b.1, 41b.7
a. +dır 14a.9
ma'sūm (A.): suçsuz, günahsız
7a.1, 14a.12, 25b.15
a. +ı 28b.4
ma'sūka (A.): sevilen, âşık
olunan kadın 3b.15
a. +m 17b.8
a. +ñ;
+ı 65b.10

a. +(y)ı 66a.14
me'yūs (A.): ümitsiz 19b.10
mecāl (A.): güç, derman 20a.5
a. +i 64b.12
mecrūḥ (A.): yaralı 80b.1
medār (A.): dönme 9a.7,
19a.15, 20b.11 (9)
meded (A.): yardım, imdat
3a.15, 5a.7, 6a.15 (12)
medyūn (A.): borçlu kişi 3b.13
mefhūm (A.): bir kelimenin
taşıdığı anlam 19b.14
a. +ı 3a.14
meger (F.): oysa ki, hâlbuki
fakat 19a.4, 38a.15, 40b.2 (6)
mehābet (A.): heybetli 38a.12,
55b.11, 67b.9 (4)
a. +den 28a.11
mehter (F.): askerî mızıka
takımı 43a.7, 46a.2
mehterhāne (F.): mehter için
ayrılan yer 46a.14
mekān (A.): yer, mahal 9a.2,
9a.4, 14b.6 (17)
mekān (A.): bir yere, makama
oturan kimse 42a.7
mekteb (A.): okul 25b.15,
47b.15

- a. +e 8b.16
mel'ūn (A.): lanetlenmiş 1b.10,
2a.2, 9a.10 (27)
- a. +u 20a.3, 30a.9
a. +uñ 54a.8
a. +lar
+dan 12a.3
menāl (A.): sahip olunan mal,
mülk 24b.13, 62a.14
- a. +i 7a.6, 10a.7
menām (A.): uyku
- a. +ı
+(n)da 8b.10, 9b.16
+(n)dan 8b.14, 13a.3, 28a.9
- a. +ım
+dan 5b.4
mensūh (A.): neshedilmiş 1b.2
menzil (A.): ev
- a. +iñ;
+e 8b.14
- a. +i;
+(n)e 10a.5
men' (A.): engelleme 30a.7,
52b.2, 61a.14 (10)
merām (A.): istek 38a.3, 38b.9,
80b.9
- merd (F.): yiğit, cesur kişi
2a.13, 13a.12 (36)
merdān (F.): yiğitler 13a.16,
36a.9, 52b.5 (13)
merdümān (F.): adamlar 23a.9,
25b.8, 40b.13
mergūb (A.): arzu edilir 33a.15
merhumān (A.): ölenler
a. +ı 10a.8
mesā (A.): akşam 43a.4, 44a.2,
68b.13
mesāfe (A.): uzaklık, ara 17b.13
mesken (A.): ikamet etme, yer,
konut 2a.11, 12b.12
a. +i;
+(n)e 49a.11, 60a.1
mest (A.): kendinden geçmiş
15a.8, 15b.13, 27a.15
meş'ale (A.): ateş yakmak
suretiyle aydınlık veren araç
a. +ler; +den 73b.7
meşām (A.): burun, koku 39a.1,
meşveret (A.): fikir alma 27a.1,
48b.5
metīn (A.): sağlam, kuvvetli
3a.1, 18a.12, 46.6 (7)
mevā (A.): sığınacak yer, yurt
9a.2, 12b.12,

mevc ü mevc (A.): dalga dalga
35a.6, 49a.7, 58b.4

mevlā (A.): kâinâtın yaratıcısı
Allah 7b.13, 53a.15, 62b.6 (6)

mevsim (A.): içinde bulunulan
zaman

a. +i; +(n)de 2b.1

mevt (A.): ölüm 67a.8

a. +i; +(n)e 53a.13

mevtā (A.): ölmüş kimse 9a.4,
49a.12, 51b.3 (4)

meyān (F.): kemer bağlanacak
yer, bel

a. +ı;

+(n)a 10a.4, 85a.5

+(n)dan 10b.12, 52a.11

meyl (A.): meyletme 9a.9

mıḥ (F.): çivi 43b.5, 51a.6

mīl (F.): çeşitli işlerde
kullanılmak üzere yapılan metal, uzun
alet 68a.10

a. +i 68a.11, 68b.5

mīše (F.): orman

a. +(y)e 9b.6

miftāḥ (A.): anahtar

a. +ı 20b.7, 20b.11, 20b.12

a. +lar; +ı 40b.6,

a. +ıñ 57b.8

mihmān (F.): misafir, konuk
3a.7, 14a.8, 19a.13 (7)

miḳdār (A.): ölçü 4b.3, 21a.6

mināre (A.): ezan okunan uzun
yer 20b.3, 44a.13, 46a.10 (4)

miṣāl (A.): örnek 24b.1

a. +i 23b.3, 47a.13, 57a.8 (8)

misk (A.): güzel koku 13a.3

mu'allim (A.): öğretmen

a. +de 42a.9

mufaṣṣal (A.): ayrıntılı
açıklama 29a.2, 41a.12

mufaḥḥam (A.): kerem ve itibar
sahibi

a. +dır 75a.8

muḥabbet (A.): sevgi 27a.14,
29b.7

muḥkem (A.): dayanıklı, güçlü
12b.9, 15a.9, 16a.12 (31)

muḳābil (A.): karşılık, karşı
karşıya 9b.11, 27a.4, 30a.4 (21)

muḳātil (A.): savaşan 30a.4

muḳīm (A.): ikamet eden, kalıcı
olan 1b.4, 20b.14, 35b.2 (6)

munkaṭı' (A.): kesilmiş, devam
etmeyen 42a.4, 42a.5

murād (A.): istenen, amaç
3b.12, 7a.13, 40a.9 (5)

a. +ım 84a.12, 85b.15

- a. +iñ; +a 2b.13
- Murāqabe (A.): Allah'a yönelme 38b.2
- murdār (F.): kirli, pis 33b.9, 59a.11
- murūr (A.): geçme, geçiş 33a.2, 44b.5
- muşallā (A.): cenaze namazının kılındığı yer
- a. +(y)a 22a.1
- muşt (F.): yumruk 36b.11, 60b.3, 63b.12 (5)
- a. +u 83b.14
- muştāk (A.): arzulama
- a. +am 15a.7
- muştulık (T.): müjde 5b.10, 14b.6,
- mu'abbir (A.): düşü yorumlayan kimse 6a.3
- Mu'īn (A.): yardım eden, Allah 2b.4, 13a.2, 17a.8 (5)
- mü'min (A.): inanan kimse, müslüman 8b.9, 10b.1, 17b.16 (6)
- a. +ler 2a.8
- a. +iñ 6b.11
- a. +i 16a.5
- a. +le 16a.4
- mübādil (A.): değiş tokuş yapılan 2a.8
- mübārek (A.): kutlu, hürmete layık 8a.13, 13b.16, 16b.14 (13)
- mübtelā (A.): bir şeye kendini kaptırmış olan 38a.4
- mücevher (A.): kıymetli taştan yapılmış eşya 33a.14
- mücrīm(A.): suç işlemiş kimse 1b.13
- müdām (A.): devamlı, sürekli 38a.4
- müeyyed (A.): kuvvetlendirilmiş, sağlatılmış 31a.3
- Müezzin (A.): ezan okuyan kimse 34a.3
- müfsid (A.): fitne çıkarıcı 37b.1
- müheyā (A.): hazır, âmâde 32b.10, 48a.2, 53b.11 (5)
- mühīb (A.): sevgi duyan 20b.15
- mühlet (A.): bir şey yapmak için verilen süre 36a.5, 41a.11, 65a.13 (4)
- mükreh (A.): zorunlu 20a.10
- mülk (A.): mal 2b.6
- mümkın (A.): mümkün olan şey 5a.5
- mümkınāt (A.):mümkün olan şeyler 1b.5

münādī (A.): bir haberi yüksek sesle duyuran, tellal

a. +ler 7a.6, 23a.12, 74a.5 (4)

münāsib (A.): uygun olan
18a.6, 69b.14, 77a.4

müneccim (A.): yıldızların durumuna göre hükümler çıkararak kimse, astrolog 27a.6

a. +ler; +i 36a.6

münkād (A.): boyun eğen, tâbi olan, itâtkâr 21a.3

müntehā (A.): bir şeyin varabileceği son nokta, nihâyet 42a.5, 66a.8, 84b.7

mürdegān (F.): ölümler 2a.4, 28b.13,

müşāhib (A.): sohbet arkadaşı olan 14a.9

Müsilman (A.): Müslüman 8a.2, 9a.6, 12a.2 (18)

a. +a 79b.8

a. +ı 16a.3

müstaķīm (A.): doğru, düz 1b.2, 35b.2

müstedām (A.): sürekli, devamlı 38b.1, 44b.8, 56b.3 (4)

müstevlī (A.): zapt ve istila edilen 33a.1, 33a.9, 37b.15

müşābih (A.): benzeyen, benzer 42a.2, 81a.15

müşkil (A.): zor, güç, çetin

a. +i 41b.10

N

nā-bedīd (F.): görünmeyen 22a.3, 45a.5, 83a.13 (5)

nā-bekār (F.): hayırsız, işe yaramayan 6b.2, 6b.4, 9a.12 (28)

nāçār (F.): çaresiz 29b.3, 32b.4, 33b.12 (4)

nā-gāh (F.): ansızın, birdenbire 12b.13, 22b.5, 28b.4

nā-gihān (F.): ansızın, birdenbire 2b.5, 23b.13, 23b.14 (27)

nā-ķayu (F.): kaygısız 6b.2, 7a.1, 11a.11

nākes (F.): aşağılık, bayağı 10b.6, 10b.14

nā-murād (F.): muradına erememiş 7a.13, 65b.9 (4)

nā-sezā (F.): uygun olmayan 6b.7, 9a.10, 24b.5 (12)

nā-tüvān (F.): kuvvetsiz, güçsüz 15a.2, 24a.9, 23b.2 (4)

naķl (A.): işittiği haberi başkasına aktarma 2a.13, 76a.9

a. +a 9a.13

naķş (A.): işleme 36b.12,
42b.15, 48b.15 (10)

nālān (F.): inleyen 28b.11,
52a.8, 52b.15 (5)

nām (F.): ad, şöhret 6a.9, 6b.4,
7b.15 (10)

namaz (F.): islam dininde
günde beş kez yapılması gereken ibadet

a. +ı;

+(n)ı 9b.15, 22a.2, 58a.9

a. +ım;

+ı 21a.5

nāme (F.): mektup 3a.11, 3b.1,
3b.2 (43)

a. +(y)i 3a.12, 22a.6, 24b.3 (15)

a. +niñ 3a.14, 19b.14

a. +si 76b.5, 70a.3;

+(n)i 19b.13

+(n)de 69b.15

a. +ler 23b.10, 57b.3, 63a.10 (9)

nān (F.): ekmek 6b.3, 7a.5,
14a.11

a. +ı 7b.4

nār (A.): ateş 1b.6, 1b.10, 5a.11

(8)

a. +a 2a.3

nās (A.): insanlar 21a.4, 45a.10

a. +iñ 41b.15

naşb (A.): bir kimseyi bir işe
geçirme 2a.4, 8b.7, 30a.1 (6)

nařīb (A.): kısmet 4a.1, 69b.12

naşar (A.): bakma, bakış 2b.12,
5b.3, 9b.3 (22)

nāzenīn (F.): cilveli, nazlı 2b.1,
2b.6, 2b.7 (11)

nāzik (F.): nārin, zarif 4b.3,
54b.12

na'īm (A.): cennetlerden birinin
adı 1b.5, 15a.6

na'ra (A.): yüksek sesle
bağırma 6a.15, 9b.9, 10b.13 (55)

a. +sı 15a.14, 44b.14, 65a.5 (6);

+(n)dan 17a.14, 23a.16, 38b.11
(7)

+(n)ı 38a.11

a. +lar 22b.1;

+dan 41a.9, 61a.5, 67b.13

a. +dan 24a.7, 43a.3

nefir (A.): bağırtı 17a.15, 46a.2,
55b.2 (4)

nefret (A.): nefret 45a.16

nefs (A.): nefis

a. +i;

+(n)i 58b.12

nefes (A.): soluk 58a.15

nemed-pūş (F.): derviş 26a.10,
26a.16, 26b.9

nesl (A.): bir kimsenin zürriyeti,
soy, sülâle

a. +i 26b.16, 42a.5, 83a.9;

+(n)den 3a.13

neşvünümā (A.): gelişim,
büyük 41b.3

nev-behār (F.): ilkbahar 9a.8,
56b.16, 20a.6 (7)

nev-civān (F.): genç, delikanlı
14a.13, 39b.9, 46a.6 (21)

nev-reste (F.): yeni bitmiş, hazır
olmuş 11b.1

nevm (A.): uyku 3b.7, 8b.10,
18b.4 (6)

nezīr (A.): korkutan 17a.6

nezr (A.): adak 19a.16

ne‘am (A.): evet 4b.11

nīze (F.): mızrak 19a.2, 68a.16,
72a.6 (4)

a. +lü 22a.2

a. +ler 77a.8, 79b.14

nidā (A.): seslenme, bağırma
7a.6, 7a.8, 16a.16 (26)

nigār (F.): resim gibi güzel
sevgili 13b.12, 20b.12

nihān (F.): gizli, saklanmış
2b.8, 15b.4, 27a.16 (9)

niḳāb (A.): yüz örtüsü, peçe
2b.2, 52a.14, 84a.4 (4)

a. +ın 2b.2, 2b.5

nikāh (A.): evlilik için yapılan
işlem 5a.16, 41b.12, 65b.6 (8)

a. +a 70b.14

a. + in̄ 70a.8

nişār (A.): saçma, saçılma
20b.3, 20b.10, 76a.4 (4)

nişān (F.): işaret, belirti 3b.4,
15b.3, 17b.9 (9)

a. +ı 7b.15;

+dır 46a.4

a. +ım 71b.9, 72a.14

nişīn (F.): oturan 39a.6, 61b.10,
65b.12 (5)

nite (T.): nasıl 33b.13

nitekim (T.): nasıl ki, gerçekten
81a.7

niyāz (F.): yalvarma, yakarma
13b.10, 38b.2

niżām (A.): kural, düzen 1b.5,
35a.9, 37a.12 (6)

a. +ı 1b.4

nīze (F.): mızrak 19a.2, 68a.16,
72a.4 (5)

a. +lü 22a.1

a. +sin 72a.4, 72b.9, 72b.11 (6)

- a. +ler 77a.8
ni‘met (A.): ihsan, bağış
- a. +i; +(n)i 6b.3
nöbet (A.): sıra ile yapılan görev 20a.10, 78b.1, 78b.5
nūr (A.): gözle görülen aydınlık 1b.4, 30b.8, 31b.15 (12)
- a. +ı 5a.7, 10a.3,
nūrānī (A.): temiz, mübarek, nurlu 41b.2, 46b.15, 63b.5 (4)
nuşret (A.): yardım 25b.16, 37a.9, 59a.13 (6)
nūş (F.): içme, içiş 6a.7, 6a.8
nuṭṭ (A.): söz, konuşma, kelim
- a. +a 35a.1
nübüvvet (A.): peygamberlik 10a.3, 10b.12, 10b.15 (4)
nücūm (A.): yıldızlar 17a.12, 45a.7, 56a.16 (4)
- a. +dan 52b.7
nüfūs (A.): belli bir yerde yaşayan insanların tamamı
- a. +sı 42a.16
nüh (F.): dokuz 22a.2, 41a.6, 50b.1 (4)
nuḥūset (a): uğursuzluk 37b.4
- a. +de 52b.7
nüzūl (A.): yukarıdan aşağı inme 3a.2, 3b.10, 9a.5 (9)
- O-Ö
od (T.): ateş 26b.12
- a. +ı 7a.8, 13a.16, 22b.6;
+(n)a 4a.4, 39a.10, 49a.13
- a. +dan 12b.9
a. +a 45b.7, 64a.13, 69b.8 (4)
oda (T.): oda 3b.11, 3b.12
oduncı (T.): odun satan kişi 51a.2, 58a.16, 74b.5
- a. +(y)a 48a.12
oğl / oğul (T.): erkek evlat 21a.2, 21a.4, 21a.5 (14)
- a. +ı 2a.14, 3a.15, 8b.2 (53);
+dur 14b.2, 35b.9, 46a.15 (10)
+(n)a 42a.1
+(n)ı 6a.4, 42a.2
+nıñ 57a.1, 8b.7
+sın 43a.14, 67a.14
+yam 4a.10, 20a.16, 56a.1 (5)
- a. +ıñ 5b.11, 10a.6, 24b.7 (4)
a. +um 12b.3, 15b.15, 16b.14 (11)
a. +lar;
+ı 26a.4, 75b.13
oğlan (T.): erkek çocuk 10b.5, 11a.7, 28b.3 (7)

- a. +ı 80a.16, - (y)an 34a.16
- a. + ın 9b.14, - (y)ınca 6b.1
- a. +lar 42a.2, -m 71a.1
- oğşa- (T.): okşamak, şevkatini belli etmek için elini gezdirmek
- a. -dı 8a.11, a. -mış 46b.3, 46b.11;
- oğu- (T.): okumak, a. -dı 25b.12, 49a.9
- a. -dı 11a.9, 12a.15, 24b.3 (16), a. -durur 13b.5, 54a.10
- a. -n; a. -sun 5a.4, 5b.10, 6a.2 (24)
- dı 34a.3, 57b.3, 61b.8 (4), a. -uben 11b.10
- ur 47b.16, a. -unca 16b.12, 31b.7, 34a.12 (10)
- up 42a.11, a. -ur 2a.16, 3b.7, 9a.13 (42)
- a. -r 46b.9; a. -up 10b.16, 16b.2, 18b.6 (54)
- dı 25b.16, 43b.12, a. -sa 21a.4, 62a.10, 71a.5
- a. -t; ora (T.): o yer
- dı 8b.16, 23a.9, a. +da 8a.8
- ol (T.): üçüncü tekil şahıs uzaklıktaki yer, orta
- zamiri ve işaret sıfatı 1b.2, 1b.3, 1b.4 (501)
- ol-(T.): olmak, a. +(y)a 6a.14
- a. -dı 1b.6, 1b.8, 1b.9 (375); a. +sı; +(n)dan 14a.14, 26a.16
- lar 1b.7, 2b.16, 18b.13 (34), oğur- (T.): oturmak
- a. -ısar 5b.11, 5b.12, 13a.2 (5), a. -dı 23a.7, 25a.3, 38b.8 (13)
- a. -ma 2b.11, 5b.3, 11a.14 (6); a. -up 3b.12, 31a.10
- dı 7a.1, 16a.11, 16b.7 (13), a. -ayım 3b.11
- nın 10b.12, 27b.10, ova (T.): derin vâdi, çukur
- sa 37b.1, a. +(y)a 29b.5
- a. +dan 68b.13

oy- (T.): oymak, keskin bir cisimle çukur oluşturmak

a. -ar 28b.4

öksüz (T.): annesi veya hem annesi hem babası ölmüş çocuk 5a.11, 13b.7

öl- (T.): ölmek, hayatı sona ermek, yaşamaz olmak

a. -em 84a.16

a. -en 78a.1

öldür- (T.): bir canlının hayatına son vermek 48b.6, 81b.16

a. -ür; -em 7a.5

a. -en 10b.9

a. -me; -(y)e 22a.15

a. -me 68a.15

a. -se; ler 68a.15

ölü (T.): ölmüş kimse 11b.8

ölüm (T.): ölüm 60a.12, 65b.9

a. +den 63b.15

a. +i; +(n)i 22a.8, 37b.14, 48b.8 (5)

a. +ü; +(n)i 36b.6, 40b.15

öñ (T.): arka, sağ ve soldan başka dördüncü yön

a. +den 4b.2, 18a.1, 36a.13 (11)

a. +leri;+nce 26a.10, 46a.15, 46b.1 (7)

a. +i;

+(n)e 54b.5, 60b.13, 78a.11 (5)

öp- (T.): öpmek, sevgi ve saygısını göstermek üzere dudaklarını bir şeye değdirmek

a. -er 15b.15

a. -di 5a.15, 57a.1, 66a.12 (5)

a. -üp 86a.1

öyle (T.): ona benzer, onun gibi 4b.13, 5a.2, 20b.11 (23)

a. +ce 18b.12

öz (T.): gerçek, hakiki, has

a. +i 52b.10

+(n)i 16b.7

P

pādiṣāh (F.): büyük hükümdar 25a.14, 44a.9, 45b.12 (18)

a. +dan 41a.11

a. +ı 27b.5

+(y)am 29b.8

+dır 47a.1

a. +ım 37b.4, 48a.9, 68b.3 (5)

a. +ıñ 40a.15, 81b.7, 85b.3 (6)

+dır 39a.5, 74a.14

pāk (F.): temiz, saf 1b.5, 5b.12, 22b.8 (8)

pāre (F.): parça, sayı 6a.12,
7a.5, 7b.4 (62)

a. +ler 78b.8

parla- (T.): parlamak, kuvvetli
ışık çıkarmak, ışıldamak

a. -dı 50b.6

a. -up 41a.9, 61a.6, 65a.3

pāyān (F.): son, nihayet 52a.5,
53a.6

a. +ı 32a.6, 61b.12, 64a.2

pay (F.): bir bütünden kimseye
düşen kısım, hisse

a. +ı; +(n)a 28b.7

pāyidār (F.): kalıcı, devamlı,
sabit 19b.9, 21a.2, 55b.14 (7)

pāyimāl (F.): ayaklar altına
alınmış 2a.12, 25a.6, 72b.1 (4)

peder (F.): baba 66b.14

a. +im;

+in 42b.4

a. +i 7b.1

+(n)ün 53b.11

pehlivān/ pehlüvān (F.): güreş
yapan kimse, iyi yapılı, kuvvetli kimse
14b.10, 20a.16, 26a.3 (26)

a. +a 37b.6

a. +ı 11a.10, 11b.5, 83a.12

a. + mñ 20a.1, 20a.2

a. +lar 38a.4, 61a.15, 69a.7

peleng (F.): kaplan 12a.9,
52a.15

pençe (F.): yırtıcı hayvanların
ön ayaklarının parmak uçlarındaki
kısım

a. +si; +(n)den 37a.15

a. +ler 68a.5

perīṣān (F.): dağınık, düzensiz,
karmakarışık 6a.16, 9b.13, 11b.9 (20)

a. +ı 16b.3, 63a.13

pervā (F.): çekinme, sakınma,
korku 9a.10, 9b.6, 77a.5

pervāneveṣ (F.): pervane gibi
39a.9, 49a.13

pervāz (F.): uçma, uçuş 2a.3,
10b.16, 14b.11 (5)

pervāneveṣ (F.): pervane gibi
39a.10, 49a.13

perverdigār (F.): bütün
yaratıkları besleyen ve yetiştiren, Allah
20a.14, 75b.5

peygamber (F.): tanrı elçisi,
nebî, resul

a. +e 29b.8

p̄ir (F.): yaşı, ihtiyar kimse, bir tarikatın kurucusu 3a.4, 3b.3, 5a.13 (37)

a. +im 3b.11, 5a.13, 14a.9

a. +iñ 22b.12

a. +i 13a.15

a. +e 3a.3, 3b.9, 5a.13

p̄iše (F.): sanat, meslek, iş, amel

a. +m 29b.10

a. +(y)i 28b.1

piyāde (F.): yaya savaşan asker sınıfı 14b.7, 47b.12, 62b.3 (5)

a. +(s)i 41a.7, 47b.12

pinhān/ p̄inhān (F.): gizli 3b.3

a. +ı 15b.16, 62a.14

p̄ür (F.): dolu, çok 21b.12, 32b.4, 38a.3 (8)

p̄üşte (F.): tepe, yığın

a. +ler 22b.1, 44b.16, 59b.16 (4)

+den 45a.8

R

rabb (A.): Allah, tanrı 3a.3, 10b.12, 15b.10

racīm (A.): taşlanarak cezalandırılmış olan 1b.10, 21b.14

rafi‘ (A.): kaldıran, yükselten 44b.16, 59b.16, 83a.7 (4)

rāh (F.): yol 12b.3, 14b.16, 36a.11 (7)

a. +a 22a.9, 33b.6, 39a.5 (8)

rāhī (F.): yolla ilgili, yola ait 4b.4,

raḥīm (A.): çok merhametli (kimse) 1b.13, 7a.7, 75b.4 (4)

raḥm (A.): merhamet, acıma 7b.2, 37a.1, 40a.9 (4)

Raḥmet (A.): Allah’ın yarattıklarına olan merhameti 7b.8

raḥş (F.): gösterişli, güzel at 85a.6

a. +a 39a.1, 52a.1

raḥt (F.): at takımı, yol malzemesi

a. +ları; +(n)ı 39a.2

raḳīb (A.): aynı amaca varmak için uğraşanlardan biri 15a.14

rāki‘ (A.): düşman, rakip 46a.2

rām (F.): itaat eden, boyun eğen 14a.16, 39a.6, 65a.10

resūl (A.): peygamber, nebî

a. +e 1b.3, 2a.2, 26a.12 (9)

a. +iñ 20b.9, 31b.3, 33a.3 (5)

a. +üñ 20b.13;

+dür 34a.14

rāvī (A.): rivayet eden, anlatan
kimse 2a.13, 4b.5, 15a.2 (10)

a. +ler 24a.12

a. +si 1b.15, 3a.10, 4b.13 (7)

rāzī (A.): kabul eden, hoşnut
olan 7a.1, 23a.4

ra'd (A.): gök gürlemesi, gök
gürültüsü 21b.11, 36b.7, 61a.1 (4)

a. +a 25b.10

red (A.): kabul etmeme, geri
çevirme 2b.8

remād (A.): kül, ateş külü

a. +ı;

+(n)ı 45b.7, 51a.10, 75a.4

a. +a 69b.8

renc (F.): ağrı, sızı, zahmet

a. +e 38a.4

reng (F.): cisimler tarafından
aksettirilen ışığın gözde yaptığı etki
sonucu meydana gelen duyum

a. +i 7a.13, 11a.9, 48a.7 (5);

+(n)e 68a.8

+(n)i 84a.15

rengārenk (F.): farklı renklerde
47a.13

resm (A.): tasvir, timsal 12a.15

a. +i; +(n)i 60a.10

revā (F.): layık, uygun, yerinde
31b.2, 42a.14 (3)

revāne (F.): yürüyen, giden
2b.16, 8a.4 (3)

rızā (A.): hoşnut ve memnun
olma durumu 65b.5, 69a.10

a. +sı 6b.670a.9,

ribā (A.): bir akitte karşılıksız
olan herhangi bir fazlalık, faiz 5b.13

ricā (A.): dilek, istek 50b.10,
54b.11

a. +(y)ı 36b.13

a. +lar 79a.9

rivāyet (A.): bir olayı, sözü
veya durumu anlatma, nakletme 3a.10,
4b.13, 8b.1 (8)

ru'yā (A.): uyku sırasında
zihinde beliren görüntü 5b.15, 53b.11,
71a.13 (21)

a. +da 20b.11, 24a.13

rūberū (F.): yüz yüze 11a.12,
13b.15, 40b.5 (7)

rūḥ (A.): can 7b.5,

a. +ı 44a.8, 80a.3

a. +lar; +ı 12a.11, 59b.16

ruhbān (A.): rahipler sınıfı,
rahipler 33a.13

a. +lar 74a.8, +a 74a.15

rūṣen (F.): parlak, aydınlık
14a.1,

rūy (F.): yüz, çehre 2b.3, 7a.15

rūz (F.): gün, gündüz 9b.3,
10a.8, 23a.1

rūcū' (A.): dönme, geri dönme
10a.5, 35b.1, 63a.9

rūsṯāy/rūsṯā (F.): kötülükle
şöhret bulmuş, rezil 4a.6, 56b.7

S-Ş

şabāḥ (A.): günün başlangıcı
17a.1, 43a.5, 60a.5 (6)

a. +dan 30b.4

şabr (A.): sızlanmadan
dayanma, tahammül gösterme 2b.5,
7b.7, 12a.4 (10)

a. +a 20a.5

şaç- (T.): saçmak, ortalığa
dağıtmak

a. -dı 20b.6,

a. -ıl;

-dı 29a.13

a. -dı;

-lar 71a.14, 79b.14

a. -a; -(y)ım 66b.7

a. -ıp/up 66a.8

şad (A.): örten, engel olan,
kapayan 6a.9, 6b.4, 20a.12 (5)

şadā (F.): ses 11b.15, 14a.9,
15b.2 (16)

a. +dan 19b.5

a. +(s)ı 20b.4, 46a.2, 65a.6 (4)

a. +(s)ı;

+ñ

+dan 28a.11

şādīk (A.): dostluğunda samimi
ve vefalı olan 31b.16

şaf (A.): sıra 49b.12, 81b.6,
83a.15

a. +lar 11a.1, 51b.15, 64a.15 (5)

şafā (A.): gönül şenliği, rahat,
huzur 6a.7

a. +(y)ı 7a.14

a. +(n)ın 5b.13

şağ (T.): vücutta kalbin
karşısında olan taraf 4a.15, 9b.10 (8)

a. +a 9b.12, 11b.7

şağ (T.): yaşamakta olan 9a.11,
11a.1, 12a.13 (16)

a. +ı; +(n)da 79a.11

şağīr (A.): küçük, ufak 11b.1

şāḥīb (A.): sahip, mâlik 5b.12,
8b.12, 9b.4 (31)

a. +i 21a.8,

- +(n)e 34a.16, 42b.7
- +(y)em 73a.9
- +dür 35a.15
- şahrā (A.): çöl 38b.12, 58b.3, 69a.8
- a. +da 15a.11, 56a.11, 62a.5 (5)
- a. +sı 50b.8, 61a.8
- +(n)a58b.6
- a. +(y)a 36b.9, 58b.4, 58b.5
- sākī (A.): içki merkezlerinde içki dağıtan kimse 48a.3,
- şakīm (A.): hastalıklı olma 1b.8
- şakın (T.): bir davranışın yapılmaması, bir şeyin düşünülmemesi gereken durumlarda söylenen uyarı sözü 26b.8, 41a.5, 44a.1 (4)
- şakla- (T.): saklamak, bir şeyi kaybolmaması için belli bir yere koymak 24a.14
- a. -dı 42a.10
- a. -(y)u 18a.4
- a. -r 68a.10, 68a.13
- şalā (A.): bir kimsenin ölümünü haber vermek için okunan dua, çağırma, davet etme 34a.3, 53b.10
- şal- (T.): salmak, koy vermek, bırakmak
- a. -dı 11b.7, 12a.12, 13b.1 (44)
- lar 25a.11, 31b.7, 33b.14 (9)
- a. -an 30b.3
- a. -a 39b.14, 58b.6
- a. -ayım 49b.2, 66a.2
- salın- (T.): hafif sarsılmak
- a. -dı 10b.13, 16a.5
- şan- (T.): sanmak, zannetmek
- a. -ur 5b.9, 5b.14
- a. -a; -sın 10a.3, 10a.4, 74a.13
- a. -dı 6a.4, 35a.1,
- lar 25a.7, 42a.9, 73b.13
- a. -ma 16a.7, 44a.1
- sancak (T.): bayrak
- a. +ı;
- +(n)ı 20b.9
- sandık (A.): içine saklanmak istenen şeyler konan büyük kutu 33a.14, 33a.15
- şan‘at (A.): duygu, tasavvur ve fikirleri etkili bir biçimde ve göze gönle hitap edecek şekilde söz, yazı, resim, heykel vb. ile ifâde etme husûsundaki yaratıcılık 25a.1
- a. +lar 24b.13
- a. +a 66a.15
- şar- (T.): sarmak, kuşatmak, çevrelemek

- a. -ar 33a.5
- a. -ılı 33a.15, 80a.12
- a. -dı 65b.12;
-lar 22a.13, 57b.11
- a. -ma; sun 42b.9
- sarar- (T.): rengi sarıya dönmek
- a. -mış 7b.9
- saru (T.): sarı 48a.7
- sarılmak (T.): etrafı kuşatılmak,
dolanmak
- a. -ur 6b.12, 20b.16, 21b.16
- a. -dı 78b.10
- sarāy (F.): hükümdarların,
devlet büyüklerinin oturduğu büyük ve
gösterişli bina
- a. +a 12b.6, 12b.7, 14a.13
- a. +ı; +(n)da 16a.1
- şat- (T.): satmak, bir şeyi bedel
karşılığı başkasına devretmek 58b.12
- a. -ar 9a.9
- a. -ıl; -ur 4b.16
- řavā'ik (A.): yıldırımlar 21b.11
- şav- (T.): savmak, yanından
uzaklaştırmak
- a. -dı 27b.15
- şavt (A.): ses, seda
- a. +iñ 29a.12
- şay- (T.): saymak, arka arkaya
söylemek, sıralamak
- a. -dı;
-lar 26a.7
- sāz (F.): her çeşit mûsiki âletine
verilen isim, çalgı 2b.16, 18a.8
- sā'at (A.): gece ile gündüzden
meydana gelen bir günün yirmi dörtte
birine eşit olan altmış dakıkalık zaman
birimi 29a.6
- sa'y (A.): çalışmak, gayret
etmek 2a.9, 42b.6, 43a.11
- a. +ım 40a.6
- sebeb (A.): bir şeyin olmasına
yol açan durum 48a.12, 69b.11, 70b.16
(4)
- a. +den 14a.12, 58b.16
- a. +dir 70b.5
- sebīl (A.): yol 24a.11
- sed (A.): engel, yamaçlarda ve
bahçelerdeki merdiven basamaklarını
andıran tabiî veya sun'î yerlerden her
biri 21a.4, 22b.1, 73b.11 (5)
- sehā (A.): el açıklığı, cömertlik
41b.1
- sehī (F.): doğru, düzgün, fidan
gibi 5a.16, 10a.15, 15b.5 (5)

sekiz (T.): yediden sonra,
dokuzdan önce gelen sayı 12b.5,
20b.14, 25b.8 (7)

seksân (T.): yetmiş dokuzdan
sonra, seksen birden önce gelen sayı
29a.4, 29b.14, 60a.2 (8)

selâm (A.): “selâmün aleyküm,
merhaba, hayırlı işler” gibi sözlerden
birini söyleme 29a.11, 31b.1, 43a.12
(4)

a. +îñ 29a.12, 66b.6

selâmet (A.): ruh ve beden
yönünden sağlık 12a.12, 13b.4, 17b.1
(5)

a. +le 28a.8, 63b.6

selâsil (A.): zincirler 12b.9

selîm (A.): noksanı olmayan,
sağlam 8b.9, 11a.1, 14a.10 (5)

semâ (A.): gökyüzü 7a.15

a. +a 38b.7, 46a.16, 46b.6 (4)

semen-ber (F.): yasemin gibi
beyaz göğüslü 28b.10

sen (T.): ikinci tekil kişi 2b.12,
4a.6, 4b.16 (49)

a. +a 2a.1, 2b.15, 4a.12 (83)

a. +den 10b.6, 19a.14, 20b.9 (9)

a. +i 2b.11, 5a.7, 6b.2 (28)

a. +in 2b.10, 4b.13, 4b.16 (18)

+le 32b.1

a. +sin 41a.14

senâ (A.): övme, övüş 59a.4,
66a.13, 69b.3

a. +(y)a 11a.2

sene (A.): yıl 17a.3, 34a.1,
58b.7

a. +lik 5b.9

ser-â-ser (F.): baştanbaşa
31a.15, 53a.1, 54a.14 (4)

ser-be-ser (F.): baştanbaşa
46a.7, 57b.3, 51a.11

ser-cümle (F.): bütün, hep
46a.13

ser-nigün (F.): ters dönmüş
7b.14, 37b.16, 68b.4 (5)

ser-‘asker (F.): vezir 32b.11

a. +i 51a.14

a. +e 56a.14

ser- (T.): sermek, yaymak,
asmak

a. -di 18b.11

serserî (F.): yersiz yurtsuz,
başıboş 26a.15

serfirâz (F.): başını kaldıran
21a.1

seri‘ (A.): hızlı, çabuk 44b.16,
59b.16, 76a.13 (7)

serv (F.): ince uzun ağaç 20a.3,
84a.8

a. +i 2b.8

server (F.): bir topluluğun en
ileri geleni 9b.16, 19b.9, 38b.9 (17)

a. +e 66a.12, 49a.4, 23b.13 (4)

a. +i 12a.7, 16b.4, 49a.5 (6)

serzenīş (F.). başa kakma, sitem

a. +i 13b.8

settār (A.): kullarının
günahlarını bağışlayan, Allah 7a.9

sev- (T.): sevmek, gönlünde bir
şeye karşı muhabbet beslemek

a. -di 19a.10

-ler 57a.14

-m 5b.4

a. -dik; -imiz; -den 12a.1

sevin- (T.): mutlu olmak

a. -di 8b.14, 10a.14

sevāb (A.): iyi ve güzel
davranışlar karşılığında Allah
tarafından verilen mükāfat

a. +ı 18b.8;

+(n)da 10b.10

sevgülü (T.): sevgi duyulan,
sevgi beslenen 5b.2, 7a.12, 11a.5 (12)

seyāhat (A.): uzaklara yapılan
yolculuk 14a.6

seyr (A.): yürüme, yürüyüş
6a.6,

11b.14, 29b.9 (12)

a. +i; +(n)e 68b.16, 80a.10

seyrān (A.): gezip dolaşma
39b.15, 49b.12, 72b.16

a. +a 17a.4, 17a.5, 51a.4

a. +ı 16a.10, 16b.9, 64a.6

şıbyān (A.): reşit olmamış
çocuklar 25b.15

şıdk (A.): doğruluk, gerçeklik
13a.4

şıfāt (A.): bir kimse veya bir
şeyin sahip olduğu nitelik 26b.16,
58b.3

a. +ı; +dır 31b.5

şıhhat (A.): sağlık

a. +in 38b.7

sīm (F.): gümüş 4b.3, 20a.12,

a. +den 46a.8

sihr (A.): büyü, efsun 67b.6

a. +i; +(n)e 21b.13

silāh (A.) düşman öldürmek
için kullanılan her türlü alet 11b.12,
67b.8

- a. +lu 47a.6
siper (F.): kalkan 33b.10, 78a.3, 79b.13 (4)
- a. -i; +(n)i 85a.4
siz (T.): çoğul ikinci şahsı gösterir 32b.7, 32b.8, 33b.4 (7)
- a. +den 6a.2, 10b.9, 13a.9 (10)
- a. +e 6a.2, 6a.9, 10b.9 (17)
- a. +i 3a.6, 21a.3, 36a.7 (4)
şoğbet (A.): iki kişi arasında yapılan konuşma 16a.1, 71a.3
sol (T.): kalbin bulunduğu tarafta olan 9b.10, 34a.16, 57b.2 (5)
- a. +a 11b.7
- a. +da 9b.12, 48a.6
- a. +u; +(n)da 79a.11
soñ (T.): ondan sonrası veya başkası olmayan
- a. +a 4b.2, 18a.1, 48b.3 (6)
soñra (T.): ardından, arkasından 14b.1, 34a.13
sor- (T.): bilgi istemek, sual etmek 34a.11
- a. -dı 4a.9, 19b.11, 20b.4 (10);
-lar 27b.7
söyle- (T.): söylemek, sözle bildirmek 5b.1, 19a.14, 19b.11 (9)
- a. -di 22b.10, 26b.14, 35a.1 (7);
-m 35a.4, 72a.16, 84b.15
-ñ 2b.,14, 70a.13,
- a. -n; -üp 33b.2
- a. -(y)ü 12a.5, 19a.10
söz (T.): ağızdan çıkan kelime veya kelime dizisi
- a. +i 2b.14, 18a.6, 82a.9
+(n)e 44a.1, 53a.14, 57b.5 (5)
+dir 71b.7
- a. +im; +i 52b.6/ +e 63a.11
- a. +ler 72a.3;
+i 74b.7
+iñ 57a.1
- a. -üm 19a.12
şu (T.): şeffaf sıvı madde, yaşam kaynağı 48a.4, 66a.6, 66a.7
- a. +dan 20b.3, 66b.11, 84a.15
- a. +lı/lu 5a.15
- a. +sız/suz 48b.2, 7b.6
- a. +ın 33a.16
su'âl (A.): sorulan şey, soru 21a.7, 70a.4, 34a.10
şubaşı (T.): şehirlerde memurların başı 4b.8, 6a.10
- a. +(n)ı 4b.7
şubĖ (A.): sabah vakti 39a.4, 44a.2, 80a.11

şuç (T.): töre ve ahlaka aykırı davranış

a. +um; +ı 72a.16

şulb (A.): sıvı durumda olmayan, katı, omurga 6b.7, 12a.1, 21b.10 (9)

sultān (A.): hükümdar 31a.16, 39b.13, 51b.8

a. +ım 9b.4

a. +ımız 27b.6, 27b.7, 39b.6

a. +ı 10a.8, 50b.2

a. +lık; +ım 66b.15

şun- (T.): sunmak, bir şeyi büyük ve saygı duyulan birine göndermek, göstermek

a. -dı 19b.13, 20a.10

a. -up 11b.3, 31b.11, 52b.12 (4)

şūr (A.): içi boru gibi boş olan ve üfürülmek sûretiyle ses çıkarılan büyük boynuz, nefir 10b.14, 16b.11, 61a.1 (6)

şūret (A.): gözün ilk bakışta gördüğü şey

a. +i; +(n)den 19b.6

sünbül (F.): zambakgillerden bir cins çiçek

a. +i 2b.7

sünnī (A.). sünniliği benimsemiş kimse 8b.9, 9a.6, 9a.8 (8)

a. +ler 17b.15, 18a.11, 18b.16 (4)

+in 20b.15, 20b.16, 60a.14

sür- (T.): sürmek, yönetip yürütmek, itmek, uzatmak

a. -di 7a.12, 13b.16, 29a.10 (24);

-ler 7a.4, 12b.9

a. -üp 52a.4, 53b.2, 81b.13

sürūr (A.): sevinç 16a.1

a. +ı; +(n)dan 10a.4, 10a.15

süvār (F.): bir binek hayvanına özellikle ata binmiş kimse 31b.1, 36b.3, 51b.1 (16)

a. +ı 29a.4

şād (F.): sevinçli, memnun 19a.6, 26b.13, 27a.14 (16)

şād-kām (F.): istediğine kavuşup sevinmiş 7a.14

şādumān (F.): sevinçli 23a.10, 45b.10, 60b.7 87)

şāh (F.): padişah, hükümdar 9b.4, 11b.6, 16b.13 (53)

a. +a 1b.7, 3a.11, 4b.6 (18)

a. +dan 23b.16, 39a.3

a. +ı 8b.2, 8b.3, 22a.15 (19)

a. +ım 2b.14, 7a.1, 12b.1 (16)

a. +ımız 27b.9

- a. +ı;
+(n)a 30b.16, 35b.1,
50a.13 (4)
- a. +lar;
+ı 26a.4, 47a.3, 47a.5 (6)
şām (F.): akşam 39a.4
şāme (F.): kadın başörtüsü
17a.9
şān (A.): iyi bir nitelikte
tanınmış olma durumu 46a.12, 47b.5,
47b.13 (4)
- a. +ı; +(n)a 43a.10
şaş- (T.): şaşırma, ne
yapacağını bilemez duruma gelmek
a. -dı 5b.8, 9b.5, 15a.12 (5)
şāyi‘ (A.): herkesçe duyulmuş
1b.9
şeb (F.): gece 10a.8, 23a.1
şeb-rūz (F.): gece gündüz 9b.3
şece‘at (A.): cesaret, yiğitlik
29a.6
şefā‘at (A.): bir suçun
bağışlanması veya bir isteğin
gerçekleştirilmesi için aracı olma
12b.16, 12b.14, 31b.16 (6)
- a. +le 13a.1
şefkat (A.): koruma, acıma ve
esirgeme duygusu ile karışık olan sevgi
7b.1
- şehīd (A.): Allah yolunda ve din
uğrunda savaşırken ölen kimse 1b.9,
2a.11, 7b.6 (24)
- şehinşāh (F.): şahlar şahı
75a.14, 75a.8
- a. +ım 5a.4, 11a.11, 37b.5 (4)
şehir/ şehir (F.): insanların toplu
olarak yaşadığı yerleşim yeri 4a.7,
23a.14, 51a.14 (9)
- a. +i 3a.2
+nin 8b.2
- a. +e 9a.14
a. +de 10b.1, 21a.5
şehriyār (F.): hükümdar 21a.1,
22a.6, 32a.15 (4)
şehsüvār (F.): çok usta binici
20b.1
şehzāde (F.): padişah oğlu veya
padişah ailesinden olan erkek çocuk
42b.16, 46b.1, 82b.4 (6)
- a. +ler;
+den 31a.9
+i 31a.12
şekl (A.): dış görünüş, biçim
25a.2, 41b.3
şerr (A.): kötülük, fenalık
- a. +i; +(n)i 37b.2

şerbet (A.): meyve özü, su ve şekerle yapılan tatlı içecek

a. +e 27a.15

a. +i 48a.4

şerîf (A.): şerefli, kutsal 20a.13, 22a.6, 23a.7 (7)

a. +de 27a.6, 32b.8

şerrîr (A.): kötü işler işleyen kimse 16b.5

şer'î (A.): şeriatla ilgili olan 1b.2

a. +(n)e 1b.6

şetm (A.): küfretme, sövme 2a.7, 9a.10, 52a.9 (4)

a. +i 6b.2, 49b.14

şevket (A.): büyüklük, ululuk, heybet 35a.10

şey (A.): nesne, madde, cansız varlık 5a.5, 69b.12

a. +e 15b.11

a. +de 22b.5

şeydâ (F.): aşkının çokluğundan akli başından gitmiş kimse 2b.7, 71a.13

şeytân (A.): kötü melek, iblis

a. +ı 16b.2, 63a.14, 64a.9

şîr (F.): aslan 6a.14, 13a.15, 13a.12 (23)

şifâ (A.): hastalıktan kurtulma, iyi olma 5b.4, 33a.11, 38b.10 (4)

şikâr (F.): av, avlanan hayvan 21a.9

a. +e 55a.3, 65a.14

şikâyet (A.): durumundan memnun olmayıp, dertten sızlanma 4b.6, 31b.13, 58b.10 (6)

şikem (F.): karın

a. +in 37a.14

şimdi (T.): içinde bulunduğumuz zamanda, şu anda 8b.1, 9b.3, 11a.14 (41)

şîşe (F.): içine su ve her türlü sıvı madde konulan kap 20b.2

a. +ler;

+e 33a.16

a. +(y)i 20b.5,

a. +(y)e 66a.5

şivekâr (F.): nazlı, cilveli 20a.15, 75b.16

şî'âr (A.): elbise içine giyilen kaftan, iz, işaret, alâmet 21b.2, 57b.4

şol (T.): şu, o 4a.10, 7a.9, 7b.5 (49)

şöyle (T.): şuna benzer, şunun gibi (61)

a. +dür 9b.1

şu (T.): çok uzakta olmayan kimse veya bir şeyi işaret etmek için kullanılır 9b.13, 10a.6, 19b.11 (16)

şurū' (A.): başlamak 35b.1

şu'ārā (A.): şairler

a. +dan 45a.12

şū'le (A.): ateş alevi, ışık, parıltı

a. +si 10a.3

şükır/ şükür (A.): verdikleri için Allah'a karşı duyulan minneti dile getirme 14a.2, 68b.8, 75a.4 (4)

a. +de 76a.8

şükrān (A.): nimeti verene karşı teşekkür

a. +a 74a.14

T

tā (F.): bir şeyin bulunduğu, başladığı veya sona erdiği yeri ya da zamanı anlatırken söze abartı katar 6b.14, 10b.15, 10a.10 (36)

tā'ib (A.): tövbe eden 31b.16, 13a.1, 13a.4

ṭā'ife (A.): grup, topluluk

a. +dür 7b.5

tāb (F.): güç, kuvvet, tâkat 18b.16, 22b.3

ṭabaḳa (A.): kısımlardan her biri, kat, katman

a. +(y)ı 19b.4, 19b.8

a. +(y)a 20b.6

a. +dan 19b.7

ṭabīb (A.): hekim, doktor 4a.2, 70a.12

tābī' (A.): birine veya bir şeye uyan 1b.6, 32a.13, 53a.8 (4)

a. +i; +(n)e 10b.10

ṭabl (A.): davul 30a.14, 31a.10, 45a.2 (9)

tābūt (A.): içine ölü konulan sandık

a. +a 22a.1

tāc (F.): hükümdarlık alameti olarak giydirilen, genellikle kıymetli taşlarla süslü baş kisvesi 37a.11, 40a.14

a. +ı 61a.11;

+(n)ı 5b.16, 10a.15, 30a.3 (4)

ṭağ/dağ (T.): büyük bir çıkıntı teşkil edecek şekilde yükselen toprak 9b.16, 50b.14, 79a.2 (4)

a. +a 9a.16, 9a.15, 9b.3 (9)

a. +da 9a.10

a. +ı;

+(n)a 57a.6, 65b.11

a. +lar; +a 65b.8

ṭağāfūl (A.): anlamazlıktan, bilmezlikten gelme 14b.2

taḥsīn (A.): güzel bulup, takdir etme 9b.13, 25a.11, 69a.1 (4)

taḥt (F.): hükümdarların üzerine oturdukları koltuk 41b.14, 46b.15, 47a.7 (6)

a. +ı 25a.15, 33a.14, 34a.12 (6)

+(n)a 2a.3, 30b.11, 32b.2 (6)

+(n)ı 32a.9, 42a.12, 42a.14 (5)

a. +a 21a.1, 23a.3, 30b.9 (6)

a. +dan 38a.11

a. +ım 35a.7; +ı 27b.12, 35a.4

taḥbīḥ (A.): çirkin görme, beğenmeme 2a.7

taḥ- (T.): takmak, ilişirmek, tutturmak veya geçirmek

a. -dı; -lar 45a.14

a. -up 51a.4

taḥdīr (A.): beğenme, beğendiğini belirtme 10a.13, 41b.14

taḥsīm (A.): parçalara ayırıp bölme 37b.6

taḥ-/dal- (T.): dalmak, bir şeyin dibine doğru gitmek, içine doğru sokulmak

a. -ayım 26a.13

a. -dı 10b.15

a. -alım 27b.13

taḥleb (A.): isteme, dileme 2b.11, 16a.8, 26b.6 (5)

tālīb (A.): isteyen, arzu eden 15b.7, 43a.1, 69a.7

tam (A.): eksigi olmayan 37a.11, 37b.6, 38a.2 (6)

tamām/ temām (A.): bütünlüğü bozacak bir şeyi olmayan, bütün 11a.1, 14a.15, 18b.6 (34)

a. +en

a. +et 28b.13, 63b.2, 29b.14 (4)

+le 16b.15

taḥmu (T.): cehennem 6b.4, 12a.12, 12b.14

a. +a 45b.6

tārūmār (F.): perişân, dağınık 11b.11, 16b.3, 17a.16 (6)

taḥraf (A.): cihet, yön

a. +a 23a.10, 36b.15

a. +dan 5b.16, 19a.3, 28a.13 (18)

taḥrḥ (A.): çiçek dikilmiş yer, kurma, tertip ve tanzim etme 44a.6

taḥavvur (A.): zihinde şekillendirme, fikren kurma 20a.2

taḥş (T.): çok sert cisim

a. +lar 30a.13, 56b.13, 57a.9 (4)

a. -la; -dı 26a.1

a. +ıla 26a.1

a. +a 53a.15

taş- (T.): bulunduğu yere sığmamak

a. -dı 66a.7

a. -ı; -dı 58a.8

taşra (T.): şehirler dışında kalan yerler, dışarlık 38a.16

a. +dan 14a.3

tavāf (A.): kutsal sayıp etrafını dolanma 2b.1

tažarru' (A.): yalvarma, yakarma 7b.12

tāze (F.): ilk ve yeni halini koruyan 20a.15, 56b.9

a. +lik; +im; +de 80a.14

ta'am (A.): yemek, aş 14a.13

a. +ı 7b.2

tā'an (A.): çok çekiştiren, çok söven 23a.9

ta'bir (A.): ifade, anlatım 6a.3

ta'rīf (A.): tanıtmaya, tanımlama 12b.2, 13b.6, 20b.11 (4)

ta'zīm (A.): hürmet etme, saygı gösterme 19a.11, 40b.8

a. +ler 79a.5

teber (F.): balta, savunma silahı 46b.9, 73b.12, 82a.7

a. +i 9b.10

a. +den 25a.9

a. +in 17b.12, 22a.4, 25a.6 (4)

teberdār (F.): baltacı 5b.12, 30a.11

a. +a 35a.9, 36a.7, 77a.14

a. +am 51b.10

a. +ın 36a.14

tebessüm (A.): gülümseme 20a.6, 82b.8

teçhīz (A.): gerekli olan şeylerle donatma 22a.1

tedārik (A.): edinme, sağlama, hazır etme 30a.4, 31a.2, 32b.16 (7)

a. +den 45b.14

tedbīr (A.): bir şeyi önlemek 41b.15, 42a.11

teħammül (A.): zor şeylere dayanma 16a.7

teħayyür (A.): hayrete düşme

a. +de 9a.15, 79a.12

teħī (F.): boş 18b.4, 22a.12

tekāsül (A.): tembellik 12a.16

teklīf (A.): öneride bulunma

a. +in 22a.1

tekrār (A.): aynı olay, birden çok meydana gelme 32b.2

te'līf (A.): uzlaştırma, eser yazma 45a.12, 76a.10

tel (Erm.): kopmaya karşı dayanıklı çok ince ve uzun nesne

a. +li 25a.3

temāšā (F.): bakıp, seyretme 6a.6, 33a.12, 51b.8 (9)

a. +(y)a 11b.14, 32b.1, 65a.14 (7)

temennā (A.): arzu, istek, hürmet göstermek için verilen selam şekli 33a.11

ten (F.): cilt

a. +i;

+(n)den 6b.15, 65a.16

+(n)i 51a.9, 54b.12, 68b.7

a. +ler 6a.15, 10b.16, 11b.10 (14)

+i 26b.12, 57a.5;

+(n)i 38b.10

a. +im 4b.4, 17b.8, 35b.13 (4)/

+üm 5a.4, 17b.8, 54a.6 (5)

+de 54a.5

tenāsül (A.): birbirinden doğarak üreme 42a.4

tenbīh (A.): uyarı, uyarma 14a.11

teng (F.): dar 18b.15, 29a.16, 31a.5 (4)

teraḥḥum (A.): acıma, merhamet etme 7b.10, 10a.11, 7b.7

terk (A.): bırakma, bırakıp gitme 7b.15, 30a.15, 39b.12 (4)

teslīm (A.): emaneti yerine verme 25b.1, 30a.3, 40b.8 (7)

teveccüh (A.): yönelme, doğrulma 10b.12, 33b.1, 10b.4

tevhīd (A.): birkaç şeyi bir araya getirip yapma, birleştirme 63a.9

težarru' (A.): yalvarma, yakarma 16a.11, 16a.4

tez (F.): çabuk, süratli

a. +ce 4a.3, 4a.4, 85a.5 (4)

tezvīc (A.): evlendirme 8b.5, 15a.3, 39b.7

te'āqub (A.): birbirini takip etme 24a.5, 44b.11, 45a.6

tıfl (A.): küçük çocuk, toy 7a.16, 11b.1, 14a.12 (5)

tīġ (F.): kılıç 65a.15, 66a.10, 73b.7 (8)

a. +ı 38a.15, 65b.10, 63b.12 (9)

+(n)ı 60b.3, 83b.11, 25a.6 (15)

a. +in 11b.8, 44b.4

tīmār (F.): binek hayvanlarının derisini, kıllarını fırça vb. ile temizleme, hastayı tedavi etme 27b.3, 33a.1

tīz (F.): çabuk, seri 25b.8

ṭāvūs (F.): süslü, parlak ve güzel renkli çok büyük kuş 5a.8

ṭoĝ- (T.): gününü tamamlayıp ana karnından çıkmak, gökyüzünde görünmek

a. -a 24a.15

a. -dı 15a.5, 17b.5, 30a.13 (5)

ṭoĝrı (T.): vakit kaybetmeden, gerçeğe uygun, yerinde 19b.11, 34a.11, 72a.14

ṭokuz (T.): sekizden sonra, ondan önce gelen sayı 38a.6, 44b.5, 49a.14 (5)

ṭol- (T.): içine giren bir şeyle dolu hâle gelmek, boş olmaktan çıkmak

a. -dı 1b.8, 4a.15, 11b.15 (23)

a. -an;

-dı 9b.11, 15b.13, 44a.6 (5);

-lar 7b.3, 16a.4

-up 10a.8, 77b.12

-u 2a.2, 20b.2, 21a.6 (5)

top- (T.): toplamak, bir araya getirmek

a. -la; -dı 45b.15

ṭopraq (T.): yer kabuğunun, üzerini kaplayan çürümüş organik maddelerden ve kütle kırıntılarından oluşan canlıların yaşamasına elverişli kısmı

a. +a 41a.4, 45a.1

ṭoz (T.): çok hafif ve küçük parçalara bölünmüş çok ince toprak 26a.2, 46a.13, 47a.12 (19)

a. +lar 83a.5

ṭulū' (A.): doğma, doğuş 1b.4

ṭur- (T.): durmak, yapmakta olduğu hareketi kesmek

a. -ama;-dı 38a.12

a. -a; -sın 37a.5, 41a.15

a. -dı 3b.7, 3b.14, 5a.12 (28)

-lar 11a.13, 45a.3, 50a.7 (10)

a. -mak 35a.8

a. -ma 84b.9

a. -ur 2b.2, 5b.15, 12b.13 (13)

ṭut- (T.): tutmak, elle kavramak, elde bulundurmak

a. -ar; -am 35b.3

a. -dı 5b.10, 10a.15, 11b.3 (40)

a. -du 7a.10, 31b.11

-m 37a.16, 63b.6

a. -up 12b.10, 25b.13, 29b.3 (10)

ṭuy- (T.): duymak, işitmek

a. -ar; -lar; -sa 10a.11

a. -dı 14a.3

a. -a; -sın 29a.14

tüffāḥ (A.): elma 43b.8

türāb (A.): toprak 2a.6, 16a.6

türābī (A.): toprakla ilgili,
topraktan yaratılmış 6a.10, 13a.6,
14b.8 (6)

- a. +dür 5b.6, 13b.3
- a. +ler 34a.12, 56b.10

türbe (A.): ziyaret edilen mezar
21a.5, 53a.4

- a. +dar 21a.2
- a. +(y)e 21a.3
- a. +(n)in 21a.3

tüvān (F.): güç, kuvvet

- a. +ı 18b.16, 22b.3

U-Ü

uç- (T.): havada yol almak,
havada gitmek

- a. -dı 12a.10, 23b.3, 25b.11 (15)
- lar 10b.16

‘uhde (A.): bir işi üzerine alma,
yüklenme

- a. +si;

+(n)e 18a.15

uğra- (T.): uğramak, gidip kısa
süre kalmak

- a. -dı 9b.10, 13a.14 17b.4 (11)

‘ulā (A.): birinci, ilk, osmanlı
devleti’nde mülki bir rütbe 41b.12,
65b.15

‘ulemā (A.): âlimler, bilginler
38b.3, 40b.3, 50b.9

- a. +dan 38a.10

ulu (T.): çok büyük, çok yüce
6a.8, 6a.16, 8b.9 (15)

- a. +sı 8b.8, 22b.10,
- a. +lar; +ı 10b.1

um- (T.): ummak, ümit etmek,
beklemek

- a. -ar; -isen 13a.1

umūr (A.): işler

- a. +ın 41a.15, 53b.11

ur- (T.): vurmak

- a. -a 6b.15, 28b.2, 51b.5 (5)

+sın 20b.2

- a. -dı 6a.12, 7b.12, 8b.6 (83)

-lar 45b.1, 49a.11, 50a.6 (10)

- a. -up 11b.7, 15b.1, 52b.11 (46)

- a. -ur 9b.13, 16a.13, 57a.9 (10)

-am 22a.7, 70a.16

-dı 16b.13, 58b.3

‘urūc (A.): yukarı çıkma,
yükselme 30b.11, 85b.10

‘uryān/ ‘üryān (A.): çıplak
15a.13, 36b.10, 38a.15 (16)

uslūb (A.): oluş, yapış veya
yapılış şekli 25a.2

uşul (A.): yol, yöntem

a. +e 31b.14

uy- (T.): ölçüleri ve nicelikleri denk gelmek, birbiriyle bağdaşmak

a. -a

-sın 29a.14, 31b.2

a. -dur; -up 18a.13

uyan- (T.): uyku durumundan çıkmak

a. -dı 5a.2, 6a.1, 8b.14 (7)

-m 5b.4

a. -dur ;

-ur 3b.7

uyku (T.): sükûnet hali, hareketsizlik, durgunluk

a. +da 53b.15

a. +sı; +(n)dan 6a.1, 32a.2

uzan- (T.): bir şeye erişmeye çalışmak

a. -dı 29b.4, 54b.4

uzat- (T.): bir şeyi başka birine vermek

a. -dı 19b.13

a. -uban 8a.10

uzun (T.): iki ucu arasında kendi ölçülerine göre fazla mesafe olan 46a.6, 78a.15

üç (T.): ikiden sonra, dörtten önce gelen sayı 3b.4, 7b.2, 15a.5 (38)

a. +er 9a.14

a. +ü; +(n)i 30a.7, 55a.4

ümme (A.): bir peygambere îman edenlerin, onun getirdiklerine inanıp tâbi olanların meydana getirdiği topluluk 24b.4, 58b.5

ün (T.): ses, iyi bir ad yapmış olma durumu 5b.8, 60a.7, 60a.16

a. +i 45a.15

üsâre (A.): besleyici, hayat verici öz 11a.2

üst (T.): bir şeyin yukarıya, göğe doğru bakan yüzeyi

a. +i; +(n)de 7a.7, 33a.14, 65b.16 (4)

üş (T.): işte 12b.10, 35a.4, 35b.9 (4)

üşde (T.): işte 22a.6, 60a.14, 73a.8

üzeri (T.): bir şeyin yukarıya, göğe doğru bakan tarafı

a. +ne 5b.16, 74a.3

a. +nde 17a.9, 18a.12, 47a.16

üzre (T.): üzere kelimesinin konuşma dilinde ve nazımda kullanılan şekli 8b.3, 9a.15, 9b.16 (26)

V

vādī (A.): iki dağ arasında uzanan arazi

a. +ler 44b.15;

+i 67a.2

vāfī (A.): yeterli, kâfî, elverir 27b.13

vāfir (A.): çok, bol 42b.3

vahşet (A.): vahşi olma durumu 7b.1

vaḳfe (A.): durma, Arafat'da hac zamanı bir süre bekleme 72a.14

a. +de 2b.1

vāḳıf (A.): bilen, haberdar olan kimse 39a.13

vāḳı'a (A.): olmuş olan şey

a. +da 41b.2

vaḳit (A.): zaman 20b.3, 53a.7, 62a.2 (6)

vālā (F.): ince bir kumaş çeşidi, yüce, yüksek 9b.13, 11a.1

vālide (A.): anne

a. +si; +(n)e 23a.7

a. +m; +le 53b.8

var (T.): var olan şey 2a.15, 2b.1, 3b.11 (75)

var- (T.): varmak, ulaşmak

a. -maz 2a.16, 36b.6, 44a.16

a. -ayım 2b.11, 53b.8, 77a.4 (4)

a. -up 25a.3, 31a.12, 38b.2 (15)

a. -a; lar 18a.1

a. -alım 11a.11, 28a.6, 28b.1 (7) /-alum 23a.3

a. -ama; -dı 9a.16, 9b.7, 84b.6

a. -a; -sın 16b.16, 59a.10, 70a.9

a. -dı 2b.12, 4b.6, 5b.1 (35);

-lar 19a.6, 45b.7, 49a.11 (5)

a. -ma; -sun 37a.8

-(y)am 36b.15, 71a.2

a. -ır 10a.2, 27b.12

vāşıl/vaşl (A.): ulaşma, birleşen, kavuşma 40b.5, 47b.11, 57a.15

vāsi' (A.): geniş 17b.1, 24b.1

vāveylā (A.): çığlık, feryat, yaygara 28a.13, 76b.15

vāż' (A.): koyma, konulma 8a.10, 41b.16

vedā' (A.): ayrılırken esenlikler dileme 22a.11, 29b.11, 67a.12 (5)

vefā (A.): sözünde durma, dostluk, yerenlik etme 30b.12, 41b.5, 41b.15 (7)

a. +lık 24b.4, 58b.4
vekīl (A.): başkası adına söz söyleyen veya hareket eden 18a.5, 31b.3, 56a.4 (6)
a. +im; +sin 21a.8
+e 33a.8
a. +imüz; +e 31b.12
a. +i 60a.12;
+(y)üz 70b.2
velākin (A.): lâkin, fakat 2a.12, 8b.9, 29a.16 (6)
velāyet (A.): veli olma, velilik 30a.8
a. +in 66a.10
velī (A.): Allah dostu, bir çocuğun sorumluluğunu alan kimse 2a.13, 8b.12, 18b.3 (13)
velvele (A.): gürültü, patırtı 5b.12, 17a.14, 67a.3
ver-(T.): vermek, iletmek, eriştirmek
a. -di 21a.9, 82b.2
-ler 42a.1, 51a.9, 75a.4
-m 39b.8
a. -e; -sin 84a.13
vesīm (a): damgalı, damgalanmış 11a.3

vezīr (A.): osmanlı devleti'nde askerî ve idârî yetkisi olan en yüksek rütbedeki devlet memuru 4b.15, 9a.3, 35b.1 (4)

a. +i 4b.13, 8b.4, 35b.4 (4)

+(n)den 8b.8

a. +ler 77a.4

vişāl (A.): sevdiğine kavuşma

a. +e 40b.1

vilāyet (a): bir vâli yönetimindeki en önemli idârî bölüm, il 30b.7

vuşul (A.): ulaşma, erişme 3b.2, 11a.8, 12a.15 (11)

vüzerā (A.): vezirler, bakanlar 40b.3

Y

yaban (F.): insan yaşamayan
issız yer

a. +a 36b.11, 58a.1, 72a.3

yād (F.): anma, hatırlama 2a.5,
2a.6, 76a.12 (4)

yādigār (F.): bir kimseyi veya olayı hatırlatmak üzere verilen yâhut onlardan kalan şey 19b.12, 49b.15,
76a.13 (4)

a. +ı 24b.6, 64b.6, 72a.4 (6)

a. +ım 67a.14

a. +ın 67a.16

yağmā- (F.): yağmalamak, alıp
kaçma, çapul, talan 28b.10, 2b.6

a. -a 56b.7

yak- (T.): yakmak, yanmasını
sağlamak, tutuşturmak

a. -ma 4a.4,

a. -dı 5a.11, 21a.4, 39b.12 (7);

-lar 45a.14, 45b.7, 51a.9 (8)

yaka (T.): uç, sınır

a. +lu 46a.5

a. +sı; +(n)dan 31b.11, 35b.3,
68b.1

a. +lar 85a.14

yakīn (A.): bir şeyi şüphesiz
olarak tam ve doğru şekilde bilme
2b.15, 3a.6, 4b.10 (10)

a. +en 42b.10

yakīn (T.): arada az mesafe
bulunan

a. +da 24a.15

yaliñ (T.): gösterişsiz, sade,
alev 6a.14, 28b.2, 78b.13

a. +ız 53a.10, 64b.11

yalvar- (T.): yalvarmak, saygılı
bir ısrarla istediğini söylemek

a. -u 6b.12, 12a.2

a. -up 14b.4

a. -ır; -am 39b.16

a. -ur; -lar 47b.16

yañ (T.): -e/-a doğru

a. +a 3a.16, 3b.1, 7a.6 (21)

a. +a; +dan 3a.10, 3a.15, 4b.5 (6)

a. +ın;

+da 2b.1

+a 9a.10, 11a.15, 12a.9 (21)

yan- (T.): yanmak, tutuşmak,

alev almak

a. -ma; -a 12b.14,

a. -ar 21a.5, 65b.16

a. -dı 21a.6, 22b.6, 26b.11 (8)

a. -up 26b.10, 39b.11

yapış- (T.): yapışmak,
ayrılmayacak şekilde tutunup kalmak

a. -dı 16a.12

a. -ma; -dı 68a.16

yār (F.): sevgili 7a.12, 9b.7,
19a.12 (39)

a. +e 36b.2

a. +i

+(n)den 83a.9

a. +in 19b.1

yārın (T.): içinde bulunulan
günden sonra gelen gün 3b.6, 4b.16,
21a.4 (20)

a. +a 85b.1,

a. +ki 52b.6,

yaş (T.): ıslak, nemli, doğuştan
îtibâren geçen ve yıl birimiyle ölçülen
zaman 6a.13, 8a.8, 10b.2 (5)

a. +ıla 5a.6

a. +lu 5b.14

a. +ı; +(n)a 5b.14, 24a.15, 24b.10
(6)

+(n)ı 27b.8, 66b.16

yat- (T.): yatmak, boylu
boyunca uzanmak

a. -ur 5b.15, 33a.15, 66a.3

-dı 33a.14

-ken 8b.10, 28a.8, 53b.15

a. -up 76a.13

a. -an 80a.6

yaz- (T.): yazmak, belli işaret
ve harflerle bir yere geçirmek 11a.5,

a. -dı 3b.1, 4b.1, 12a.14 (55)

-lar 18a.6, 25b.7

-m 62b.11, 65b.6

a. -alım 18a.3,

a. -miş 24b.11, 25a.1

a. -up 29b.16, 30b.16, 62a.6 (5)

a. -ar 32b.3 ; -dı 33a.6, 76b.3

ya'nī (A.): “şu anlatılmak
isteniyor ki, demek ki” anlamında
kullanılır 4b.6, 15b.6, 17a.5 (18)

yedek (T.): yularından çekilen
boş binek hayvanı, gerektiğinde
kullanılmak üzere bir şeyin elde
bulundurulmuş eşi veya aynı işi görecek
olan benzeri 46a.9, 46a.14, 47b.2

yedi (T.): altından sonra
sekizden önce gelen sayı 10b.3, 18a.10,
23a.15 (33)

a. +nci 19b.8, 20b.6, 38a.7

+(n)in 20b.7

yek-bār (F.): bir defa, bir kere
33a.12, 33b.11

yeksān (F.): aynı seviyede, düz
24a.4, 30b.6, 32b.9 (8)

a. +ı 16a.6, 16a.12, 62a.15 (5)

yektā (F.): tek, eşsiz, benzersiz
13a.1, 15a.5

a. +(y)ı 66b.7

yemīn (A.): ant, kasem

a. +e 24a.12

yer (T.): bir nesne veya
kimsenin bulunduğu mahal 9b.16,
10b.13, 18b.14 (7)

a. +i 1b.6, 24b.1 (5)

- +(n)e 2a.4, 8b.7, 15b.6 (16)
- a. +e 7a.9, 12a.12, 13b.1 (40)
- a. +in 12b.10, 12b.12, 18b.14 (7)
- a. +lü 15b.6, 30a.14, 45a.2 (8)
- a. +den 16a.16, 28a.12
- a. +de 36b.15, 53b.5
- yeryüzü (T.): dünya
- a. +(n)e 58b.2
- a. +(n)i 50b.5
- a. +(n)de 5b.13
- yesir̄ (A.): kolay, az miktarda
32b.10
- yeşil (T.): sarı ile mavi arasında
yer alan renk 38b.7, 42b.9, 51b.1 (4)
- yet- (T.): yetmek, yetişecek
miktarında veya derecede olmak 54a.4,
54a.5, 54a.6 (4)
- a. -iş; -di 8b.6, 9b.4, 29b.6 (5)
- a. -ür; -e 18a.7
- a. -di 33a.2
- a. -me; -di 74b.6
- yetim̄ (A.): babası ölmüş
(çocuk) 48b.2
- a. +im 6a.5
- yetmiş (t): altmış dokuzdan
sonra, yetmiş birden önce gelen sayı
10b.9, 20b.14, 22b.13 (8)
- yevm (A.): gün 16a.2, 17a.4
- yığıl- (T.): birikmek
- a. -miş 81a.10
- yık- (T.): yıkmak, kurulu bir
şeyi parçalayıp dağıtmak
- a. -ıl;
- ur 7b.4;
- dı 7b.14, 30b.9, 37b.16 (8)
- a. -dı 11a.1, 68b.4
- a. -ma; -sın 40a.16
- yıl (T.): sene 51b.1, 51b.2,
66b.11 (6)
- a. +da 18b.5
- a. +dır 67a.2, 76b.4
- yigirmi/yirmi (T.): on dokuzdan
sonra yirmi birden önce gelen sayı
8b.4, 8b.8, veca⁶
30a.9 (16)
- yiğit (T.): yürekli, gözü pek,
kahraman 4a.9, 65b.1, 65b.2 (4)
- yine/yene (T.): 18a.15, 41b.13,
3b.10 (23)
- yoğ/yok (T.): bulunmayan,
mevcut olmayan 11b.16, 13a.8 (14)
- a. +dur 43b.16
- a. +dı 16b.8, 38a.10, 65b.5 (4)
- a. +ise 20a.2
- a. +sa 21a.3, 35b.3, 36a.7

yol (T.): bir yerden bir yere gitmek amacıyla üzerinden geçilen yer
3a.1, 3a.11, 7a.7 (14)

a. +a 2b.16, 4a.5, 4b.4 (24)

a. +ı; 17b.13, 81a.12, 77a.16

+(n)a 5a.4, 17b.1, 19b.3 (4)

+(n)ı 37a.13

a. +da 9a.13, 40a.11, 50a.16 (7)

+dır 58a.12

a. +lar;

+ı 48a.2

+da 48a.4

yu- (T.): yıkamak

a. –up 33a.16

yüce (T.): yüksek, büyük, ulu
15a.6, 46a.1, 47b.5 (12)

yüksek (T.): belli bir yere göre daha yukarıda olan
21a.2

yürek (T.): kalp, gönül

a. +ler 24a.9, 38b.16, 79a.13

a. +i; +(n)i 58b.14

a. +in 72b.2, 85b.7

yürü- (T.): yürümek, adım atarak ilerlemek

a. –di 4b.12, 16a.16, 23b.3 (109)

a. –üp 37b.4, 50a.14, 52a.14 (5)

a. -r 41b.5, 41b.15, 65b.11

yüz (T.): surat, çehre 1b.2, 2b.4, 4a.12 (68)

a. +i 5a.15, 7b.9, 30b.8 (13)

+(n)i 7a.11, 7b.12, 39a.4

+(n)e 33a.6, 54b.3, 63a.15 (8)

Z

zabt (A.): tutma, kuvvetle tutma
37a.10, 33b.16, 7a.6 (6)

zabt ı rabt (A.): düzen, intizam, disiplin 33b.16

zād/ zāt (A.): kimse, kişi, sâhip, mâlik 8b.9, 49a.2, 67a.14 (13)

a. +e 68b.2

zafer (A.): gâlibiyet 1b.6

za'ferānī (A.): safran sarısı renk
7b.9

zāhir (A.): meydanda olan, görünen 3b.8, 19a.2, 16a.13 (14)

a. –i; -(n)den 48a.6

zāhirā (A.): ilerisi için saklanan şey 41b.10, 42b.10, 68b.8 (3)

zaḥm (F.): omuz vurmak, sıkıştırmak 59b.7, 82b.13, 84a.10 (4)

zaḥm-ı sinān (a.-f.): mızrak yarası 23b.6

zāl (F.): ak sakallı, ihtiyar kimse
25a.11

zālām (A.): karanlık 37b.9
zālīm (A.): zulüm ve haksızlık yapan kimse 2a.4, 6b.8, 7a.4 (6)
a. +e 31b.2
a. +ler; +e 12b.12
zamān/ zemān (A.): vakit 2b.2, 3b.13, 4b.12 (116)
a. +ı 8a.5, 65a.5,
a. +da 31b.16, 33b.3
a. +dan 54b.7
a. +ın 50b.2
a. +ım; +da 67a.15
zamīr (A.): iç, derun 14a.4, 17a.3
a. +i 8a.12
zann (A.): hüküm, sanı 22a.5
zār (A.): ağlayan, inleyen 3b.16, 6b.9, 19b.6 (19)
zarb (A.): çarpma, darp 33b.10, 43a.3, 46a.14 (4)
zarīf (A.): tavrı ve edası hoş olan 56a.9, 66a.4
zebānī (A.): cehennem bekçisi 12b.10
zebūn (F.): güçsüz, zayıf, aciz 12a.6, 25b.12, 55b.7 (5)
zehāb (A.): gitme, gidiş, sanma
a. +ı; +(n)ı 15b.16

zehr (F.): ölüme sebep olan madde 34a.13, 42a.13, 48a.8 (4)
zelzele (A.): deprem 17a.14
zemīn (F.): taban, döşeme 10b.13, 24a.8, 24b.1 (17)
a. +e 3a.2, 6a.16, 7b.12 (27)
a. +i 19b.16, 44b.15
zemmām: çekiştiren, dedikoducu
a. +ı 44a.10
zenān (F.): kadınlar 34a.2
a. +ı 77a.4
zencīr (F.): birbirine geçmiş madeni halkalardan meydana gelen bağ 66a.1, 45a.14, 51a.4 (5)
a. +e 12a.7
a. +ler; +in 12a.8
a. +i 46a.8
zengī (F.): zenci 38b.14, 48b.5, 60a.2 (14)
a. +ler; +i 45b.15
zer (F.): altın 4b.3, 46a.6, 46b.8 (4)
a. +den 20a.12
zerre (A.): çok küçük parçacık 68a.16, 81a.15
a. +ce 20a.9, 11b.12, 63b.15

- a. +dir 68a.11
zevc (A.): koca, eş
- a. +im 43b.8
- a. +e; +si 58b.14
zevķ (A.): hoşā giden bir Şeyden duyulan beğenme duygusu 17a.3, 6a.7
zīnet (A.): sūs 25a.1
- a. +i 12b.5
zīr (F.): alt, alt taraf 26a.6, 26b.7, 37b.2 (11)
zīrā (F.): çūnkū, Őundan dolayı 5b.12, 19b.2, 39b.4 (7)
zırķ (F.): savaşlarda silāh darbelerinden korunmak için giyilen giyecek 20b.10
zīver (F.): sūs 33a.14
zīkr (A.): sōzūnū etme, anma 41b.5, 47b.16, 57a.13 (10)
- a. +e 1b.1
- a. +i;
+(n)e 58a.14
+den 76a.12
zindān (F.): içine tutukluların, hūkūmlūlerin konulduęu kapalı yer 14b.5, 19b.2, 20a.13 (9)
- a. +a 41b.9, 14b.3, 21a.5 (10)
- a. +dan 16a.3, 20b.4
- a. +da 41b.9
- a. +ı 18a.10, 19b.4, 19b.5 (4)
- a. +ın 20b.1
zinhār (F.): sakın, aman, asla 33b.5
ziyā (A.): ışık 32b.12, 43a.7, 51b.14 (10)
- a. +sı 10a.3
ziyāde (A.): fazla, ok 77a.13, 57a.14, 64a.4 (19)
ziyāfet (A.): yedirip iirme, Őōlen 3a.7
- a. +ler 79a.5
ziyāret (A.): bir kimseyi veya bir yeri gōrmeye gitme 19b.12, 289b.13, 53a.4 (7)
zuhūr (A.): meydana çıkma 3a.1, 31b.11, 33a.2 (10)
- a. +a 47b.9, 53a.12
[zulm \(A.\): eziyet, cevr, cefa 1b.8, 37b.10, 39b.1 \(9\)](#)
- [a. +i 1b.11](#)
- [a. +den 31b.4](#)

KAYNAKÇA

Abdülvâsi Çelebi, *Halilnâme*, Haz: Ayhan Gültaş, *T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları*, Ankara 1996.

Aça, Mehmet, Haluk Gökalp, İsa Kocakaplan, Başlangıçtan Günümüze Türk Edebiyatında Tür ve Şekil Bilgisi, Kriter Yayınları, İstanbul 2009.

Adalı, Oya, Türkiye Türkçesinde Biçimbirimler, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1979.

Akar, Metin, “Eski Türk Edebiyatında İbrahimler, Hâlil-nâme'nin Yeni Bir Nüshası ve Düşündürdükleri”, *Aydın Türklük Dergisi*, C. 5, S. 9.

Akçatepe, Cüneyt, *Kadıoğlu'nun Manzum Kısas-ı Enbiyâ'sı (1b-181b) (İnceleme-Metin)*, Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2020.

Aktaş, Hasan, Klasik Türk Şiirinde Edebi Sanatlar, Yort Savul Yayınları, Edirne.

Akün, Ömer Faruk, Divan Edebiyatı, İsam Yayınları, İstanbul 2013.

Albayrak, Nurettin, “Ebû Müslim Destânı”, *DİA*, c.10, TDV Yayınları, İstanbul 1994.

Apak, Adem, Anahatlarıyla İslam Tarihi, Ensar Yayınları, İstanbul 2015.

Banguoğlu, Tahsin, *Türkçenin Grameri*, İstanbul, Baha Matbaası, 1974.

Bozkurt, Nahide, Oluşum Sürecinde Abbasi İhtilali, Ankara Okulu Yayınları, Ankara 2020.

Bulut, Faik, *Ebû Müslim Horosani: Bir İhtilalcinin Hikâyesi*, Berfin Yayınları, İstanbul 2014.

Çelebi, İlyas, “Rüya”, *DİA*, *Türk Diyanet Vakfı Yayınları*, c. 35, İstanbul 2008.

Demir, Necati vd., *Ebâ Müslim-nâme*, C. 1, Destan Yayınları, Ankara 2007

Dilçin, Cem, Örneklerle Türk Şiir Bilgisi, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2016.

Duman, Ali, Klasik Türk Şiirinde Savaş Aletleri, Dün Bugün Yarın Yayınları, İstanbul 2022.

Duman, Musa, Vasiyetname, İstanbul R Yayınları, 2000.

Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân ez-Zehbî, *Siyerü A'lami'n-Nübelâ, Müessesetü'r-risâle*, 1985 s. 6/48.); (Ebû'l-Abbas Şemsüddin İbn Hallikan, *Vefeyâtü'l-A'yân*, Dâr-ı Sâdır, Beyrut 1994.

Ediskun, Haydar, *Türk Bilgisi, Remzi Kitabevi*, İstanbul 1988.

Ergin, Muharrem, *Türk Dil Bilgisi, Bayrak Basımevi*, İstanbul 2009.

Eyüpoğlu, E. Kemal, On Üçüncü Yüzyıldan Günümüze kadar Şiirde ve Halk Dilinde Atasözleri ve Deyimler, Doğan Kardeş Yayınevi, İstanbul 1975.

Gencan, Tahir Nejat, Dil Bilgisi, Türk Dil Kurumu Yayınları, İstanbul 1966.

Güven, Ömer, Eski Anadolu Türkçesi ile Yazılmış Bir Fıkıh Meni Nûru'l İslâm, Kriter Yayınları, İstanbul 2023.

Hatipoğlu, Vecihe, Türkçenin Ekleri, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1974.

İlhan, Mevlüt, *Hızır Şeyyâd'ın Ebû Müslimnâme'si*, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Doktora Tezi, Ankara 2021.

İzzüddin İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Tarih*, Dâru'l-Kitâbi'l-Arabiyye, Beyrut 1997.

Jamal, Fariha, *Ebû Müslim Horasani'nin Türk, Fars ve Afgan Toplumlarında Algılanış Biçimi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi 2020.

Korkak, Daniş Remzi, Kerbelâ'nın İntikamı Horasanlı Ebâ Müslim, c.1, Çınar Matbaası, İstanbul 1967.

Köktekin, Kazım, Eski Anadolu Türkçesi, Fenomen Yayınları, Erzurum 2011.

Köprülü, Mehmed Fuad, *Türk Edebiyatı Tarihi*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 1980

Melikoff, Irene, Türk-İran Epik Geleneğinde Horasan Teberdârı Ebû Müslim, (Çev. Armağan Sarı), Elips Kitap Yayınları, İstanbul 2012.

Özil, Sibel, “Bir Terbedâr’ın Serencâmı: Ebû Müslim Horosânî Destânı”, 11. Türkiye Lisansüstü Çalışmalar Kongresi Bildiriler Kitabı – II (Edebiyat - İlahiyat), İstanbul 2023.

Özil, Sibel, *Dâsitân-ı Ebû Müslim, Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, Nr. 06 Mil Yz A 8504/1-4 İnceleme Metin*, İstanbul Üniversitesi Türk İslam Edebiyatı Ana Bilim Dalı Doktora Tezi, İstanbul 2023.

Pala, İskender, Divan Edebiyatı (2.baskı), Ötüken Yayınları, İstanbul 1996.

Saraç, Yekta, Klâsik Edebiyat Bilgisi: Biçim-Ölçü-Kafiye, Gökkuşbu Yayinevi, İstanbul 2009.

Sev, Gülsel, Tarihi Türk Lehçelerinde Hal ekleri, Akçağ Yayınları, Ankara .

Şener, İbrahim, Alim Yıldız, *Türk İslam Edebiyatı, Rağbet Yayınları*, İstanbul 2003.

Torebekkyzy, Lazzat, Türk Halk Kültüründe ve Edebiyatında Yedi Sayısı, Tarih Kültür ve Sanat Araştırma Dergisi, c. 8, S. 1, s. 82.

Yekta Saraç, *Klasik Edebiyat Bilgisi-Belâgât*, Gökkuşbu Yayınları, İstanbul 2000, s.110.

Yıldırımş, Fatma, İslami Destanların Rüya Motifi Bağlamında Geçiş Dönemleri, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, c. 9, S. 46, s. 157-158.

Yıldız, Hakkı Dursun, “Ebû Müslim-i Horasânî”, *DİA*, c.10, TDV Yayınları, İstanbul 1994.

